

Молодь і ринок

ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 3 (235) березень 2025

Видається з лютого 2002 року

УДК 051 Журнал “Молодь і ринок” внесений до переліку наукових фахових видань України (категорія “Б”) у галузі педагогічних наук: 011 – Освітні педагогічні науки, наказ Міністерства освіти і науки України від 02.07.2020 № 886 (додаток 4). Спеціальності: 012 – Дошкільна освіта; 013 – Початкова освіта; 014 – Середня освіта (за предметними спеціалізаціями); 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями); 016 – Спеціальна освіта, наказ МОН України від 24.09.2020 № 1188 (додаток 5).

Засновник і видавець: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Україна, 82100, Львівська область, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24
Видання зареєстровано Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення.
Рішення Національної ради від 26.10.2023 № 1155, ідентифікатор медіа R30-01827

ISSN 2308-4634 (Print) “Молодь і ринок” індексується у таких базах даних: Google Scholar; Polish Scholarly Bibliography (PBN); ERIN PLUS; Index Copernicus (ICV 2019 = 85.80; ICV 2020 = 82.12; ICV 2021 = 85.55; ICV 2022 = 80.94; ICV 2023 = 84.92)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2617-0825.3/235.2025>

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор: Микола ГАЛІВ – д.пед.н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Іван БАХОВ – д.пед.н., проф., Міжрегіональна академія управління персоналом

Наталія БИШЕВЕЦЬ – к.пед.н., Національний університет фізичного виховання і спорту України

Галина БІЛАВИЧ – д.пед.н., проф., ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”

Ірина ЗВАРИЧ – д.пед.н., проф., Київський національний торговельно-економічний університет

Микола ПАНТЮК – д.пед.н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Тетяна ПАНТЮК – д.пед.н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Лукаш ТОМЧИК – д.соц.н. (педагогіка), Педагогічний університет в Кракові, Польща

Надія Лаура СЕРДЕНЦЮК – к.пед.н., Сучавський університет імені Штефана чел Маре (м. Сучава, Румунія)

Даніель УОЛЛЕР – д.філос.н., Університет Центрального Ланкаширу (м. Престон, Великобританія)

Марія ЧЕПІЛЬ – д.пед.н., проф., академік АНВО України, Заслужений діяч науки і техніки України, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Сергій ШАРОВ – к.пед.н., Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного

Олександра ЯНКОВИЧ – д.пед.н., проф., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; д.таб.літ., проф., Куявсько-Поморська Академія (м. Бидгощ, Польща)

Адреса редакції: Україна, 82100, Львівська область, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24

Тел. +38 (068) 502-45-49; e-mail: molodirynok@gmail.com; веб-сайт: <http://mir.dspu.edu.ua>

Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету
(протокол № 3 від 26.03.2025)

Посилання на публікації “Молодь і ринок” обов’язкові

Редакція зберігає за собою право скорочувати і виправляти матеріали. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди, а не погляди редакції.

За достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, статистичних даних та інших відомостей відповідають автори публікацій.

Youth & market

MONTHLY SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL JOURNAL

No. 3 (235) March 2025

Published since February 2002

UDC 051 The journal "Youth and market" is included into the list of scientific professional publications of Ukraine (**category "B"**) in the field of pedagogical sciences: 011 – Educational, pedagogical sciences, the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 02.07.2020 No. 886 (Appendix 4). Specialties: 012 – Preschool education; 013 – Primary education; 014 – Secondary education (due to subject specializations); 015 – Professional education (according to specializations); 016 – Special education, order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 09.24.2020 No. 1188 (Appendix 5).

Founder and published: Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Ivan Franko Str., 24, Drohobych, Lviv Region, Ukraine, postal code 82100
Edition is registered in the National Council of Ukraine for Television and Radio Broadcasting.
Decision of the National Council dated 26.10.2023 No. 1155, **media identifier R30-01827**

ISSN 2308-4634 (Print) "Youth and market" is indexed in such databases: Google Scholar; Polish Scholarly Bibliography (PBN); **ERIH PLUS**; **Index Copernicus** (ICV 2019 = 85.80; ICV 2020 = 82.12; ICV 2021 = 85.55; ICV 2022 = 80.94; ICV 2023 = 84.92)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2617-0825.3/235.2025>

EDITORIAL BOARD

Head editor: Mykola HALIV – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

EDITORIAL BOARD MEMBERS

Ivan BAKHOV – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Interregional Academy of Personnel Management*

Nataliya BYSHEVETS – *Candidate of Pedagogic Sciences, National University of Physical Education and Sports of Ukraine*

Halyna BILAVYCH – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., SHEE "Vasyl Stefanyk Precarpathian National University"*

Iryna ZVARYCH – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Kyiv National University of Trade and Economics*

Mykola PANTYUK – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

Tetyana PANTYUK – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

Lukasz TOMCZYK – *Doctor of Social Sciences (Pedagogic), Pedagogical University of Cracow, Poland*

Nadia Laura SERDENCUC – *Candidate of Pedagogic Sciences, Stefan cel Mare University from Suceava (Romania)*

Daniel WALLER – *Doctor of Philosophy Sciences, University of Central Lancashire (Preston, UK)*

Mariya CHEPIL – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

Sergii SHAROV – *Candidate of Pedagogic Sciences, Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University*

Oleksandra YANKOVYCH – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University*

Editorial office: Ukraine 82100, Lviv region, Drohobych, Ivan Franko, 24 str,

Tel. +38 (068) 502-45-49; e-mail: molodirynok@gmail.com; website: <http://mir.dspu.edu.ua>

Recommended for publication by Academic Council of Drohobych State Pedagogical University
(protocol No. 3, 26.03.2025)

Links to the publication of "Youth and market" obligatory

Edition reserves the right to shrink and correct the matter. Articles signed by author express their own point of view.

Authors of publications are responsible for the accuracy of facts, quotations, private names, geographical names, statistics etc.

Молодь і ринок

№ 3 (235) березень 2025

ЗМІСТ

Ірина Садова, Микола Пантюк

Технології коригування труднощів у навчанні та поведінці дітей з особливими освітніми потребами.....7

Світлана Кушнірук, Дмитро Хоркін

Інноваційні технології як засіб формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів ЗВО...12

Ореста Карпенко, Марія Чепіль

Професійна компетентність вихователів у наукових дослідженнях: міжнародний досвід.....18

Олена Гомонюк

Психолого-педагогічні аспекти підготовки майбутніх педагогів
у фахових коледжах передвищої освіти в умовах воєнного стану.....24

Лариса Сливка, Христина Драганчук

Формування в учнів початкової школи навичок безпечного і раціонального харчування:
науковий дискурс і освітня практика.....29

Любов Прокопів, Наталія Салига, Вікторія Стинська

Формування етнокультурної компетентності студентської молоді України
засобами музейної педагогіки.....34

Оксана Самойленко, Олена Вдовенко, Андрій Шевченко

Розвиток цифрової компетентності майбутнього педагога
як ключової системи неперервності освіти протягом життя.....39

Ірина Онищук, Оксана Доманюк, Вікторія Легін, Наталія Федорова

Роль логопеда у мультидисциплінарній команді при роботі з дітьми з особливими потребами.....45

Марина Хмара, Олександр Мозолєв

Використання інтерактивних технологій навчання в системі фізичного виховання студентів.....49

Сергій Онищенко, Роман Кетков

Впровадження мобільних додатків для формування економічної компетентності
майбутніх фахівців енергетичної галузі.....54

Оксана Жигайло

Сучасні підходи до формування методичної компетентності
майбутніх учителів початкових класів в галузі навчання математики.....60

Світлана Луців

Формування лексичної компетентності учнів початкової школи
на уроках української мови під час вивчення дієслова.....65

Соломія Ілляш

Формування готовності майбутнього вчителя початкових класів
до професійної діяльності на основі компетентнісного підходу.....69

Ганна Бигар

Предметно-методична підготовка майбутніх вчителів
з використанням здоров'язбережувальних технологій.....73

Руслан Басенко

“Ad fontes”: історичні першоджерела дослідження розвитку ідеї цілісної освіти особистості у європейських світоглядних системах раннього нового часу.....78

Надія Стецула, Тарас Скробач, Мирослава Горічко

Поступ шкільної географії та її дидактики в Україні.....85

Леся Колток

Місце природничої освітньої галузі у структурі інтегрованого курсу “Я досліджую світ”.....92

Лілія Стахів

Професійна підготовка майбутнього вчителя початкових класів до роботи в умовах соціального та здоров’язбережувального освітнього середовища.....96

Руслана Даниляк

Інтеграція медіаграмотності у технологічну освітню галузь у початковій школі.....101

Світлана Цюра, Ірина Мицишин

Технології навчання як дослідження у контексті підготовки майбутнього педагога.....105

Оксана Єфремова

Аналіз результатів реалізації педагогічної системи підготовки майбутніх стоматологів до професійної взаємодії в дитячій стоматології на засадах ситуативно-комунікативного моделювання.....111

Аліна Балицька, Анжела Демченко, Оксана Демченко, Анна Соцька

Підготовка майбутніх медиків до застосування здоров’язбережувальних технологій психологічного супроводу пацієнтів.....116

Maryna Shlenova

Innovative teaching methods for future specialists in library, information, and archival studies.....121

Зоряна Жигаль, Андрій Ковбасюк

Артистизм як компонент педагогічної майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва.....127

Володимир Салій, Наталія Сторонська

Історія вивчення соло духових інструментів у контексті еволюції симфонічного оркестру.....132

Лариса Яковенко

Вплив творчого внеску інтерпретаторів фортепіанної музики Василя Барвінського на професійну освіту майбутніх учителів музичного мистецтва.....138

Ірина Дікун, Мирослава Качур

Формування національно-культурної ідентичності майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі практичної підготовки.....145

Вадим Бескоровайний

Вплив соціальних мереж на формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти.....150

Андрій Мозгальов

Інтелектуальна складова в структурі цифрової компетентності фахівців з інформаційних технологій.....155

Анжеліка Чернюк

Інтерактивні стратегії фахової підготовки студентів філологічних спеціальностей у контексті формування ключових компетентностей для навчання протягом життя.....159

Наталія Шмарко

Вплив фізичної культури на формування естетичних цінностей у студентів закладів фахової передвищої освіти.....164

Ivan Holovatiuk

A model for shaping future actors' readiness for professional activities using innovative techniques.....168

Youth & market

No. 3 (235) March 2025

CONTENTS

Iryna Sadova, Mykola Pantiuk

Technologies of the correction the difficulties in learning and behaviour of children with special educational needs.....7

Svitlana Kushniruk, Dmytro Khorkin

Innovative technologies as a means of forming communicative competence of future teachers of higher educational institutions.....12

Oresta Karpenko, Mariya Chepil

Professional competence of preschool teachers in scientific research: international experience.....18

Olena Homoniuk

Psychological and pedagogical aspects of training future teachers of professional colleges of prehigher education in the conditions of martial law.....24

Larysa Slyvka, Khrystyna Draganchuk

Formation of safe and rational nutrition skills in primary school students: scientific discourse and educational practice.....29

Liubov Prokopiv, Natalia Salyga, Viktoriia Stynska

Formation of ethno-cultural competence of Ukrainian students by means of museum pedagogy.....34

Oksana Samoilenko, Olena Vdovenko, Andrii Shevchenko

The development of digital competence of future educators as a key system of lifelong education continuity.....39

Iryna Onyshchuk, Oksana Domaniuk, Viktoriia Lehin, Nataliya Fedorova

The role of a speech therapist in a multidisciplinary team when working with children with special needs....45

Maryna Khmara, Oleksandr Mozolev

Use of interactive teaching technologies in the system of physical education of students.....49

Serhii Onyshchenko, Roman Ketkov

Implementation of mobile applications for forming the economic competence of future energy industry specialists.....54

Oksana Zhigaylo

Modern approaches to the formation of methodological competence of future elementary school teachers in the field of teaching mathematics.....60

Svitlana Lutsiv

Formation of lexical competence of primary school students in ukrainian language lessons during verb learning.....65

Solomiya Illyash

Formation of the readiness of future primary teachers for professional activity based on a competency approach.....69

Anna Byhar

Subject-methodical training of future teachers using health-saving technologies.....73

Ruslan Basenko

“Ad fontes”: historical pioneers of the research on the development of the idea of complete education of the personality in the European worldview systems of the early modern period.....78

Nadiia Stetsula, Taras Skrobach, Myroslava Horichko

Progress of school geography and its didactics in Ukraine.....85

Lesia Koltok

The place of the natural educational branch in the structure of the integrated course “I explore the world”.....92

Liliya Stakhiv

Professional training of future primary teachers to work in a social and health-protecting educational environment.....96

Ruslana Danyliak

Integration of media literacy into a technological educational industry in elementary school.....101

Svitlana Tsiura, Iryna Myshchyshyn

Learning technologies as research in the context of future teacher training.....105

Oksana Yefremova

Analysis of the results of implementation of the pedagogical system for training future dentists for professional interaction in pediatric dentistry based on situational and communicative modeling.....111

Alina Balytska, Anzhela Demchenko, Oksana Demchenko, Anna Sotska

Training of future medical professionals for the application of health-promoting technologies for psychological support of patients.....116

Maryna Shlenova

Innovative teaching methods for future specialists in library, information, and archival studies.....121

Zoryana Zhygal, Andriy Kovbasyuk

Artistry as a component of the pedagogical skills of a future music teacher.....127

Volodymyr Salii, Nataliia Storonska

The history of studying solo wind instruments in the context of the evolution of the symphony orchestra.....132

Larysa Yakovenko

The impact of the creative contribution of interpreters of Vasyl Barvinskyi’s piano music on the professional education of future music teachers.....138

Iryna Dikun, Myroslava Kachur

Formation of national and cultural identity of future music teachers in the process of practical training.....145

Vadym Beskorovainyi

The influence of social networks on the formation of national identity of higher education students.....150

Andriy Mozgaliev

Intellectual component in the structure of digital competence of information technology specialists.....155

Anzhelika Cherniuk

Interactive strategies in the professional training of philology students in the context of forming key competences for lifelong learning.....159

Nataliia Shmarko

The influence of physical culture on the formation of aesthetic values in students of vocational pre-higher education institutions.....164

Ivan Holovatiuk

A model for shaping future actors’ readiness for professional activities using innovative techniques.....168

УДК 376.042-056.2/.3

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.325678>

Ірина Садова, доктор педагогічних наук, завідувач кафедри
педагогіки та методики початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Микола Пантюк, доктор педагогічних наук, професор
кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ТЕХНОЛОГІЇ КОРИГУВАННЯ ТРУДНОЩІВ У НАВЧАННІ ТА ПОВЕДІНЦІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті здійснено аналіз технологій навчання в інклюзивній практиці, зокрема коригування труднощів у поведінці та навчанні дітей з особливими освітніми потребами. Обґрунтовано психолого-педагогічні причини навчальних і поведінкових труднощів учнів в інклюзивному освітньому процесі, досліджено технології корекції цих проявів, а саме: а) нейропсихологічну; б) прикладного поведінкового аналізу (ABA – Applied Behavior Analysis); в) програму TEACCH (Treatment and Education of Autistic and related Communication handicapped Children); г) аугментативну і альтернативну комунікацію (AAC – Augmentative and Alternative Communication).

Ключові слова: інклюзивна освіта; дитина з особливими освітніми потребами; технології інклюзивного навчання; труднощі у навчанні та поведінці дітей.

Лім. 17.

Iryna Sadova, Doctor of Sciences (Pedagogy), Head of the Pedagogic and
Methods of Primary Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Mykola Pantiuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor of the Pedagogic and
Methods of Primary Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

TECHNOLOGIES OF THE CORRECTION THE DIFFICULTIES IN LEARNING AND BEHAVIOUR OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

The article generalizes the interpretation of the definitions of “inclusive education”, “a child with special educational needs”, “inclusive learning technologies”, considering the aspects of the functioning and organization of the inclusive educational process. It is elucidated that ensuring the right of children with special educational needs to complete education at their place of residence requires radical changes in the general education system itself. Education should become more flexible, able to create equal conditions and opportunities without discrimination and limitations.

The main technologies of inclusive education are characterized. It is proven that a diverse combination of these technologies ensures the effectiveness of the educational process, furthers the development of interests, aptitudes and abilities of students with special educational needs. The analysis of learning technologies in inclusive practice is realized specifically, the technology of the correction of difficulties in behaviour and learning of children. The psychological and pedagogical reasons for the learning and behavioural difficulties of students in the inclusive educational process are substantiated. The technologies for the correction of these manifestations are investigated. They are: a) neuropsychological technology; b) the technology of applied behavioural analysis (ABA – Applied Behavior Analysis); c) TEACCH programme (Treatment and Education of Autistic and related Communication handicapped Children); d) augmentative and alternative communication (AAC – Augmentative and Alternative Communication). It is elucidated that the main reasons for the development of students’ educational difficulties are, firstly, the disorders of psychophysical development; secondly, the conditions of family education; thirdly, the divergences from the age norm that require correction; fourthly, changes in the volume and pace of learning educational material, the sequence of its mastering.

It is concluded that further scientific research should be directed towards interdisciplinary study of effective methods of working with children with special educational needs and systematic training of specialists in the field of inclusion.

Keywords: inclusive education; a child with special educational needs; inclusive learning technologies; correction the difficulties in learning and behaviour of children.

Постановка проблеми. Інклюзія як соціально-освітній феномен передбачає визначення основних напрямів її реалізації, з’ясування визначальних умов й важливих чинників формування та становлення змістових компонентів. Констатуємо, що жодне питання за

всю історію спеціальної освіти та педагогіки не викликало стільки наукових дискурсів, як інклюзивна освіта, її соціально-педагогічні й світоглядні аспекти. Структура інклюзії охоплює ключові компоненти, як мета, суб’єкти, принципи, завдання, цінності. Згідно з концепцією інклюзивної освіти,

навчатися у закладах освіти мають усі діти, незалежно від здібностей, можливостей та соціального й культурного рівня. Як бачимо, інклюзивна освіта увиразнює гуманістичний фундаментальний принцип рівності надання можливості доступу до навчання і задоволення освітніх потреб всіх без винятку учнів.

Для нашого дослідження видається важливим аналіз причин виникнення труднощів у засвоєнні знань, норм і правил дітьми з особливими освітніми потребами (далі – ООП), що, зрештою, визначає напрями корекційно-розвиткового навчання та виховання. При аналізі характеру школяра як суб'єкта інклюзивного освітнього процесу необхідно з'ясувати специфіку не лише його діяльності, а й тих обставин, при яких вона відбувається. Самореалізація учня з ООП пов'язана з орієнтирами поведінки та зі встановленням відносин із педагогом і однокласниками, новими емоційними переживаннями. При дослідженні цієї проблеми недостатньо прослідковується зв'язок із провідною діяльністю учня з ООП та процесами виникнення новоутворень психіки.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз психолого-педагогічної літератури (А. Алексюк, В. Бондар, А. Ваврик, О. Галян, Т. Ілляшенко, Г. Коберник, С. Максименко, К. Островська, Ю. Почкун, М. Савчин, Н. Скотна, Т. Скрипник, В. Синьов, А. Шевцов, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.) показує, що основними причинами виникнення труднощів у поведінці та навчанні учнів є, по-перше, умови сімейного виховання; по-друге, порушення психофізичного розвитку; по-третє, відхилення від вікової норми, що потребують корекції; по-четверте, зміна обсягу й темпу засвоєння навчального матеріалу, послідовності його опанування. З огляду на методологічні засади, окреслені проблеми, безумовно, органічно поєднані з різними аспектами життєвого досвіду школяра, зокрема зі спілкуванням. Науковці наголошують, що здатність до навчання відображає певний рівень розвитку загальних здібностей, що формує складну особистісну структуру, і за певних умов ця здатність постає найважливішим критерієм рівня розумового розвитку, передовсім у вигляді зміцнених інтелектуальних властивостей.

Метою статті є дослідження технологій коригування труднощів у навчанні та поведінці дітей з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Труднощі у навчанні окремих категорій дітей як соціально-педагогічну проблему в різні історичні періоди вивчали В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі, С. Русова. Зокрема, На думку В. Сухомлинського, однією з причин виникнення освітніх труднощів у дітей є швидкий темп викладу навчального матеріалу, обґрунтований вимогами освіти. Крім того, як за-

значав автор, у нас вважають педагогіку і дидактичні прийоми при навчанні зайвими, і тому не дивно, що педагоги часто, судячи лише за зовнішністю, неадекватно сприймають своїх учнів [13]. Ш. Амонашвілі вважає, що учнів із труднощами у навчанні можна діагностувати за низкою типологічних ознак: викладання не спонукає їх до самостійності; їх важко змусити просуватися вперед у навчанні; педагоги часто вважають їхні дії механічними; вони емоційно нестійкі; порівняно з іншими учнями, відповідають навання; їм важко розуміти і важко утримувати зрозуміле [1]. С. Русова писала: Якщо вже в дошкільному віці має місце запізнення в ходінні та мовленні, супроводжувані частими інфекціями, простудними захворюваннями, то все це не може не позначатися на успіхах школяра ... Школа має подбати про цих дітей і створити для них (хоча б у її стінах) сприятливіші умови [9].

Сучасні зарубіжні дослідники Т. Лорман, Д. Харві і Дж. Деппелер наголошують: щоб успішно формувати у дітей поведінку, яка сприятиме ефективній навчальній діяльності, спершу необхідно зрозуміти причини їхньої незадовільної поведінки. Науковці створили спеціальний алгоритм аналізу такої учнівської поведінки та виокремили такі її основні причини: пошук уваги, уникнення невдачі, демонстрування власної сили і помста [5, 208]. Передовсім саме ці чинники пояснюють прояв поведінки школярів.

Можна виділити чотири підходи вчених до причин виникнення труднощів у поведінці й навчанні учнів. Прихильники першого підходу [2; 10; 15] вважають найголовнішим травмувальним чинником власне процес навчання, а спричинені ним розлади називають дидактогеніями, оскільки саме навчання у школі може бути джерелом численних психотравм дитини.

Другий підхід передбачає своєрідну "конвергенцію" конституційної вразливості організму учня, особливо його нервової системи. Прихильники цього підходу [4; 11] вважають, що виникнення труднощів у навчанні спричинено роллю біологічних факторів (спадкових недоліків функціонування нервової системи) та несприятливих умов внутрішньоутробного розвитку (зазвичай унаслідок хворіб матері, інтоксикації її організму різними шкідливими речовинами), травм та хворіб ЦНС у дитинстві, а також хронічних захворювань. Дослідниця Т. Ілляшенко переконана, що причиною труднощів у поведінці та навчанні є неспроможність працювати у зв'язку з проявами нестійкої уваги та низькою працездатністю [4].

Третій підхід [3; 5; 6] пов'язаний із дидактогеніями, тобто наслідками ставлення вчителя до учнів. Ідеться передовсім про авторитарний стиль педагогічного керівництва. Так, на думку, А. Ваврик, вчителі по-різному ставляться до учнів,

почасти переконані, що серед учнів є ті, які будуть вчитися краще, а хтось – гірше. Без сумніву, такі їхні судження ґрунтуються на навчальних досягненнях дитини, проте в її основі лежать традиційні, соціальні стереотипи [3].

І, нарешті, згідно з четвертим підходом [2; 15], ураховуючи, що сенситивність дітей до дидактико-геній є неоднаковою, беруть до уваги компенсаційні можливості учнів, які багато в чому залежать від позашкільної. Відтак дослідники вважають, що стиль батьківської поведінки, сімейний клімат є єдиною причиною виникнення труднощів у навчанні та поведінці.

Також погоджуємося з твердженням Т. Ілляшенко, що відсутність тісних емоційних контактів із батьками призводить до суттєвих порушень у розвитку дитини. Позбавлені почуття захищеності, яке дає емоційний контакт із дорослим, такі діти пригнічені, зажурені, песимістично налаштовані, що призводить до їхньої надмірної залежності від навколишнього світу [4, 17].

Як слушно зазначають Й. Лангмейєр і З. Матейчек, глибоке дослідження сім'ї та сімейної атмосфери, в якій перебуває дитина з ООП, мають стати вихідними позиціями при з'ясуванні причин порушень у її розвитку [6]. Розлади спілкування суттєво поглиблюються у віці, коли учень, який важко адаптується до шкільних вимог, стикається з недоброчинністю. Тому першочерговою видається необхідність цілісного вивчення умов сімейного виховання таких дітей. На думку В. Бондар, якщо дитина приходить із сім'ї, у якій вона не відчувала переживання "ми", то й до нової спільноти їй буде важко адаптуватися [2].

Не менш важливим аспектом впливу сім'ї на дитину є ставлення членів родини до шкільного навчання. З боку рідних може проявлятися надмірна кількість вимог до навчання дитини, внаслідок чого вона перестає адекватно сприймати шкільні успіхи та невдачі. Це може негативно позначитися на самоприйнятті учня у майбутньому, бо успіхи у навчанні стають умовою його цінності, при відповідності якій особистість може реалізувати себе безпосередньо і позитивно.

Обґрунтовуючи психолого-педагогічні причини навчальних і поведінкових труднощів дітей в освітньому процесі, зазначимо, що існують певні технології корекції цих проявів, а саме: а) нейропсихологічна (Л. Виготський, О. Лурія); б) прикладного поведінкового аналізу (АВА – *Applied Behavior Analysis*); в) програма ТЕАССН (*Treatment and Education of Autistic and related Communication handicapped Children*); г) аугментативна і альтернативна комунікація (ААС – *Augmentative and Alternative Communication*) тощо.

Подальший науково-теоретичний пошук спрямуємо на з'ясування особливостей нейропсихоло-

гічного підходу до профілактики навчальних труднощів дітей з ООП. Це поняття включає в себе загальне обґрунтування, конкретні методи і прийоми подолання різних видів труднощів у навчанні, спричинених недостатнім розвитком відповідних психічних функцій.

На основі нейропсихологічних досліджень науковці виокремили три групи труднощів у навчанні дітей з особливими освітніми потребами:

1) недостатня сформованість моторних навичок читання та письма. Це складна структура, пов'язана переважно з функціонуванням третього блоку головного мозку;

2) формування когнітивного компоненту навичок читання, письма та лічби (в нейропсихології це другий блок мозку, тобто порушення здатності отримувати, переробляти та запам'ятовувати інформацію);

3) порушення формування регуляторних елементів навичок читання, письма та лічби (в нейропсихології розглядаються у зв'язку з функцією першого блоку головного мозку) [15].

Серед зарубіжних методик адаптації дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивної освіти використовується методика "прикладний аналіз поведінки" (*Applied Behavior Analysis*), розроблена відомим психологом І. Ловаасом для корекції поведінки дітей з розладами аутистичного спектру. Ця технологія не лише розвиває та поліпшує навчальну поведінку та навички взаємодії, але й допомагає дітям з ООП сформувати вміння проявляти власні потреби [17]. Як зазначає Т. Скрипник у монографії "Феноменологія аутизму", технологія прикладного аналізу поведінки особливо поширена в Канаді, США, Швеції, Ізраїлі, Бельгії, вважається однією з найпоширеніших найефективніших методик у роботі з дітьми-аутистами і базується на принципах поведінкової терапії [12, 115].

Використання АВА-методики дає можливість корекції трьох основних категорій поведінки, які заважають навчанню та негативно впливають на набуті навички. За умови системного і комплексного застосування АВА-терапії відбувається зміцнення структури поведінки дітей з ООП, підвищення адаптаційного потенціалу. Як зазначає Ю. Почкун, навчання за цією корекційною технологією роботи є поетапним процесом, тобто складні навички набуваються на рівні окремих компонентів, а нові навички "перетинаються", так би мовити, з раніше набутими (процес навчання нагадує побудову піраміди) [8, 81].

Програма ТЕАССН (*Treatment and Education of Autistic and related Communication handicapped Children*) – лікування дітей з аутизмом та пов'язаними з ним комунікативними труднощами також підходить для модифікації труднощів у навчанні та поведінці дітей з ООП. Вона включає адаптацію

дитини до нового навколишнього середовища і відповідні зміни в ньому для полегшення цієї адаптації. Ця методика активно розроблялася в США і зараз використовується в Бельгії та Данії як національна програма навчання дітей з РАС. Як зазначає К. Островська, програма ТЕАССН ґрунтується на ієрархії завдань. Її широка тематика включає розвиток навичок імітації, взаєморозуміння з іншими, розвиток перцептивних функцій, співпраці, невербального мислення і навіть здатності контролювати власну поведінку [7, 359].

Мета програми ТЕАССН – розвиток і формування умінь дітей з РАС у таких сферах, як мовлення, сприймання, велика й дрібна моторика, координація очей і рук, самообслуговування, соціальні відносини. Основною ідеєю цієї програми є структуроване навчання, коли група поділена на зони, в яких учень опановує академічні вміння (письмо, математика, читання); соціальні навички; самообслуговування; орієнтування у місцевості; комунікацію.

Серед зарубіжних технологій інклюзивної освіти особливу увагу привертає аугментативна альтернативна комунікація (AAC – *Augmentative and Alternative Communication*). За розумінням Американської асоціації мови та слуху (ASHA), ця технологія використовується для компенсації постійних або тимчасових порушень, які призводять до обмежень у соціальному житті та соціальній взаємодії людей з тяжкими порушеннями усного або писемного мовлення [16, 1].

Міжнародна спільнота аугментативної та альтернативної комунікації зазначає, що в основі технології AAC лежить ідея різних способів і засобів отримання і передачі інформації: що більше у дитини з особливими освітніми потребами можливостей працювати з конкретними смисловими знаками, то більш зрозумілими будуть її зусилля та відповіді, а це сприятиме особистісному її розвитку і когнітивним навичкам. На цій ідеї ґрунтуються альтернативні (підсилювальні) системи комунікації [14].

Системи, що використовуються в методиці AAC, включають графіку, жести, текст і тактильні символи, які можуть відображатися самостійно (маніпуляції, жести, міміка) або за допомогою додаткових пристроїв (предмети, картинки, піктограми, літери тощо). Конвенція про права людей з інвалідністю визначає AAC як одну з найефективніших комунікаційних технологій з використанням шрифту Брайля, доповнених альтернативних методик, спеціальних пристроїв, адаптованих до різних частин тіла, приладів для відстеження руху очей, мовлення та мультимедіа [10].

Дослідження констатують, що використання технології AAC не впливає негативно на розвиток мовлення, а активізує його і дає швидкі результати.

Користувачі AAC, незважаючи на мовленнєві особливості, успішно соціалізуються у суспільстві.

Висновки і перспективи подальших досліджень. З огляду на методологічні засади й окреслені проблеми, основними причинами виникнення труднощів у навчанні та поведінці учнів є порушення психофізичного розвитку; умови сімейного виховання; відхилення від вікової норми; зміна обсягу й темпу засвоєння навчального матеріалу, послідовності його опанування. Унаслідок дослідження впливу схарактеризованих технологій доходимо висновку, що в інклюзивному навчанні широко використовуються такі технології коригування освітніх труднощів у дітей: нейропсихологічна; прикладного поведінкового аналізу (ABA – *Applied Behavior Analysis*); програма ТЕАССН (*Treatment and Education of Autistic and related Communication handicapped Children*); аугментативна і альтернативна комунікація (AAC – *Augmentative and Alternative Communication*).

Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на міждисциплінарне вивчення ефективних методик роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; системну підготовку фахівців у галузі інклюзії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвілі Ш.А. Три ключі. Педагогічний вісник. Харків : Вид. будинок Шалви Амонашвілі, 2001. Вип. 5. 124 с.
2. Бондар В.І. Вчителю про дітей, які мають труднощі в навчанні. *Початкова школа*. 1995. № 10–11. С. 6–9.
3. Ваврик А.Й. Психологічні засади індивідуалізації учбового процесу шестиліток : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07. Івано-Франківськ, 2008. 25 с.
4. Ілляшенко Т. Чому їм важко вчитися? : методичний посібник, присвячений питанням психолого-педагогічної допомоги молодшим школярам із труднощами у навчанні. Київ : Початкова школа, 2003. 128 с.
5. Інклюзивна освіта: підтримка розмаїття у класі : практ. посіб. / Т. Лорман, Дж. Деппелер, Д. Харві; пер. з англ. Київ : СПД-ФО Парашин І.С., 2010. 296 с.
6. Лангмейер Й., Матейчек З. Психічна депривація в дитячому віці. Прага, 1984. 334 с.
7. Островська К.О. Засади комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом : монографія. Львів : “Тріада плюс”, 2012. 520 с.
8. Почкун Ю.О. Вивчення досвіду застосування новітніх корекційних освітніх технологій у роботі із аутичними дітьми. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць*. 2016. Вип. 32. Ч. 2. С. 78–83.
9. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ : Освіта, 1996. 304 с.
10. Садова І. Інклюзія у закладах загальної середньої освіти України: тенденції розвитку : монографія. Дрогобич : Посвіт, 2020. 448 с.
11. Синьов В.М., Шеремет М.К. Основні тенденції модернізації підготовки корекційних педагогів в умовах реформування освітньої галузі. *Педагогічні науки: теор.*

рія, історія, інноваційні технології: науковий журнал. 2015. № 7. С. 390–396.

12. Скрипник Т.В. Феноменологія аутизму: монографія. Київ: Фенікс, 2010. 320 с.

13. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти т. Київ: Радянська школа, 1976. Т. 1. 654 с.

14. Burkhart L. What is AAC? International Society of AAC. 2016. URL: <https://www.isaac-online.org/english/what-is-aac>.

15. Rogers C. Counseling and Psychotherapy: Newer concepts in practice. Boston: Houghton Mifflin, 1942. 560 p.

16. Roles and responsibilities of speech-language pathologists with respect to augmentative and alternative communication: Position Statement. American Speech-Language-Hearing Association. Rockland, MD: Author, 2005. P. 1–2.

17. Wong C., Odom S.L., Hume K., Cox A.W., Fettig A., Kucharczyk S., Schultz T.R. Evidence-based practices for children, youth, and young adults with Autism Spectrum Disorder. Chapel Hill: The University of North Carolina, Frank Porter Graham Child Development Institute, Autism Evidence-Based Practice Review Group, 2013. 107 p.

REFERENCES

1. Amonashvili, Sh. (2001). Try kluchi. Pedagogichnyi visnyk [Three keys. Pedagogical bulletin]. Vol. 5. 124 p. [in Ukrainian].

2. Bondar, V. (1995). Vychetliu pro ditei, yaki maiut trudnoshchi v navchanni [To the teacher about children who have learning difficulties]. *Primary School*. No. 10–11. pp. 6–9. [in Ukrainian].

3. Vavryk, A. (2008). Psykholohichni zasady indyvidualizatsii uchbovoho protsesu shestylitok [Psychological principles of individualization of the educational process of six-year-old girls]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ivano-Frankivsk, 25 p. [in Ukrainian].

4. Illiashenko, T. (2003). Chomu yim vazhko vchytyisia?: metodychnyi posibnyk, prysviacheniy pytanniam psykholoho-pedahohichnoi dopomohy molodshym shkoliarom iz trudnoshchamy u navchanni [Why do they find it difficult to learn?: a methodical guide dedicated to the issues of psychological and pedagogical assistance to younger schoolchildren with learning difficulties]. Kyiv, 128 p. [in Ukrainian].

5. Lorman, T., Deppeler, Dzh. & Kharvi, D. (2010). Inkluzyivna osvita: pidtrymka rozmaittia u klasi: prakt. posib. [Inclusive education: supporting diversity in the classroom: practice. manual]. Kyiv, 296 p. [in Ukrainian].

6. Lanhamer, Y. & Mateichuk, Z. (1984). Psykhichna deprivatsiia v dytiachomu vitsi [Mental deprivation in childhood]. Praha, 334 p. [in Ukrainian].

7. Ostrovska, K. (2012). Zasady kompleksnoi psykholoho-pedahohichnoi dopomohy ditiam z autyzmom: monohrafiia

[Principles of comprehensive psychological and pedagogical assistance to children with autism: monograph]. Lviv, 520 p. [in Ukrainian].

8. Pochkun, Yu.O. (2016). Vyvchennia dosvidu zastosuvannia novitnikh korektsiinykh osvitenikh tekhnolohii u roboti iz autychnymy ditmy [Studying the experience of using the latest corrective educational technologies in working with autistic children]. *Scientific Journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov. Series 19: Correctional Pedagogy and Special Psychology: Collection of Scientific Works*. Vol. 32. part. 2. pp. 78–83. [in Ukrainian].

9. Rusova, S. (1996). Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical works]. Kyiv, 304 p. [in Ukrainian].

10. Sadova, I. (2020). Inkluziia u zakladakh zahalnoi serednoi osvity Ukrainy: tendentsii rozvytku: monohrafiia [Inclusion in general secondary education institutions of Ukraine: development trends: monograph]. Drohobych, 448 p. [in Ukrainian].

11. Synov, V. & Sheremet, M. (2015). Osnovni tendentsii modernizatsii pidhotovky korektsiinykh pedahohiv v umovakh reformuvannia osvithoi haluzi [Basic tendencies of modernization of preparation of corrective pedagogues in conditions of reforming the educational sector]. *Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies: Scientific Journal*. No. 7. pp. 390–396. [in Ukrainian].

12. Skrypnyk, T. (2010). Fenomenolohiia autyzmu [Phenomenology of autism]. *Monograph*. Kyiv, 320 p. [in Ukrainian].

13. Sukhomlynskyi, V. (1976). Vybrani tvory [Selected works]: in 5 volumes. Kyiv, 1976. Vol. 1. 654 p. [in Ukrainian].

14. Burkhart, L. (2016). What is AAC? International Society of AAC. Available at: <https://www.isaac-online.org/english/what-is-aac>. [in English].

15. Rogers, C. (1942). Counseling and Psychotherapy: Newer concepts in practice. Boston: Houghton Mifflin, 560 p. [in English].

16. Roles and responsibilities of speech-language pathologists with respect to augmentative and alternative communication: Position Statement. American Speech-Language-Hearing Association. Rockland, MD: Author, 2005. pp. 1–2. [in English].

17. Wong, C., Odom, S. & Hume, K. (2013). Evidence-based practices for children, youth, and young adults with Autism Spectrum Disorder. Chapel Hill: The University of North Carolina, Frank Porter Graham Child Development Institute, Autism Evidence-Based Practice Review Group, 107 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 18.02.2025

“Заглянь в середину себе: там в глибині душі є джерело добра, яке ніколи не вичерпається, якщо ти сам не перестанеш розкопувати його”.

Марк Аврелій
римський імператор з 161 року

УДК 378.091.3:378.011.3-051]:004.77

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.325686>

Світлана Кушнірук, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки педагогічного факультету
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Дмитро Хоркін, здобувач третього
(освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗВО

У статті висвітлені особливості впровадження інноваційних технологій як засобу формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів закладів вищої освіти. Автори надали тлумачення цього поняття і запропонували складові комунікативної компетентності майбутнього викладача ЗВО; здійснили аналіз і науково обґрунтували низку інноваційних технологій, які доцільно застосовувати викладачам-практикам з метою формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів ЗВО (з'ясовано їх суть і переваги, а також запропоновано варіанти їх застосування в освітньому процесі).

Ключові слова: професійна підготовка; інноваційні освітні технології; комунікативна компетентність; майбутні викладачі ЗВО; інтерактивні методи навчання; гейміфікація; технологія чатботів.

Лит. 15.

Svitlana Kushniruk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Head of the Pedagogy Department, Faculty of Pedagogy,
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University
Dmytro Khorkin, Graduate of the Third
(Educational and Scientific) Level of Higher Education,
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University

INNOVATIVE TECHNOLOGIES AS A MEANS OF FORMING COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article presents an analysis of innovative technologies as a tool for forming the communicative competence of future higher education instructors. The authors define the concept and propose the components of the communicative competence of future higher education instructors. It is emphasized that in the modern educational process, during the professional training of future instructors, it is essential to use innovative pedagogical technologies to develop and enhance communicative competence. A range of innovative technologies is examined and substantiated (the essence, advantages, limitations of their application are identified, and implementation options in the educational process are proposed) that can be applied to the development of communicative competence in future higher education instructors: 1) interactive teaching methods (debates, discussions; case-based technologies); 2) gamification in education (educational games; gaming platforms); 3) chatbot technology ("Replika", "ChatGPT (OpenAI)", "Woebot"). The authors conclude that each of these technologies has its unique characteristics when applied to the development of communicative competence in future instructors. Thanks to the diversity of these technologies, future instructors are provided with opportunities to practically enhance their communication skills. The integration of these tools into the educational process not only improves communication but also enables the implementation of innovative pedagogical approaches, which prepare future instructors for real-life educational situations. Further research prospects include examining psychological barriers in the use of innovative technologies and their impact on the communicative competence of future higher education instructors.

Keywords: professional training; innovative educational technologies; communicative competence; future teachers of higher education institutions; interactive teaching methods; gamification; chatbot technology.

Актуальність дослідження. Сучасний освітній процес, зокрема в закладах вищої освіти України, постійно зазнає змін, що зумовлені швидким розвитком технологій, глобалізацією та зміною соціальних вимог щодо кваліфікації педагогічних кадрів. Професія викладача ЗВО потребує від особистості, яка її обіймає, постійного вдосконалення комунікативних навичок, оскільки ефективність комунікації є ключем до

успішного навчання та розвитку студентів. Інноваційні технології, які активно інтегруються в освітній процес закладів вищої освіти, можуть стати вагомими інструментами у формуванні комунікативної компетентності майбутніх викладачів.

Необхідність дослідження особливостей застосування інноваційних технологій в освітньому процесі закладів вищої освіти для формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів ЗВО

зумовлена кількома чинниками. По-перше, в сучасному світі важливим складником успішності професійної діяльності викладача ЗВО є не лише знання предмету, але й уміння ефективно взаємодіяти зі студентами, досягати порозуміння та забезпечувати сприятливу атмосферу для навчання. По-друге, з огляду на цифровізацію сучасної освіти та поширеність застосування новітніх технологій в освітньому процесі ЗВО України, важливо забезпечити підготовку майбутніх викладачів до ефективної роботи з такими інструментами. Третім важливим чинником є потреба в адаптації викладачів і студентів до особливостей надання й отримання знань, зокрема в умовах дистанційного та змішаного навчання, коли комунікація між ними може бути ускладнена неналагодженістю особистого контакту.

Таким чином, упровадження інноваційних технологій в освітній процес ЗВО України не лише відповідає вимогам часу (є нагальною), але й сприятиме розвитку основних комунікативних навичок майбутніх викладачів ЗВО, необхідних для забезпечення ефективності професійної діяльності майбутніх викладачів. Ці технології стають важливими інструментами для підвищення ефективності освітнього процесу в закладі вищої освіти і сприятимуть розвитку педагогічної майстерності здобувачів вищої освіти.

Аналіз сучасних публікацій та досліджень. Питання формування комунікативної компетентності як складової професійної компетентності окреслюється у наукових працях Т. Єжижанської, О. Боровець, О. Корніяки [4; 2; 7] та ін. З позиції вимог інформаційного суспільства щодо професійних якостей майбутнього викладача закладу вищої освіти дослідження цієї проблеми здійснює О. Краєвська. Методи формування комунікативної компетентності розробляє О. Кучерук [10].

У науковому доробку Н. Мирончук та О. Антонова висвітлюється своєрідність формування комунікативної компетентності в умовах змішаної форми навчання [11].

З позиції основної проблеми сучасної лінгводидактики актуалізується ця проблема у наукових працях Г. Васківської [3]. Науковий доробок М. Заушнікової містить психологічні аспекти формування комунікативної компетентності.

Теоретичні основи застосування сучасних педагогічних технологій в освітньому процесі ЗВО України обґрунтовано у наукових працях І. Богданової, І. Дичківської, В. Матірко, О. Сидоренка, Ю. Сурміна, В. Лободи, О. Пометун та інших вчених.

Метою статті є аналіз інноваційних технологій як засобу формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів закладів вищої освіти.

Викладання основного матеріалу. Здійснено тлумачення основних термінів і понять дослід-

ження. Так, О. Краєвська інтерпретує поняття “комунікативна компетентність” як “динамічну комбінацію знань, умінь, цінностей, інших особистісних якостей, що стають реалізаційними здатностями особи до ефективної діяльності в умовах взаємозв'язку суб'єктів з метою передавання інформації, узгодження дій, спільної діяльності” [8, 337]. Натомість М. Заушнікова тлумачить це поняття як “інтегративне психологічне утворення фахівця, який володіє необхідним комплексом знань та вмінь з психології професійного спілкування, актуалізує позицію безумовного прийняття іншого й ефективно реалізує комунікативну взаємодію в межах свого фаху”. У структурі комунікативної компетентності авторка виокремлює *когнітивний* (психологічні та комунікативні знання і перцептивні здібності), *поведінковий* (комунікативні уміння, навички і здібності) і *емоційний* (соціальні установки, життєвий та комунікативний досвід, система взаємин особистості) компонент [5, 41]. А ось О. Корніяка вважає комунікативну компетентність складовою базової компетентності, яка разом із спеціальними знаннями та досвідом майбутнього фахівця знадобиться для виконання більш складних професійно-значущих завдань та постійного налагодження стосунків між людьми [7, 60].

О. Кучерук виокремлює загальні принципи, що вказують на особливості у застосуванні методів формування комунікативної компетентності: комунікативно-діяльнісного підходу; діалогічності; ситуативної спрямованості формування комунікативних умінь; співпраці; принцип етикетності [10, 79].

Отже, зіставлення різних поглядів учених на інтерпретацію терміна “комунікативна компетентність” дало нам підстави надати власне тлумачення поняття “комунікативна компетентність майбутнього викладача ЗВО” як комплекс навичок, що забезпечують ефективність здійснення взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу, що охоплює такі важливі професійні характеристики сучасного викладача ЗВО, а саме: здатність вести конструктивні дискусії, адаптуватися до різних комунікативних ситуацій, активно слухати, чітко й аргументовано передавати інформацію, організовувати групову взаємодію, а також сприймати й інтерпретувати інформацію з різних джерел.

До складових комунікативної компетентності належать: *психолого-педагогічна компетентність* (усвідомлення і врахування психічних особливостей студентів), *інструментальна компетентність* (здатність послуговуватися інструментами (можливостями) цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій для навчання та отримання інформації з різних джерел: вміння працювати з освітніми платформами, чатботами, віртуальними класами тощо); *рефлексивна компетентність* (здатність до самоаналізу і самокорекції в комунікацій-

ній діяльності); *соціолінгвістична компетентність* (знання правил і володіння нормами літературної мови та здатність грамотно, логічно і зрозуміло формулювати думки; вміння адаптувати своє мовлення відповідно до соціальних контекстів, наприклад, залежно від особливостей академічного середовища, рівня підготовленості студентів, враховуючи своєрідність їхньої культури і поведінки).

Усі ці компоненти є взаємопов'язаними і доповнюють один одного, забезпечуючи комплексний підхід до комунікації у професійній діяльності викладача ЗВО.

У сучасному освітньому процесі з метою розвитку комунікативної компетентності майбутнього викладача ЗВО необхідно уміти послуговуватися інструментарієм сучасних новітніх педагогічних технологій. Так, упровадження інноваційних технологій в освіті уможливорює застосування нових підходів, методів та засобів, що забезпечують функціонування інтерактивного, динамічного і гнучкого середовища для навчання. У нашому випадку йдеться про технології, що безпосередньо сприяють розвитку комунікативних компетентностей студентів – майбутніх викладачів ЗВО України. Важливе місце серед них належить інтерактивним методам навчання, адже вони передбачають активну участь здобувачів вищої освіти в освітньому процесі завдяки застосуванню таких форм колективної взаємодії, як: обговорення, дебати, групові роботи та тощо.

Як зазначають А. Турчак та О. Маркова, інтерактивні методи навчання спрямовані на досягнення таких цілей: розвиток і збагачення соціально-особистісного досвіду студентів шляхом залучення їх до міжособистісної взаємодії; створення умов, за яких студенти активно і самостійно здобувають знання з різних джерел, вчаться застосовувати їх для виконання пізнавальних і практичних завдань, розвивають дослідницькі навички та системне мислення; забезпечення комфортного навчального середовища, де студенти відчують свою успішність та інтелектуальні здібності, що робить процес навчання продуктивним і ефективним [12, 223].

Засвідчили свою ефективність дебати та дискусії, адже у їх ході у майбутніх викладачів ЗВО відбувається формування та розвиток навичок аргументації, критичного мислення і самовираження, що сприяє набуттю досвіду у веденні конструктивних діалогів, вміння чітко висловлювати свою позицію та сприймати думки інших. Як ефективний метод організації та здійснення освітньої діяльності, що передбачає цілеспрямоване та спеціально структуроване колективне обговорення конкретного об'єкта (предмета, явища, ситуації, проблеми тощо), яке супроводжується обміном особистими творчими ідеями, життєвим досвідом, відкритими думками та цінними судженнями серед учасників

групи або спільноти, інтерпретує дискусію Н. Кука [9, 224].

І. Бакаленко та Ю. Курилова, аналізуючи дебати як педагогічну технологію, наголошують на тому, що вони виконують унікальні функції, сприяючи розвитку діалогічності сучасної культури, зберігають баланс між відкритим діалогом і критичним аналізом соціальних правил, забезпечують активну взаємодію, обмін ідеями й аргументами, а також стимулюють учасників до співпраці та порозуміння. Формат дебатів не обмежується поверховим обговоренням, а створює умови для глибокого та різнобічного аналізу актуальних проблем [1, 165].

Для обговорення майбутнім викладачам ЗВО можуть бути запропоновані такі дискусійні теми, як: *“Роль викладача в епоху цифровізації: наставник чи фасилітатор?”*, *“Чи виправданим є використання соціальних мереж у освітньому процесі?”*, *“Чи замінять штучний інтелект та освітні платформи викладачів у майбутньому?”*, *“Чи допомагають освітні чатботи зменшити рівень когнітивного навантаження на свідомість студентів?”*, *“Чи етично викладати теми, що суперечать особистим переконанням викладача?”* тощо.

За умови організації освітнього процесу у дистанційному форматі вважаємо доцільним застосовувати, до прикладу, електронну платформу для дебатів *“Debate Island”*, що дасть змогу студентам активно взаємодіяти, висловлювати свої аргументи та контраргументи, обговорюючи освітні теми в реальному часі.

Ще одним засобом у формуванні комунікативної компетентності майбутніх викладачів ЗВО є кейсові технології, що передбачають аналіз реальних ситуацій, на основі яких вони шукають оптимальні рішення, що уможливорює розвиток комунікативних навичок у реальних умовах, спонукає їх до глибшого аналізу подібних ситуацій, сприяє у формуванні практичних навичок розв'язання проблем.

Як слушно зазначає Л. Козак, застосування кейс-методу при підготовці майбутніх викладачів є надзвичайно важливим, оскільки він сприяє їхньому максимальному наближенню до реальних ситуацій професійної діяльності та схвалення відповідних рішень. Завдяки кейс-методу студенти мають змогу опрацьовувати складні професійні питання, розвивати навички виявлення проблем, аналізу та розробки планів дій, що в майбутньому забезпечить їм можливість впевнено діяти в реальних умовах [6, 365].

До прикладу, для вирішення кейсів майбутнім викладачам ЗВО можуть бути запропоновані такі теми: *“Викладач і конфліктний студент”* (завдання для кейсу: а) розробити план бесіди викладача зі студентом; б) визначити, які методи комунікації доцільно застосувати, щоб уникнути конфронтації; в) знайти шляхи мотивації студента), *“Інтерактив-*

на лекція із застосуванням інструментарію цифрових технологій” (завдання для кейсу: а) розробити структуру лекції з інтерактивними елементами; б) обґрунтувати, як обрані технології сприятимуть розвитку комунікативної компетентності студентів; в) продемонструвати один із інтерактивних елементів під час презентації кейсу), “*Суперечливі теми в аудиторії*” (завдання для кейсу: а) розробити методику модерування таких дискусій; б) скласти правила поведінки для всіх учасників; в) провести рольову гру, демонструючи ефективність стратегії модерування) тощо.

З метою формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців широкого поширення набуло сьогодні впровадження технології гейміфікації, що передбачає застосування елементів гри в освітньому процесі, а саме таких, як освітні ігри та ігрові платформи для забезпечення інтерактивних умов при опануванні навчального матеріалу.

На думку С. Переяславської та О. Смагіної, до основних компонентів гейміфікованого освітнього процесу належать: користувачі (всі учасники, зокрема студенти (для закладів освіти); завдання (дії, що виконують користувачі, та відстеження прогресу у досягненні окреслених цілей); бали (накопичуються в результаті виконання завдань); рівні (користувачі просуваються на основі набраних балів); значки (слугують нагородою за завершення певних дій); ранжування (визначає місце користувачів у загальній системі відповідно до їх досягнень) [15, 252]. Детально аналізують й науково обґрунтовують вчені також елементи гри, що сприяють формуванню механіки гейміфікації (мета, завдання і тести, співпраця, зворотний зв'язок, накопичення ресурсів, винагороди, стан перемоги) [15, 252]. При цьому, освітні ігри є ефективним інструментом для розвитку комунікативних навичок, оскільки в їх ході необхідно активно взаємодіяти, домовлятися про стратегії поведінки й ухвалювати спільні рішення. Перевагами освітніх ігор є значне підвищення мотивації здобувачів вищої освіти до навчання, формування і розвиток критичного мислення та навичок співпраці.

Варіантами освітніх ігор можуть бути: “*Дилема в'язня*” (гра моделює ситуацію, у якій учасникам потрібно вирішити чи співпрацювати, чи змагатися одне з одним; гравці розподіляються на пари й отримують завдання схвалити рішення, що вплине на їх результат); “*Університетська нарада*” (учасники виконують різні ролі в освітньому процесі (викладачі, студенти, адміністрація) та обговорюють вигадану проблему, наприклад, зміни у освітньому плані).

Як спосіб гейміфікації, у навчанні застосовуються й ігрові платформи, що надають можливість миттєво отримати зворотний зв'язок, завдяки чому можна змоделювати елементи змагання і

одночас сприяти налагодженню взаємодії між викладачем і студентами, заохочуючи їх до активної участі у навчанні.

Так, варіантами ігрових платформ є: “*Kahoot!*” (інтерактивна платформа для створення вікторин, опитувань і дискусій); “*Canva for Education*” (платформа для створення візуального контенту; застосовується для ведення ігор на формування креативності мислення та навичок співпраці, наприклад, створення колажів чи коміксів у групах); “*Mentimeter*” (платформа для інтерактивного голосування та презентацій); “*Role-Playing Simulations (RPS)*” (онлайн симуляції для рольових ігор, де учасники перебирають на себе певні ролі й виконують завдання за сценаріями, наближеними до умов реальної дійсності) та багато інших.

Водночас застосування ігрових платформ буде обмеженим при вивченні складного теоретичного матеріалу.

Менш поширеною в Україні, однак досить популярною за кордоном є технологія чатботів. Так, Т. Ait Baha, М. El Hajji, Y. Es-Saady, Н. Fadili зазначають, що використання чатботів значно поліпшує освітній досвід студентів, уможливаючи для них навчання у власному темпі та з меншим рівнем стресу, ощадити час і підтримувати мотивацію [13].

Як наголошує Р. Вії, впровадження технології чат-ботів надає здобувачам вищої освіти можливості для розвитку навичок і компетенцій, необхідних в епоху глобальної економіки та інформаційних технологій [14].

У контексті проблематики нашого дослідження зауважимо, що чат-боти застосовуються для розвитку діалогових навичок при моделюванні комунікативних ситуацій та симуляції педагогічних сценаріїв. З-поміж переваг у застосуванні цих технологій доцільно вказати на можливість безперервної практики комунікації, надання миттєвих відповідей на запитання студентів, зменшення рівня стресу при спілкуванні.

Проаналізуємо варіанти деяких чатботів та віртуальних помічників, що можуть бути застосовані з метою формування та розвитку комунікативної компетентності майбутніх викладачів ЗВО:

- “*Replika*”. Серед функціональних можливостей на особливу увагу заслуговують такі: забезпечення практики спілкування (імітація жвавого спілкування з реальними відповідями), створення сценаріїв для обговорення різних тем; розвиток емпатії, навичок активного слухання та емоційного інтелекту;

- “*ChatGPT (OpenAI)*”. Функціональні можливості охоплюють: імітацію різноманітних комунікаційних стилів; обговорення складних професійних ситуацій та пошук рішень; створення ситуаційних кейсів з метою тренування педагогічної комунікації;

- “Woebot”, який має на меті розвиток емоційного інтелекту та формування вміння висловлювати власні почуття. Серед функціональних можливостей провідними є: спрямування користувача на рефлексію та аналіз ситуації мовлення; застосування когнітивно-поведінкової терапії для розвитку навичок управління емоціями; сприяння саморозвитку.

Висновки. Отже, впровадження сучасних інноваційних технологій в освітній процес ЗВО сприяє ефективному розвитку комунікативної компетентності майбутніх викладачів. Кейс-технологія, дебати, дискусії, застосування цифрових інструментів, гейміфікації забезпечують умови для активного обміну інформацією, формування навичок міжособистісного спілкування, розвитку критичного мислення, ефективної взаємодії та співпраці. Застосування цих технологій уможливить для майбутніх викладачів ЗВО України оволодіння необхідним для ефективного комунікативного впливу на студентську аудиторію практичним досвідом.

Перспективами для подальших розвідок є дослідження впливу психічних бар'єрів у застосуванні інноваційних технологій на формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакаленко І., Курилова Ю. Дебати як інноваційна педагогічна технологія в системі підготовки вчителів української мови і літератури. *Український педагогічний журнал*. 2024. № 4. С. 163–180.
2. Боровець О.В. Формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки. *Інноватика у вихованні*. 2016. № 4. С. 82–89.
3. Васюківська Г. Формування комунікативної компетентності особистості як основна проблема сучасної лінгводидактики. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки*. 2016. № 1. С. 33–38.
4. Єжижанська Т.С., Осадча М.П. Проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців. *Наукові записки Національного університету Острозької академії. Сер.: Культура і соціальні комунікації*. 2012. № 3. С. 23–31.
5. Заушнікова М.Ю. Психологічні умови формування комунікативної компетентності майбутнього логопеда: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2021. 249 с.
6. Козак Л.В. Кейс-метод у підготовці майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності. *Освітлогічний дискурс*. 2015. № 3. С. 153–162.
7. Корніяк О.М. Вивчення розвитку комунікативної компетентності студентів. *Психолінгвістика: зб. наук. праць ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”*. 2009. Вип. 3. С. 60–69.
8. Краєвський О.Д. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців у реаліях і перспективах інформаційного суспільства. *Сучасні інформаційні тех-*

нології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2012. № 32. С. 336–343.

9. Кукса Н.Г. Використання дискусії як інтерактивної технології серед студентів-фармацевтів на заняттях дисципліни “Українська мова (за професійним спрямуванням)”. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2023. № 209. С. 222–227.

10. Кучерук О.А. Методи формування комунікативної компетентності в процесі дидактичного дискурсу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2010. Вип. 53. С. 77–81.

11. Мирончук Н., Антонова О. Формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя в умовах змішаної форми навчання. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 1. С. 19.

12. Турчак А.Л., Маркова О.В. Використання інтерактивних електронних ресурсів у дистанційному навчанні майбутніх вчителів фізичної культури і тренерів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2022. Вип. 206. С. 221–227.

13. Ait Baha T., Hajji M.El, Es-Saady Y., Fadili H. The impact of educational chatbot on student learning experience. *Education and Information Technologies*, 29 (8), 2024. pp. 10153–10176. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10639-023-12166-w>

14. Bii P. Chatbot technology: A possible means of unlocking student potential to learn how to learn. *Educational Research*, 4 (2), 2013. pp. 218–221. URL: https://www.researchgate.net/publication/291813780_Chatbot_technology_A_possible_means_of_unlocking_student_potential_to_learn_how_to_learn

15. Perejaslavskaya S., Smahina O. Гейміфікація як сучасний напрям вітчизняної освіти. Електронне наукове фахове видання “Відкрите освітнє Е-середовище сучасного університету”. 2019. С. 250–260. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s24>

REFERENCES

1. Bakalenko, I. & Kurylova, Yu. (2024). Debaty yak innovatsiina pedahohichna tekhnolohiia v systemi pidhotovky vchyteliv ukrainiskoi movy i literatury [Debate as an innovative pedagogical technology in the system of training teachers of Ukrainian language and literature]. *Ukrainian Educational Journal*. No. 4. pp. 163–180. [in Ukrainian].
2. Borovets, O.V. (2016). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnix pedahohiv u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of communicative competence of future teachers in the process of professional training]. *Innovation in Education*. No. 4. pp. 82–89. [in Ukrainian].
3. Vaskivska, H. (2016). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti osobystosti yak osnovna problema suchasnoi linyvodydaktyky [Formation of communicative competence of the individual as the main problem of modern linguistic didactics]. *Scientific Bulletin of the Lesya Ukrayinka Eastern European National University. Pedagogical Sciences*. No. 1. pp. 33–38. [in Ukrainian].
4. Iezhyzhanska, T.S. & Osadcha, M.P. (2012). Problemy formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnix fakhivtsiv [Problems of forming communicative competence of future specialists]. *Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy. Ser.: Culture and Social Communications*. No. 3. pp. 23–31. [in Ukrainian].

5. Zaushnikova, M.Iu. (2021). Psykholohichni umovy formuvannia komunikativnoi kompetentnosti maibutnoho lohopeda [Psychological conditions for the formation of communicative competence of a future speech therapist]. *Candidate's thesis*. Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University. Kyiv, 249 p. [in Ukrainian].

6. Kozak, L.V. (2015). Keis-metod u pidhotovtsi maibutnikh vykladachiv do innovatsiinoi profesiinoi diialnosti [Case method in preparing future teachers for innovative professional activities]. *Educological discourse*. No. 3. pp. 153–162. [in Ukrainian].

7. Korniiaka, O.M. (2009). Vyvchennia rozvytku komunikativnoi kompetentnosti studentiv [Studying the development of students' communicative competence]. *Psycholinguistics: Collection of Scientific Works of the State Higher Educational Institution "Pereyaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda"*. Vol. 3. pp. 60–69. [in Ukrainian].

8. Kraievska, O.D. (2012). Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv u realiiakh i perspektivakh informatsiinoho suspilstva [Formation of communicative competence of future specialists in the realities and prospects of the information society]. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, No. 32, pp. 336–343. [in Ukrainian].

9. Kuksa, N.H. (2023). Vykorystannia dyskusii yak interaktyvnoi tekhnolohii sered studentiv-farmatsevtiv na zaniattiakh dystsypliny "Ukrainska mova (za profesiinym spriamuvanniam)" [The use of discussion as an interactive technology among pharmacy students in classes of the discipline "Ukrainian language (by professional direction)"]. *Scientific notes. Series: Pedagogical Sciences*. No. 209. pp. 222–227. [in Ukrainian].

10. Kucheruk, O.A. (2010). Metody formuvannia komunikativnoi kompetentnosti v protsesi dydaktychnoho dyskursu

[Methods of forming communicative competence in the process of didactic discourse]. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal*. No. 53, pp. 77–81. [in Ukrainian].

11. Myronchuk, N. & Antonova, O. (2023). Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia v umovakh zmishanoi formy navchannia [Formation of communicative competence of a future teacher in conditions of blended learning]. *Prospects and innovations of science*. No. 1. p. 19. [in Ukrainian].

12. Turchak, A.L. & Markova, O.V. (2022). Vykorystannia interaktyvnykh elektronnykh resursiv u dystantsiinomomu navchannia maibutnikh vchyteliv fizychnoi kultury i treneriv [The use of interactive electronic resources in distance learning for future physical education teachers and coaches]. *Scientific notes. Series: Pedagogical Sciences*. Vol. 206. pp. 221–227. [in Ukrainian].

13. Ait Baha, T., Hajji, M.El, Es-Saady, Y. & Fadili, H. (2024). The impact of educational chatbot on student learning experience. *Education and Information Technologies*, 29 (8), pp. 10153–10176. Available at: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10639-023-12166-w> [in English].

14. Bii, P. (2013). Chatbot technology: A possible means of unlocking student potential to learn how to learn. *Educational Research*, No. 4 (2), pp. 218–221. Available at: https://www.researchgate.net/publication/291813780_Chatbot_technology_A_possible_means_of_unlocking_student_potential_to_learn_how_to_learn [in English].

15. Perejaslavska, S. & Smahina, O. (2019). Heimifikatsiia yak suchasnyi napriam vitchyznianoї osvity [Gamification as a Modern Direction of Domestic Education]. *Electronic Scientific Professional Journal "Open educational e-environment of modern University"*. pp. 250–260. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s24> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.02.2025

"Пам'ятай, сьогодні – це те "завтра", про яке ти хвилювався вчора".

Дейл Карнегі
американський психолог, педагог

"Будьте самі шукачами, дослідниками. Не буде вогника у вас – вам ніколи запалити в інших".

Василь Сухомлинський
український педагог, публіцист

"Загляньте у свої власні душі і знайдіть в них іскру правди, яку Бог помістив в кожне серце і з якої, тільки ви самі зможете роздмухати полум'я".

Сократ
грецький філософ

"Мистецтво навчання – це мистецтво сприяти відкриттю".

Марк Ван Дор
американський поет, письменник

УДК 37.022:371.12:373.2

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.326082>

Ореста Карпенко, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Марія Чепіль, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИХОВАТЕЛІВ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

У статті досліджується проблема професійної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти в контексті сучасних освітніх трансформацій. Проаналізовано сучасні підходи до формування професійної компетентності вихователів. Схарактеризовано модель “Сім компетенцій вчителів XXI століття”, її застосування у дошкільній освіті зарубіжних країн. Висвітлено міжнародний досвід підготовки вихователів ЗДО, виявлено як спільні риси, так і суттєві відмінності. Представлено результати бібліометричного дослідження, запропоновано шляхи удосконалення якості підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Ключові слова: компетентність; вихователь; заклад дошкільної освіти; міжнародний досвід; бібліометричне дослідження.

Лит. 14.

Oresta Karpenko, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Mariya Chepil, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

PROFESSIONAL COMPETENCE OF PRESCHOOL TEACHERS IN SCIENTIFIC RESEARCH: INTERNATIONAL EXPERIENCE

The article highlights the issue of professional competence of preschool teachers in the context of modern educational transformations. The author emphasises the growing relevance of this problem due to changes in society, the development of pedagogical science and the requirements for the quality of preschool education. Various aspects of preschool teachers' competence are considered, including its essence, main components (deep understanding of child development processes, ability to develop and implement educational programmes, effective teaching methods and assessment of preschoolers' achievements) and influence on the quality of the educational process. The modern approaches to the formation of professional competence of preschool teachers are analysed, taking into account such factors as inclusive education, digital technologies and pedagogical partnership, development of research skills. The model “Seven Competencies of Teachers of the XXI Century” and its application in preschool education in foreign countries are described. This model offers a comprehensive approach to the formation of professional competence of preschool teachers. The international experience of training preschool teachers in Austria, New Zealand, Singapore, Finland, and Sweden is highlighted, both common features and significant differences are identified. Each country has its own peculiarities of teacher training, which reflects the diversity of cultural, social and educational contexts.

The results of a bibliometric study are presented, which allowed us to assess the dynamics of scientific publications on the competence of teachers and to identify the most influential journals and research groups. Based on the analysis, the author concludes that there is a need for continuous development and improvement of the professional competence of preschool teachers, and suggests ways to improve the quality of training and professional development of teaching staff, taking into account modern requirements and trends in the development of preschool education.

Keywords: competence; preschool teacher; preschool; international experience; bibliometric research.

Постановка проблеми. В умовах модернізації української освіти питання забезпечення якості дошкільної освіти набуває особливої актуальності. Україна прагне інтегруватися в європейський освітній простір, що передбачає приведення національної системи дошкільної освіти у відповідність до європейських стандартів якості. Зміни в демографічній ситуації, такі як зменшення народжуваності та міграція

населення, вимагають оптимізації системи дошкільної освіти, забезпечення її доступності для всіх дітей. Сучасне суспільство пред'являє високі вимоги до якості дошкільної освіти, оскільки саме в ранньому віці закладаються основи особистості дитини та її подальшого успіху.

У цьому контексті проблема професійної компетентності вихователів є однією з ключових у сучасній дошкільній освіті. Від професіоналізму

вихователів залежить успіх реалізації освітніх програм, створення сприятливого середовища для розвитку дітей та забезпечення їхньої психологічної комфортності. Зростаючий інтерес до раннього розвитку дитини та вимоги до якості дошкільної освіти детермінують актуальність наукових досліджень у цій галузі. Формування широкого спектру компетентностей, включаючи міжкультурну, професійно-етичну, цифрову та особистісно-професійну, є необхідною умовою успішної професійної діяльності вихователя.

Системний підхід до формування компетентностей забезпечує підготовку фахівців, здатних адаптуватися до постійно змінюваних умов освітнього середовища та забезпечувати якісний освітній процес для дітей дошкільного віку. Проблеми забезпечення якості дошкільної освіти, її відповідності сучасним вимогам та інтеграції в європейський освітній простір є пріоритетними напрямками наукових досліджень в Україні. Зарубіжний досвід у цій галузі є надзвичайно цінним, оскільки дає змогу аналізувати різні підходи до формування та оцінювання професійної компетентності вихователів, виявляти ефективні практики і запозичувати їх для вдосконалення вітчизняної системи дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень. В останні роки спостерігається значне розширення спектру досліджень, які охоплюють як теоретичні аспекти формування професійної компетентності, так і практичні аспекти її реалізації в освітньому процесі. Особливий інтерес викликають праці (Т. Атрощенко, Л. Березовська, О. Вакун, А. Дмитренко, О. Гнізділова, О. Карпенко та ін.), спрямовані на розробку програм підготовки педагогічних кадрів та аналіз практичної діяльності вихователів. Науковці досліджують, які знання, уміння та навички необхідні сучасному вихователю для ефективної роботи з дошкільнятами, як розвивати ці компетентності в процесі навчання та як оцінювати їх рівень.

Студії зарубіжних вчених Р. Хансена [7], Р. Рослін [12], Х. Чен [4] детально аналізують різні аспекти компетентності вихователів, включаючи педагогічну майстерність, здатність створювати розвивальне середовище, взаємодію вихователя з дітьми та батьками. Дослідження, проведені Б. Кейсі [3], М. Джонс [9] та співавторами, підтверджують позитивний вплив ігор з будівельними блоками на розвиток просторового мислення у дітей. Дослідники все більше уваги приділяють поєднанню наукових знань з практичними аспектами освітньої політики, що знаходить відображення у розробці нових освітніх програм та методик. К. Браун і С. Міллер наголошують на важливості інтеграції результатів наукових досліджень та їх впровадження в освітні програми. У Німеччині, зокрема, проводиться комплексний аналіз професійного

становлення випускників педагогічних коледжів [1]. Х. Чен і Л. Ван розробили інструментарій для оцінки професійної компетентності вихователів дошкільних закладів, що дає можливість більш об'єктивно оцінювати їхню підготовленість до роботи з дітьми раннього віку [4].

Натомість Л. Дарлінг-Хаммонд висловлює стурбованість щодо необхідності реформування системи підготовки педагогів відповідно до вимог сьогодення [5]. Дж. Геррінгтон і М. Бауер на основі аналізу кількох кейсів розробили рекомендації щодо організації ефективного змішаного синхронного навчання [8]. Цікавим є досвід Нової Зеландії та Сінгапуру, де розроблені стратегічні плани розвитку раннього дитинства, що передбачають активну участь громадськості в процесі прийняття рішень. Національна асоціація освіти молодих дітей США (NAEYC) розробила детальні принципи розвитку дітей від народження до восьми років, що можуть слугувати орієнтиром для розробки національних стандартів [10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема професійної компетентності вихователів є предметом активного наукового інтересу. Проте, незважаючи на значний прогрес у цій галузі, низка питань потребує подальшого дослідження. Зокрема, недостатньо вивченими залишаються питання динаміки професійної компетентності протягом кар'єри, порівняльні аспекти формування компетентностей у різних країнах, а також фактори, що впливають на ефективність підготовки та професійного зростання вихователів у різних культурно-освітніх контекстах. Міжнародний досвід є цінним джерелом інформації для урегулювання цих питань і потребує детального аналізу.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан досліджень професійної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти у зарубіжних країнах, а також визначити актуальні напрями для подальших досліджень у цій галузі.

Виклад основного матеріалу. Питання компетентності вихователів ЗДО набуває все більшої актуальності в контексті сучасних освітніх трансформацій. Зростаючий інтерес до раннього розвитку дитини та вимоги до якості дошкільної освіти стимулюють наукові дослідження в цій галузі. Сучасні концепції компетентності вихователів акцентують увагу на їхній здатності гнучко адаптувати свою діяльність до індивідуальних потреб кожної дитини, використовувати різноманітні методи навчання та оцінювання, а також співпрацювати з колегами і батьками. Крім того, важливим аспектом компетентності вихователя є його здатність створювати інклюзивне освітнє середовище, що враховує різноманітність потреб дітей. Культурний контекст також відіграє важливу роль у

формуванні компетентності вихователя, оскільки він визначає цінності, уявлення про дитинство та освіту, які впливають на педагогічну діяльність.

Професійна компетентність вихователя – це складне поняття, що охоплює не лише знання педагогічних теорій, а й практичні вміння, необхідні для ефективної організації освітнього процесу в дошкільному закладі. Згідно з дослідженнями С. Браун, ключовими компонентами педагогічної компетентності є глибоке розуміння процесів розвитку дитини, вміння розробляти та реалізовувати освітні програми, ефективні методики навчання і оцінювання досягнень дошкільнят [2].

Сучасні реалії дошкільної освіти, зокрема інклюзивна освіта, вимагають від вихователів ще більшої гнучкості, адаптивності та індивідуального підходу до кожної дитини. Інтеграція цифрових технологій в освітній процес, педагогічне партнерство, критичне мислення, креативність значно ускладнюють професійну діяльність вихователів. Як зазначають Дж. Геррінгтон та М. Бауер, для успішної роботи в сучасному дошкільному закладі педагогам необхідно постійно оновлювати свої знання та вміння, опановувати нові технології та методики навчання.

Окрім того, Й. Вугт та Н. Роблін розробили модель “Сім компетенцій вчителів ХХІ століття”, яка пропонує всебічний підхід до формування професійної компетентності педагогів [14]. У ній виокремлено такі компетенції: логіко-математичне мислення, вербальне мислення, елементарна наукова культура, критичне читання та письмо, глобальна культура та середовище, метакогнітивне мислення, орієнтація на професійну орієнтацію. Ця модель особливо актуальна для дошкільної освіти, оскільки враховує не тільки когнітивні аспекти розвитку дитини, але й соціальні, емоційні та культурні. Розвиток логіко-математичного мислення в дошкільному віці є фундаментом для успішного оволодіння математичними знаннями на наступних етапах навчання. Використання дидактичних ігор, спрямованих на сортування, підрахунок та конструювання, сприяє формуванню у дітей початкових математичних уявлень і навичок. Розвиток вербального мислення, тісно пов’язаного з мовленням, забезпечує ефективну комунікацію та сприяє глибшому розумінню математичних понять. Для його розвитку можна використовувати літературні твори, драматизації, бесіди.

Значення цих компетенцій важко переоцінити, адже вони допомагають молодим людям стати успішними й адаптованими до сьогодення, зосередженими на навичках усунути проблеми та міжкультурному розумінні. Уміння аналізувати складні ситуації, знаходити креативні рішення та оцінювати їх ефективність є критично важливим для успіху в будь-якій сфері діяльності. Глобалізація та інтеграція призвели до того, що люди з різних культур

та національностей все більше взаємодіють між собою. Розуміння інших культур, повага до них, вміння ефективно спілкуватися з людьми, які мають інші цінності та переконання, є необхідними для успішного життя в сучасному світі.

Однак застосування цієї моделі в дошкільній освіті має свої особливості. Дослідники Б. Кейсі та Н. Ендрюс відзначають, що для дітей дошкільного віку розвиток через гру та дослідження є більш природним, ніж через формалізовані навчальні завдання. Тому важливо інтегрувати у їхню ігрову діяльність розвиток семи компетенцій. Крім того, важливо зазначити, що не всі компетенції, описані в моделі, мають однакове значення для дошкільної освіти [3]. Наприклад, для дітей дошкільного віку особливо важливі такі компетенції, як соціальна та емоційна, креативність та критичне мислення.

Модель містить вказівки для підготовки вихователів ЗДО та розвитку професійної компетентності. Однак для її ефективного застосування необхідно враховувати особливості дошкільної освіти й адаптувати модель до конкретних умов роботи. Для більш повного розуміння компетентності вихователів необхідно проводити порівняльні дослідження, які б дозволили оцінити ефективність моделі в різних культурних і соціально-економічних контекстах. Дослідження М. Джонс та Дж. Джонсон показали, що деякі компоненти моделі можуть бути більш актуальними для розвинених країн, тоді як в країнах з низьким рівнем доходу можуть бути пріоритетними інші [9].

Кожна країна має свої особливості підготовки вихователів, що відображає різноманітність культурних, соціальних та освітніх контекстів. Національні системи освіти розробляють власні підходи до формування компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Вони можуть відрізнятися за тривалістю навчання, акцентами на теоретичних чи практичних аспектах, а також за переліком обов’язкових дисциплін. Така різноманітність свідчить, що немає єдиного універсального рецепта підготовки висококваліфікованих вихователів, а кожна країна шукає оптимальні рішення, що відповідають її потребам.

Одна з відмінностей в підготовці вихователів в Австрії та багатьох інших країнах полягає у тому, що австрійські фахівці здобувають кваліфікацію не в університетах, а в спеціалізованих професійних школах. Їхні випускники, здобувши необхідну кваліфікацію, можуть одразу розпочати професійну діяльність вихователями в дошкільних закладах. Однак для викладання у закладах вищої освіти, які готують майбутніх вихователів, необхідний більш високий рівень освіти – ступінь бакалавра або магістра [1]. Проте низький соціальний статус, недостатня оплата праці та відсутність перспектив кар’єрного зростання негативно впливають на престиж професії вихователя. Недостатня підтримка

держави та велике навантаження на робочому місці змушують багатьох вихователів в Австрії замислюватися про зміну професії [2]. Ці виклики є актуальними не лише для австрійської системи освіти, а й для багатьох інших країн, зокрема, України.

Особливу увагу підготовці вихователів для дошкільних закладів приділяє Фінляндія [11]. Вихователі мають ступінь магістра з дошкільної освіти, що забезпечує високий рівень їхньої професійної компетентності. Навчальна програма включає як теоретичну підготовку, так і проходження практики у ЗДО. Особлива увага приділяється розвитку у майбутніх вихователів таких компетенцій, як взаємодія з дітьми, створення розвивального середовища, співпраця з батьками. Швеція і Сінгапур також мають високі стандарти підготовки вихователів. Усі вихователі повинні мати ступінь бакалавра, що забезпечує глибокі знання в галузі розвитку дитини та педагогіки. Підготовка вихователів у Новій Зеландії орієнтована на врахування культурних особливостей дітей та їхніх сімей. Робоча група з ранньої освіти дітей розробила національні стандарти для дошкільної освіти, які визначають ключові компетенції, якими мають володіти вихователі [10].

Порівнюючи досвід підготовки вихователів у Австрії, Новій Зеландії, Сінгапурі, Фінляндії та Швеції, можна виявити як спільні риси, так і суттєві відмінності. Спільними для всіх цих країн є: високі стандарти підготовки у ЗВО. Усі вихователі тут мають вищу педагогічну освіту, що забезпечує міцну теоретичну базу для їхньої роботи; акцент на практичній підготовці, включаючи проходження практики в ЗДО, що допомагає їм закріпити теоретичні знання та набути практичних навичок; безперервний професійний розвиток [13]. Усі розглянуті країни надають значні можливості для безперервного професійного зростання вихователів, що сприяє їхньому постійному вдосконаленню.

Водночас існують і суттєві відмінності: зміст навчальних програм, система сертифікації, рівень фінансування дошкільної освіти та підготовки вихователів. Хоча в усіх країнах підготовка вихователів базується на загальних принципах дошкільної педагогіки, акценти в навчальних програмах можуть різнитися. Наприклад, у Фінляндії особлива увага приділяється розвитку ігрової діяльності дітей, а в Сінгапурі – підготовці до школи. Кваліфікаційні вимоги до вихователів можуть відрізнятися в різних країнах. Наприклад, у деяких країнах для отримання ліцензії на роботу в дошкільному закладі необхідний додатковий іспит.

Заслугує на увагу бібліометричне дослідження, яке зосередилося на аналізі наукових публікацій, присвячених компетенціям вихователів у контексті сучасної освітньої парадигми. Проаналізувавши 1163 статті з бази даних Scopus за період з

1993 до 2023 р., М. Джонс та Дж. Джонсон встановили, що науковий інтерес до компетентності вихователів демонструє стійку тенденцію до зростання [9]. Зокрема, аналіз виявив значну увагу до таких аспектів, як конструювання освітнього середовища для раннього розвитку та активне залучення дітей до освітнього процесу. Бібліометричний аналіз дав змогу виокремити найвпливовіші публікації, авторів та країни, а також простежили зміну дослідницьких пріоритетів, дозволив кількісно оцінити динаміку наукової продуктивності та тематичні акценти досліджень.

Серед журналів – “Journal of Education for Teaching” (h-індекс 23 і загальною кількістю цитувань 1548, 79 публікацій), “European Journal of Teacher Education”, “The Asia-Pacific Journal of Teacher Education” та “Australian Journal of Teacher Education” (їхні індекси h та сукупна кількість цитувань незначно відстають від провідних журналів, від 39 до 48 публікацій). Журнали “Educational Review”, “Journal of Teacher Education”, “Teacher Development” і “Journal of Early Childhood Teacher Education” демонструють відносно меншу кількість загальних цитувань та нижчий h-індекс, вони відіграли важливу роль у розширенні нашого розуміння професійної компетентності вихователів, представивши різноманітні підходи та результати досліджень. Їхні публікації містять цінні знахідки та оригінальні ідеї, які збагачили наукову дискусію в цій галузі. Періодичне видання “Journal of Education for Teaching” характеризується високою видавничою активністю, що підтверджується щорічною публікацією не менше десяти наукових статей з 1999 р.

Дослідження, опубліковані в цих журналах, є важливим внеском у розвиток наукового дискурсу щодо професійної компетентності вихователів. Вони охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних із формуванням професійної компетентності вихователів, серед яких: динаміка професійної ідентифікації, кореляція теоретичної підготовки з практичною реалізацією, ефективність підготовки до роботи в інклюзивному освітньому просторі та використання цифрових технологій у дошкільній освіті. Особлива увага приділяється актуалізації професійних компетенцій вихователів у контексті викликів XXI ст. та необхідності постійного оновлення теоретико-методологічних засад.

Різноманітність тем досліджень та міжнародний характер авторського складу свідчать про високий рівень інтересу наукової спільноти до проблеми формування професійної компетентності вихователів та її динамічний характер. Аналіз спільних публікацій вказує на те, що науковці все частіше об'єднують свої зусилля для проведення комплексних досліджень. Особливо плідною є співпраця між науковцями з англomовних країн, зокрема Великої

Британії, Австралії, Канади та Нової Зеландії. Цікаво, що в таких співпрацях часто відбувається обмін методологічними підходами та спільна інтерпретація результатів [11]. Хоча конкретний внесок кожного співавтора у спільне дослідження може варіюватися, очевидно, що така співпраця стимулює розвиток науки та сприяє вирішенню складних наукових проблем.

Аналіз досліджень засвідчує, що висока якість підготовки вихователів у різних країнах є одним із основних факторів, що впливають на якість дошкільної освіти. Вона забезпечує не тільки високий рівень знань й умінь вихователів, але й сприяє підвищенню мотивації до роботи, розвитку професійної ідентичності та постійному вдосконаленню педагогічної майстерності. Обмін досвідом, участь у міжнародних проєктах та конференціях сприяють підвищенню професійної компетентності вихователів та впровадженню інноваційних підходів в освітній процес.

Професійна компетентність вихователів – це динамічне поняття, що постійно розвивається та трансформується відповідно до змін у суспільстві та освітньому середовищі. Для забезпечення високої якості дошкільної освіти необхідно розробляти ефективні програми підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, які б враховували сучасні вимоги та тенденції розвитку дошкільної освіти. Наприклад, це можуть бути програми, що фокусуються на розвитку цифрової компетентності вихователів, впровадженні інклюзивних підходів в освітній процес, а також на формуванні у них навичок дослідницької діяльності. Держава, зі свого боку, повинна створити сприятливі умови для професійного розвитку вихователів, забезпечивши їх доступ до якісних освітніх ресурсів, стимулюючи наукові дослідження та інновації в галузі дошкільної освіти.

Аналіз міжнародного досвіду свідчить про важливість міжнародного співробітництва у сфері дошкільної освіти. Інвестування у розвиток професійних компетентностей педагогів – це інвестиція в майбутнє нації, оскільки саме в дошкільному віці закладаються основи особистості дитини. Це питання потребує подальшого дослідження та обговорення в наукових колах, а також на рівні розробки державної політики в галузі освіти. Отримані дані у результаті порівняльного аналізу досвіду різних країн, можуть бути використані для вдосконалення системи підготовки вихователів в Україні, розробки ефективних програм підготовки та підвищення кваліфікації вихователів, а також для формулювання рекомендацій щодо вдосконалення державної політики в галузі дошкільної освіти.

Висновки. Проблема професійної компетентності вихователів ЗДО набуває дедалі більшої актуаль-

ності в дослідженнях. Науковці все більше уваги приділяють конкретизації складових професійної компетентності вихователя, розробці моделей її формування і оцінювання. Дослідження виявило низку важливих моментів. Професійна компетентність вихователя розглядається як складне та багатогранне поняття, що охоплює не лише знання педагогічних теорій, а й практичні вміння, необхідні для ефективної організації освітнього процесу. Ключовими компонентами компетентності є глибоке розуміння процесів розвитку дитини, вміння розробляти та реалізовувати освітні програми, ефективні методики навчання і оцінювання досягнень дошкільнят. Сучасні реалії дошкільної освіти, зокрема інклюзивна освіта, цифрові технології та педагогічне партнерство, вимагають від вихователів постійного розвитку та вдосконалення професійної компетентності. Аналіз міжнародного досвіду підготовки вихователів ЗДО свідчить про різноманітність підходів до формування професійної компетентності педагогів у різних країнах. Кожна країна має свої особливості, що відображають її культурні, соціальні та освітні контексти. Водночас спільними для багатьох країн є високі вимоги до професійної підготовки вихователів, акцент на практичній підготовці та безперервний професійний розвиток педагогів. Бібліометричне дослідження наукових публікацій, присвячених компетентності вихователів, виявило стійку тенденцію до зростання інтересу до цієї проблеми. Дослідники все більше уваги приділяють конкретизації складових професійної компетентності вихователя, розробці моделей її формування та оцінювання. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок про необхідність постійного розвитку та вдосконалення професійної компетентності вихователів ЗДО. Для цього необхідно розробляти і впроваджувати ефективні програми підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, враховуючи сучасні вимоги та тенденції розвитку дошкільної освіти. Важливо також створювати умови для професійного зростання вихователів, забезпечуючи їх доступ до якісних освітніх ресурсів, стимулюючи наукові дослідження та інновації в галузі дошкільної освіти.

Перспективними напрямками подальшого дослідження є аналіз впливу різних моделей підготовки вихователів на якість освітнього процесу, результати навчання дітей та розвиток дошкільної освіти загалом, ідентифікація інноваційних підходів і практик у підготовці вихователів, які можуть бути використані в інших країнах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bildungs-und Berufsverläufe von Absolvent/inn/en der Bildungsanstalten und Kollegs für Elementarpädagogik. URL: <https://forschungsnetzwerk.ams.at/elibrary/publikation/sonstiges>

/2022/bildungs-und-berufsverlaufe-von-absolvent-inn-en-der-bildungsanstalten-und-kollegs-fuer-elementarpedagogik.html

2. Brown, C., Miller, S. (2020). Research impact on policy and practice in early childhood education. *Child Development Perspectives*, No. 14(2), pp. 105–110.

3. Casey, B., Andrews, N., Schindler, H., Kersh, J., Samper, A., Copley, J. (2013). The development of spatial skills through interventions involving block building activities. *Developmental Psychology*, 2013, No. 49(2), pp. 271–284.

4. Chen, X., Wang, L. (2022). Assessing preschool teacher competence: Domain conceptualization and instrument development. *Teaching and Teacher Education*, 112, article 103545.

5. Darling-Hammond, L. (2006). Constructing 21st-century teacher education. *Journal of Teacher Education*, No. 57(3), pp. 300–314.

6. Evaluierung des Hochschullehrgangs Elementarpädagogik. URL: https://www.bmbwf.gv.at/dam/jcr:05166768-9c6a-43f6-85fe-7cf1eb9d2acc/evaluierungEb_bmbwf.pdf

7. Hansena, R., Ardwichai, S., Sinlarat, P., Chan-urai, N., Suphandee, T., Siphai, S. (2020). Development model of competencies for teachers of Early Childhood Development Center under the local administrative organization with application of empowerment evaluation. *Educational Research and Reviews*, No. 15(8), pp. 511–522.

8. Herrington, J., Bower, M. (2021). Design guidelines for blended synchronous learning: A multiple case study of

learning designs incorporating synchronous web technologies. *Journal of Computer Assisted Learning*, No. 37(2), pp. 415–430.

9. Jones, M., Johnson, J. (2019). A bibliometric analysis of early childhood education research collaboration trends. *International Journal of Early Childhood Education Research*, No. 12(3), pp. 152–163.

10. Ministry of Education New Zealand. Early learning action plan – conversation space Conversation space. 2023.

11. OECD Education at a glance 2019: OECD indicators OECD Publishing. 2019.

12. Roslin, R., Bakar, K., Madar, M. (2023). Teacher Competence in The Implementation of National Preschool Curriculum. *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, No. 12(1), pp. 1800–1809.

13. Sahlberg, P. (2015). Finnish lessons 2.0: What can the world learn from educational change in Finland? Teachers College Press.

14. Voogt, J., Pareja Roblin, N. (2012). A comparative analysis of international frameworks for 21 st century competences: Implications for national curriculum policies. *Journal of Curriculum Studies*, 44. 10.1080/00220272.2012.668938.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2025

“Хороший учитель подобный до свечки – він згасає, щоб освітлювати шлях іншим”.

Мустафа Кемаль Ататюрк
турецький державний і політичний діяч

“Найкращі вчителі навчають із серця, а не з книги”.

Невідомий автор

“Найбільша ознака успіху для вчителя ... це мати можливість сказати: “Діти тепер працюють так, ніби мене не було”.

Марія Монтессорі
італійський лікар, педагог

“Людина не досягне свого повного зросту, поки не буде освічена”.

Гораций Манн
американський педагог

“Успіх – це не ключ до щастя. Щастя – це ключ до успіху. Якщо ви любите те, що робите, ви будете успішними”.

Альберт Швейцер
німецький філософ

“Краще за тисячу днів старанного навчання – один день із чудовим учителем”.

Японське прислів'я

УДК 377.8

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.326083>

Олена Гомонюк, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології та педагогіки
Хмельницького національного університету

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ФАХОВИХ КОЛЕДЖАХ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті розкрито особливості підготовки майбутніх педагогів у фахових коледжах. Актуалізовано, що для забезпечення якісної підготовки майбутніх педагогів у фахових коледжах в умовах воєнного стану важливим є змістове наповнення та методичне забезпечення дисциплін психолого-педагогічного циклу, педагогічної практики. Доведено, що значущим аспектом підготовки виступає розвиток не лише професійних, але й особистісних компетентностей майбутнього педагога. Закцентовано, що інноваційні технології навчання, такі як інтерактивні методи, використання цифрових інструментів, проєктна діяльність є важливими в умовах освітнього середовища, що здатне відповідати викликам сьогодення.

Ключові слова: підготовка; психолого-педагогічні аспекти; майбутні педагоги; компетентність; фахові коледжі; інноваційні технології.

Літ. 15.

Olena Homoniuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the Psychology and Pedagogy Department,
Khmelnitskiy National University

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF TRAINING FUTURE TEACHERS OF PROFESSIONAL COLLEGES OF PREHIGHER EDUCATION IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

During the introduction of martial law in our country, vocational colleges, like most educational institutions, switched to a distance or blended learning format. This helped ensure the continuity of education for applicants, even during active hostilities on the territory of Ukraine. Vocational colleges adapted their study schedules, in particular, they shifted examination sessions. This enabled future vocational bachelors to better cope with the circumstances of wartime. An important aspect of the training was providing applicants and teachers with access to online resources to minimize problems associated with access to education under martial law.

A modern primary school teacher is a person who is a leader in learning instead of a source of knowledge, knows how to use interactive teaching methods, supports the individual development of students, and constantly improves their professional skills.

Khmelnitskiy Humanitarian and Pedagogical Academy is guided by these requirements. Among the innovative technologies for training future primary school teachers for NUS at KhHPA, interactive technologies are widely used, in particular:

1. Active learning methods that ensure student involvement in the educational process: brainstorming, discussions, debates, case studies, role-playing and business games. These methods form in applicants for professional pre-higher education the ability to work in a team, analyze information, make decisions, and respond flexibly to changes.

2. Information and communication technologies), which involve the use of digital tools for organizing learning: Google Workspace (Classroom, Docs, Meet), services for creating interactive content (Kahoot, Mentimeter, Padlet, Canva), digital textbooks and platforms (Vseosvita, Prometheus).

These methods enable the development of digital competence of future primary school teachers, the ability to use modern tools to work with students.

3. Blended learning technologies as a combination of traditional and digital teaching methods, in particular: flipped classrooms, individual educational trajectories. The use of these technologies develops students' independence, responsibility, teaches them how to use time effectively.

4. Game technologies, which involve the use of games as a learning tool: gamification, didactic games, electronic educational games. The use of game technologies significantly increases motivation for learning, creates a relaxed atmosphere in classes.

5. The project method is aimed at implementing complex educational tasks that are result-oriented: interdisciplinary and research projects. Their significance lies in the development of research skills, creativity, and the ability to work independently in future primary school teachers.

6. Inclusive technologies involve preparing students for professional pre-higher education to work with children with special educational needs and form students' readiness to create a barrier-free educational environment.

In practical classes, teachers use trainings, workshops, master classes, modelling of NUS lessons, and digital portfolios.

Keywords: training; psychological and pedagogical aspects; future teachers; competence; professional colleges; innovative technologies.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Під час запровадження воєнного стану в нашій країні фахові коледжі, як і більшість закладів освіти, перейшли до дистанційного або змішаного формату навчання. Це сприяло забезпеченню безперервності освіти для здобувачів, навіть під час активних бойових дій на території України.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Зміст підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти вивчають О. Дубасенюк, М. Марусинець, Н. Муқан, Л. Онишук, Л. Хомич, Л. Хоружої та ін. Психологію професійної діяльності та професійного розвитку педагога розглядають у наукових працях Г. Балл, Н. Побірченко, В. Рибалки, В. Семиченко та ін. Професійну підготовку фахових молодших бакалаврів у коледжах студіюють В. Радкевич, П. Лузан, В. Любарець, Т. Пащенко та ін.

Мета статті – висвітлити психолого-педагогічні аспекти підготовки майбутніх педагогів у фахових коледжах передвищої освіти в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Запровадження воєнного стану в Україні стало значним викликом для освітньої галузі, зокрема у підготовці майбутніх вчителів початкових класів у фахових коледжах передвищої освіти, адже це актуалізувало безліч питань, серед яких адаптація освітніх програм, забезпечення безперервності навчання, формування у майбутніх учителів початкових класів стійкості до стресу та кризових ситуацій тощо.

За даними Міністерства освіти і науки України, в умовах воєнного стану понад 60 % закладів вищої освіти змушені перейти на дистанційне або змішане навчання. Тому важливим завданням фахових коледжів передвищої освіти стало впровадження у підготовку майбутніх учителів початкових класів інноваційних методик та посилення психолого-педагогічної підтримки студентів.

Сучасний учитель початкових класів – це людина, яка є провідником у навчанні замість джерела знань, вміє використовувати інтерактивні методи навчання, підтримувати індивідуальний розвиток учнів, постійно вдосконалює свої професійні навички. Про це наголошується і в Концепції “Нова українська школа” (НУШ), що була затверджена Міністерством освіти і науки України у 2016 р. [1].

Створення школи, в якій діти одержують не лише знання, а й ключові компетентності, необхідні для успішного життя у сучасному світі, є головною метою реформи загальної середньої освіти. В центрі освітнього процесу має перебувати дитина, її потреби, здібності та інтереси. І тому школа – це простір, в якому учень розвиває критичне мислення, творчість, емоційний інтелект і соціальні навички.

Концепція “Нова українська школа” (НУШ) передбачає орієнтацію на компетентності, визначені у Законі України “Про освіту”: спілкування державною та іноземними мовами; математична компетентність; основи природничих наук і технологій; інформаційно-комунікаційна компетентність; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності; підприємливість і фінансова грамотність; культурна обізнаність; екологічна грамотність та здоров’язбережувальна компетентність [3].

Серед переваг НУШ можемо назвати: впровадження нових стандартів освіти, поліпшення матеріально-технічної бази початкових класів, розроблення нових навчальних програм та підручників. Проте, як показала практика, вчителі початкових класів були не зовсім готовими до застосування нових методик, не було забезпечено рівного доступу до якісної освіти в різних регіонах, не повною мірою відбулася інтеграція інклюзивної освіти. Саме тому необхідні були зміни і в підготовці майбутніх учителів початкових класів, адже традиційні методи викладання було потрібно оновити.

На формулювання правових, організаційних та фінансових засад функціонування системи фахової передвищої освіти в Україні спрямований Закон України “Про фахову передвищу освіту”, прийнятий у червні 2019 р.

З-поміж основних положень закону виокремимо такі:

1. Система фахової передвищої освіти об’єднує заклади фахової передвищої освіти, наукові установи, органи управління та інші суб’єкти, діяльність яких пов’язана з наданням такої освіти.

2. Фахова передвища освіта є окремим рівнем освіти, що забезпечує здобуття спеціальних знань та вмінь для виконання професійних завдань.

3. Визначено державні стандарти фахової передвищої освіти, що встановлюють вимоги до змісту та результатів навчання.

4. Органи державної влади та місцевого самоврядування здійснюють управління у сфері фахової передвищої освіти відповідно до їх повноважень.

5. Упроваджується система забезпечення якості фахової передвищої освіти, яка включає ліцензування, акредитацію та моніторинг якості освітньої діяльності.

6. Визначаються права та обов’язки студентів, аспірантів й інших учасників освітнього процесу.

7. Встановлюються джерела фінансування закладів фахової передвищої освіти, включаючи державний та місцеві бюджети, а також інші джерела, не заборонені законодавством.

Отже, цей закон спрямований на забезпечення підготовки конкурентоспроможних фахівців, які відповідають потребам суспільства та ринку праці.

Трохи пізніше був затверджений перший професійний стандарт учителя в Україні для Нової української школи (НУШ), що закріпив не лише вимоги до вчителя, але й умов його праці [6].

Професійний стандарт пропонує шляхи розвитку професійних компетентностей на відповідних щаблях кар'єри вчителя. Він описує п'ять сфер діяльності (трудових функцій) учителя. Кожна з них охоплює по три професійні компетентності [8]. Документ визначає загальні й професійні компетентності вчителя та містить опис професійних компетентностей педагога за кваліфікаційними категоріями – спеціаліст, спеціаліст другої категорії, спеціаліст першої категорії, спеціаліст вищої категорії [15].

Метою стандарту є забезпечення якісної підготовки та професійного розвитку педагогів відповідно до принципів НУШ, орієнтуючись на особистісно орієнтоване навчання та інноваційні методики.

Стандарт фахової передвищої освіти України освітньо-професійного ступеню Фаховий молодший бакалавр, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальність 013 Початкова освіта був введений у дію наказом Міністерства освіти і науки України від 13.07.2021 № 801 [7].

Прийняття Стандарту фахової передвищої освіти України освітньо-професійного ступеню освітньо-професійного ступеню Фаховий молодший бакалавр, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальність 013 Початкова освіта дало можливість сформулювати перелік компетентностей, якими має оволодіти випускник, зокрема, інтегральна компетентність, загальні компетентності та результати навчання [7].

29 серпня 2024 р. Міністерство освіти і науки України затвердило новий професійний стандарт “Вчитель закладу загальної середньої освіти” (наказ № 1225). Його розробили на заміну стандарту за професіями: “Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель із початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)” [12].

Мета стандарту полягає у визначенні чітких вимог до професійної діяльності вчителів, сприянні підвищенню якості освіти й адаптації педагогів до сучасних освітніх викликів.

До провідних положень Нового професійного стандарту вчителя належать такі:

1. Кваліфікаційні рівні. Стандарт охоплює кваліфікації від 6 до 8 рівнів Національної рамки кваліфікацій, що відповідають освітньо-кваліфікаційним рівням бакалавра, магістра та доктора філософії.

2. Компетентності. У Стандарті визначено перелік загальних та професійних компетентностей, необхідних для ефективної педагогічної діяльності, зокрема: мовно-комунікативна, предметно-методична, інформаційно-цифрова, психологічна, емоційно-етична, компетентність педагогічного парт-

нерства, інклюзивна, здоров'язбережувальна, прогностична, організаційна, оцінювально-аналітична компетентність, здатність до навчання упродовж життя.

3. Функціональні обов'язки. Окреслено основні трудові функції вчителя, включаючи планування і реалізацію освітнього процесу, оцінювання навчальних досягнень учнів, забезпечення їхнього виховання та розвитку, а також професійний розвиток самого педагога.

Упровадження нового стандарту спрямоване на підвищення професійного рівня вчителів, забезпечення відповідності їхньої діяльності сучасним освітнім потребам та сприяння розвитку Нової української школи.

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія готує фахівців освітньо-професійного ступеню фаховий молодший бакалавр за галуззю знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальність 013 Початкова освіта.

Серед навчальних дисциплін, що спрямовані на розвиток ключових компетентностей майбутнього вчителя початкових класів, виокремимо такі: “Педагогіка” (Загальні основи педагогіки; Теорія виховання; Дидактика, Школотзнавство; Основи інклюзивного навчання; Сімейна педагогіка), “Психологія” (Загальна та вікова психологія; Педагогічна психологія).

Вагоме місце у підготовці майбутніх учителів початкових класів займає практика, яку студенти проходять у школах міста Хмельницький та Хмельницької області, де набувають досвіду в організації навчального процесу, роботі з учнями, розробленні планів – конспектів уроків та проведенні додаткових заходів. Створюючи індивідуальні та групові проекти, здобувачі фахової передвищої освіти мають змогу підвищити власний рівень педагогічної майстерності.

Освітньо-професійна програма (ОПП) “Початкова освіта” фахової передвищої освіти галузі знань 01 Освіта / Педагогіка зі спеціальності 013 Початкова освіта розроблена на основі стандарту фахової передвищої освіти [5]. ОПП передбачає студенто-центроване навчання, проблемно-орієнтоване викладання, електронне навчання в системі Moodle, самонавчання, навчання на основі проведення навчальної та виробничої практики тощо.

Викладання у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії здійснюється у формі лекцій, семінарів, практичних та лабораторних занять, самостійного навчання.

Серед інноваційних технологій підготовки майбутніх вчителів початкових класів для НУШ в ХГПА використовуються інтерактивні технології, зокрема:

1. Методи активного навчання, що забезпечують залучення студентів до освітнього процесу: мозковий штурм, дискусії, дебати, кейс-метод, рольові та

ділові ігри. Ці методи формують у здобувачів фахової передвищої освіти уміння працювати в команді, аналізувати інформацію, приймати рішення та гнучко реагувати на зміни.

2. Інформаційно-комунікаційні технології, що передбачають використання цифрових інструментів для організації навчання: Google Workspace (Classroom, Docs, Meet), сервіси для створення інтерактивного контенту (Kahoot, Mentimeter, Padlet, Canva), цифрові підручники та платформи (Всеосвіта, Prometheus).

Ці методи уможливають розвиток цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів, умінь використовувати сучасні інструменти для роботи з учнями.

3. Технології змішаного навчання як поєднання традиційних і цифрових методів навчання, зокрема: перевернутий клас, індивідуальні освітні траєкторії. Застосування цих технологій розвиває самостійність студентів, відповідальність, вчить ефективно використовувати час.

4. Ігрові технології, що передбачають використання гри як інструменту навчання: гейміфікація, дидактичні ігри, електронні освітні ігри. Застосування ігрових технологій значно підвищує мотивацію до навчання, створює невимушену атмосферу на заняттях.

5. Методи проєктів спрямовані на виконання комплексних навчальних завдань, зорієнтованих на результат: міждисциплінарні та дослідницькі проєкти. Їх значення полягає в розвитку у майбутніх учителів початкових класів дослідницьких умінь та навичок, креативності, здатності до самостійної роботи.

6. Інклюзивні технології передбачають підготовку здобувачів фахової передвищої освіти до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами і формують готовність студентів до створення безбар'єрного освітнього середовища.

На практичних заняттях викладачі застосовують тренінги, воркшопи, майстеркласи, моделювання уроків НУШ, цифрові портфоліо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, впровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 р., Закону України “Про фахову передвищу освіту”, Державного стандарту фахової передвищої освіти спеціальності 013-Початкова освіта, Професійного стандарту вчителя нового покоління виокремило нові завдання щодо підготовки майбутніх учителів початкових класів у фахових коледжах передвищої освіти, особливо в цей непростий для нашої держави час.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у вивченні зарубіжного досвіду підготовки

майбутніх учителів початкових класів у фахових коледжах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>.

2. Про затвердження плану впровадження Концепції розвитку педагогічної освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 03.01.2019 р. № 7. 2. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-planu-vprovadzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>.

3. Закон України “Про освіту” № 2145-VIII. Редакція від 05.09.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

4. Закон України “Про повну загальну середню освіту”. Редакція від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

5. Закон України “Про фахову передвищу освіту” 2745-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 30, ст. 119) Редакція від 16.01.2020 р., підстава – 392-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19>.

6. Про затвердження професійного стандарту за професіями “Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)”: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 р. № 2736. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf

7. Державний стандарт фахової передвищої освіти спеціальності 013-Початкова освіта. pdf спеціальність 013 Початкова освіта.

8. Професійний стандарт вчителя нового покоління / Н. Авшенюк, І. Андрощук, Л. Гриневич, С. Івашнюва, О. Ліннік, Н. Софій. Київ : ТОВ “НВП “Інтерсервіс”, 2021. 72 с.

9. Гриневич Л.М. Компетентнісний вимір професійного стандарту вчителя нової української школи. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. Збірник наукових праць* № 36 (2) 2021 р. URL: https://www.researchgate.net/publication/357736750_Kompetentnisnij_vimir_profesijnogo_standartu_vchitela_Novo_i_ukrainskoi_skoli.

10. Гомонюк О.М. Теоретичні та методичні основи формування професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2012. 595 с.

11. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики. / під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : “К.І.С.”, 2004. 112 с.

12. Новий професійний стандарт вчителя: аналізуємо основні зміни. URL: <https://nus.org.ua/2024/10/25/novyy-profesijnij-standart-vchytelya-analizuyemo-osnovni-zminy>.

13. Особливості використання сучасних інформаційних технологій в професійній підготовці майбутніх вчителів в умовах коледжу : метод. рекомендації / Юлія Радченко, 2012. 48 с.

14. Охріменко Л. Розвиток “Soft skills” як складова фахової підготовки майбутніх вчителів початкових

класів. *Молодь і ринок*. № 3 (211). 2023. С. 162–165. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.277522>.

15. Профстандарт вчителя закріплює не лише вимоги до нього, а й умови його праці: експерти про новий стандарт освітян. URL: <https://vseosvita.ua/c/news/post/35484>.

REFERENCES

1. Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity “Nova ukrainska shkola” na period do 2029 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 hrudnia 2016 r. № 988-r. [On approval of the Concept of implementation of state policy in the field of reforming general secondary education “New Ukrainian School” for the period until 2029: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 14, 2016. 988-r.]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>. [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennia planu vprovadzhennia Kontseptsii rozvytku pedahohichnoi osvity : Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 03.01.2019 r. № 7 [On approval of the implementation plan of the Concept for the Development of Pedagogical Education: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated January 3, 2019. №7]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-planu-vprovadzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>. [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” № 2145-VIII. Redaktsiia vid 05.09.2017 r. [Law of Ukraine “On Education” N 2145-VIII. Edition dated 05.09.2017]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>. [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy “Pro povnu zahalnu seredniu osvitu”. Redaktsiia vid 16.01.2020 № 463-IX [Law of Ukraine “On Complete General Secondary Education”. Revision dated 16.01.2020 N463-IX]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>. [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy “Pro fakhovu peredvyshchu osvitu” 2745-VIII (Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2019, № 30, st.119) Redaktsiia vid 16.01.2020 r., pidstava – 392-IX. [Law of Ukraine “On Professional Pre-Higher Education” 2745-VIII (Vedomosti Verkhovna Rada (VVR), 2019, No. 30, p.119) Edition dated January 16, 2020, basis – 392-IX]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19>. [in Ukrainian].
6. Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu za profesiinyi “Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity”, “Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity”, “Vchytel z pochatkovoї osvity (z diplomom molodshoho spetsialista)”: Nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy vid 23.12.2020 r. № 2736. [On approval of the professional standard for the professions “Primary school teacher of a general secondary education institution”, “Teacher of a general secondary education institution”, “Primary education teacher (with a junior specialist diploma)”: Order of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine dated 12/23/2020 N 2736]. Available at: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf. [in Ukrainian].
7. Derzhavnyi standart fakhovoi peredvyshchoї osvity spetsialnosti 013-Pochatkova osvita. pdf spetsialnist 013 Pochatkova osvita [State standard of professional pre-higher education, specialty 013-Primary education. pdf specialty 013 Primary education]. [in Ukrainian].
8. Profesiinyi standart vchytelia novoho pokolinnia [Professional standard of a new generation teacher]. N. Avsheniuk, I. Androschuk, L. Hrynevych, S. Ivashnyova, O. Linnik, N. Sofiy. Kyiv, 2021. 72 p. [in Ukrainian].
9. Hrynevych, L.M. (2021). Kompetentnisnyi vymir profesiinoho standartu vchytelia novoi ukrainskoї shkoly. Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka [Competency dimension of the professional standard of a teacher of the new ukrainian school. Pedagogical education: theory and practice]. *Psychology. Pedagogy. Collection of scientific papers*. No. 36 (2). Available at: https://www.researchgate.net/publication/357736750_Kompetentnisnij_vimir_profesijnogo_standartu_vchytelia_Novoi_ukrainskoї_skoli. [in Ukrainian].
10. Homoniuk, O.M. (2012). Teoretychni ta metodychni osnovy formuvannia profesiino-pedahohichnoi kultury maibutnikh sotsialnykh pedahohiv u vyschykh navchalnykh zakladakh [Theoretical and methodological foundations of the formation of professional and pedagogical culture of future social educators in higher educational institutions]. *Doctor's thesis*. Vinnytsia, 595 p. [in Ukrainian].
11. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukrainski perspektyvy [Competency-based approach in modern education: world experience and Ukrainian prospects]. Library of educational policy. Under the general editorship of O.V. Ovcharuk. Kyiv, 2004. 112 p. [in Ukrainian].
12. Novyi profesiinyi standart vchytelia: analizuemo osnovni zminy [New professional standard for teachers: analyzing the main changes]. Available at: <https://nus.org.ua/2024/10/25/noviy-profesijnij-standart-vchytelya-analizuye-mo-osnovni-zminy>. [in Ukrainian].
13. Osoblyvosti vykorystannia suchasnykh informatsiinykh tekhnolohii v profesiinii pidhotovtsi maibutnikh vchyteliv v umovakh koledzhu : metod. rekomendatsii [Particularities of using modern information technologies in the professional training of future teachers in college conditions: methodological recommendations]. (Ed.). Yulia Radchenko, 2012. [in Ukrainian].
14. Okhrimenko, L. (2023). Rozvytok “Soft skills” yak skladova fakhovoi pidhotovky maibutnikh vchyteliv pochatkovykh klasiv [Development of “Soft skills” as a component of professional training of future primary teachers]. *Youth and market*, No. 3 (211). pp. 162–165. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023>. [in Ukrainian].
15. Profstandart vchytelia zakripliuє ne lyshe vymohy do noho, a y umovy yoho pratsi: eksperty pro novyi standart osvityan [The professional standard of a teacher establishes not only the requirements for him, but also the conditions of his work: experts on the new standard of educators]. Available at: <https://vseosvita.ua/c/news/post/35484>. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.03.2025

УДК 613.2-056.22:159.943.7]373.3.011.3-052
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.326084>

Лариса Сливка, доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
Христина Драганчук, здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НАВИЧОК БЕЗПЕЧНОГО І РАЦІОНАЛЬНОГО ХАРЧУВАННЯ: НАУКОВИЙ ДИСКУРС І ОСВІТНЯ ПРАКТИКА

Мета дослідження полягає у представленні теоретичних напрацювань науковців з проблеми формування в учнівства навичок безпечного та раціонального харчування і висвітленні практичних аспектів реалізації програм відповідного змісту. Простежено стан вивчення педагогічного виміру проблеми в українському науковому дискурсі, відзначено, що цей контент ще не став системним явищем у вітчизняній науці. У статті сприятливе здоров'ю харчування потрактовано як чинник досягнення двох глобальних цілей сталого розвитку – “подолання голоду” і “міцне здоров'я”. Актуалізовано поняття, які використовують для опису сприятливого здоров'ю харчування (“доцільно організоване і вчасне харчування”, “збалансоване харчування”, “культура харчування”, “правильне харчування”, “раціональне харчування”), подано окремі характеристики цих понять.

Констатовано, що важливим фактором впровадження знань і формування навичок раціонального і безпечного харчування є педагогічна стратегія. Представлено анотований огляд низки відповідних наукових праць і навчально-методичних посібників. Виявлено кількісне зростання в Україні практичних ініціатив щодо формування культури здорового харчування учнівства.

Ключові слова: діти і юнацтво; здорове харчування; освітні програми; навчально-методичні посібники; сталий розвиток; формування навичок.

Літ. 12.

Larysa Slyvka, Doctor of Sciences (Pedagogy), Associate Professor,
Professor of the Primary Education and Educational Innovations Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Khrystyna Draganchuk, Applicant for the Second (Master's)
Level of Higher Education in the Specialty 013 Primary Education,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

FORMATION OF SAFE AND RATIONAL NUTRITION SKILLS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS: SCIENTIFIC DISCOURSE AND EDUCATIONAL PRACTICE

The purpose of the study is to present the theoretical developments of scientists on the problem of forming safe and rational nutrition skills in students and highlight practical aspects of implementing programs of appropriate content. The article treats healthy nutrition as a factor in achieving two global sustainable development goals – “zero hunger” and “good health and well-being”. The state of study of the pedagogical dimension of the problem in Ukrainian scientific discourse is traced, it is noted that this content has not yet become a systemic phenomenon in domestic science. Updated concepts used to describe health-promoting nutrition (“properly organized and timely nutrition”, “balanced nutrition”, “nutritional culture”, “proper nutrition”, “rational nutrition”), separate characteristics of these concepts are given. It has been established that an important factor in the introduction of knowledge and the formation of skills in rational nutrition is the pedagogical strategy.

An annotated review of a number of relevant scientific papers and teaching aids is presented: publication “Methodological recommendations for the implementation of the elective educational course “Child's Health – Healthy Nutrition”. Grades 3–4 of the ZNZ”; a section of the textbook for students entitled “Formation of the basics of nutrition culture in younger schoolchildren as a component of a healthy lifestyle”; the book “Collection of recipes for meals for school-age children in organized educational and health institutions”; online post “How to form a culture of healthy food consumption among students”; two qualification theses for obtaining the second (master's) level of higher education in the specialty 013 Primary Education; educational and entertaining board card game “Multiverse of Food”; online post “In Ukrainian schools during the pandemic, proper nutrition is taught through games: how to get a healthy set”. A quantitative increase in practical initiatives in Ukraine to form a culture of healthy eating among students has been identified.

Keywords: children and youth; healthy eating; educational programs; teaching aids; sustainable development; skill development.

Постановка проблеми. Серед важливих питань, на розв'язання яких нині спрямовує свої зусилля освітянська спільнота, – формування в учнів навичок раціонального і безпечного харчування посідає істотне місце. Актуальність цієї проблеми зумовлена, крім іншого, тим, що однією з причин перманентного зростання кількості захворювань в учнів упродовж їхнього навчання в школі є неправильний спосіб харчування. Зустрічаємо зокрема інформацію, що здоров'я юної особистості на 25 % залежить від генетичних особливостей, на 15 % – від організації медичної служби, і на 60 % – від збалансованого харчування [2, 6].

Адекватне розв'язання проблеми “здорового” харчування громадян України залучають до вагомій умови майбутнього нашої держави і подальшого існування українців як нації. Науковці пишуть про те, що лише правильно побудоване і достатнє харчування людини у дитинстві виступає чи не найголовнішим фактором, який впливає на здоров'я, оптимальну життєдіяльність і працездатність людини упродовж життя [11, 3].

Сприятливе здоров'ю харчування розглядаємо як безспірний чинник досягнення другої (подолання голоду (англ. *zero hunger*)) і третьої (міцне здоров'я (англ. *good health and well-being*)) глобальних цілей сталого розвитку. Про актуальність задекларованої у назві статті теми засвідчує той факт, що у більшості країн світу для забезпечення безпеки і гігієни харчових продуктів створено чимало спеціальних інституцій¹. Однак реалії сьогодення засвідчують, що проблему “здорового” харчування неможливо розв'язати тільки організаційно-профілактичними ініціативами (навіть, якщо вони реалізуються на рівні держави). Річ у тім, що сучасна молода людина часто-густо недооцінює значення раціонального і безпечного харчування задля зміцнення власного здоров'я і якомога тривалішого активного життя. До того ж, у засобах масової інформації, в мережі Інтернет тощо є обмаль інформації про принципи здорового харчування. А тому, орієнтуючись на рекламу продуктів харчування, діти та юнацтво стикаються зі складним вибором і роблять його зазвичай не на користь якісних продуктів.

За таких обставин, зростає роль просвітницько-виховного виміру порушеної проблеми. Початок системного підходу до реалізації активних педаго-

гічних ініціатив щодо формування в учнів навичок раціонального і безпечного харчування пов'язуємо з появою у 2009 р. програми “Абетка Харчування”, яка 2013 р. отримала гриф “Рекомендовано Міністерством освіти та науки України”, а згодом стала частиною глобальної соціальної ініціативи “Nestlé Здорові діти” [12]. Зростання турботи Української держави про якісне харчування учнів простежується також у реалізації проєкту “Нове шкільне харчування”, мета якого – зміни у культурі харчування не лише на теренах шкільних їдалень, але і закладів громадського харчування усієї України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблеми раціонального харчування школярів займалися такі науковці: Ю. Бойчук, Н. Годун, А. Довгань, О. Макарова, О. Овчарук та ін. Важливими для розуміння суті педагогічного явища, яке досліджується, на наш погляд, є думки, викладені у працях Л. Герасименко і колективному доробку О. Гриценчук, О. Овчарук і Л. Оліфіра. Водночас педагогічні аспекти досліджуваної проблеми (тобто репрезентація змісту і методичних рекомендацій щодо формування в учнів початкової школи відповідних навичок) ще не став системним явищем у науці, кількісний вимір праць у цій сфері характеризуємо як “поодинокі”.

Мета статті – репрезентувати теоретичні напрацювання вчених з проблеми формування в учнів початкової школи навичок безпечного і раціонального харчування, розглянути практичні аспекти реалізації програм відповідного змісту.

Виклад основного матеріалу. Історія піонерських напрацювань, присвячених сприятливому здоров'ю стилю харчування людини, сягає часів до нашої ери: в стародавніх лікарських рукописах харчування трактовано як профілактичний засіб, а багато харчових речовин – як засіб лікувальний.

У сучасній літературі надibuємо цілу низку понять, які використовують для опису “здорового” харчування, як-от: “доцільно організоване і вчасне харчування”, “збалансоване харчування”, “культура харчування”, “правильне харчування”, “раціональне харчування” та ін. [2, 15; 3, 8; 11, 8]. Раціональне харчування характеризують як таке, що значною мірою задовольняє певну потребу організму в енергії і незамінних, життєво необхідних, речовинах, як достатнє у кількісному і повноцінне в якісному сенсі харчування, як фізіологічно повноцінне харчування здорових людей, яке співвідноситься з віковими особливостями, статтю, характером, а також видом діяльності останніх, як корисна їжа. Своєю чергою, доцільно організоване і вчасне харчування ідентифікують з процесом, за якого, поживні речовини надходять до організму людини із їжею саме тоді, коли це потрібно, і у необхідній кількості. Під культурою харчування розуміють

¹ До прикладу: у Федеративній Республіці Німеччини – Федеральне міністерство продовольства та сільського господарства (нім. *Bundesministerium für Ernährung und Landwirtschaft*); у Великій Британії – Агентство харчових стандартів (англ. *Food Standards Agency*); у Сполучених Штатах Америки – Управління контролю за харчовими продуктами та ліками (англ. *Food and Drug Administration*), Служба безпеки та інспекції харчових продуктів (англ. *Food Safety and Inspection Service*) та ін.

доцільно організоване задоволення харчових потреб людини, а принципи культури харчування передбачають раціональний підбір продуктів, оптимальний розподіл кількості їжі, вжитої протягом дня. Важливим поняттям є “раціон харчування” (найчастіше говорять про добовий раціон), основні характеристики якого стосуються харчової цінності (енергетичної цінності), повноцінності і збалансованості їжі. Коли мовлять про дефініцію “безпечне харчування”, то мають на увазі низку так званих “необхідних кроків”, дотримання яких забезпечує безпеку продуктів, а саме: чистота; відповідне зберігання; необхідна термічна обробка тощо [3, 15].

Вивчаючи джерела з проблеми, ми виявили дисертацію “Гігієнічна оцінка режиму харчування дітей молодшого шкільного віку у навчальних закладах різного типу” (2011), авторка якої В. Шкуро, на підставі узагальнення результатів проведеного дослідження, обґрунтувала комплекс гігієнічних заходів, які є головними умовами раціонального харчування учнів. Ми з’ясували, що, крім рекомендацій щодо практичної оптимізації режиму харчування в закладах освіти (до прикладу: модифікація і розширення “картотеки страв”), учена наголошує на потребі удосконалення просвітницької роботи щодо пропаганди здорового способу життя серед дітей, батьків, працівників освіти, медиків, зокрема шляхом розробки комплексу пам’яток і курсів лекцій з питань харчування дітей в умовах школи і осередків, де мешкають учні [11, 14].

Усе зазначене вказує на те, що важливим фактором впровадження знань і формування навичок раціонального харчування є педагогічна стратегія. Представимо анотований огляд відповідних ініціатив, здійснимо цей огляд хронологічно, тобто відповідно до дати появи наукової (навчально-методичної) розвідки чи події.

Підґрунтям конструювання змісту виданої 2010 р. праці “Методичні рекомендації щодо впровадження навчального курсу за вибором “Здоров’я дитини – здорове харчування”. 3–4 класи ЗНЗ” стали, за словами авторів (О. Гриценчук, О. Овчарук, Л. Оліфіра), мета і завдання споживчої освіти, громадянської освіти, здоров’язбережувальних технологій, а також засади особистісно орієнтованого і компетентнісного підходів. Цей посібник орієнтований на формування у молодших школярів основ здорового харчування, відповідної мотивації і вмінь приймати правильні рішення. У виданні наголошено, що раціональний споживчий вибір продуктів, які забезпечують здорове харчування дітей, є складним викликом для сучасних батьків і вчителів, оскільки саме вони покликані навчити учнів “маневрувати у бурхливому морі” споживчих спокус, підготувати вихованців до доцільних виборів в умовах ринку тощо [2, 6].

З метою актуалізації, популяризації і втілення у життя ідеї формування у майбутніх учителів компетентностей щодо плекання в учнів навичок безпечного і раціонального харчування Л. Сливка реалізувала в 2012 р. авторське напрацювання – умістивши у навчально-методичному посібнику для студентів підрозділ під назвою “Формування у молодших школярів основ культури харчування як складової здорового способу життя” [10]. Крім інших тематичних профілів (актуальність проблеми навчання молодших школярів правил раціонального харчування; принципи раціонального харчування; “золоті” правила системи раціонального харчування та ін.), вчена анонсувала згадану вище програму “Абетка харчування” (автори: О. Ващенко, С. Свириденко, О. Чорновіл [9]), деталізувала навчально-методичний комплект цього проєкту (методичні матеріали для вчителя, зошити для учнів, дидактичний матеріал), репрезентувала поурочну схему використання тем “Абетки харчування” під час вивчення різних навчальних дисциплін початкової школи (серед них, за старою типовою освітньою програмою – “Основи здоров’я”, “Я і Україна”, “Читання”, “Математика”, “Трудове навчання”, “Образотворче мистецтво”), сформулювала запитання для закріплення знань студентів після вивчення зазначеної теми (до прикладу: “У чому полягають особливості харчування сучасних дітей і молоді, які негативно впливають на їхнє здоров’я?”, “Схарактеризуйте принципи раціонального харчування”, “Які поради щодо харчування Ви б дали дитині, яка хоче вирости здоровою?” та ін.).

Активною роз’яснювальною роботою на користь формування в учнів культури харчування вирізняється діяльність Є. Клопотенка. За його дописами у виданій 2019 р. книзі “Збірник рецептур страв для харчування дітей шкільного віку в організованих освітніх та оздоровчих закладах”, культура харчування – це глобальний та довготривалий процес. У зв’язку з цим, пише автор, відповідну роботу треба розпочинати з молодого покоління, зокрема з учнів, оскільки саме вони набувають тих умінь і навичок, які згодом використовують у житті [4, 144].

Подальшим етапом у розвитку сучасних підходів до реалізації педагогічної праці з формування в учнів культури харчування можна трактувати допис Т. Павліченко “Як в учнів сформувати культуру споживання здорової їжі” [7], який 2020 р. було розміщено на вебсайті “Нова українська школа”. Серед інших міркувань авторки привертає особливу увагу інформація про те, що неабияку роль у формуванні звичок відіграють емоції, тому усі моменти, пов’язані з формуванням нових навичок, необхідно якомога більше наповнювати позитивними маркерами. У дописі наведено поради

експертки з питань зв'язків з регіонами НУШ Л. Марталішвілі про формування культури споживання здорової їжі, як-от: у початкових класах на уроки “правильного харчування” бажано частіше запрошувати батьків, дієтологів, дієтичних медсестер; своєрідним “ноу-хау” стало б розміщення у шкільній їдальні проєкційного обладнання, на якому можна було б транслувати короткі відеосюжети про корисні продукти і страви, повчальні епізоди про їжу з мультиплікаційних фільмів тощо.

Різноманітні питання, пов'язані з проблемою формування в учнів початкової школи навичок безпечного і раціонального харчування, усе частіше знаходять відображення у кваліфікаційних роботах на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 013 Початкова освіта. Відзначмо дві з них, підготовлені у 2021 і у 2023 роках під науковим керівництвом Л. Сливки. Інформація, представлена у цих дослідженнях, дає підстави стверджувати, що авторок розвідок, Х. Панас [8] і Н. Мирон [5], можна ідентифікувати як носіїв нових ідей у сфері діагностики стану сформованості відповідних навичок у здобувачів початкової освіти і проєктування алгоритмів оптимізації процесу формування у молодших школярів навичок безпечного і раціонального харчування. До цих життєвих навичок молоді дослідниці залучили такі: розуміння цінності харчування у житті людини; прагнення бути здоровим; наявність бажання опанувати вміння і навички збалансованого харчування; розуміння сутності здорових і шкідливих звичок; наявність теоретичних знань про фактори ризику вживання шкідливої їжі; здатність ухвалювати рішення з користю для здоров'я; активність в оволодінні вміннями і навичками раціонального харчування; стабільність і самостійність у виборі продуктів харчування і раціональної їжі та ін. Крім іншого, вони проводили анкетування серед учнів: щоб з'ясувати стан сформованості у них знань, умінь і навичок щодо правильного харчування, вони включили до змісту анкет такі запитання: “Яку роль відіграють умови зберігання харчових продуктів?”; “Чи потрібно дізнатися склад продукту перед тим, як його купити?”; “Чи можна зберігати в холодильнику поруч свіжу рибу і вершкове масло?”; “Які продукти є корисними для здоров'я?”; “Які страви національної кухні ти знаєш?”; “Серед перелічених продукти визнач ті, вживання яких бажано обмежувати?” (з великим умістом цукру, солі, жиру; фрукти, овочі); “Що б ти обрав (-ла) із запропонованого меню?” (смажена картопля з сосискою; гречка з паровою курячою котлетою; піца); “Якщо в їдальні буде смажена котлета і парена котлета, яку ти обереш?”; “Яку роль відіграє термін придатності й умови зберігання харчових продуктів?”; “Чи ти вживаєш чіпси і сухарики?”;

“Що волієш купити: продукцію в негерметичній коробці; продукцію в упаковці від виробника?”.

Успішною ініціативою видається освітньо-розважальна карткова гра під назвою “Мультивесвіт Їжі” [6], яка побачила світ на початку грудня 2023 р. До складу гри входять картки, на кожній з яких розміщено яскраве зображення харчового продукту чи страви, які оцінюють за умовною шкалою корисності. Ми віднайшли інформацію про те, що першими з новою грою були ознайомлені учні київської школи “Без Меж” – разом з представниками команди “Абетки Харчування” здобувачі освіти досліджували секрети здорового раціону. На інтерактивний урок / захід завітав справжній робот Питайлик – він відповідав на запитання учнів про важливість збалансованого харчування.

В умовах війни, дедалі більш мінливого, невідомого, складного і неоднозначного світу освіта є тим засобом, який може допомогти людині дати відповіді на низку проблем і шляхи їхнього розв'язання. Одним з таких освітніх кейсів є програми формування навичок здорового харчування. Підтверджує цю тезу допис “В українських школах під час тривоги через гру вчать правильного харчування: як отримати корисний набір” [1], датований 2024 р., у якому йдеться про те, що в UNICEF розробили програму / рекомендації для вчителів щодо харчування під час бойових дій. Члени команди програми докладають багато зусиль, щоб відповідати новітнім трендам і швидко адаптуватися до викликів освіти в Україні. Прикладами відповідних ініціатив, йдеться в дописі, є згадана вище настільна гра “Мультивесвіт Їжі” і пізнавально-розважальні набори для навчання в укриттях. Ці засоби навчання, крім іншого, сприяють зменшенню рівня стресу учнів під час тривоги. Зусиллями авторів програми створено навчальний курс, який складається з відеоуроків, тестувань для закріплення матеріалу, презентацій для вчителів інтерактивного формату, електронних зошитів для учнів та ін. Особливої уваги заслуговує те, що для вчителів і батьків створено окремі розділи з релевантними матеріалами, батьки мають можливість виконувати домашні завдання спільно з дітьми, на спеціальній інтернет-платформі розміщено рецепти поживних страв, які можна приготувати з дітьми: прогнозована форма реалізації цієї діяльності передбачає не лише здорове харчування, але і спілкування батьків і дітей, виявлення турботи, уваги й інтересу до особистих потреб дитини.

Висновки. Таким чином, раціональне і безпечне харчування дітей та юнацтва є вельми актуальною проблемою. З одного боку, педагогічний вимір її реалізації ще не став предметом системного аналізу і вивчення вітчизняними науковцями. З іншого, ми виявили кількісне зростання практичних ініціатив щодо формування культури здорового

харчування учнівства: ці ініціативи визначаємо, як корисні, цікаві, і такі, що відповідають сучасним освітнім трендам.

Перспективними напрямками подальших досліджень можуть стати: аналіз підручників “Я досліджую світ” на предмет наявності доцільного і якісного змісту щодо формування в учнів навичок безпечного і раціонального харчування; вивчення зарубіжного досвіду упровадження в освітній процес навчальних програм, присвячених проблемі здорового харчування дітей та юнацтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. В українських школах під час тривоги через гри вчать правильного харчування: як отримати корисний набір (2024). ТСН : вебсайт. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/v-ukrayinskih-shkolah-pid-chas-trivog-cherez-gru-vchat-pravilno-go-harchuvannya-yak-otrimati-korisniy-nabir-2479363.html>
2. Гриценчук О., Овчарук О., Оліфіра Л. Методичні рекомендації щодо впровадження навчального курсу за вибором “Здоров’я дитини – здорове харчування”. 3–4 класи ЗНЗ. Київ : Друкарня ТОВ “Вольф”, 2010. 28 с.
3. Довгань А., Овчарук О., Пужайчереда Л. Ми обираємо здорове харчування : навч.-метод. посіб. навч. курсу за вибором для 8(9) кл. Київ : ТОВ “Друкарня Вольф”, 2014. 56 с.
4. Клопотенко Є.В. Збірник рецептур страв для харчування дітей шкільного віку в організованих освітніх та оздоровчих закладах. Львів : Літопис, 2019. 144 с.
5. Мирон Н.С. Формування в учнів першого класу знань і навичок про безпечне харчування на уроках і в позакласній виховній роботі : дипломна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 013 Початкова освіта, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2023. 93 с.
6. Мультивесвіт Їжі (2023). *Абетка харчування. Їмо правильно!* : вебсайт. URL: <https://abetka-healthykids.com.ua/multiuniverse>
7. Павліченко Т. Як в учнів сформувати культуру споживання здорової їжі (2020). *Нова українська школа* : вебсайт. URL: https://nus.org.ua/2020/02/15/yak-v-uchniv-sformuvaty-kulturu-spozhyvannya-zdorovoyi-yizhi/#google_vignette
8. Панас Х.Д. Формування у третьокласників навичок раціонального харчування засобами позакласної роботи : дипломна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 013 Початкова освіта, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2021. 98 с.
9. Свириденко С.О., Ващенко О.М., Чорновіл О.В. Формування основ культури харчування як складової здорового способу життя. *Початкова школа*. 2010. № 2. С. 54–56.
10. Сливка Л. Формування у молодших школярів основ культури харчування як складової здорового способу життя. *Теоретико-методичні аспекти викладання валеології та основ безпеки життєдіяльності в початковій школі* : навч.-метод. посібник. Івано-Франківськ : НАІР, 2012. С. 99–105.
11. Шкуро В.В. Гігієнічна оцінка режиму харчування дітей молодшого шкільного віку у навчальних закладах

різного типу : автореф. дис. канд. мед. наук : 14.02.01 – гігієна та професійна патологія. Київ, 2010. 22 с.

12. “Nestlé здорові діти” : освітня програма “Абетка харчування” (2016). *Nestlé.UA* : вебсайт. URL: <https://www.nestle.ua/media/pressreleases/nestle-healthy-children-educational-program-abc-food>

REFERENCES

1. V ukrainskykh shkolakh pid chas tryvoh cherez hru vchat pravylnoho kharchuvannya: yak otrymaty korysnyi nabir (2024). [In Ukrainian schools, during the pandemic, they teach proper nutrition through games: how to get a healthy set]. TSN : websait. Available at: <https://tsn.ua/ukrayina/v-ukrayinskih-shkolah-pid-chas-trivog-cherez-gru-vchat-pravilno-go-harchuvannya-yak-otrimati-korisniy-nabir-2479363.html> [in Ukrainian].
2. Hrytsenchuk, O., Ovcharuk, O. & Olifira, L. (2010). *Metodychni rekomendatsii shchodo vprovadzhennia navchalnoho kursu za vyborom “Zdorovia dytyny – zdorove kharchuvannya”*. 3–4 klasy ZNZ [Methodological recommendations for implementing the elective course “Child Health – Healthy Eating”. Grades 3–4 of the ZNZ]. Kyiv, 28 p. [in Ukrainian].
3. Dovhan, A., Ovcharuk, O. & Puzhaichereda, L. (2014). *My obyraiemo zdorove kharchuvannya [We choose healthy food]. Teaching-methodical. manual. elective course for 8(9) grades*. Kyiv, 56 p. [in Ukrainian].
4. Klopotenko, Ye.V. (2019). *Zbirnyk retseptur strav dlia kharchuvannya ditei shkilnoho viku v orhanizovanykh osvitenikh ta ozdorovchykh zakladakh* [Collection of recipes for meals for school-age children in organized educational and health institutions]. Lviv, 144 p. [in Ukrainian].
5. Myron, N.S. (2023). *Formuvannia v uchniv pershoho klasu znan i navychok pro bezpechne kharchuvannya na urokakh i v pozaklasnii vykhovnii roboti* [Developing knowledge and skills about safe nutrition in first-grade students in lessons and in extracurricular educational work]. Diploma thesis for the second (master’s) level of higher education in the specialty 013 Primary Education, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Ivano-Frankivsk, 93 p. [in Ukrainian].
6. Mulyvsesvit Yizhi (2023). [Multiverse of Food]. *Nutrition ABC. Eat right!* : websait. Available at: <https://abetka-healthykids.com.ua/multiuniverse> [in Ukrainian].
7. Pavlichenko, T. (2020). *Yak v uchniv sformuvaty kulturu spozhyvannya zdorovoi yizhi* [How to form a culture of healthy eating among students]. *New Ukrainian School* : websait. Available at: https://nus.org.ua/2020/02/15/yak-v-uchniv-sformuvaty-kulturu-spozhyvannya-zdorovoyi-yizhi/#google_vignette [in Ukrainian].
8. Panas, Kh.D. (2021). *Formuvannia u tretoklasnykiv navychok ratsionalnoho kharchuvannya zasobamy pozaklasnoi roboty* [Developing healthy eating skills in third-graders through extracurricular activities]. Diploma thesis for the second (master’s) level of higher education in the specialty 013 Primary Education, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Ivano-Frankivsk, 98 p. [in Ukrainian].
9. Svyrydenko, S.O., Vashchenko, O.M. & Chornovil, O.V. (2010). *Formuvannia osnov kultury kharchuvannya yak skladovoi zdorovoho sposobu zhyttia* [Formation of the foundations of a nutritional culture as a component of a healthy lifestyle]. *Primary school*. No. 2. pp. 54–56. [in Ukrainian].
10. Sliyva, L. (2012). *Formuvannia u molodshykh shkoliariv osnov kultury kharchuvannya yak skladovoi zdorovoho sposobu zhyttia* [Formation of the basics of nutrition culture

ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

as a component of a healthy lifestyle in younger school-children]. *Theoretical and methodological aspects of teaching valeology and the basics of life safety in primary school: teaching-methodical. manual*. Ivano-Frankivsk, pp. 99–105. [in Ukrainian].

11. Shkuro, V.V. (2010). Hihienichna otsinka rezhymu kharchuvannia ditei molodshoho shkilnoho viku u navchalnykh zakladakh riznoho typu [Hygienic assessment of the diet of primary school children in educational institutions of

various types]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 22 p. [in Ukrainian].

12. Nestlé zdorovi dity: osvitnia prohrama "Abetka kharchuvannia" (2016). [Nestlé Healthy Kids: educational program "The Alphabet of Nutrition"]. *Nestlé UA* : vebсайт. Available at: <https://www.nestle.ua/media/pressreleases/nestle-healthy-children-educational-program-abc-food> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.02.2025

УДК 378:069]39-047.22(477)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.326085>

Любов Прокопів, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
імені Богдана Ступарика
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Наталія Салига, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
імені Богдана Ступарика
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Вікторія Стинська, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
імені Богдана Ступарика
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

У статті досліджуються особливості формування етнокультурної компетентності здобувачів вищої освіти України засобами музейної педагогіки. Розкрито освітньо-виховний і просвітницький потенціал етнографічних і мистецьких музеїв закладів вищої освіти, що забезпечує формування етнокультурної компетентності студентів. Висвітлено основні напрями, традиційні та інноваційні форми роботи музейних педагогів зі студентською аудиторією. Акцентовується увага на важливості співпраці з державними і громадськими музеями України, які реалізують програми національного виховання засобами етнопедагогіки.

Ключові слова: музейна педагогіка; музей закладу вищої освіти; музейна культура; етнокультурна компетентність; здобувач вищої освіти; етнокультурна спадщина; музейна освіта.

Лит. 6.

Liubov Prokopiv, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Head of the Bohdan Stuparyk Department of Pedagogy and Educational Management,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Natalia Salyga, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor, Associate Professor of the
Bohdan Stuparyk Department of Pedagogy and Educational Management,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Viktoriia Stynska, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the Bohdan Stuparyk Department of Pedagogy and Educational Management,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

FORMATION OF ETHNO-CULTURAL COMPETENCE OF UKRAINIAN STUDENTS BY MEANS OF MUSEUM PEDAGOGY

The article explores the peculiarities of forming ethnocultural competence in Ukrainian higher education students by means of museum pedagogy. It is emphasized that one of the priorities of the national education system in the context of global challenges and the current Russian-Ukrainian war is the formation of ethno-cultural consciousness and a national-centered worldview of the individual. Based on the analysis of the works of contemporary Ukrainian scholars, the article reveals the content of the main areas of ethnocultural training of students – civic, spiritual and moral, ethno-social, ethnocultural, ethnovaleological, and familistic.

It is emphasized that modern museum pedagogy is developing in the direction of activating museum communication of students and is aimed at attracting as many visitors as possible to the museum, comprehensive development of the creative abilities of the individual, and the formation of museum culture of student youth. The article reveals the educational and educational potential of ethnographic and art museums of higher education institutions, which ensures the formation of students' ethnocultural competence. The main directions, traditional and innovative forms of work of museum educators with the student audience are highlighted. These include thematic excursions, evenings, competitions, museum holidays, master classes, exhibition work, and the implementation of museum and pedagogical programs and projects. Attention is focused on the importance of cooperation with state, municipal, and public museums of the native land, which carry out not only research activities but also implement programs of national and patriotic education through ethnopedagogy.

The article outlines the prospects for further research on the problem of using the potential of museum institutions in the process of forming the ethnocultural competence of higher education students, improving the educational process in order to enrich museum communication and museum culture of young people through the use of elements of the ethnocultural heritage of the Ukrainian people.

Keywords: museum pedagogy; museum of a higher education institution; museum culture; ethnocultural competence; higher education student; ethnocultural heritage; museum education.

Постановка проблеми. У системі національно-патріотичного виховання студентської молоді, формування її етнокультурної компетентності та духовних цінностей важливе значення посідає музейна педагогіка. Музеї та музейні комплекси у закладах вищої освіти (ЗВО) України проводять систематичну науково-дослідницьку та освітньо-виховну діяльність щодо вивчення і популяризації етнокультурної спадщини українського народу, реалізують завдання інтеграції в сучасний національно-культурний простір. Успішний досвід формування етнокультурної компетентності молоді демонструють державні, комунальні, громадські музеї, які впроваджують пізнавальні музейно-педагогічні програми і проекти для учнів і студентів.

Законодавчою та нормативно-правовою базою освітньо-виховної діяльності засобами музейної педагогіки у ЗВО є закони України “Про музеї та музейну справу” (1995), “Про вищу освіту” (2014), “Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності” (2022), Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року (схвалена Постановою Кабінету Міністрів України, 2023), документи МОН України “Про приведення у відповідність експозицій музеїв, які перебувають в управлінні Міністерства освіти і науки” (2018), Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022) та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми теорії і практики використання в освітньо-виховному процесі елементів етнокультури як засобів формування ціннісного ставлення до здобутків матеріальної і духовної спадщини українського народу, національної самосвідомості молоді досліджували науковці І. Бех, О. Березюк, В. Євтух, В. Качкан, П. Лосюк, І. Пелипейко, Р. Скульський, М. Стельмахович, Б. Ступарик, В. Хрущ, П. Шкріб-

ляк, І. Зеленчук, О. Сухомлинська, П. Кононенко, А. Григорук, О. Вишневський та ін.

Перспективний досвід музейно-педагогічної діяльності в освітньому процесі та духовному житті суспільства, популяризації етнокультурної спадщини рідного народу розглядали у своїх працях Л. Гайда, І. Удовиченко, Р. Маньковська, Н. Філіпчук, О. Караманов, С. Муравська, В. Великочий, О. Міхно, С. Пивоваров, В. Грабовецький, Н. Кожолянко, М. Паньків, П. Арсенич та ін.

Науково-методичне обґрунтування освітньо-виховних можливостей музеїв ЗВО та державних, комунальних, громадських музеїв України, вплив засобів музейної педагогіки на формування етнокультурної компетентності студентської молоді висвітлювали науковці А. Королько, В. Стинська, О. Квас, І. Червінська, О. Дрогобицька, Т. Паска, Л. Самойленко, О. Джус, Г. Білавич, П. Вербицька, В. Надольська, О. Соломченко, Ю. Угорчак, Б. Гаврилів та ін.

Мета статті – висвітлити основні напрями, методи і форми формування етнокультурної компетентності студентської молоді України засобами музейної педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Одним із пріоритетних завдань національної системи освіти України в умовах глобальних викликів та сучасної російсько-української війни стає формування етнокультурної свідомості та націоцентричного світогляду особистості. У зв'язку з цим активізується проблема використання етнокультурного компонента в освітньому процесі ЗВО та формування етнокультурної компетентності студентів, зокрема засобами музейної педагогіки.

У довідковому виданні “Етнічність: енциклопедичний словник” науковець В. Євтух трактує поняття “етнокультурна компетентність” як психологічну здатність (готовність), що “дозволяє індивіду або групі з певною мірою ефективності опановувати ситуаціями, пов'язаними з функціонуванням культур етнічних спільнот” [2, 174].

Дослідник Т. Паска у монографії “Гуцульщинознавство в системі національної освіти і виховання” підкреслює: “Без оволодіння в сім’ї, навчальному закладі культурою своєї етнографічної групи, українського народу, пізнання його самобутності, практичного продовження культурно-історичних традицій, звичаїв, обрядів неможливо сформувати національно свідому і патріотичну особистість” [7, 54].

На основі аналізу праць сучасних українських науковців можемо стверджувати, що етнокультурологічна підготовка учнів і студентів здійснюється за такими напрямками: громадянський, духовно-моральний, етносоціальний, етнокультурний, етновалеологічний, фамілістичний.

Так, громадянський напрям характеризує рівень патріотизму особистості, її національної свідомості, повагу до рідного народу, любов до рідної землі. Духовно-моральний напрям – це складний процес розвитку особистості, що ґрунтується на загальнолюдських цінностях й водночас має особливості у конкретних історичних умовах у контексті певного етнічного простору. Етносоціальний напрям – це знання про народні традиції міжособистісних взаємин, ментальні особливості народу, прилучення молоді до цінностей та життєвих норм старшого покоління, визначення власного місця у суспільстві, готовність до конструктивно-критичної взаємодії із соціальною реальністю. Етнокультурний напрям передбачає збагачення особистості досягненнями національної і світової культур, збереження своєрідності нації, використання народних традиційних засобів творчого саморозвитку. Етновалеологічний напрям – це оволодіння народним досвідом збереження та зміцнення свого фізичного, психічного, духовного здоров’я, ознайомлення з народним календарем, шанобливе ставлення до природи. Фамілістичний напрям ґрунтується на знаннях багатовікової історії розвитку родинного життя українців, національних сімейних цінностях, народній педагогіці.

Погоджуємося із твердженням дослідниці О. Березюк, що зміст освіти педагогічних закладів “має використовувати етнокультурологічний компонент, що наповнений історичним, культурним, етнографічним, народознавчим надбанням рідного народу і допомагає сформувати громадянина, здатного до свідомого суспільного вибору” [1, 10].

Розглянемо перспективний досвід діяльності етнографічних і мистецьких музеїв ЗВО України у період незалежності, що забезпечує формування етнокультурної компетентності студентів, різнобічний розвиток творчих здібностей особистості, формування музейної культури здобувачів освіти.

Заслужує уваги досвід освітньо-виховної роботи музею Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної

академії мистецтв (далі КПДМ). Цей заклад має давні культурно-освітні традиції, виховує студентів на засадах українського та гуцульського національного мистецтва, адаптуючи традиції до вимог сучасних художніх процесів. КПДМ проводить підготовку фахівців за спеціальностями “Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація”, “Дизайн одягу (взуття)”, “Менеджмент соціокультурної діяльності”.

Косівщина розташована в центрі Гуцульського етнографічного регіону, який здавна був і залишається важливим осередком самобутного народного декоративно-прикладного мистецтва. Тому закономірним стало створення у КПДМ музею народного мистецтва як навчально-виховного і популяризаторського центру унікальної гуцульської культури. Музей був започаткований у 1945 р., багаті роки його очолював кандидат мистецтвознавства, член Національної спілки художників України та Спілки народних майстрів України Олексій Соломченко (1920–2002).

За час існування музею зібрав тисячі творів найбільш відомих гуцульських майстрів Прикарпаття, Закарпаття і Буковини XIX–XXI ст. Серед них – вироби знаних майстрів художнього різьблення по дереву з Яворова із династій Корпанюків та Шкрібляків, засновників Річківської школи різьбярства М. Медведчука, М. Мегединюка, Я. Тонюка, засновника косівської школи різьбярства В. Девдюка, заслуженого майстра народної творчості І. Грималюка та ін.

Музейним фахівцям вдалося відшукати унікальні зразки гуцульської кераміки, зокрема, пічні розписані кахлі XIX–XX ст. знаменитих кутських, косівських, пістинських майстрів династії Баранюків, а також П. Кошака, О. Бахматюка. На них відтворені різнопланові жанрові сюжети з історії життя і побуту мешканців Гуцульщини. У музеї виставлено для огляду оригінальні форми керамічних виробів декоративно-ужиткового та традиційно-обрядового призначення, різноманітні форми посуду, авторами яких є відомі гуцульські майстри П. Цвілик, Н. Вербівська, І. Козак, С. Заячук, М. Тим’як та ін.

У розділі “Художня обробка шкіри” експонуються мистецькі роботи ужитково-побутового призначення – пояси, череси, тобівки, обкладинки для книг, жіночі сумки та інші вироби народних майстрів. Гуцульське художньо-декоративне ткацтво представлено роботами знаних майстрів – лауреата Державної премії ім. Т.Г. Шевченка Г. Василяшук, а також П. Борука, В. Шкрібляка, О. Горбової та ін. Експозиційний розділ “Гуцульські художні металеві вироби XIX–XX ст.” містить роботи відомих мосяжників династії Дутчаків із с. Брустурів та М. Шмадюка, І. Тинкалюка, І. Кіщука із с. Річка. Гуцульську вишивку представляють твори заслу-

женої майстрині народної творчості України з м. Косова Г. Герасимович та її послідовниць.

Сьогодні музей народного мистецтва КПДМ став важливим науково-пізнавальним центром, у якому зберігається художня спадщина багатьох поколінь відомих майстрів Гуцульського краю та кращі дипломні роботи студентів. Викладачі інституту, що забезпечують фахову підготовку, систематично проводять навчальні заняття для студентів у музеї. Музейні фахівці організовують лекції, бесіди, консультації для здобувачів освіти і викладачів з актуальних питань народного мистецтва, проводять аналіз творчості відомих гуцульських майстрів на конкретних експонатах, які знаходяться в експозиції. Музейний заклад став важливим структурним підрозділом не тільки для поглиблення професійних знань студентської молоді, а й організації науково-дослідницької діяльності та популяризації мистецтва Гуцульщини через регіональні і всеукраїнські періодичні видання, наукові публікації. Зараз у музеї нараховується понад 3,5 тис. експонатів, його матеріали послужили для створення понад 40 документальних кінофільмів українських та зарубіжних кіностудій [5].

Діяльність музею спрямована на утвердження нової концепції Косівської мистецької школи. Використання засобів музейної педагогіки сприяє формуванню у студентів культури сприйняття нового бачення на важливі твори мистецтва, посилює схильність до асоціативності й креативності. Дослідження мистецьких музейних артефактів допомагає формувати художньо-творчі здібності, спостережливість, професійну спрямованість здобувачів освіти і є необхідною умовою підготовки сучасних фахівців у галузі декоративно-прикладного мистецтва. Випускники КПДМ, володіючи сформованими етнокультурними компетентностями, поповнюють українську мистецьку школу інноваційним мисленням, покликаним переосмислити традиції народної творчості.

Унікальний досвід музейно-педагогічної роботи має музей етнографії Волині та Полісся при Волинському національному університеті імені Лесі Українки (ВНУ ім. Лесі Українки). Експозиція музею складається з п'яти основних розділів: "Одяг Волині та Західного Полісся", "Ткацтво Волині та Західного Полісся", "Плетені вироби з лози та соломки", "Знаряддя праці та господарське начиння", "Гончарські осередки Волині та Західного Полісся". У складі музею створено також етнографічну лабораторію.

Варто відзначити, що музей етнографії Волині та Полісся уміло поєднує традиційні та інноваційні форми освітньо-виховної роботи зі студентською та шкільною молоддю. Розроблено тематичні екскурсії "Живе дерево", "Вишино сорочку кольору кохання", "Пізнай горнятко по голосу", організовано

етнографічні виставки "На ниточці родоводу", "Етнографічне літо", "З бабусиної скрині", "Музейна справа та охорона пам'яток історії і культури". Серед інноваційних форм музейної діяльності відзначимо такі: "День відкритих дверей", "Свято нашої родини", музейне дійство для школярів "Зустріч весни", майстер-клас з виготовлення "Ляльки-мотанки" та ін. У межах навчальної дисципліни "Музейна педагогіка" студенти провели урочистий захід для дошкільників і молодших школярів "Казки в музеї...", який завершився "казковою екскурсією" за тематичними розділами музею [6].

Етнографічний музей факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича був заснований у 1982 р. як кабінет етнографії та археології. Сучасна експозиція музею пропонує студентам ознайомитися з такими розділами: "Етнографія Буковини", "Буковинське традиційне житло", "Літопис українського вбрання" та ін. Окрім того, тут демонструються колекції писанок з різних місцевостей Чернівецької області, знаряддя праці й побуту буковинців, оригінальні музичні інструменти.

Перспективний досвід формування етнокультурних компетентностей студентської молоді нагромаджено також у музеях ЗВО різних регіонів України: музеї археології й етнографії Слобідської України Харківського національного університету ім. В. Каразіна, музеї прикладного мистецтва Закарпаття Мукачівського державного університету, мистецький науково-дослідному і навчальному музеї Харківської державної академії дизайну і мистецтв, археологічно-краєзнавчому музеї "Джерела" Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, музеї історико-краєзнавчих досліджень Сумського державного університету, галереї мистецтв Чорноморського національного університету імені Петра Могили та ін.

У контексті нашої статті доцільно окреслити і можливості регіональних державних музеїв для реалізації етнокультурної компетентності студентської молоді. Серед них – відомі музеї Прикарпаття: Івано-Франківський краєзнавчий музей, музей мистецтв Прикарпаття (м. Івано-Франківськ), Регіональний історико-краєзнавчий музей Гуцульщини (с. Верховина), музей "Бойківщина" (м. Долина), музей історії Надвірнянщини, Рогатинський історико-краєзнавчий музей "Опілля", музей етнографії та екології Карпатського краю (м. Яремче), музей народної архітектури та побуту Прикарпаття (с. Кринос), музей Покуття (м. Городенка), Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського (НМНМГП), Музей писанкового розпису (м. Коломия), музей історії міста Коломия та ін. Вони виконують не

тільки науково-пошукову роботу, але й “сприяють вихованню патріотично налаштованої, свідомої генерації молоді, що здійснюється на основі виховання засобами музейної педагогіки, до якої залучаються учні та студенти закладів професійної та вищої освіти” [4, 90].

Музейні педагоги НМНМГП (м. Коломия) використовують у роботі різноманітні форми комунікації з учнями і студентами, пропонують інтерактивні програми і проєкти, які відповідають віковим особливостям і вподобанням. Серед них – тематичні та оглядові екскурсії, лекції, інтерактивні заняття, майстеркласи, вікторини, мистецькі свята, музейна практика, мистецькі акції “Ніч у музеї” та ін. У 2009 р. на базі НМНМГП започатковано дієву форму взаємодії між музеєм та юнацтвом – “Музейні академії”, яка дає змогу здобувачам освіти займатися пошуково-дослідницькою та просвітницькою роботою з обраного питання музейної проблематики.

У Музеї писанкового розпису засновано Школу писанкарства для молоді, слухачі якої навчаються розписувати писанки, знайомляться з символікою та технологією розпису писанок та завдяки цьому вчаться шанобливо ставитися до народного декоративно-прикладного мистецтва, поважати етнокультурну спадщину своїх предків. Під час занять проводяться зустрічі з народними майстрами – провідними писанкарями Прикарпаття. У музеї реалізовано програму для молоді “Писанкові фантазії”, проводиться акція “Великодній сувенір” з виготовлення писанок для воїнів ЗСУ. У такий спосіб відбувається зв’язок поколінь, який не дає зникнути цьому давньому і непростому мистецтву та сприяє формуванню етнокультурної компетентності молоді.

Слушною вважаємо думку науковців О. Квас, І. Земан про те, що “музейна педагогіка зумовлює справжню “революцію в навчанні”, закликаючи учнів і студентів стати активними учасниками власного навчання, шляхом творення, експериментування з використанням високотехнологічних процесів та усвідомленням краси навколишнього світу через дизайн музейних предметів” [3, 16].

Висновки. Узагальнення особливостей використання музейної педагогіки в системі формування етнокультурної компетентності студентської молоді дає підстави стверджувати, що завдяки діяльності музеїв ЗВО, а також співпраці з державними, комунальними, громадськими музеями і виставками послідовно утверджуються національна свідомість та ідентичність, духовні цінності здобувачів вищої освіти. Етнокультурна компетентність дає змогу молоді використовувати об’єктивні знання та уявлення щодо своєї етнічної культури, історії рідного краю, духовно-моральних цінностей і особливостей своєї нації для забезпечення життєдіяльності та орієнтації в соціумі, будувати пове-

дінку відповідно до своєї культури й одночасно відчувати її межі і початок світу іншої етнокультури.

Подальші дослідження з означеної проблематики можуть стосуватися розкриття ефективності різних форм музейної освіти у забезпеченні формування етнокультурної компетентності студентів, визначення її рівня шляхом емпіричного аналізу. Важливо забезпечити в освітньому процесі ЗВО етнокультурологічну підготовку молоді засобами музейної педагогіки через додавання відповідних змістових модулів у навчальні дисципліни “Етнопедагогіка”, “Народознавство”, “Українознавство”, “Мистецтвознавство”, “Етнопсихологія”, “Історія української культури”, “Історія України”, “Етнокультурологія”, “Релігієзнавство” та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березюк О. Головні напрями етнокультурологічної підготовки в освітньо-виховних системах Полісся. Етнокультурний компонент освітньо-виховних систем Полісся. *Збірник наукових праць молодих дослідників*. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2009. С. 8–13.
2. Свѣтукх В. Етнічність: енциклопедичний словник. Київ : Фенікс, 2012. 396 с.
3. Квас О., Земан І. Музейна педагогіка як інструмент розширення освітнього простору. *Молодь і ринок*. 2019. № 5. С. 12–17.
4. Королько А., Прокопів Л. Кречко В. Особливості впровадження музейної педагогіки в сучасному інноваційному освітньому просторі України (на прикладі музеїв міст Коломиї). *Гірська школа Українських Карпат*. 2020. № 2. С. 89–93.
5. Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва ЛНАМ: вебсайт. URL: <http://kipdm.lnam.edu.ua/> (дата звернення: 13.01.2025).
6. Музей етнографії Волині та Полісся при Волинському національному університеті. URL: <http://surl.li/zztpvy> (дата звернення: 13.01.2025).
7. Паска Т. Гуцульщинознавство в системі національної освіти і виховання : монографія. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2024. 335 с.

REFERENCES

1. Bereziuk, O. (2009). Holovni napriamy etnokulturolohičnoi pidhotovky v osvithno-vykhovnykh systemakh Polissia [The main directions of ethnocultural training in the educational and upbringing systems of Polissya]. *Zhytomyr*, pp. 8–13. [in Ukrainian].
2. Ievtukh, V. (2012). Etnichnist: entsyklopedychnyi slovnyk [Ethnicity: an encyclopedic dictionary]. Kyiv, 396 p. [in Ukrainian].
3. Kvas, O. & Zeman, I. (2019). Muzeina pedahohika yak instrument rozshyrennia osvithnoho prostoru [Museum pedagogy as a tool for expanding the educational space]. *Youth & market*, No. 5. pp. 12–17. [in Ukrainian].
4. Korolko, A., Prokopiv, L. & Krechko, V. (2020). Osoblyvosti vprovadzhennia muzeinoi pedahohiky v suchasnomu innovatsiinomu osvithnomu prostori Ukrainy (na prykladi muzeiv mist Kolomyi) [Features of the introduction of museum pedagogy in the modern innovative educational space of Ukraine (on the example of museums in Kolomyia)]. *Moun*

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ЯК КЛЮЧОВОЇ СИСТЕМИ НЕПЕРЕРВНОСТІ ОСВІТИ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ

tain School of the Ukrainian Carpathians, No. 2. pp. 89–93. [in Ukrainian].

5. Kosivskiyi instytut prykladnoho ta dekoratyvnoho mystetstva LNAM [Kosiv Institute of Applied and Decorative Arts of LNAM]. Available at: <http://kipdm.lnam.edu.ua> (Accessed 13 Jan.2025) [in Ukrainian].

6. Muzei etnografii Volyni ta Polissia pry Volynskomu natsionalnomu universyteti [Museum of Ethnography of Vo-

lyn and Polissya at Volyn National University]. Available at: <http://surl.li/zztpvy> (Accessed 13 Jan.2025) [in Ukrainian].

7. Paska, T. (2024). Hutsulshchynoznavstvo v systemi natsionalnoi osvity i vykhovannia [Hutsul studies in the system of national education and upbringing]. Ivano-Frankivsk, 335 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.02.2025

УДК 37.091.12:004.75

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.326086>

Оксана Самойленко, доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології Дніпровського інституту

Міжрегіональної академії управління персоналом

Олена Вдовенко, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри професійної освіти та безпеки життєдіяльності
Національного університету “Чернігівський колегіум” імені Т.Г. Шевченка

Андрій Шевченко, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ЯК КЛЮЧОВОЇ СИСТЕМИ НЕПЕРЕРВНОСТІ ОСВІТИ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ

У статті авторами здійснено теоретичне обґрунтування методів і підходів до формування цифрової компетентності у майбутніх педагогів в умовах сучасних освітніх викликів та неперервності освіти протягом життя, що і зумовлено метою дослідження. На основі кореляції, авторами подані основні підходи до формування та розвитку цифрової компетентності майбутніх педагогів: 1) застосування інтерактивних та дистанційних форм навчання в змісті професійної підготовки майбутніх педагогів (що зумовлено концепцією коннективізму); 2) використання змішаного навчання (blended learning) у підготовці педагогів (що зумовлено теорією саморегульованого навчання, когнітивною теорією мультимедійного навчання); 3) професійний саморозвиток шляхом урізноманітнення онлайн-курсів, сертифікаційних програм (що зумовлено теорією безперервної освіти, андрагогічною моделлю навчання, теорією цифрового навчання). До кожного із зазначених підходів запропоновані шляхи реалізації у підготовці майбутніх педагогів.

Ключові слова: неперервність освіти; підготовка педагогів; компетентність; цифрова компетентність вчителя; професійна освіта; професійно-педагогічна підготовка; використання технологій в освітньому процесі ЗВО; цифрове середовище; відкрите освітнє середовище ЗВО.

Табл. 3. Літ. 13.

Oksana Samoilenko, Doctor of Sciences (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Psychology Department,
Dnipro Institute of the Interregional Academy of Personnel Management

Olena Vdovenko, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Vocational Education and Life Safety Department,
Taras Shevchenko National University “Chernihiv Colehium”

Andrii Shevchenko, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Pedagogy Department,
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University

THE DEVELOPMENT OF DIGITAL COMPETENCE OF FUTURE EDUCATORS AS A KEY SYSTEM OF LIFELONG EDUCATION CONTINUITY

In the article, the authors provide a theoretical justification for methods and approaches to the development of digital competence in future educators in the context of modern educational challenges and lifelong education continuity, which is determined by the aim of the study. The authors present the interpretation of the concept of “digital competence of future educators” (based on the analysis and comparison of various scholarly views) as an integrated system of knowledge, skills, and abilities that ensure the effective use of digital technologies in professional activities of teachers and determine the correlation of the following components: technical component; informational component; communicative component; integrative component; critical and ethical attitudes toward digital technologies; adaptability. The authors emphasize that from the perspective of the subject of the study, the digital competence of future educators serves as the key system for the

continuity of education throughout life, due to the rapid changes in the educational environment, the need for continuous updating of knowledge and skills, the growing popularity of distance and blended learning in conditions of volatility and crisis, as well as the demands for adaptability and self-management in professional activities. Based on this correlation, the authors present the main approaches to the formation and development of digital competence in future educators: 1) application of interactive and distance learning forms in the content of professional training of future educators (which is determined by the concept of connectivism); 2) use of blended learning in teacher preparation (which is based on the theory of self-regulated learning, cognitive multimedia learning theory); 3) professional (further) development through the diversification of online courses, certification programs (based on the theory of lifelong learning, the andragogical learning model, digital learning theory). For each of these approaches, implementation pathways in the preparation of future educators are proposed. The prospects for further research include analyzing how teachers' digital skills influence the overall quality of education in countries with varying levels of information technology development, as well as exploring the relationship between the digital literacy of educators and students' success.

Keywords: *lifelong learning; teacher preparation; competence; digital competence of teachers; vocational education; professional-pedagogical training; use of technologies in higher education teaching process; digital environment; open educational environment of higher education institutions.*

Постановка проблеми дослідження. У сучасному освітньому просторі цифрові технології активно проникають у всі аспекти сфери освіти. Розвиток цифрової компетентності є ключовою умовою підготовки майбутніх педагогів, адже вміння ефективно застосовувати цифрові інструменти та ресурси забезпечує не лише високий рівень професіоналізму вчителів, а й їхню здатність адаптуватися до змін в освітніх процесах. А отже, актуальність дослідження зумовлюється потребою у впровадженні комплексного підходу до формування цифрової компетентності педагогів як важливої складової безперервної освіти. У контексті інтеграції цифрових технологій в освітній процес необхідно розуміти, як розвиток цифрових навичок впливає на професійну діяльність майбутніх учителів, сприяє зміцненню їхньої самосвідомості та вдосконаленню освітніх практик на всіх етапах навчання.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Цифрова компетентність є предметом багатьох досліджень, зокрема: Л. Гаврілова, Я. Топольник [2], О. Мирошниченко [4], О. Сахно [6] досліджують сутність та структуру цифрової компетентності; О. Станіченко, В. Поліщук, Т. Цегельник аналізують цифрову компетентність логопеда [9]; С. Толочко наголошує, що цифрова компетентність є багатофункціональною та належить до “трансверсальних” [13]; Т. Цегельник, Г. Захарова, Ю. Силенко розглядають широкий потенціал застосування цифрових технологій в освітньому середовищі ЗВО при підготовці майбутнього педагога [10]; В. Мізюк, Л. Драгієва та ін. з’ясовують інноваційну компетентність педагога у дискурсі сучасних реалій [11] та ін.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування методів і підходів до формування цифрової компетентності у майбутніх педагогів в умовах сучасних освітніх викликів та неперервності освіти протягом життя.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо основні дефініції дослідження. Так, Л. Гаврілова, Я. Топольник [2] підкреслюють, що цифрова ком-

петентність у кореляції із поняттями “цифрова культура”, “цифрова грамотність” є значно ширшим, оскільки “смісловий контент вміщує і навички роботи в інформаційно-комунікаційному (цифровому) середовищі як провідну ознаку цифрової грамотності, і соціокультурну складову частину” [2, 3]. Погоджуємось із думкою деяких дослідників, які наголошують на тому, що “конкурентоздатний фахівець-педагог має володіти інноваційним мисленням, що допоможе сформувати складні навички розв’язування педагогічних проблем та упроваджувати сучасні активні методи навчання” [10, 32]. О. Мирошниченко під поняттям “цифрова компетентність педагога” розуміє “здатність доцільно, критично і безпечно у процесі професійної діяльності обирати, створювати та змінювати цифрові ресурси, керувати ними, захищати та поширювати їх, застосовувати у процесі навчання студентів, розширюючи можливості здобувачів освіти та сприяючи формуванню їхньої цифрової компетентності” [4, 120]. О. Станіченко, В. Поліщук, Т. Цегельник поняття “цифрова компетентність” розуміють, як “сукупність знань, навичок і ставлення до ефективного використання цифрових технологій у своїй професійній діяльності для поліпшення якості мовленнєвої корекції” [9, 38]. Визначаються компоненти цифрової компетентності на рівні: 1) інформаційної грамотності; 2) комунікаційної грамотності; 3) наявності технічних навичок; 4) наявності креативності у використанні цифрових інструментів в освітній діяльності [9, 38]. О. Сахно трактує це поняття як “здатність користувача упевнено, ефективно і безпечно вибирати і застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в різних сферах життя, заснована на неперервному оволодінні знаннями, вміннями, мотивацією, відповідальністю” [6, 12]. Такого ж погляду дотримуються Т. Семигіна та В. Федюк [7]. С. Толочко стверджує, що цифрові компетентності є багатофункціональними та належать до “трансверсальних, здатних забезпечувати “трансфер навчання” через інтеграцію знань, навичок і метакогнітивних здібностей особистості задля вирішення ситуацій реального життя, та

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ЯК КЛЮЧОВОЇ СИСТЕМИ НЕПЕРЕРВНОСТІ ОСВІТИ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ

орієнтує на безперервне навчання” [13, 162]. Деякі автори констатують, що формування компетентності “в умовах освітньої нестабільності потребує комплексного підходу, який включає розвиток ключових навичок і знань, а також адаптацію до нових умов” [11, 92]. Так, реалізація можлива шляхом організації безперервного професійного навчання через курси підвищення кваліфікації, удосконалення цифрових навичок, а також надання оперативної підтримки інноваційній діяльності педагогів шляхом реалізації педагогічних проєктів, розвитку рефлексивного мислення та критичного аналізу [11, 92]. Компонентами цифрової компетентності визначаються: інформаційний, комунікативний, технічний, споживацький (С. Толочко) [13, 31].

Отже, проаналізувавши різні погляди науковців та зіставивши результати їхніх досліджень, під поняттям “цифрова компетентність майбутнього педагога” розуміємо інтегровану систему знань, умінь і навичок, що забезпечує ефективне використання цифрових технологій у професійній діяльності педагога та зумовлює кореляцію таких складових компонентів: 1) технічну складову (вміння працювати з цифровими пристроями, онлайн-платформами, програмним забезпеченням); 2) інформаційну складову (здатність аналізувати, знаходити, оцінювати та застосовувати цифрову інформацію у педагогічних цілях); 3) комунікативну складову (ефективне застосування цифрових засобів для здійснення комунікації); 4) інтеграційну складову (безпосереднє застосування цифрових ресурсів задля створення інтерактивно-освітнього середовища); 5) критичне й етичне ставлення до цифрових технологій (що зумовлює усвідомлення питань цифрової безпеки, авторського права, захисту

персональних даних чи інших етичних аспектів); 6) адаптивність (здатність постійно оновлювати цифрові навички відповідно до змін технологічного середовища).

З позиції предмета нашого дослідження, цифрова компетентність майбутнього педагога виступає ключовою системою неперервності освіти протягом життя, що зумовлена швидкими змінами в освітньому середовищі, потребою у постійному оновленні знань і навичок, зростанням популярності дистанційного та змішаного навчання в умовах мінливості та кризових умов, а також вимогами до адаптивності та самоуправління у професійній діяльності.

Надалі розглянемо основні підходи до формування та розвитку цифрової компетентності майбутніх педагогів. Обґрунтуємо їх кожен окремо.

І підхід – застосування інтерактивних та дистанційних форм навчання в змісті професійної підготовки майбутніх педагогів. В основі таких технологій лежить концепція **коннективізму** [3; 8], яка наголошує на важливості мережевих взаємозв'язків та цифрового середовища для навчання. Як зазначає, С. Сергіна “найважливіший елемент у теорії коннективізму – розвиток здатності розрізняти важливу і непотрібну інформацію” [8, 200]. А тому ми вбачаємо, що інтерактивні та дистанційні форми навчання у змісті професійної підготовки майбутніх педагогів уможливорюють засвоюванням навиків роботи з електронними ресурсами, організації освітнього процесу у цифровому форматі та безпосереднє застосування інструментів для взаємодії з учнями. І отже, пропонуємо розглянути шляхи реалізації інтерактивних та дистанційних форм навчання у професійній підготовці майбутніх педагогів (табл. 1).

Таблиця 1

Реалізація інтерактивних та дистанційних форм навчання у професійній підготовці майбутніх педагогів

Шляхи реалізації	Пропозиції	Платформи
Використання LMS (Learning Management Systems) в освітньому процесі	Впровадження навчальних курсів на LMS для організації дистанційного та змішаного навчання (наприклад, курс “Digital Teaching and Learning” від Coursera, Moodle Academy)	Moodle, Google Classroom, Edmodo
Розвиток цифрової взаємодії між викладачами та студентами	Використання форумів, чатів, віртуальних кімнат для обговорення та консультацій (наприклад, Microsoft Teams для освіти, Discord-сервери для навчання)	Discord, Microsoft Teams, Zoom
Застосування інтерактивних інструментів для навчання	Використання інтерактивних презентацій, опитувань, тестів для активної участі студентів (наприклад, Kahoot для педагогів, курс “Interactive Teaching Strategies” на Udemy)	Mentimeter, Kahoot, Quizlet, Socrative
Організація вебінарів та відеолекцій	Проведення лекцій у синхронному або асинхронному форматі для гнучкого навчання (наприклад, курс “Virtual Teacher Specialization” від Coursera)	Zoom, Microsoft Teams, Google Meet
Розробка цифрових освітніх ресурсів самими студентами	Проектна діяльність зі створення навчальних відео, інтерактивних презентацій та курсів (до прикладу, курс “Creating Digital Content for the Classroom” на Udemy, Canva for Education)	Canva, Powtoon, Articulate Storyline

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ЯК КЛЮЧОВОЇ СИСТЕМИ НЕПЕРЕРВНОСТІ ОСВІТИ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ

II підхід – використання змішаного навчання (*blended learning*) у підготовці педагогів. Методологічною основою цього підходу вбачаємо **теорію саморегульованого навчання** [1], що наголошує на важливості автономії студентів, їх здатності до самостійного планування і аналізу власного навчального процесу та **когнітивної теорії мультимедійного навчання** [12], яка доводить, що поєднання текстових, аудіо- та

відеоматеріалів сприяє кращому засвоєнню знань. Отже, як змогли пересвідчитися, змішане навчання є освітнім підходом, що поєднує традиційні очні методи викладання з онлайн-навчанням, надаючи студентам гнучкість у виборі часу, місця та темпу засвоєння матеріалу, а тому пропонуємо розглянути шляхи використання змішаного навчання у підготовці педагогів (табл. 2).

Таблиця 2

Шляхи використання змішаного навчання у підготовці педагогів

Шляхи реалізації	Пропозиції	Платформи
Модель перевернутого класу (Flipped Classroom)	Використання відеолекцій, інтерактивних матеріалів для самостійного опрацювання, а в аудиторії – практика, кейс-методи (наприклад, курс “Flipped Learning Certification” на Udey)	Edpuzzle, Coursera, Khan Academy, YouTube Edu
Стационарна ротація	Поєднання онлайн-курсів із традиційними лекціями. Частина занять проходить у цифровому форматі (наприклад, курс “Hybrid Teaching Essentials” на FutureLearn)	Moodle, Google Classroom,
Гнучка модель змішаного навчання	Індивідуальна траєкторія навчання: студенти самостійно обирають темп проходження онлайн-курсів (наприклад, курс “Personalized Learning” на Coursera)	Udey, Coursera, Open edX, Prometheus
Змішане оцінювання та контроль знань	Онлайн-тести, електронні портфоліо, інтерактивні завдання замість традиційних іспитів (наприклад, курс “Digital Assessment Strategies” на edX)	Kahoot, Google Forms, Socrative,
Цифрове проєктне навчання	Виконання групових та індивідуальних проєктів у змішаному форматі, захист результатів у цифровому середовищі (до прикладу, курс “Project-Based Blended Learning” на Udey)	Trello, Miro, Padlet, Google Docs

III підхід – професійний (подальший) саморозвиток шляхом урізноманітнення онлайн-курсів, сертифікаційних програм. Методологічною основою виступають: 1) **теорія безперервної освіти (lifelong learning)** – підкреслює необхідність постійного оновлення компетентностей упродовж життя; 2) **андрагогічна модель навчання** – акцентує увагу на самостійності дорослого учня, його здатності до самоосвіти та застосування знань на практиці; 3) **теорія цифрового навчання** – кон-

нективізм наголошує на важливості цифрових технологій у створенні мережевого освітнього простору для професійного розвитку. Ми розуміємо, що професійний саморозвиток педагогів у цифрову епоху є невід’ємною складовою концепції неперервної освіти, оскільки сучасний освітній простір вимагає постійного оновлення знань та вдосконалення цифрових навичок. Саме тому пропонуємо розглянути шляхи професійного саморозвитку майбутнього педагога (табл. 3).

Таблиця 3

Шляхи професійного саморозвитку майбутнього педагога

Шляхи реалізації	Пропозиції	Платформи
Офіційні сертифікаційні програми	Підвищення кваліфікації за державними стандартами (наприклад, курси “Цифрова грамотність для педагогів” на Prometheus)	Prometheus, EdEra, МОН України
MOOCs (Massive Open Online Courses)	Курси з методики викладання, EdTech, управління освітою (до прикладу, курс “Blended Learning Essentials” на FutureLearn)	Coursera, edX, Udey, FutureLearn
Професійні сертифікації від технологічних компаній	Сертифікація Google Certified Educator, Microsoft Educator, Apple Teacher	
Вебінари та майстер-класи	Безкоштовні та платні майстер-класи з цифрових інструментів викладання (серія вебінарів “EdTech для вчителів”)	Zoom, Webex, YouTube, TeachPitch
Самостійне навчання через відкриті ресурси	Використання відкритих освітніх платформ для вивчення нових методик викладання (канал “TED-Ed”, проєкт Open Educational Resources)	Open Educational Resources

У підсумку – формування цифрової компетентності майбутніх педагогів потребує комплексного підходу, який включає інтерактивні та дистанційні технології, змішане навчання та постійний професійний саморозвиток.

Висновки. Отже, нами встановлено, що цифрова компетентність майбутніх педагогів є необхідною складовою сучасної педагогічної підготовки, що забезпечує ефективну реалізацію новітніх технологій в освітньому процесі та сприяє розвитку важливих професійних і особистісних якостей, таких як критичне мислення, здатність до самоосвіти, адаптація до швидко змінюваного цифрового середовища. Натомість зумовлений зв'язок цифрової компетентності з концепцією неперервної освіти підкреслює, що цифрова грамотність є не лише основою сучасної педагогічної діяльності, а й ключовим елементом системи неперервного навчання. А ураховуючи швидкий розвиток цифрових технологій, освіта для майбутніх педагогів повинна постійно оновлюватися. Важливим завданням системи освіти є інтеграція цифрових інструментів та технологій у професійну підготовку педагогів, що уможливить забезпечити більш ефективне навчання та відповідати на виклики цифрової епохи. **Перспективами подальших розвідок** є аналіз того, як цифрові навички педагогів впливають на загальну якість освіти в країнах із різним рівнем розвитку інформаційних технологій, а також вивчення взаємозв'язку між цифровою грамотністю викладачів і успішністю студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балашов Е.М. Самоефективність як когнітивна складова саморегульованого навчання студентів. *Освіта та соціалізація особистості*, Одеса, 24–25 квітня 2020 р., Південноукр. нац. пед. ун-т імені К.Д. Ушинського. Одеса, 2020. С. 10–13.
2. Гаврілова Л.Г., Топольник Я.В. Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. № 61. Вип. 5. С. 1–14.
3. Голован М.С. Коннективізм – новий підхід до процесу навчання в умовах інформаційно-телекомунікаційних технологій. *Актуальні проблеми розвитку електронної освіти у вищій школі*, (18–20 травня 2012 р.). Харків : ФОП Александрова К.М. ; “ІНЖЕК”, 2012. С. 76–78. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/63864> (дата звернення: 10.02.2025).
4. Мирошниченко О.А. Зміст і структура цифрової компетентності майбутніх педагогів закладів вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2020. № 70. Т. 3. С. 119–123. URL: <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/11815> (дата звернення: 10.02.2025).
5. Рамка цифрової компетентності: інструмент для підвищення рівня компетентності громадян у галузі цифрових технологій. *Інформаційний бюлетень*. 2017. № 7. / підготувала О.В. Овчарук. URL: <http://iitlt.gov.ua/upload/me>

diablibrary/4e9/4e98178912cf9558aac84b388fd9da39.pdf (дата звернення: 10.02.2025).

6. Сахн О.В. Цифрова компетентність і технології для освіти: принципи та інструменти. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 6 (195). С. 10–14. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-6\(195\)-10-14](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-6(195)-10-14) (дата звернення: 10.02.2025).

7. Семігіна Т., Федюк В. Цифрова компетентність як інструмент регулювання ринку праці. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-41> (дата звернення: 10.02.2025).

8. Сергіна С.В. Застосування основних принципів коннективізму в сучасному освітньому процесі. *The XVI International Scientific and Practical Conference “Trends in the development of science and teaching methods”*, April 22–24, 2024, Sofia, Bulgaria. 286 p. С. 198–204. Available at: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/0edf1978-cdf8-48a0-9a8f-c02ac166aa8b/content> (дата звернення: 10.02.2025).

9. Станіченко О., Поліщук В., Цегельник Т. Цифрова компетентність логопеда у вимірі сучасного дискурсу НУШ. *Молодь і ринок*. 2024. № 11 (231). С. 36–41. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316384> (дата звернення: 10.02.2025).

10. Цегельник Т., Захарова Г., Силенко Ю. Потенціал застосування цифрових технологій в освітньому середовищі ЗВО при підготовці майбутнього педагога. *Молодь і ринок*. 2024. № 5 (225). С. 30–34. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.304926> (дата звернення: 10.02.2025).

11. Цегельник Т., Мізюк В., Драгієва Л. Переосмислення інноваційної компетентності педагога у дискурсі сучасних реалій. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. № 12 (8). С. 89–95. DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i8-012> (дата звернення: 10.02.2025).

12. Яшанов М. Теоретико-методичні аспекти використання інтерактивних та мультимедійних технологій у підготовці вчителя трудового навчання. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2010. № 90. С. 335–339.

13. Tolochk S., Bordiug N., Knysh I. Transversal competencies of innovative entrepreneurship professionals in lifelong education. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Vol. 6. No. 3. pp. 156–165. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2020-6-3-156-165> (дата звернення: 10.02.2025).

REFERENCES

1. Balashov, E.M. (2020). Samoeffektivnist yak kohnityvna skladova samorehulovanoho navchannia studentiv [Self-efficacy as a cognitive component of students' self-regulated learning]. *Education and socialization of the individual*, Odessa, pp. 10–13. [in Ukrainian].
2. Havrilova, L.H. & Topolnyk, Ya.V. (2017). Tsyfrova kultura, tsyfrova hramotnist, tsyfrova kompetentnist yak suchasni osvityni fenomeny [Digital culture, digital literacy, digital competence as modern educational phenomena]. *Information Technologies and Learning Tools*, No. 61, Vol. 5, pp. 1–14. [in Ukrainian].
3. Holovan, M.S. (2012) Konnektyvizm – novyi pidkhid do protsesu navchannia v umovakh informatsiino-telekomunikatsiinykh tekhnolohii [Connectivism is a new approach to the learning process in the context of information and telecommunication technologies]. *Current problems of the development of electronic education in higher education*, Kharkiv,

pp. 76–78. Available at: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/63864> (Accessed 10 Feb. 2025) [in Ukrainian].

4. Myroshnychenko, O.A. (2020). Zmist i struktura tsyfrovoy kompetentnosti maibutnikh pedahohiv zakladiv vyshchoi osvity [Content and structure of digital competence of future teachers of higher education institutions]. *Pedagogy of creative personality formation in higher and general academic schools*, No. 70, Vol. 3. pp. 119–123. Available at: <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/11815> (Accessed 10 Feb. 2025) [in Ukrainian].

5. Ramka tsyfrovoy kompetentnosti: instrument dlia pidvyshchennia rivnia kompetentnosti hromadian u haluzi tsyfrovyykh tekhnolohii [Digital Competence Framework: a tool for increasing citizens' digital competence]. (2017). *Newsletter*. No. 3, (Ed.). O.V. Ovcharuk. Available at: <http://iitlt.gov.ua/upload/medialibrary/4e9/4e98178912cf9558aac84b388fd9da39.pdf> (Accessed 10 Feb. 2025) [in Ukrainian].

6. Sakhno, O.V. (2023) Tsyfrova kompetentnist i tekhnolohii dlia osvity: pryntsyipy ta instrumenty [Digital competence and technology for education: principles and tools.]. *Image of the Modern Pedagogue*, No. 6(195), pp. 10–14. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-6\(195\)-10-14](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-6(195)-10-14) (Accessed 10 Feb. 2025) [in Ukrainian].

7. Semyhina, T. & Fediuk, V. (2022). Tsyfrova kompetentnist yak instrument rehuliuвання rynku pratsi [Digital competence as a tool for regulating the labor market]. *Economy and society*, No. 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-41> (Accessed 10 Feb. 2025) [in Ukrainian].

8. Serhina, S.V. (2024). Zastosuvannya osnovnykh pryntsyypiv konnektivizmu v suchasnomu osvitnomu protsesi [Application of the basic principles of connectivism in the modern educational process]. The XVI International Scientific and Practical Conference “Trends in the development of science and teaching methods”, April 22–24, Sofia, Bulgaria. 286 p.; pp. 198–204. Available at: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/0edff978-cdf8-48a0-9a8f-c02ac166aa8b/content> (Accessed 10 Feb. 2025) [in Ukrainian].

9. Stanichenko, O., Polishchuk, V. & Tsehelnik, T. (2024). Tsyfrova kompetentnist lohopedu u vymiri suchasnoho dyskursu NUSh [Digital competence of a speech therapist in the dimension of modern discourse of the National University of the Arts]. *Youth & market*, No. 11 (231), pp. 36–41. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316384> (Accessed 10 Feb. 2025) [in Ukrainian].

10. Tsehelnik, T., Zakharova, H. & Sylenko, Yu (2024). Potentsial zastosuvannya tsyfrovyykh tekhnolohii v osvitnomu seredovyshchi ZVO pry pidhotovtsi maibutnoho pedahoha [The potential for the use of digital technologies in the educational environment of higher education institutions in the training of future teachers]. *Youth & market*, No. 5 (225). pp. 30–34. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.304926> (Accessed 10 Feb. 2025) [in Ukrainian].

11. Tsehelnik, T., Miziuk, V. & Drahiiieva, L. (2024). Pereosmyslennia innovatsiinoi kompetentnosti pedahoha u dyskursi suchasnykh realii [Rethinking the innovative competence of a teacher in the discourse of modern realities]. *Education. Innovation. Practice*. No. 12(8). pp. 89–95. DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i8-012> (Accessed 10 Feb. 2025) [in Ukrainian].

12. Yashanov, M. (2010). Teoretyko-metodychni aspekty vykorystannia interaktyvnykh ta multymediinykh tekhnolohii u pidhotovtsi vchytelia trudovoho navchannia [Theoretical and methodological aspects of the use of interactive and multimedia technologies in the training of labor training teachers]. *Scientific notes of the Volodymyr Vynnychenko Kyivohrad State Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences*, No. 90, pp. 335–339. [in Ukrainian].

13. Tolochko, S., Bordiug, N. & Knysh, I. (2020). Transversal competencies of innovative entrepreneurship professionals in lifelong education. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 6. No. 3. pp. 156–165. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2020-6-3-156-165> (Accessed 10 Feb. 2025) [in English].

Стаття надійшла до редакції 13.02.2025

“Людина залишає себе насамперед у людині, у цьому наше безсмертя. У цьому найвище щастя і сенс життя...”

Василь Сухомлинський
український педагог, публіцист

“Викладання – це більше, ніж передача знань; це надихає на зміни. Навчання – це більше, ніж просто засвоювати факти; це набуття розуміння”.

Вільям Артур Уорд
американський письменник

“Давай настанови лише тим, хто шукає знання, визнавши своє невігластво. Допмагай лише тому, хто не вміє чітко висловлювати свої найпотаємніші думки. Навчай лише того, хто здатен, дізнавшись про один кут квадрата, уявити собі решту три”.

Конфуцій
давньокитайський філософ

РОЛЬ ЛОГОПЕДА У МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНІЙ КОМАНДІ ПРИ РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

УДК 376.36

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.326088>

Ірина Онищук, доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка
Оксана Доманюк, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка
Вікторія Легін, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка
Наталія Федорова, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології та
спеціальної освіти імені проф. Т.І. Поніманської та
Рівненського державного гуманітарного університету

РОЛЬ ЛОГОПЕДА У МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНІЙ КОМАНДІ ПРИ РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

На нинішньому етапі розвитку освіти проблема розвитку дітей із особливими освітніми потребами набуває пріоритетного значення. Вирішення даної проблеми вимагає ефективного корекційного логопедичного впливу. Дослідження зосереджене на аналітиці ролі логопеда у мультидисциплінарній концепції роботи з дітьми з інклюзією. У статті обґрунтовано, що вчасно організована психолого-педагогічна допомога в контексті мультидисциплінарного підходу спроможна попередити появу наступних відхилень у розвитку дитини, і забезпечити максимальну реалізацію її реабілітаційного потенціалу. Доведено, що процес супроводу дітей з мовленнєвими порушеннями становить цілеспрямовану, організовану систему діяльності фахівців щодо забезпечення оптимальних умов розвитку дітей з інклюзією відповідно до їхніх індивідуально-вікових особливостей, і провідна роль у цьому контексті належить логопедам.

Ключові слова: корекційно-мовленнєвий розвиток; мультидисциплінарна команда; логопедична практика; мовленнєва діяльність; діти з особливими потребами; інклюзія; корекційні технології.

Літ. 10.

Iryna Onyshchuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor of the
Pedagogy, Preschool and Primary Education Department,
Kremenets Taras Shevchenko Regional Academy of Humanities and Pedagogy
Oksana Domaniuk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Pedagogy, Preschool and Primary Education Department,
Kremenets Taras Shevchenko Academy of Humanities and Pedagogy
Viktoriia Lehin, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Pedagogy, Preschool and Primary Education Department,
Kremenets Taras Shevchenko Academy of Humanities and Pedagogy
Nataliya Fedorova, Ph.D. (Pedagogy),
Associate Professor of the Department of Preschool Pedagogy and
Psychology and Special Education named after Prof. T.I. Ponimanska,
Rivne State University of Humanities

THE ROLE OF A SPEECH THERAPIST IN A MULTIDISCIPLINARY TEAM WHEN WORKING WITH CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS

At the current stage of the development of integration processes in education, the problem of forming speech activity, developing speech communication skills in children with special educational needs, and adapting them to the conditions of a general education school has become a priority. The rehabilitation space is constantly expanding, which necessitates wide coverage of different categories of children with inclusion. In addition, the need for comprehensive support and accompaniment of children with various types of disabilities of different age groups is increasingly being recognized. The solution to this problem is primarily associated with the implementation of individual, differentiated and phased corrective speech therapy. The study focuses on analyzing the role of the speech therapist in the multidisciplinary concept of working with children with inclusion. The article substantiates that timely organized psychological and pedagogical assistance in the context of a multidisciplinary approach can prevent the emergence of subsequent deviations in the development of a child and ensure the maximum realization of his or her rehabilitation potential. The study found that, in order to successfully integrate a child with special educational needs into the social environment, it is

necessary to effectively diagnose specific aspects of the development of his or her speech sphere at an early stage of development in order to provide effective specialized correctional assistance. It is proved that the process of supporting children with speech disorders is a purposeful, organized system of specialists' activities to ensure optimal conditions for the development of children with inclusion in accordance with their individual and age characteristics, and the leading role in this context belongs to speech therapists.

Keywords: *correctional speech and language development; multidisciplinary team; speech therapy practice; speech activity; children with special needs; inclusion; correctional technologies.*

Постановка проблеми. Останнім часом спостерігається стійка тенденція до зростання чисельності дітей з особливими освітніми потребами. Особливої значущості у цьому контексті набувають інноваційні комплексні підходи до формування стратегії психолого-педагогічного супроводу дітей з інклюзією, адже вони потребують ефективної синергійної концепції психолого-педагогічного, реабілітаційного та логопедичного спрямування, що дає можливість долати порушення розвитку, сприяючи їхньому навчанню та соціалізації.

Мультидисциплінарний підхід до роботи з дітьми з інклюзією передбачає синергізацію зусиль фахівців психолого-педагогічного та логопедичного профілю, детермінуючи боротьбу з мовленнєвими порушеннями основою гармонійного розвитку дітей з особливими освітніми потребами. У зв'язку з цим конкретизація ролі та функцій логопеда в мультидисциплінарній команді при роботі з дітьми з інклюзією набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих аспектів проблематики ролі логопеда у сучасному комплексному супроводі дітей з інклюзією присвячені численні праці науковців (Л. Мороз, Л. Стахова, І. Кравченко [3], О. Чепка [4], S. Kupzyk, B. Bassingthwaite, A. Weave [7]), котрі розкривають загальнотеоретичні та методологічні засади технологій корекційно-мовленнєвого розвитку дітей з порушеннями розвитку.

Означеному питанню також приділена значна увага у публікаціях низки сучасних дослідників (J. Iuzzini-Seigel [6], Л. Журавльова [1], С. Мартинчук [2], N. Sanders, P. Umbal, L. Konnelly [9]), котрі аналізують роль корекційно-мовленнєвих логопедичних практик у супроводі дітей з інклюзією, детермінуючи функції логопеда ціннісною основою побудови психолого-педагогічного супроводу дітей з інклюзією.

Окремі дослідники (S. Saeedi та ін. [8], C. Simpson, L. Warner [10], J. Freeburn [5]) вивчають можливості удосконалення діагностичного та корекційного логопедичного інструментарію, а також методів навчальної корекції дітей з порушеннями мовленнєвого спектру. Водночас окремі аспекти функціоналу логопеда в межах окресленого педагогічно-виховного процесу досліджені недостатньо.

Мета статті. Мета дослідження полягає у поглибленому аналізі ролі логопеда у мультидисциплінарній концепції роботи з дітьми з інклюзією.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні практичні стратегії психолого-педагогічного супроводу дітей з інклюзією свідчать, що ефективна організація мультидисциплінарної команди спроможна нівелювати прояви низки відхилень у розвитку, формуючи варіативні шляхи реалізації реабілітаційного потенціалу сучасних методик. Процес практичного логопедичного супроводу дітей з інклюзією у межах мультидисциплінарного підходу позиціонується як цілеспрямована, системна та комплексна діяльність фахівців з логопедичного супроводу, що сприяє формуванню і розвитку оптимальних передумов соціалізації дітей з інклюзією, інтенсифікації мовленнєвого розвитку, поліпшення соматичних та нервово-психічних показників здоров'я [1].

Загалом, мультидисциплінарна концепція роботи з інклюзією розглядається як сукупність взаємопов'язаних структурних компонентів, що поєднані основними завданнями корекційного супроводу, змістовою та організаційною структурою, об'єктністю і суб'єктністю. Мета корекційно-логопедичного супроводу в контексті мультидисциплінарності детермінована комплексною організацією роботи з дітьми зі специфічними потребами, що вимагає наповнення процесу супроводу конкретним змістом, сприяння налагодженню контактів дітей в межах колективу, взаємодії з батьками.

Компетентні вузькопрофільні фахівці (логопеди, психологи, педагоги, фахівців з фізичного розвитку тощо) повинні при цьому обирати конкретні методи і підходи, що володіють векторністю підвищення результатів з розвитку дітей з інклюзією. Педагоги та психологи повинні володіти комплексною інформативною основою щодо кожної дитини з інклюзією у індивідуалізованих аспектах [9].

Логопедичне обстеження спрямоване на ідентифікацію стану розвитку мовленнєвої діяльності в дитини назагал та детермінувати рівні сформованості окремих мовних навичок та умінь [7]. Очевидно, що затримки в розвитку мовлення слугують причиною затримки розумового та психологічного розвитку дитини, обмежуючи її загальний потенціал і можливості соціалізації [4]. Тому вчасно й коректно ідентифіковані мовленнєві порушення у дітей з інклюзією не лише дають змогу сформувати ефективну програму формування необхідних мовних навичок, але й чинять суттєвий вплив на показники соматичного та психічного здоров'я дитини.

У зв'язку з цим функції логопеда виходять за межі вузькопрофесійних, набуваючи ознак універсальї супроводу дітей з інклюзією.

Порушення мовленнєвого розвитку та звуковимови мають широкий діапазон – від простої заміни звуків до неможливості розуміти або використовувати мовлення під час комунікації. Загалом, переважна більшість мовленнєвих порушень успішно нівелюється в дошкільному віці за допомогою дієвого корекційно-логопедичного та психолого-педагогічного супроводу.

При цьому напрям логопедичного функціоналу передбачає максимально адресну цільову допомогу, що має на меті інтенсифікацію й оптимізацію процесу розвитку дитини з аутизмом до межі досягнення нею максимально можливої самостійності у соціальному середовищі [2]. Логопедичний супровід повинен розглядатись як елемент комплексної ефективної взаємодії усіх учасників корекційного процесу – педагогів, психологів, логопедів, реабілітологів, батьків, що реалізовується як одночасно-последовна система навчально-виховної роботи.

Ефективність логопедичного супроводу великою мірою детермінується результативністю контакту логопеда із батьками, що передбачає єдність роботи з дітьми в напрямі мовленнєвого розвитку. Метою такої взаємодії позиціонується трансформація самосвідомості батьків, формування у них позитивного сприйняття особистості дитини з інклюзією, що дає змогу гармонізувати їхні взаємини, підвищити самооцінку дитини, мотивувати батьків до інтеграції в практику сімейного виховання інноваційних моделей комунікації, що сприятиме ефективній соціалізації дитини з інклюзією [5].

Формування ефективної системи логопедичного супроводу при роботі в інклюзивному середовищі у контексті взаємодії усіх учасників мультидисциплінарної команди дозволяє розширити класичне розуміння ролі логопеда в таких напрямках:

- гармонізація відносин із батьками дитини з інклюзією;
- участь у процесі комплексного оцінювання процесів розвитку дитини;
- оптимізація соціальних контактів дитини з інклюзією;
- психолого-педагогічна просвітницька діяльність щодо інтеграції елементів корекційно-логопедичної роботи в діяльності педагогів, психологів та батьків з подальшим контролем за ефективністю [6].

Загалом, роль логопеда у мультидисциплінарній команді в процесі роботи з дітьми з інклюзією поєднує два узагальнені напрями роботи: логопедичний та психологічний.

Логопедичний функціонал передбачає діагностику мовленнєвих порушень у дітей з інклюзією, формування та використання прийомів корекційно-

логопедичної роботи в роботі мультидисциплінарної команди, контроль їх ефективності. Все це сприяє проведенню систематичної корекційної роботи за завданням логопеда та забезпеченню наступності й послідовності логопедичного впливу.

Психологічний функціонал передбачає забезпечення сприятливих передумов для розвитку мовленнєвих навичок та створення мотивації для комунікаційного поступу дітей з інклюзією, створення мотивації мультидисциплінарної команди, формування психологічного підґрунтя взаємодії учасників корекційно-мовленнєвої комплексної діяльності.

Інноваційна роль логопеда в роботі з дітьми з інклюзією передбачає активне залучення цифрових та інтерактивних інструментів. Логопед сьогодні не тільки координує корекційно-розвивальний процес, але й безперервно самовдосконалюється, підвищує власну компетентність, творчу активність та кваліфікацію [10].

Зокрема, до ресурсного потенціалу професійної діяльності з сучасного логопедичного супроводу дітей з особливими освітніми потребами належать цифрові інструменти – блоги, онлайн-конференції, соціальні мережі. Вбачається за доцільне використання низки методів кінезіології, зокрема, логоритміки, спеціальних вправ та ігрових елементів.

Творчий підхід та креативність логопеда дають можливість реалізовувати практику занять в індивідуальному стилі, формуючи сприятливі передумови для ефективного розв'язання коригувальних завдань. Окреслена концепція роботи фахівця з логопедичного супроводу у мультидисциплінарній команді при роботі з дітьми з інклюзією дає змогу вмотивувати дитину, допомогти їй повірити у власний потенціал, спростити процес адаптації в суспільному середовищі. Інноваційні логопедичні ігри та вправи спроможні повністю задовольнити цільове спрямування логопедичної корекції [8].

Своєчасна ідентифікація порушень мовленнєвої діяльності, їхня диференціація та формування корекційних програм окреслює основний функціонал логопеда у роботі з дітьми з особливими потребами. Завдяки комплексному і систематичному втіленню інноваційних методів корекційно-мовленнєвого розвитку мультидисциплінарної команди при роботі в інклюзивному середовищі суттєво підвищується якість освітнього процесу. Це вимагає налагодженої взаємодії фахівців у досягненні поставлених цілей успішної адаптації дітей з особливими потребами до життя в соціальному середовищі.

Висновки. Практична роль логопеда у складі мультидисциплінарної команди з психолого-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами полягає у забезпеченні максимально можливої соціальної інтеграції вихованців. Базисом концепції

професійного функціоналу логопеда у цьому контексті є індивідуалізований підхід до освітнього процесу та цільова логопедична корекційна допомога на постійній основі. Необхідною передумовою успішної реалізації ролі логопеда в окресленому напрямі вбачається узгоджена командна співпраця з іншими фахівцями у межах психолого-педагогічного супроводу та сімейним середовищем дитини.

Для інтенсифікації результативності корекційно-мовленнєвого розвитку дітей з інклюзією позиціонуються впровадження інноваційних логопедичних практик, залучення рухової активності, розвитку наочно-образного мислення, пам'яті й уваги, розширення словникового запасу, підвищення вмотивованості дітей в роботі над мовленнєвими порушеннями, мінімізація рівня тривожності, сприяння соціалізації дітей з інклюзією. Актуальним напрямом подальших наукових пошуків у окресленому напрямі вбачається вдосконалення практичних технологій з діагностично-корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавльова Л.С. Сучасні підходи до вивчення порушень мовленнєвого розвитку молодших школярів. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць*. 2016. Вип. 8. С. 89–101.
2. Мартинчук О.В. Сутність поняття та зміст професійної компетентності фахівців у сфері інклюзивного навчання дітей із ТПМ. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2014. № 28. С. 130–136.
3. Мороз Л., Стахова Л., Кравченко І. Логопедичний супровід як складова комплексного супроводу дітей із порушенням психофізичного розвитку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 8 (92). С. 401–411. DOI: 10.24139/2312-5993/2019.08/401-411. (дата звернення: 11.03.2025)
4. Чепка О. Ігрові технології у корекційно-розвивальній роботі з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2023. № 2 (10). С. 57–66. DOI: [https://doi.org/10.31499/2706-6258.2\(10\).2023.290571](https://doi.org/10.31499/2706-6258.2(10).2023.290571) (дата звернення: 10.03.2025)
5. Freeburn J. Speech therapy: being understood clearly. In *Functional Movement disorder: an Interdisciplinary case-based approach* (pp. 341–352). Cham: Springer International Publishing, 2022. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-86495-8_25 (дата звернення: 11.03.2025)
6. Iuzzini-Seigel J. Procedural learning, grammar, and motor skills in children with childhood apraxia of speech, speech sound disorder, and typically developing speech. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*. 2022. № 64(4). pp. 1081–1103. DOI: 10.1044/2020_JSLHR-20-00581 (дата звернення: 10.03.2025)
7. Kupzyk S., Bassingthwaite B., Weaver A.D. Interdisciplinary collaborative practice in early childhood. *Perspectives on Early Childhood Psychology and Education*. 2023. № 7 (2). DOI: <https://doi.org/10.58948/2834-8257.1028> (дата звернення: 10.03.2025)

8. Saeedi S., Bouraghi H., Seifpanahi M.S., Ghazisaeedi M. Application of digital games for speech therapy in children: a systematic review of features and challenges. *Journal of healthcare engineering*. 2022. Vol. 1. DOI: <https://doi.org/10.1155/2022/4814945> (дата звернення: 11.03.2025)

9. Sanders N., Umbal P., Konnelly L. Methods for increasing equity, diversity, and inclusion in linguistics pedagogy. In *Proceedings of the 2020 annual conference of the Canadian Linguistic Association* (May, 2020). URL: https://cla-acl.ca/pdfs/actes-2020/Sanders_Umbal_Konnelly_C_LA-ACL2020.pdf (дата звернення: 10.03.2025)

10. Simpson C., Warner L. Successful inclusion strategies for early childhood teachers. Routledge, 2021. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003238300> (дата звернення: 11.03.2025)

REFERENCES

1. Zhuravlova, L.S. (2016). Suchasni pidkhody do vyvchennia porushen movlennievoho rozvytku molodshykh shkoliariv [Modern approaches to the study of disorders of speech development of primary schoolchildren]. *Topical issues of correctional education (pedagogical sciences): a collection of scientific papers*, No. 8, pp. 89–101. [in Ukrainian].
2. Martynchuk, O.V. (2014). Sutmist poniattia ta zmist profesiinoi kompetentnosti fakhivtsiv u sferi inkluzivnoho navchannia ditei iz TPM [The essence of the concept and content of professional competence of specialists in the field of inclusive education of children with TPM]. *Scientific Journal of the Drahomanov National Pedagogical University. Series 19: Correctional Pedagogy and Special Psychology*, No. 28, pp. 130–136. [in Ukrainian].
3. Moroz, L., Stakhova, L. & Kravchenko, I. (2019). Logopedychnyi suprovod yak skladova kompleksnoho suprovodu ditei iz porushenniam psykhofizychnoho rozvytku [Speech therapy support as a component of comprehensive support for children with psychophysical developmental disorders]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, No. 8(92), pp. 401–411. DOI: 10.24139/2312-5993/2019.08/401-411. [in Ukrainian].
4. Chepka, O. (2023). Ihrovi tekhnolohii u korektsiino-rozvyvalnii roboti z ditmy z tiazhkymy porushenniamy movlennia [Game technologies in correctional and developmental work with children with severe speech disorders]. *Psychological and pedagogical problems of modern school*, No. 2(10), pp. 57–66. DOI: [https://doi.org/10.31499/2706-6258.2\(10\).2023.290571](https://doi.org/10.31499/2706-6258.2(10).2023.290571) [in Ukrainian].
5. Freeburn, J. (2022). Speech therapy: being understood clearly. In *Functional Movement disorder: an Interdisciplinary case-based approach* (pp. 341–352). Cham: Springer International Publishing. [in English].
6. Iuzzini-Seigel, J. (2022). Procedural learning, grammar, and motor skills in children with childhood apraxia of speech, speech sound disorder, and typically developing speech. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, No. 64(4). pp. 1081–1103. DOI: 10.1044/2020_JSLHR-20-00581 [in English].
7. Kupzyk, S., Bassingthwaite, B. & Weaver, A.D. (2023). Interdisciplinary collaborative practice in early childhood. *Perspectives on Early Childhood Psychology and Education*, No. 7(2). DOI: <https://doi.org/10.58948/2834-8257.1028> [in English].
8. Saeedi, S., Bouraghi, H., Seifpanahi, M.S. & Ghazisaeedi, M. (2022). Application of digital games for speech therapy in children: a systematic review of features and

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ

challenges. *Journal of healthcare engineering*, Vol. 1. DOI: <https://doi.org/10.1155/2022/4814945> [in English].

9. Sanders, N., Umbal, P. & Konnelly, L. (2020). Methods for increasing equity, diversity, and inclusion in linguistics pedagogy. In Proceedings of the 2020 annual conference of the Canadian Linguistic Association. Available at:

https://cla-acl.ca/pdfs/actes-2020/Sanders_Umbal_Konnelly_CLA-ACL2020.pdf [in English].

10. Simpson, C. & Warner, L. (2021). Successful inclusion strategies for early childhood teachers. Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003238300> [in English].

Стаття надійшла до редакції 12.03.2025

УДК 378.013.82/.091.33-027.22:796.011.3

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.322511>

Марина Хмара, викладач кафедри туризму,
теорії і методики фізичної культури та валеології
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
Олександр Мозолєв, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри туризму, теорії і методики
фізичної культури та валеології
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ

Поширення дистанційних форм освіти, персоналізація особистих потреб та здобутків студентів, адаптивність до нових викликів часу стали важливими особливостями і характерними рисами сучасних освітніх інтерактивних технологій. У статті проаналізовано зміст та особливості впровадження інтерактивних технологій навчання у системі фізичного виховання студентів. Авторами розкриті інноваційні форми проведення занять з фізичного виховання студентів Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. Використання сучасних інтерактивних технологій приводить до суттєвих змін у методах, засобах і організаційних формах навчання студентської молоді.

Ключові слова: фізичне виховання; інтерактивні технології; якість освіти; нетрадиційні форми занять; студенти.

Лім. 17.

Maryna Khmara, Lecturer of the Tourism, Theory and Methods of
Physical Culture and Valeology Department,
Khmelnitskyi Humanitarian and Pedagogical Academy
Oleksandr Mozolev, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the Tourism, Theory and Methods of
Physical Culture and Valeology Department,
Khmelnitskyi Humanitarian and Pedagogical Academy

USE OF INTERACTIVE TEACHING TECHNOLOGIES IN THE SYSTEM OF PHYSICAL EDUCATION OF STUDENTS

The spread of distance learning forms, personalization of personal needs and achievements of students, adaptability to new challenges of time have become important features and characteristic features of modern educational interactive technologies. The purpose of the article is to reveal the content and features of the use of interactive learning technologies in the system of physical education of students of the Khmelnytskyi Humanitarian and Pedagogical Academy. The article analyzes the content and features of the implementation of interactive learning technologies in the system of physical education of students. It is established that interactive learning technologies include a planned expected learning outcome, individual interactive methods and techniques that stimulate the process of cognition, mental and educational conditions with which you can achieve the planned results.

The authors reveal innovative forms of conducting physical education classes for students of the Khmelnytskyi Humanitarian and Pedagogical Academy, such as master classes; quests; challenges (flash mobs); marathons; battle fests; social events. It was found that the use of modern interactive technologies leads to significant changes in the methods, means and organizational forms of teaching students. Access to the educational institution's information databases, the variability of training programs, the ability to independently choose a physical improvement program, individual choice of types of physical activity and self-development are necessary conditions that ensure the development of student independence through interactive technologies in physical education classes.

Keywords: physical education; interactive technologies; quality of education; non-traditional forms of classes; students.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Багато дослідників [1; 3; 16] відзначають, що традиційний підхід до організації фізичного виховання студентської молоді не дає змоги достатньою мірою розв'язати основне завдання – всебічного гармонійного розвитку особистості. Заняття з фізичного виховання повинні пробуджувати в студентів інтерес та мотивацію до особистісного саморозвитку і самовдосконалення. Реалізації цього завдання найкраще сприяють технології інтерактивного навчання. Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створення комфортних умов навчання, за яких кожен студент відчуває свою успішність, інтелектуальну та фізичну спроможність [2].

Актуальність дослідження підсилюється сучасними реаліями організації освітнього процесу в Україні, на який суттєво впливають воєнні дії на території України, та вимагають від викладачів фізичного виховання умінь переходити з очної форми навчання на дистанційну або гібридну (змішану). У таких умовах впровадження інтерактивних технологій навчання, нових підходів до організації освітнього процесу на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій у фізичному вихованні студентської молоді є необхідною умовою подальшого успішного навчання [10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як зазначають І. Смолякова та інші “провідна роль в фізкультурній освіті належить інтерактивним технологіям, які передбачають зміщення акценту навчання безпосередньо з фізичної підготовки на більш якісно високий, культурно-інтелектуальний, усвідомлений рівень” [12]. Інноваційні технології у системі фізичного виховання студентів закладів вищої освіти досліджували: А. Ваколюк, О. Кошелева, Н. Симонович, І. Скрипченко, К. Протенко, В. Шелюк, В. Ягупов та ін.; особистісно орієнтовані технології навчання стали предметом вивчення таких науковців, як: Л. Романішена, В. Рибалко, С. Сисоєва, О. Школа, І. Шоробура та ін.; впровадження інтерактивних технологій навчання відображено у роботах І. Абрамової, К. Баханова, Г. Грібана, В. Гузєєва, О. Пометун, Л. Пироженко, А. Фасолі та ін.

Мета статті – розкрити зміст та особливості використання інтерактивних технологій навчання у системі фізичного виховання студентів Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (ХГПА).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Підвищення якості світи в галузі фізичної культури, забезпечення її мобільності та привабливості вимагає подальшого вдосконалення організації навчального процесу у закладах вищої освіти на засадах гуманності, особистісно орієнтованої педагогіки,

розвитку і саморозвитку студентів та передбачає збільшення можливостей використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій, впровадження інтерактивних методів навчання в процес фізичного виховання [2].

Фахівці в галузі фізичної культури [5; 8; 15] зазначають, що інноваційним освітнім технологіям притаманні такі особливості, як:

- ідейна новизна – відбувається реалізація в технології інноваційних ідей та підходів до навчання;
- наукова обґрунтованість – базується на вихідних теоретичних концепціях процесу фізичного виховання, а також засобів і шляхів їх втілення у практику;
- структурна цілісність – наявність постійного набору структурних елементів;
- творча відтворюваність – можливість впровадження особистого досвіду в педагогічну практику;
- оптимізації витрат ресурсів, часу та сил.

При реалізації сучасних інноваційних технологій в освітньому процесі студентської молоді необхідно дотримувати певних вимог, а саме:

- використовувати інноваційні форми, засоби, методи та методичні прийоми організації освітнього процесу для його оптимізації;
- надавати можливість здобувачам освіти розпрацьовувати персональні програми розвитку та навчання з урахуванням їхньої мотивації, рівня фізичного розвитку, розвитку рухових здібностей та фізичного стану загалом;
- спонукати здобувачів освіти до самоосвіти, самостійного формування знань, умінь та навичок [11].

На нашу думку, підвищенню ефективності освітнього процесу з фізичного виховання може добре прислужитися впровадження інтерактивних технологій, що включають чітко спланований очікуваний результат навчання, окремі інтерактивні методи та прийоми, які стимулюють процес пізнання, розумові та навчальні умови, за допомогою яких можна досягти запланованих результатів [7]. Також ці технології відкривають доступ до різноманітної інформації та надають нові можливості для пошуку знань, ознайомлення з інноваційними технологіями, розвитку творчих можливостей особистості [6]. Використання в освітньому процесі інформаційно-комунікаційних технологій сприяє його інтенсифікації, унеможливорює неучасть студента у процесі навчального пізнання, який базується на взаємодоповненні та взаємодії всіх його учасників [14].

Організація інтерактивного навчання відбувається за рахунок моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, аналізу проблемних обставин і ситуацій та їхньому спільному вирішенню. А це, зі свого боку, сприяє формуванню умінь та навичок, ціннісних орієнтацій, а також

створенню сприятливої атмосфери для співробітництва і взаємодії учасників освітнього процесу [4].

Ми вважаємо, що для підвищення рівня активності здобувачів освіти до занять з фізичного виховання, формуванню в них стійкого інтересу та мотивації сприятиме впровадження в освітній процес інтерактивних технологій, які реалізуються шляхом проведення нетрадиційних форм занять, а саме:

1. Майстерклас – становить розроблену оригінальну авторську методiku, яка базується на власних принципах побудови освітнього процесу та має власну структуру. Ця форма організації освітнього процесу є ефективним методичним прийомом передачі досвіду за активної участі всіх учасників процесу.

Характерними особливостями майстеркласу є такі:

- створюються умови, за яких до освітнього процесу включені усі його учасники;
- відбувається самостійна робота в малих групах, співпраця учасників майстеркласу, спільний пошук, обмін ідеями, думками;
- використовується інноваційний підхід до навчання, який суттєво відрізняється від традиційного;
- процес пізнання є пріоритетнішим та ціннішим, ніж саме знання;
- розкривається творчий потенціал як майстра, який проводить майстер-клас, так і його учасників.

Організаторами та майстрами майстеркласів можуть бути викладачі кафедр фізичного виховання, тренери з видів спорту, відомі спортсмени. Їхній зміст передбачає популяризацію сучасних видів спорту, новітні напрями фітнес-технологій, особливості розпрацювання індивідуальних програм тренування тощо.

Позитивним результатом проведення майстеркласу є оволодіння здобувачами новими способами виконання поставлених завдань, подолання проблем, формування стійкого інтересу до занять з фізичного виховання та фізичної культури, самоосвіти, самовдосконалення та саморозвиток.

2. Квест – це пригодницька гра, метою якої є розв’язання різноманітних завдань для подальшого просування по сюжету.

Різновиди квестів:

- лінійні – розв’язання одного завдання дає можливість виконувати наступне;
- штурмові – за допомогою підказок учасник квесту самостійно обирає шлях виконання завдання;
- кільцеві – квест для кількох команд, які стартують одночасно з різних точок.

Переваги квесту над іншими формами організації освітнього процесу:

- така форма організації є ненав’язливою – ігровою;

- сприяє активізації пізнавальних та розумових процесів учасників;

- змагальна діяльність навчає учасників взаємодіяти, розвиває самостійність, активність, ініціативність.

Саме для формування уміння пошуку рішення у будь-якій ситуації доцільно рекомендувати дану форму організації занять з фізичного виховання для студентської молоді.

3. Челендж (Флешмоб) – це особливий сценарій дій, за яким один учасник, виконавши дію, кидає виклик іншому. Зміст челенджів може бути різноманітним від можливостей багаторазового виконання тої чи тої вправи до нагальних проблем сучасності. Каналами поширення челенджів є популярні соціальні мережі (Twitter, Facebook, Instagram і ін.) та відеохостинг YouTube. Одним з найпопулярнішим є фітнес-челенджі, які через побудову культу тіла і прагнення гарно виглядати формують у людей інтерес до занять фізичною культурою та спортом. Популярними спортивними челенджами є: 100 присідань на день, починаючи з 20 разів; 10000 кроків щодня та ін.

Студенти ХГПА, систематично беруть участь у челенджах, приурочених до Дня фізичної культури та спорту і Міжнародного дня студентського спорту. Також студенти з урахуванням індивідуальних побажань та уподобань долучаються до участі у різноманітних челенджах нашого міста, області та країни.

4. Соціальні акції – це участь здобувачів освіти у подіях, які мають соціальну значимість, спрямовану на розв’язання проблем у суспільстві засобами фізичної культури. Ключовим моментом акції є привернення уваги суспільства до тієї чи тієї проблеми шляхом розповсюдження інформації. Цілями акцій у сфері фізичної культури ХГПА є залучення студентів до систематичних занять з фізичного виховання, пошук найбільш ефективних засобів для цього, пропаганда здорового способу життя, уміння активно відпочивати тощо. Соціальні акції, які систематично проводяться у нашому закладі освіти: “Я обираю спорт”, “Активне дозвілля”, “Ми за здоровий спосіб життя” [13].

Також здобувачі освіти та професорсько-викладацький склад ХГПА долучаються до участі у благодійних акціях нашого міста та області, а саме:

- благодійний забіг “Воля Вирішує Все” на підтримку одного з військових формувань Сил спеціальних операцій – спрямований на об’єднання громади довкола цілей благодійності та патріотизму;
- благодійний забіг “Сталевий кордон 3.0” на підтримку прикордонників – з метою збору коштів для придбання портативного радіоелектронного засобу протидії безпілотним апаратам (РЕБ);
- “Переможний Миколай”: мета – зібрати подарунки та передати дітям, чії батьки загинули під

час повномасштабного вторгнення російського агресора на територію України та інші.

5. Марафон – багатосходинкове змагання, яке передбачає виконання певної послідовності завдань та звітування про їх виконання. Марафон є чимось схожим з челенджем, але за тривалістю та переважним змаганням із самим собою відрізняється. До організації марафону можуть бути залучені фахівці різних суміжних галузей наук: педагогіки, психології, медицини, анатомії, фізичного виховання.

6. Батл-фест – змагання з майстерності, організовуються різноманітні локації, де можуть змагатися у різних видах спорту (стрітбол, футбол, ворк-аут, черліденг тощо) [5].

Також інтерактивні технології можна застосовувати як: засоби навчання; засоби, що вдосконалюють процес викладання; інструмент пізнання навколишньої дійсності і самопізнання; засоби розвитку особистості того, кого навчають. Крім того, інтерактивні технології дозволяють будувати процес навчання так, що до його змісту включаються завдання пов'язані із розв'язуванням освітніх проблем, зокрема, фізкультурної, спортивної та оздоровчої освіти [9].

Застосування дистанційних форм навчання з використанням сучасних інтерактивних технологій дає змогу підвищувати ефективність освітнього процесу за рахунок можливості отримувати додаткову інформацію з різноманітних джерел, вивчати експертні думки фахівців з актуальних питань, формувати особистісні погляди на визначену проблему. Прогрес у поширенні дистанційних форм освіти, персоналізація особистих потреб та здобутків студентів, адаптивність до нових викликів часу стали важливими особливостями і характерними рисами сучасних освітніх інтерактивних технологій [13].

Поширення дистанційної форми навчання вимагає від викладачів пошуку нових альтернативних шляхів задоволення рухових потреб студентів під час проведення практичних занять з фізичного виховання. В їх основу покладено розробку інноваційних програм, які б, з одного боку, були цікавими для студентської молоді, з іншого, дозволяли проводити заняття із використанням нетрадиційних засобів організації занять з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Одна з таких – фітнес-програма “Шлях до здорового життя” яка суттєво відрізняється від інших ефективністю, всебічним впливом на організм, доступністю для всіх вікових та гендерних груп студентства [16].

Для її впровадження була розроблена структурно-функціональна модель проведення дистанційних занять з фізичного виховання, яка ґрунтувалася на використанні онлайн-платформ Zoom, Google Meet, Viber, Telegram для надання методичної до-

помоги та контролю за навчальною діяльністю студентів. Модель включає основні програмні, педагогічні і комунікативні компоненти, які були пов'язані між собою та дозволяли отримати зворотній зв'язок між студентом і викладачем. Це дозволяло врахувати особисті прагнення студентів та в будь-якій час вносити зміни в програму не порушуючи її цілісність [10].

Здійснивши аналіз інноваційних фітнес-програм вищих закладів освіти України в основі яких використовуються не тільки традиційні, а і авторські освітні програми за системою Пілатес, шейпінг, стретчинг, “Kangoo Jumps” [15; 16; 17] та інші фізкультурно-оздоровчі програми на основі раціонального поєднання різних видів фітнесу ми прийшли до висновку про можливість використання структурно-функціональної моделі проведення занять під час переходу на змішану та дистанційну форму навчання студентів.

Висновки. Використання сучасних інтерактивних технологій приводить до суттєвих змін у методах, засобах і організаційних формах навчання студентської молоді. Доступ до інформаційних баз даних закладу освіти, варіативність програм навчання, можливість самостійного вибору програми фізичного вдосконалення, індивідуальний вибір видів фізичної активності і саморозвитку є необхідними умовами, що забезпечують розвиток самостійності студентської молоді засобами інтерактивних технологій на заняттях з фізичного виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безгребельна О., Цювх Л., Череповська О., Череповський Д. Сучасні технології у фізкультурно-оздоровчій освіті студентів ВНЗ. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2016. № 5 (75). С. 10–13.
2. Белікова Н.О. З досвіду використання інтерактивних методів навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2014. № 37. С. 348–353.
3. Ваколюк А., Шелюк В., Симонович Н. Інноваційні технології у системі фізичного виховання здобувачів вищої освіти. *Інноватика у вихованні*. 2021. № 14. С. 128–134.
4. Данилюк В.М., Назарова І.І. Застосування сучасних інформаційних технологій в навчальному та тренувальному процесі з фізичної культури та спорту в вищих навчальних закладах. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2018. № 5. С. 44–50.
5. Дембіцька О.О., Гайдай С.І., Хапсаліс Г.Л., Чайченко Н.Л. Застосування інноваційних технологій у процесі фізичного виховання студентської молоді. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2022. № 85. С. 79–83.
6. Жук В.О. Інноваційні технології у сфері фізичного виховання студентської молоді. *Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення*. II Всеукраїнська науково-практична конференція, 20 травня 2016. С. 62–69.

7. Кошелева О.О., Скрипченко І.Т. Інноваційні технології в системі фізичного виховання студентів ЗВО : методичні рекомендації. Дніпро : Журфонд. 2021. 46 с.
8. Мельников В., Хмара М., Мозолев О. Фітнес технології фізичного самовдосконалення студентів. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 2024. № 2(1). С. 86–94.
9. Мозолев О. Інноваційні форми фізичного виховання студентів в період дистанційного навчання. *Grail of Science*. 2022. № 12–13. С. 676–683.
10. Мозолев О.М. Організація фізичного виховання студентів педагогічних спеціальностей : навчально-методичний посібник. Хмельницький : видавець ФОП Цюпак А.А. 2022. 99 с.
11. Мозолев О. Теоретичні засади імплементації європейського досвіду управління розвитком освіти у сфері фізичної культури і спорту. *Молодь і ринок*. 2018. № 7. С. 23–27.
12. Смолякова І.Д., Розенберг І.Л., Нечипорчук Т.Г. Інтерактивні технології навчання студентів закладів вищої освіти з дисципліни фізичне виховання. 4 th International scientific and practical conference “Scientific research in the modern world” (February 9–11, 2023) Perfect Publishing, Toronto, Canada. 2023. 665 p. (p. 320).
13. Хмара М.А., Мозолев О.М. Інформаційно комунікативні технології як засіб мотивації молоді до занять фізичною культурою. *Scientific Collection “InterConf”*. 2023. № 156. С. 608–612.
14. Чухланцева Н. Застосування інформаційних технологій у галузі фізичної культури і спорту. *Спортивна наука України*. 2016. № 3. С. 21–25.
15. Griban G., Nosko M., Nosko Yu., Zhlobo T., Sirenko R., Semeniv B., Dikhtarenko Z., Zamrozovuch-Shadrina S., Khatko A., Rybchych I., Mozolev O. Female Students’ Motor Skills Development by Means of Kangoo Jumps. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*. 2021. No. 9(6). pp. 1324–1343.
16. Khmara M., Mozolev O., Yashchuk I., Aliksieiev O., Kravchuk V., Dolyunnyi Yu., Tomkiv S., Binkovskiy O., Prontenko V. Effectiveness of the Fitness Program “WAY TO A HEALTHY LIFE”. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*. 2021. No. 9(5). pp. 833–840. DOI:10.13189/saj.2021.090501
17. Mozolev O., Bloshchynskiy I., Aliksieiev O., Romanynshyna L., Zdanevych L., Melnychuk I., Prontenko K., Prontenko V. Influence of modern fitness technologies on the state of health and development of motor abilities of 17-19-year-old female students. *Journal of Physical Education and Sport*. 2019. No. 19 (3). pp. 917–924. DOI:10.7752/jpes.2019.s3132
- REFERENCES**
1. Bezghrebelna, O., Tsovk, L., Cherepovska, O. & Cherepovskiy, D. (2016). Suchasni tekhnologii u fizkulturno-ozdorovchii osviti studentiv VNZ [Modern technologies in physical education and health education of university students]. *Scientific Journal of Drahomanov Ukrainian State University*. No. 5(75). pp. 10–13. [in Ukrainian].
2. Bielikova, N.O. (2014). Z dosvidu vykorystannia interaktyvnykh metodiv navchannia u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoho vykhovantsia ta sportu [From the experience of using interactive teaching methods in the professional training of future specialists in physical education and sports]. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. No. 37. pp. 348–353. [in Ukrainian].
3. Vakoliuk, A., Sheliuk, V. & Symonovych, N. (2021). Innovatsiini tekhnologii u systemi fizychnoho vykhovannia здобувачів вищої освіти [Innovative technologies in the system of physical education of higher education students]. *Innovation in upbringing*. No. 14. pp. 128–134. [in Ukrainian].
4. Danyliuk, V.M. & Nazarova, I.I. (2018). Zastosuvannia suchasnykh informatsiynykh tekhnologii v navchalnomu ta trenuvalnomu protsesi z fizychnoi kultury ta sportu v vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Application of modern information technologies in the educational and training process in physical education and sports in higher educational institutions]. *Physical culture sports and health of the nation*. No. 5. pp. 44–50. [in Ukrainian].
5. Dembitska, O.O., Haidai, S.I., Khapsalis, H.L. & Chaichenko, N.L. (2022). Zastosuvannia innovatsiynykh tekhnologii u protsesi fizychnoho vykhovannia studentskoi molodi [Application of innovative technologies in the process of physical education of student youth]. *Scientific Journal of Drahomanov Ukrainian State University. Pedagogical Sciences: Realities and Prospects*. No. 85. pp. 79–83. [in Ukrainian].
6. Zhuk, V.O. (2016). Innovatsiini tekhnologii u sferi fizychnoho vykhovannia studentskoi molodi [Innovative technologies in the field of physical education of student youth]. Actual Problems of Physical Education of Different Populations. II All-Ukrainian Scientific and Practical Conference, May 20, 2016. pp. 62–69. [in Ukrainian].
7. Kosheleva, O.O. & Skrypchenko, I.T. (2021). Innovatsiini tekhnologii v systemi fizychnoho vykhovannia studentiv ZVO : metodychni rekomendatsii [Innovative technologies in the system of physical education of students of higher educational institutions: methodological recommendations]. Dnipro, 46 p. [in Ukrainian].
8. Melnikov, V., Khmara, M. & Mozolev, O. (2024). Fitnes tekhnologii fizychnoho samovdoskonalennia studentiv [Fitness technologies for physical self-improvement of students]. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. No. 2(1). pp. 86–94. [in Ukrainian].
9. Mozolev, O. (2022). Innovatsiini formy fizychnoho vykhovannia studentiv v period dystantsiinoho navchannia [Innovative forms of physical education of students during distance learning]. *Grail of Science*. No. 12–13. pp. 676–683. [in Ukrainian].
10. Mozolev, O.M. (2022). Orhanizatsiia fizychnoho vykhovannia studentiv pedahohichnykh spetsialnostei : navchalno-metodychnyi posibnyk [Organization of physical education of students of pedagogical specialties: teaching and methodological manual]. Khmelnytskyi, 99 p. [in Ukrainian].
11. Mozolev, O. (2018). Teoretychni zasady implementatsii yevropeiskoho dosvidu upravlinnia rozvytkom osvity u sferi fizychnoi kultury i sportu [Theoretical principles of implementing European experience in managing the development of education in the field of physical culture and sports]. *Youth & market*. No. 7. pp. 23–27. [in Ukrainian].
12. Smoliakova, I.D., Rozenberh, I.L. & Nychporchuk, T.H. (2023). Interaktyvni tekhnologii navchannia studentiv zakladiv vyshchoi osvity z dystsypliny fizychno vykhovannia [Interactive technologies for teaching students of higher education institutions in the discipline of physical education]. 4 th International scientific and practical conference “Scientific research in the modern world” (February 9–11, 2023)

ВПРОВАДЖЕННЯ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Perfect Publishing, Toronto, Canada. 665 p. (p. 320). [in Ukrainian].

13. Khmara, M.A. & Mozolev, O.M. (2023). Informatsiino komunikatyvni tekhnologii yak zasib motyvatsii molodi do zaniat fizychnoiu kulturoiu [Information and communication technologies as a means of motivating young people to engage in physical education]. *Scientific Collection "InterConf"*. No. 156. pp. 608–612. [in Ukrainian].

14. Chukhlantseva, N. (2016). Zastosuvannya informatsiinykh tekhnologii u haluzi fizychnoi kultury i sportu [Application of information technologies in the field of physical culture and sports]. *Sports Science of Ukraine*. No. 3. pp. 21–25. [in Ukrainian].

15. Griban, G., Nosko, M., Nosko, Yu., Zhlobo, T., Sirenko, R., Semeniv, B., Dikhtiarenko, Z., Zamrozevuch-Shadrina, S., Khatko, A., Rybchych, I. & Mozolev, O. (2021). Female Students' Motor Skills Development by Means of Kangoo Jumps.

International Journal of Human Movement and Sports Sciences. Vol. 9(6). pp. 1324–1343. [in English].

16. Khmara, M., Mozolev, O., Yashchuk, I., Aliksieiev, O., Kravchuk, V., Dolynnyi, Yu., Tomkiv, S., Binkovskiy, O. & Prontenko, V. (2021). Effectiveness of the Fitness Program "WAY TO A HEALTHY LIFE". *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*. Vol. 9(5). pp. 833–840. DOI:10.13189/saj.2021.090501 [in English].

17. Mozolev, O., Bloshchynskiy, I., Aliksieiev, O., Romanishyna, L., Zdanevych, L., Melnychuk, I., Prontenko, K. & Prontenko, V. (2019). Influence of modern fitness technologies on the state of health and development of motor abilities of 17-19-year-old female students. *Journal of Physical Education and Sport*. Vol. 19 (3). pp. 917–924. DOI:10.7752/jpes.2019.s3132 [in English].

Стаття надійшла до редакції 08.02.2025

УДК 004.77:620.9-051-047.22

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.321933>

Сергій Онищенко, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри професійної освіти,
трудового навчання та технологій
Бердянського державного педагогічного університету
Роман Кетков, аспірант 1 року навчання
Бердянського державного педагогічного університету

ВПРОВАДЖЕННЯ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

У статті досліджено використання мобільних додатків для формування економічної компетентності студентів енергетичної галузі. Проаналізовано основні переваги мобільних додатків у освітньому процесі, серед яких персоналізація навчання, доступ до актуальної економічної інформації та інтеграція інтерактивних освітніх платформ. Наведено результати сучасних досліджень, що підтверджують ефективність використання мобільних додатків і фінансових симуляторів у процесі підготовки майбутніх фахівців енергетичної галузі. Розглянуто методичні підходи до впровадження мобільних додатків у освітній процес, їхній вплив на рівень економічної грамотності та професійну підготовку майбутніх фахівців. Підкреслено роль цифрових технологій у підвищенні конкурентоспроможності випускників та адаптації їх до викликів сучасного ринку праці. Висвітлено перспективи подальших досліджень щодо вдосконалення методів інтеграції мобільних додатків у навчальні програми та розробки ефективних підходів до оцінювання їхнього впливу.

Ключові слова: мобільні додатки; економічна компетентність; цифрові технології; інтерактивне навчання; фінансові симуляції; енергетична галузь; персоналізоване навчання.

Літ. 15.

Serhii Onyshchenko, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Vocational Education and Technologies Department,
Berdyansk State Pedagogical University
Roman Ketkov, 1st-Year Postgraduate Student,
Berdyansk State Pedagogical University

IMPLEMENTATION OF MOBILE APPLICATIONS FOR FORMING THE ECONOMIC COMPETENCE OF FUTURE ENERGY INDUSTRY SPECIALISTS

The article examines the use of mobile applications to form the economic competence of students in the energy sector. The main advantages of mobile applications in the educational process are analyzed, including personalization of learning, access to current economic information, and integration of interactive educational platforms. The results of modern research are presented, confirming the effectiveness of using mobile applications and financial simulators in the process of training future specialists in the energy sector. Methodological approaches to the implementation of mobile applications in the educational process, their impact on the level of economic literacy and professional training of future specialists are considered. The role of digital technologies in increasing the competitiveness of graduates and adapting

them to the challenges of the modern labor market is emphasized. Prospects for further research on improving methods for integrating mobile applications into curricula and developing effective approaches to assessing their impact are highlighted.

The issue of implementing mobile applications in the educational process to increase the level of economic competence of future specialists in the energy sector is considered. The main advantages of using mobile applications are identified, in particular, the possibility of personalized learning, access to current information, and integration of interactive educational platforms. An analysis of modern scientific research on the impact of digital technologies on the educational process was conducted, and methodological approaches to their effective use were outlined.

The practical aspects of the use of mobile applications, financial simulations and educational platforms in the process of training energy students were identified. The results of an experimental study were analyzed, confirming the positive impact of mobile applications on the formation of economic competence of future energy industry specialists. The introduction of mobile applications is one of the key areas of education modernization, which contributes to the formation of competitive specialists for the energy industry. The prospects for further research in the direction of improving digital educational platforms and methods for assessing their effectiveness are highlighted.

Keywords: mobile applications; economic competence; digital technologies; interactive learning; financial simulations; energy industry; personalized learning.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток інформаційних технологій значно впливає на всі сфери діяльності, зокрема на систему освіти. У зв'язку з цим актуальним є питання впровадження мобільних додатків у освітній процес для формування економічної компетентності майбутніх фахівців енергетичної галузі [1].

Глобальні економічні тенденції та цифровізація промисловості висувають нові вимоги до професійної підготовки студентів. Умови сучасного ринку праці вимагають від випускників не лише глибоких технічних знань, а й високого рівня економічної грамотності. Використання мобільних додатків сприяє розвитку ключових економічних навичок, зокрема аналізу ринкової ситуації, планування ресурсів та оцінки ризиків у сфері енергетики [6].

Інтеграція мобільних технологій у освітній процес дає змогу створювати персоналізовані освітні маршрути, підвищувати мотивацію студентів до самостійного навчання та надавати доступ до актуальної інформації в режимі реального часу [14]. Це особливо важливо для фахівців енергетичної галузі, оскільки сучасний ринок вимагає від них швидкої адаптації до змін у технологічному середовищі й економічних умовах.

Отже, дослідження впровадження мобільних додатків у освітній процес для формування економічної компетентності майбутніх фахівців енергетичної галузі є актуальним як з наукового, так і з практичного погляду.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Різні аспекти використання цифрових технологій у навчанні досліджували багато науковці, наприклад, В. Сидоренко та І. Петров [9, 12] розглядали вплив цифрових ресурсів на якість освітнього процесу, Т. Лисенко [7] акцентує увагу на мобільних додатках для фінансової грамотності. Проте питання застосування мобільних додатків в енергетичній галузі вивчене ще недостатньо.

Згідно з дослідженнями С. Горбаня [2], використання мобільних додатків у освітньому процесі

значно поліпшує сприйняття економічних дисциплін студентами та сприяє більш глибокому розумінню фінансових механізмів у галузі енергетики. Водночас О. Смирнов, В. Романов та О. Савченко [10; 11; 13] зазначають, що для ефективної інтеграції мобільних додатків необхідно враховувати особливості освітнього середовища, рівень цифрової компетентності викладачів та студентів, а також методичне забезпечення освітнього процесу.

Огляд наукових джерел дає підставу виділити низку нез'ясованих аспектів, таких як:

- вплив мобільних додатків на економічну компетентність студентів-енергетиків;
- оптимальні методи інтеграції цифрових технологій у навчальні програми;
- механізми підвищення ефективності використання мобільних ресурсів у навчанні економіко-енергетичних дисциплін.

Мета статті – аналіз впровадження мобільних додатків у освітній процес майбутніх фахівців енергетичної галузі та оцінка їхнього впливу на рівень формування економічної компетентності студентів-енергетиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні технології сприяють більш інтерактивному та персоналізованому навчанню. Використання мобільних додатків для економічної компетентності дає студентам змогу краще розуміти економічні процеси. Мобільні додатки також дають можливість швидкого доступу до актуальної інформації про стан ринку енергетики, що є важливим для прийняття обґрунтованих управлінських рішень [10].

Однією з ключових особливостей мобільних додатків є їхня доступність, що дозволяє студентам навчатися незалежно від місця знаходження. Це створює умови для безперервного навчання та розвитку економічних компетенцій у зручному для студента темпі. Крім того, мобільні додатки сприяють активній взаємодії студентів та викладачів через спеціалізовані освітні платформи, що містять відеолекції, інтерактивні завдання та симуляційні моделі ринку енергетики.

Також важливо зазначити, що використання мобільних додатків слугує кращій комунікації між студентами, сприяючи обміну досвідом та спільному виконанню складних економічних завдань. Учасники освітнього процесу можуть використовувати спеціалізовані фінансові калькулятори, мобільні платформи для аналізу бізнес-кейсів, а також програми для симуляції економічних сценаріїв, що допомагає їм краще розуміти основи управління фінансами в енергетичній галузі.

Водночас, незважаючи на численні переваги мобільних додатків, їхнє ефективне використання вимагає відповідної методичної підтримки. Необхідно розробляти спеціалізовані навчальні курси, що інтегрують мобільні додатки з традиційними методами навчання, забезпечуючи комплексний підхід до формування економічної компетентності студентів-енергетиків. Зокрема, доцільним є створення інтегрованих навчальних платформ, які містять адаптивний контент, що підлаштовується під рівень знань та потреби кожного студента.

Отже, застосування мобільних додатків у освітньому процесі дозволяє суттєво підвищити якість економічної освіти майбутніх фахівців енергетичної галузі. Проте для повноцінного використання їхнього потенціалу необхідно розробляти та впроваджувати методики, що поєднують мобільні технології з традиційними підходами до навчання, забезпечуючи їхню максимальну ефективність.

Тому для формування економічної компетентності майбутніх фахівців енергетичної галузі, застосовуються спеціалізовані навчальні додатки, інтерактивні фінансові симуляції та онлайн-платформи. Використання мобільних додатків уможливорює організовувати освітній процес гнучко, надаючи студентам доступ до навчальних матеріалів у будь-який час та з будь-якого місця. Це сприяє розвитку самостійності в навчанні та формуванню навичок управління особистими фінансами [11].

У дослідженні [8] були проаналізовані методи інтеграції мобільних пристроїв у навчальні програми Київського національного торговельно-економічного університету та Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”. Зокрема, використання адаптивних мобільних платформ дозволяє підлаштовувати навчальний контент під рівень знань студента, що підвищує ефективність засвоєння матеріалу. Також розглянуто застосування інтерактивних тренажерів та фінансових симуляцій, які моделюють реальні економічні ситуації, допомагаючи студентам приймати оптимальні управлінські рішення в умовах невизначеності.

Дослідження [4] показують, що мобільні технології сприяють підвищенню мотивації студентів завдяки можливості самостійно керувати темпом навчання, вибирати найбільш зручний формат

подачі матеріалу (відео, текст, інтерактивні вправи) та отримувати негайний зворотний зв'язок щодо своїх успіхів. Крім того, мобільні додатки для групової роботи сприяють розвитку командних навичок і спільному виконанню економічних завдань, що важливо для підготовки майбутніх фахівців енергетичної галузі.

Важливим аспектом є впровадження мобільних додатків у систему оцінювання знань студентів. Дистанційні тестування, автоматизовані кейс-завдання та інтерактивні опитування дозволяють викладачам швидко та об'єктивно оцінювати рівень підготовки студентів, що сприяє удосконаленню якості освітнього процесу.

Саме у контексті формування економічної компетентності майбутніх фахівців енергетичної галузі за допомогою мобільних додатків використовуються різноманітні технології та додатки, які сприяють розвитку економічних навичок, такі як:

1. Мобільні фінансові додатки. Мобільні додатки для фінансового аналізу є основним інструментом, що надає студентам можливість на практиці вивчати економічні процеси, оцінювати ефективність фінансових стратегій та управляти особистими фінансами. Вони забезпечують доступ до реальних ринкових даних, допомагаючи студентам зрозуміти принципи ринкової економіки, фінансових ризиків та інвестицій. Прикладами таких додатків є:

– Money Lover – це додаток для обліку особистих фінансів, який дозволяє планувати бюджет, відстежувати витрати, створювати фінансові цілі та оцінювати фінансову стабільність;

– YNAB (You Need A Budget) – додаток для планування бюджету, який навчає студентів ефективно управляти грошима, що є важливим для розуміння економічних процесів як на рівні підприємства, так і на рівні особистого фінансового управління;

– Fintonic – це фінансовий помічник, який дозволяє користувачам отримувати інформацію про свої фінанси в реальному часі, виявляти можливі ризики й оптимізувати витрати;

– Finplan – додаток для планування фінансів, який допомагає студентам зрозуміти принципи фінансового управління через побудову бюджету та оцінку різних фінансових інструментів.

Ці додатки допомагають студентам розвивати важливі навички фінансового управління, зокрема вивчати, як аналізувати економічні показники, проводити фінансове планування та оцінювати економічні ризики.

2. Інтерактивні симулятори та тренажери. Це спеціалізовані програми, що створюють віртуальне середовище для моделювання реальних економічних ситуацій. Завдяки таким додаткам студенти можуть безпосередньо взаємодіяти з ринковими

ВПРОВАДЖЕННЯ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

процесами та приймати рішення в умовах, наближених до реальних, що дозволяє краще розуміти економічні механізми і розвивати аналітичне мислення. Прикладами мобільних симуляторів є:

– Energy2D – це візуальний симулятор, що дозволяє студентам експериментувати з різними економічними та енергетичними моделями, такими як теплові потоки, інвестиції в енергетичні ресурси і управління споживанням енергії;

– EnergySim – спеціалізований додаток, що моделює процеси в енергетичній галузі, дозволяючи студентам аналізувати та прогнозувати різні економічні сценарії в енергетичному секторі.

Ці симулятори допомагають студентам вивчати економічні моделі енергетики, оцінювати їх ефективність та робити прогнози щодо змін на ринку енергетичних ресурсів.

3. Онлайн-платформи для дистанційного навчання. Надають студентам можливість навчатися з будь-якого місця та в будь-який час. Вони забезпечують доступ до лекцій, семінарів, інтерактивних завдань і оцінок. Ці платформи дозволяють інтегрувати мобільні технології в освітній процес, надаючи студентам доступ до сучасних освітніх ресурсів та підтримуючи гнучкість навчання, що дуже актуально в сучасних реаліях. Прикладами таких платформ є:

– Coursera – одна з найбільших онлайн-платформ, що надає доступ до курсів з економіки, фінансів та енергетики від провідних університетів та компаній. Студенти можуть проходити курси, що стосуються економічного аналізу, фінансового менеджменту та енергетичних стратегій;

– Udemy – онлайн-освітня платформа, яка пропонує курси з економічних дисциплін, а також тренінги з управління енергетичними підприємствами та енергетичними інвестиціями.

– Edmodo – мобільна платформа для навчання та співпраці, що дозволяє викладачам та студентам ефективно комунікувати, обмінюватися ресурсами та працювати над спільними завданнями.

Розглянуті онлайн-платформи слугують студентам для глибшого вивчення економіко-енергетичних дисциплін, взаємодії з викладачами та іншими студентами, а також самостійному опануванню нових знань.

4. Мобільні платформи для групової роботи. Студентам спільно працювати над проектами та завданнями, що є важливою складовою формування навичок командної роботи і розв'язання складних економічних задач. Використання таких платформ допомагає студентам розвивати навички колективної роботи та обміну знаннями, що є необхідним для роботи в професійній сфері. Прикладами таких платформ є:

– Trello – це інтуїтивно зрозумілий інструмент для організації командної роботи, де студенти мо-

жуть спільно працювати над економічними завданнями, визначати етапи проєктів та виконувати завдання у режимі реального часу;

– Slack – платформа для спілкування та організації спільної роботи, що дозволяє студентам обговорювати економічні кейси та працювати над реальними ситуаціями;

– Miro – онлайн-біла дошка для групових обговорень та мозкових штурмів, де студенти можуть створювати економічні карти, діаграми і моделі ринку енергетики.

Ці платформи підтримують колективне навчання та допомагають студентам ефективно працювати разом для виконання складних економічних завдань.

5. Мобільні калькулятори та інструменти для аналізу даних. Дають змогу студентам робити точні розрахунки та оцінювати економічні показники. Це важливий інструмент для розуміння фінансових процесів, оцінки ризиків, а також для планування інвестицій. До них належать:

– FinCalc – мобільний калькулятор для фінансових розрахунків, що дає можливість студентам проводити розрахунки для аналізу інвестицій, розрахунків процентів, кредитних ставок та інших економічних показників;

– Financial Calculators – мобільний додаток, що надає користувачам інструменти для розрахунку фінансових рішень, таких як анuitетні платежі, кредитні та депозитні ставки;

– Investment Calculator – калькулятор для оцінки інвестиційних проєктів, що допомагає студентам розраховувати потенційні вигоди від інвестицій в енергетичні проєкти.

Такі калькулятори сприяють студентам в освоєнні навичок фінансових розрахунків, що необхідні для прийняття обґрунтованих рішень у сфері енергетики.

6. Економічні новинні додатки та платформи для моніторингу ринку. Мобільні додатки для моніторингу економічних новин і ринку є важливим інструментом для студентів, які хочуть бути в курсі актуальних подій і змін у сфері економіки й енергетики. Вони допомагають студентам стежити за динамікою ринку, вивчати вплив різних факторів на енергетичний сектор і приймати ефективні управлінські рішення. Види таких додатків:

– Bloomberg – надає актуальні новини про економічну ситуацію, фінансові ринки та інвестиційні можливості в енергетичному секторі;

– Yahoo Finance – мобільний додаток для моніторингу фондового ринку, новин та аналізу економічних тенденцій;

– Reuters – новини й аналіз ринків, які допомагають студентам зрозуміти зміни на фінансових ринках та їх вплив на енергетичний сектор;

– MarketWatch – інструмент для відстежування

фінансових новин, інвестиційних трендів і прогнозів на енергетичних ринках.

Мобільні додатки для моніторингу економічних новин і ринку дозволяють студентам в реальному часі отримувати економічну інформацію, що є важливим для оцінки інвестиційних стратегій і прийняття рішень.

7. Мобільні додатки для управління особистими фінансами. Вони допомагають студентам здобути навички фінансового планування, аналізу витрат та інвестування. Це важливий інструмент для розвитку економічної грамотності та управлінських навичок. До них належать:

- Mint – додаток для автоматичного відстеження витрат, планування бюджету й аналізу фінансових цілей;

- PocketGuard – допомагає студентам зрозуміти, куди йдуть їхні гроші, та надає поради з оптимізації витрат;

- Expense Manager – додаток для обліку витрат та контролю бюджету, що дозволяє користувачам управляти своїми фінансами й отримувати звіти про витрати.

Проаналізовані мобільні додатки надають майбутнім фахівцям енергетичної галузі широкий спектр інструментів для вивчення економічних дисциплін, розвитку аналітичних та фінансових навичок, а також для самостійного і групового навчання, що є важливим для розвитку економічної компетентності. Використання таких технологій значно підвищує ефективність освітнього процесу, даючи змогу студентам краще розуміти економічні процеси та розвивати практичні навички, необхідні для формування економічної компетентності, яка необхідна для успішної кар'єри в енергетичній галузі.

Отже, впровадження мобільних додатків у освітній процес є ефективним інструментом формування економічної компетентності майбутніх фахівців енергетичної галузі, забезпечуючи їм доступ до сучасних освітніх ресурсів, можливість гнучкого навчання і формування ключових професійних навичок, необхідних у сфері енергетики.

Зі свого боку, аналіз впливу мобільних додатків на освітній процес засвідчив, що їхнє застосування сприяє формуванню аналітичного мислення, розвитку самостійності у прийнятті рішень та формування економічної компетентності майбутніх фахівців енергетичної галузі. Використання мобільних додатків та інтерактивних платформ дає змогу студентам отримувати доступ до актуальної економічної інформації, опрацьовувати реальні кейси та приймати оптимальні управлінські рішення. Це, своєю чергою, сприяє ефективній підготовці спеціалістів, здатних адаптуватися до змін у галузі енергетики.

Експериментальні дослідження [3; 5; 15], проведені серед студентів енергетичних спеціальнос-

тей, показали, що використання мобільних додатків у освітньому процесі дає змогу поглибити розуміння фінансових механізмів енергетичної галузі. Зокрема, студенти, які активно використовували мобільні додатки для аналізу ринку, демонстрували вищий рівень знань щодо економічних показників, фінансових ризиків та інвестиційних стратегій у сфері енергетики.

Дані анкетування показали, що понад 80 % студентів вважають мобільні додатки ефективним інструментом для вивчення економіко-енергетичних дисциплін, а 75 % опитаних відзначили підвищення своєї зацікавленості у предметі завдяки інтерактивним методам навчання. Крім того, результати дослідження вказують на те, що застосування мобільних пристроїв сприяє розвитку навичок критичного мислення, швидкому пошуку необхідної інформації та вмінню працювати з фінансовими інструментами.

У ході дослідження також було виявлено, що для максимального ефекту впровадження мобільних додатків у освітній процес необхідно розробити інтегровані навчальні платформи, що поєднують традиційні та цифрові методи викладання. Це уможливить забезпечити системний підхід до навчання, що враховує як теоретичні, так і практичні аспекти підготовки майбутніх фахівців енергетичної галузі.

Результати дослідження підтверджують доцільність використання мобільних додатків у освітньому процесі для формування економічної компетентності майбутніх фахівців енергетичної галузі.

Висновки. Для формування економічної компетентності майбутніх фахівців енергетичної галузі застосовуються спеціалізовані навчальні додатки, інтерактивні фінансові симуляції та онлайн-платформи. Використання мобільних додатків, інтерактивних курсів та інших цифрових інструментів сприяє формуванню навичок аналізу економічної інформації та прийняття управлінських рішень у галузі енергетики.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на оптимізацію цифрових навчальних платформ, розробки методики оцінювання ефективності використання мобільних технологій та вдосконалення навчальних програм для забезпечення всебічного розвитку студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. Київ : Атопол, 2015. 345 с.
2. Горбань С.П. Інформаційні технології в освітньому процесі. Харків : ХНУРЕ, 2018. 290 с.
3. Жигір В.І., Онищенко С.В. Застосування активних методів навчання у викладанні дисциплін електроенергетичного циклу в закладах вищої освіти. *Молодь і ринок*, 2024. № 5 (225). С. 7–11. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.304896>

4. Журавльова І.О. Вплив мобільних технологій на економічне навчання в галузі енергетики. Одеса : ОНПУ, 2022. 240 с.
5. Кетков Р.О., Онищенко С.В. Економічна складова у підготовці фахівців енергетичної галузі. Modern Systems of Science and Education in the European Union and World : Materials of the VI International Research and Practical Internet Conference (January 25, 2025) : collection of abstracts for the general ed. Ph.D Serhii Onyshchenko. 2025. pp. 12–14.
6. Кухаренко В.М. Теорія і практика дистанційного навчання. Харків : НТУ “ХПІ”, 2017. 280 с.
7. Лисенко Т.Г. Дистанційне навчання : методологія та практика. Київ : Освіта, 2020. 255 с.
8. Литвинова О.С. Розвиток економічної компетентності студентів за допомогою мобільних технологій. Дніпро : ДНУ, 2020. 215 с.
9. Петров І.І. Економічна освіта в умовах цифрової трансформації. Дніпро : ДНУ, 2019. 300 с.
10. Романова В.А. Мобільні додатки для фінансового аналізу в освіті. Київ : Академвидав, 2020. 210 с.
11. Савченко О.В. Мобільні технології у вищій освіті : інтерактивні платформи та навчальні додатки. Харків : ХНУ, 2021. 230 с.
12. Сидоренко В.В. Мобільне навчання : тенденції та перспективи. Одеса : ОНПУ, 2018. 260 с.
13. Смирнов О.В. Використання мобільних додатків у навчанні. Полтава : ПНТУ, 2019. 240 с.
14. Ткаченко О.М. Використання цифрових технологій у вищій освіті. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2016. 210 с.
15. Onyshchenko S. Theoretical and Methodological Principles of Technical Training of Bachelors in the Energy Industry Using Mobile Internet Devices. Promising Scientific Achievements in Science, Education and Production – 2024 : collective monograph. (Series of monographs Slovak Publishing House NES Nová Dubnica s.r.o. Monograph 3). Nová Dubnica : NES Nová Dubnica s.r.o., 2024. P. 47–66.
16. Zhuravlova, I.O. (2022). Vplyv mobilnykh tekhnolohii na ekonomichne navchannia v haluzi enerhetyky [The impact of mobile technologies on economic training in the energy sector]. Odessa, 240 p. [in Ukrainian].
17. Ketkov, R.O. & Onyshchenko, S.V. (2025). Economic component in the training of specialists in the energy sector [Economic component in the training of specialists in the energy sector]. Modern Systems of Science and Education in the European Union and World : Materials of the VI International Research and Practical Internet Conference (January 25, 2025) : collection of abstracts for the general ed. Ph.D Serhii Onyshchenko. pp. 12–14. [in Ukrainian].
18. Kukhareno, V.M. (2017). Teoriia i praktyka dystantsiinoho navchannia [Theory and practice of distance learning]. Kharkiv, 280 p. [in Ukrainian].
19. Lysenko, T.H. (2020). Dystantsiine navchannia : metodolohiia ta praktyka [Distance learning : methodology and practice]. Kyiv, 255 p. [in Ukrainian].
20. Lytvynova, O.S. (2020). Rozvytok ekonomichnoi kompetentnosti studentiv za dopomohoiu mobilnykh tekhnolohii [Development of economic competence of students using mobile technologies]. Dnipro, 215 p. [in Ukrainian].
21. Petrov, I.I. (2019). Ekonomichna osvita v umovakh tsyfrovoi transformatsii [Economic education in the context of digital transformation]. Dnipro, 300 p. [in Ukrainian].
22. Romanova, V.A. (2020). Mobilni dodatky dlia finansovoho analizu v osviti [Mobile applications for financial analysis in education]. Kyiv, 210 p. [in Ukrainian].
23. Savchenko, O.V. (2021). Mobilni tekhnolohii u vyshchii osviti : interaktyvni platformy ta navchalni dodatky [Mobile technologies in higher education : interactive platforms and educational applications]. Kharkiv, 230 p. [in Ukrainian].
24. Sydorenko, V.V. (2018). Mobilne navchannia : tendentsii ta perspektyvy [Mobile learning: trends and prospects]. Odessa, 260 p. [in Ukrainian].
25. Smyrnov, O.V. (2019). Vykorystannia mobilnykh dodatkiv u navchanni [Using mobile applications in education]. Poltava, 240 p. [in Ukrainian].
26. Tkachenko, O.M. (2016). Vykorystannia tsyfrovyykh tekhnolohii u vyshchii osviti [The use of digital technologies in higher education]. Lviv, 210 p. [in Ukrainian].
27. Onyshchenko, S. Theoretical and Methodological Principles of Technical Training of Bachelors in the Energy Industry Using Mobile Internet Devices. Promising Scientific Achievements in Science, Education and Production – 2024 : collective monograph. (Series of monographs Slovak Publishing House NES Nová Dubnica s.r.o. Monograph 3). Nová Dubnica : NES Nová Dubnica s.r.o., 2024. pp. 47–66. [in English].

REFERENCES

Стаття надійшла до редакції 05.02.2025

“Освіта – найвизначніше з усіх земних благ, але тільки тоді, коли вона найкращої якості. Інакше вона абсолютно марна”.

*Редьярд Кіплінг
англійський поет і прозаїк*

Оксана Жигайло, кандидат психологічних наук, доцент
кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В ГАЛУЗІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ

У статті визначено сутність і структуру методичної компетентності вчителя як особливого виду професійної компетентності, описано критерії та рівні розвитку методичної компетентності майбутнього вчителя, означено вимоги Концепції Нової української школи щодо підготовки вчителя початкових класів – фахівця кваліфікованого, конкурентоспроможного, компетентного, працівника, який володіє своєю професією, орієнтується в суміжних сферах діяльності, здатний до ефективної діяльності, працює за фахом на рівні світових стандартів. Здійснено аналіз наукових досліджень з проблеми підготовки майбутніх учителів, який дає підставу стверджувати про наявність суперечностей між необхідністю вдосконалення професійної підготовки вчителів на основі компетентнісного підходу й академічною системою організації процесу їх підготовки та між сучасними вимогами до високого рівня методичної компетентності спеціалістів і недостатньою розробленістю в науці методики їх застосування. Також систематизовано наукові уявлення про процес формування методичної компетентності майбутнього вчителя (на прикладі підготовки вчителя початкових класів) під час професійної підготовки у закладі вищої освіти.

Ключові слова: методична компетентність; фахова компетентність; вчитель початкових класів; Концепція Нової української школи; учень початкових класів.

Лім. II.

Oksana Zhigaylo, Ph.D. (Psychology), Associate Professor of the
Pedagogy and Primary Education Methods Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

MODERN APPROACHES TO THE FORMATION OF METHODOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS IN THE FIELD OF TEACHING MATHEMATICS

The article defines the essence and structure of methodological competence of the teacher as a special type of professional competence, describes the criteria and levels of development of methodological competence of the future teacher, defines the requirements of the concept of a new Ukrainian school for the preparation of a teacher, oriented in related areas of activity capable of effective activity, Works at the level of world standards. The analysis of scientific research on the problem of preparation of future teachers, which allows us to assert the presence of contradictions between the need to improve the professional training of teachers on the basis of a competent approach and an academic system of organization of the process of their preparation and between modern requirements for high level of methodological competence of specialists and lack of development in science application. Scientific ideas about the process of formation of methodological competence of the future teacher (on the example of preparation of elementary school teacher) during professional training in higher education are also systematized.

The set of pedagogical conditions that ensure the efficiency of the formation of methodological competence of the future teacher is scientifically substantiated. Examples of the model of formation of methodological competence of the future teacher at the pedagogical university (on the example of preparation of elementary school teacher) are given. This study complements the theory of personal and professional development of future teachers at the stage of education in a higher education institution, develops the problem of development of methodological competence of future teachers.

Keywords: methodical competence; professional competence; elementary school teacher; concept of the New Ukrainian School; elementary school student.

Постановка проблеми. У суспільстві відбуваються соціально-економічні перетворення, які створюють нові можливості для реформування освіти на основі гуманізації. Сьогодні існує попит на гнучкого, динамічного вчителя, здатного жити і працювати в нових умовах, що постійно змінюються, вчителя, який не тільки добре знає предмет, який викладає,

методи його викладання, а й є особистістю, яка постійно розвивається, працює над собою, прагне до нового пізнання.

Відповідно до вимог Концепції Нової української школи, це повинен бути кваліфікований, конкурентоспроможний, компетентний, відповідальний працівник, який володіє своєю професією, орієнтується в суміжних сферах діяльності, здатний до

ефективної діяльності, працює за фахом на рівні світових стандартів, готовий до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності, а також здатний задовольнити потреби особистості в отриманні відповідної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особистісно орієнтована парадигма освіти та перехід на державні освітні стандарти вимагають від вищої освіти вдосконалення підготовки майбутніх учителів та становлення їх як професіоналів. Водночас чинна система професійної підготовки майбутніх учителів має певні недоліки, зазначені в працях Н. Бахмат, Н. Остапенко, К. Ткаченко, Н. Кузнецової, О. Мартиненко, О. Муковіз, В. Щур.

Потрібні скеровувати підготовку майбутніх учителів в нове русло, яке базується на професійній підготовці через розвиток професійних якостей особистості вчителя [5].

Багато наукових праць присвячено дослідженню особистості вчителя: її становленню в процесі професійної підготовки (О. Абдуліна, Є. Бондаревська, В. Гусев, В. Ільїн, В. Нікітенко, В. Сластенін та ін.); професіографічні дослідження (Ю. Бабанський, Т. Гарачук, І. Іващенко, О. Жигайло); особистісні прояви педагога в професійній діяльності (Є. Рогов, О. Мартиненко, В. Щур).

Дослідники, які вивчають розвиток особистості сучасного педагога, підкреслюють важливість переходу вчителя з об'єктивної позиції на суб'єктивну, тобто на позицію активного професійного самовиховання. У низці останніх досліджень ціннісні орієнтації розглядаються як найважливіший елемент усієї внутрішньої структури особистості вчителя, результат інтеріоризації провідних соціальних цінностей, що дозволяють людині орієнтуватися у світі матеріальної і духовної культури суспільства та забезпечують мотивацію поведінки та діяльності особистості [11].

Праці Ю. Бабанського, В. Беспалько, С. Вершловського, В. Зінченко, А. Маркової, Л. Мітіної, І. Підласого присвячені проблемі підвищення професійної компетентності педагогів та методичного забезпечення процесів їх професійної та методичної підготовки.

Найбільш яскраво сутність професійно-педагогічної компетентності вчителів відображено в результатах дослідження С. Скворцової, О. Онопрієнко, які розглядають такі види професійної компетентності, як комунікативна, предметна, психолого-педагогічна, аутопедагогічна та методична.

Окремі аспекти методичної компетентності студіюють Т. Гущина, Н. Кузьміна, Н. Стефанова; концептуальні основи змісту та організаційних форм педагогічної освіти в сучасних умовах – В. Беспалько, А. Вербицький, В. Красевський, А. Маркова, Л. Мітіна, В. Сластенін, Н. Штуркова, В. Якунін та інші.

Аналіз наукових досліджень з проблеми підготовки майбутніх учителів уможливив виявити суперечності між:

- необхідністю вдосконалення професійної підготовки вчителів на основі компетентнісного підходу та академічною системою організації процесу їх підготовки;

- сучасними вимогами до високого рівня методичної компетентності спеціалістів і недостатньою розробленістю в науці методики їх застосування.

Незважаючи на те, що актуальність проблеми підготовки методично компетентного вчителя в загальноосвітній школі є загально визнаною, недостатньо вивчено сутність і зміст методичної компетентності вчителя як важливої інтегративної якості особистості професіонала.

Таким чином, у сучасній практиці педагогічної освіти існує суперечність між об'єктивною потребою у підготовці фахівців з високим рівнем методичної компетентності та відсутністю наявних знань про її сутність, зміст та організацію педагогічного процесу, забезпечення ефективного формування і розвиток цього виду компетентності.

Відповідно до посилення уваги науки і практики до проблем компетентнісного підходу як педагогічного феномену, методичної компетентності як особливого виду професійної компетентності вчителя виникла необхідність дослідження процесу формування методичної компетентності майбутніх учителів у процесі їх професійної підготовки.

У зв'язку з цим досить актуальною і перспективною є проблема, теоретичних основ та педагогічних умов формування методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.

Розв'язання визначеної проблеми становить мету дослідження.

Мета дослідження – дослідити сучасні підходи формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Формування методичної компетентності майбутнього вчителя буде більш успішним, якщо в процесі професійно-педагогічної підготовки у закладах вищої освіти він зуміє:

- розвивати у студентів ціннісне ставлення до обраної професії;

- здійснювати інтеграцію психолого-педагогічних, методичних і предметних знань;

- залучати майбутнього вчителя до активної творчої взаємодії у системі “студент – викладач” [6].

Методологічну основу дослідження становлять положення філософії щодо цілісності людської особистості, ідеї аксіологічної педагогіки, основні положення гуманістичної психології, ідеї особистісно орієнтованої освіти, концепція діяльнісного підходу до розвитку особистості, дослідження з

теорії та практики математичної освіти, ідеї компетентнісного підходу в суспільстві та освіті.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що:

- з'ясовано сутність та структурні компоненти методичної компетентності майбутнього вчителя;
- визначено критерії та показники методичної компетентності;
- охарактеризовано рівні сформованості досліджуваної якості;
- теоретично обгрунтовано процес формування методичної компетентності майбутніх учителів;
- науково обгрунтовано комплекс педагогічних умов, що забезпечують ефективність формування методичної компетентності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки у ЗВО.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що воно доповнює теорію особистісно-професійного розвитку майбутніх учителів на етапі здобуття освіти у закладі вищої освіти, розвиває проблему поглиблення методичної компетентності майбутніх учителів, систематизує наукові уявлення про процес формування методичної компетентності майбутнього вчителя (на прикладі підготовки вчителя початкових класів) під час професійної підготовки у закладі вищої освіти.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що впровадження здобутого в ньому наукового забезпечення процесу формування методичної компетентності майбутніх учителів у практику професійної підготовки в педагогічному університеті дає змогу підвищити його рівень.

Методична компетентність учителя – це інтегративна, багаторівнева, професійно значуща характеристика його особистості, що виражається в наявності ціннісного ставлення до педагогічної професії, професійних знань і вмінь, узятих у сукупності [7].

Основою формування методичної компетентності фахівця є розуміння її сутності як якісної характеристики особистості майбутнього вчителя, що включає емоційно-когнітивний та діяльнісний компоненти.

Критеріями формування методичної компетентності вчителя початкових класів є: позитивне ціннісно-мотиваційне ставлення до педагогічної діяльності, професійні знання та професійні вміння [4].

Процес формування методичної компетентності – багоступінний. Ця якість має чотири рівні розвитку: інтуїтивний, нормативний, діяльний і творчий.

Комплекс педагогічних умов, що забезпечують ефективний розвиток методичної компетентності майбутніх учителів, включає:

- розвиток ціннісного ставлення до обраної професії;
- здійснення інтеграції психолого-педагогічних, предметно-методичних знань;

- залучення майбутнього вчителя до активної творчої взаємодії в системі “студент – викладач”.

Аналіз різних підходів до змістового наповнення понять “професіоналізм”, “компетентність” і “професійна компетентність” фахівця, педагога, а також дослідження підходів до визначення поняття “методична компетентність” (Н. Бахмат, Т. Гарачук, І. Іващенко, О. Жигайло, С. Скворцова, О. Муковіз, О. Онопрієнко, О. Овчарук) дозволили дослідити феномен методичної компетентності вчителя як властивості його особистості [1; 2; 4; 7; 8; 11].

Такий підхід передбачає наявність у нього не тільки знань у галузі предмету, методики його викладання та відповідних навичок і досвіду розв’язання методичних завдань, а й професійно значущих якостей особистості.

Аналіз та узагальнення наявних визначень досліджуваного явища дали підставу зробити висновок, що методична компетентність учителя є інтегративною, багаторівневою, професійно значущою характеристикою його особистості, що виражається у наявності ціннісного ставлення до педагогічної професії, професійного знання і навички, разом узятих. У запропонованому трактуванні методологічна компетентність потребує різнобічного підходу до її вивчення. Як система, вона включає гуманістичну спрямованість, мотиви, цілі, ціннісні орієнтації і вимагає комплексу знань, умінь, форм і методів їх використання в постійно мінливих умовах навчально-виховного процесу [7].

Виступаючи індивідуальним суб’єктом професійної діяльності, педагог є соціальним суб’єктом, носієм соціальних знань і цінностей. Як суб’єкт професійно-педагогічної діяльності, він завжди розкривається як особистість у всьому розмаїтті індивідуально-психологічних, поведінкових і комунікативних якостей. Тому суб’єктивні характеристики педагога завжди поєднують афективну, пізнавальну та діяльнісну сфери.

Структура методичної компетентності вчителя представлена нами як синтез афективного, когнітивного та діяльнісного компонентів. Основою емоційної складової методичної компетентності вчителя є його особистісна позиція як носія професійних цінностей, когнітивний компонент свідчить про володіння професійними знаннями (предметними, психолого-педагогічними та методичними), діяльнісний – визначає готовність майбутнього вчителя до “суб’єкт-суб’єктних” відносин у освітній процесі. Всі ці компоненти взаємозв’язані.

Сутність (зміст і значення) поняття “методична компетентність” учителя реалізується через функції – способи вияву активності особистості вчителя у виконанні завдання виховання учнів.

Використовуючи аналіз функцій понять із близьким значенням “професійна компетентність”, “педагогічна компетентність”, “професійна компе-

тентність керівника”, “готовність до професійного спілкування”, ми визначили функції, які, на нашу думку, є необхідними та достатніми для визначення сутності поняття “методична компетентність”, що вивчається [7]:

1. Мотиваційно-ціннісна функція полягає у формуванні у вчителя позитивного ставлення до педагогічної діяльності, що виражається в його гуманістичній спрямованості, прагненні до реалізації творчого потенціалу та ціннісному ставленні до професії педагога. Цю функцію ми вважаємо системоутворювальною, оскільки від ставлення до педагогічної діяльності залежить успішність виконання всіх інших функцій учителя.

2. Гностична функція забезпечує активізацію пізнавальної, інтелектуальної діяльності вчителя, набуття ним знань, необхідних для здійснення професійно-педагогічної діяльності (наявність знань про сутність і специфіку педагогічної діяльності, наявність психологічних та педагогічних знань, методичних і предметних знань, знань про сутність методичної компетентності).

3. Комунікативна функція пов’язана із суб’єкт-суб’єктною взаємодією, що виявляється у відкритості до спілкування, в умінні вчителя чітко та зрозуміло висловлювати думки, переконувати, аргументувати, передавати раціональну інформацію, організовувати та підтримувати діалог, заохочує особисте збагачення через міжособистісну взаємодію.

4. Рефлексивна функція виявляється в усвідомленні педагогом свого професійного іміджу, в комплексній оцінці себе як професіонала.

Розвиток кожного компонента методичної компетентності пов’язаний із формуванням його характеристик і властивостей як частини цілісної системи. Розвиток афективного компонента сприяє виконанню мотиваційно-ціннісної функції, розвиток когнітивного компонента спрямований на виконання гностичної функції. Розвиток діяльнісного компонента сприяє реалізації комунікативної та рефлексивної функцій.

Відомо, що кожна якість особистості людини формується і проявляється в діяльності.

Методична компетентність учителя виявляється у трьох аспектах: у професійно-педагогічній діяльності, у викладанні предметів, у організації позакласної роботи, у безпосередньому зв’язку з батьками. Крім того, кожен із перелічених аспектів відповідає структурі методичної компетентності, описаній вище [2].

Отож, ми акцентуємо увагу на сучасних підходах до формування феномена методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Отже, набір ідей, підходів, концепцій накопичених у науці, змусила нас зрозуміти досліджуваний процес формування методологічної компетентності

майбутнього вчителя. Ми розглядаємо процес формування методологічної компетентності майбутнього вчителя як інтегральний, особистісно орієнтований процес професійного розвитку фахівця.

Особистість та професійний розвиток – це процес формування особистості, орієнтований на високі професійні досягнення, освоєння професіоналізму і впровадженого розвитку особистості, професійної діяльності та професійних взаємодій.

Студент, у якого сформована методична компетентність, має цінне ставлення до педагогічної діяльності, творчо розв’язує завдання, підходить до організації педагогічних заходів з відповідальністю, цілісно взаємодіє з колегами [3].

Теоретичне опитування дало змогу визначити й обґрунтувати педагогічні умови, що гарантують ефективне формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів: це розвиток ціннісного ставлення до обраної професії, застосування професійної інтеграції знань в освітньому процесі та методичній діяльності із включенням творчої взаємодії у навчальну діяльність студентів.

Висновки. На основі аналізу педагогічної та наукової і методологічної літератури було визначено такі передумови, які гарантують ефективність досліджуваного процесу: гуманістична орієнтація навчального процесу в університеті, освітнє середовище університету, наявність дружнього клімату, який сприяє творчій взаємодії під час навчання студентів та викладачів.

Основні фактори були ідентифіковані в результаті яких педагогічні умови сприяють ефективності процесу формування методологічної компетентності майбутнього вчителя. Це гуманістична орієнтація індивіда та мотиваційна готовність майбутнього вчителя щодо методологічної діяльності, активна навчальна діяльність студентів на самостійній роботі, здатність майбутнього вчителя володіти навчальною і методичною компетентністю.

Дослідження показало, що найбільш ефективне застосування процесу формування методологічної компетентності майбутнього вчителя сприяє принципам гуманізації і гуманітаризації, безперервної методологічної підготовки та позитивного зв’язку, колективності й інтеграції.

Пропонована стаття підкреслює, що проблема формування методичної компетентності майбутнього вчителя не вичерпана до кінця і потребує подальшого вивчення. Перспективи досліджень спостерігаються у більш досконалому дослідженні професійних компетенцій майбутніх учителів початкових класів під час навчання різних предметів у початковій школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахмат Н.В. Формування фахової компетентності майбутніх учителів початкових класів в умовах цифро-

вого освітнього середовища. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 6 (6). С. 89–100. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-6\(6\)-89-100](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-6(6)-89-100)

2. Жигайло О. Методична компетентність як інтегральна характеристика фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів *Молодь і ринок*. 2014. № 8. С. 95–98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2014_7_6

3. Жигайло О.О. Структурно-динамічні особливості розвитку Я-концепції молодшого школяра: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ, 2009. 20 с.

4. Іщенко І.В. Навчально-методична компетентність викладача закладу фахової освіти. *Інноваційні моделі розвитку науково-методичної компетентності педагогів професійної і фахової передовищої освіти: досвід, проблеми, перспективи*: зб. матеріалів Міжнар. конф. з онлайн-трансляцією Запоріжжя, 2021. С. 34–36. DOI: <https://doi.org/10.32782/ped-uzhnu/2024-5-11>

5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ: "К.І.С.", 2004. 112 с. URL: https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/61053/pdf24_merged-42-64.pdf

6. Мартиненко О., Ковтун Г. Формування методичної компетентності вчителя математики та економіки. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 3 (57). С. 398–406. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2016_3_51

7. Муковіз О., Кузнєцова Н. Методична компетентність вчителя початкових класів у контексті Нової української школи. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 2 (20). С. 1008–1019. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2\(20\)-1008-1020](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2(20)-1008-1020)

8. Сковцова С.О. Методична компетентність учителя початкової школи: зб. наук. праць. *Педагогічні науки*. Херсон: ХДУ, 2014. Вип. 65. С. 254–259. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2014_65_50

9. Ткаченко К. Формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Слов'янськ, 2015. 22 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzkr_2014_36_24

10. Щур В., Гарачук Т. Методична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: сутність та структура. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 2022. № 1 (25), С.115–125. DOI: 10.31499/2307-4914.1.2022.258485

11. The Efficiency of Using New Information and Communication Technologies in Primary School Lessons: E-Learning Experience / O. Moiko, etc. *Postmodern Openings*. 2022. Vol. 13, Issue. 4. P. 199–215. DOI: <https://doi.org/10.18662/po/13.4/514>

REFERENCES

1. Bakhmat, N.V. (2022). Formuvannia fakhovoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv v umovakh tsyfrovoho osvitnoho seredovyshcha [Formation of professional competence of future elementary school teachers

in a digital educational environment]. *Science and Technology Today*. No. 6(6). pp. 89–100. [in Ukrainian].

2. Zhyhailo, O. (2014). Metodychna kompetentnist yak intehralna kharakterystyka fakhovoi pidhotovky maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv [Formation of professional competence of future elementary school teachers in a digital educational environment]. *Youth & market*. No. 8. pp. 95–98. [in Ukrainian].

3. Zhyhailo, O.O. (2009). Strukturno-dynamichni osoblyvosti rozvytku Ya-kontseptsii molodshoho shkoliara [Structural and dynamic features of the development of the self-concept of a junior schoolchild]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 20 p. [in Ukrainian].

4. Ishchenko, I. (2021). Navchalno-metodychna kompetentnist vykladacha zakladu fakhovoi osvity [Innovative models of development of scientific and methodological competence of teachers of professional and professional higher education: experience, problems, prospects]. Collection of materials of the International Conference with online broadcast. Zaporizhzhia, pp. 34–36. [in Ukrainian].

5. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasnyi osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy: Biblioteka z osvitnoi polityky [Competent Approach in Modern Education: World Experience and Ukrainian Perspectives: Educational Policy Library]. (Ed.). O.V. Ovcharuk. Kyiv, 2004. 112 p. [in Ukrainian].

6. Martynenko, O. & Kovtun, H. (2016). Formuvannia metodychnoi kompetentnosti vchytelia matematyky ta ekonomiky [Formation of methodological competence of the teacher of mathematics and economy]. *Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies*. No. 3(57). pp. 398–406. [in Ukrainian].

7. Mukoviz, O. & Kuznietsova, N. (2024). Metodychna kompetentnist vchytelia pochatkovykh klasiv u konteksti Novoi ukrainskoi shkoly [Methodical competence of elementary school teacher in the context of the New Ukrainian School]. *Bulletin of Science and Education*. No. 2(20). pp. 1008–1019. [in Ukrainian].

8. Skvortsova, S.O. (2014). Metodychna kompetentnist uchytelia pochatkovoi shkoly [Methodical competence of elementary school teacher]. *Collection of Research Papers "Pedagogical Sciences"*. Kherson, Vol. 65. pp. 254–259. [in Ukrainian].

9. Tkachenko, K. (2015). Formuvannia metodychnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv u protsesi pedahohichnoi praktyky [Formation of methodological competence of future elementary school teachers in the process of pedagogical practice]. *Sloviansk*, 22 p. [in Ukrainian].

10. Shchur, V. & Harachuk, T. (2022). Metodychna kompetentnist maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv: sutnist ta struktura [Methodical competence of the future elementary school teacher: essence and structure]. *Problems of Modern Teacher Training*, No. 1(25), pp. 115–125. [in Ukrainian].

11. The Efficiency of Using New Information and Communication Technologies in Primary School Lessons: E-Learning Experience/ O. Moiko, etc. *Postmodern Openings*. 2022. Vol. 13, Issue. 4. pp. 199–215. [in English].

Стаття надійшла до редакції 19.02.2025

УДК 373.3

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.326090>

Світлана Луців, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА

У статті з'ясовано, що сучасне навчання мови набуває компетентнісного спрямування. Комунікативна компетентність, яка визнана основним завданням початкової освіти, є комплексною рисою особистості, що включає багато елементів, одним з яких є лексична компетентність. Встановлено, що формування лексичної компетентності можливе лише за умови послідовної та систематичної уваги вчителя до лексичних явищ як під час вивчення відповідних тем на уроках української мови, так і в інших розділах навчальної програми.

Ключові слова: компетентність; урок української мови; початкова школа; навчальна програма; лексика.

Лит. 8.

Svitlana Lutsiv, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Pedagogy and Methods of Primary Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

FORMATION OF LEXICAL COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS DURING VERB LEARNING

The article reveals that modern language learning is becoming competency-based. Communicative competence, which is recognized as the main task of primary education, is a complex personality trait that includes many elements, one of which is lexical competence.

It has been established that the formation of lexical competence is possible only if the teacher pays consistent and systematic attention to lexical phenomena both during the study of relevant topics in Ukrainian language lessons and in other sections of the curriculum.

With the help of verb units, it is possible to verbally reproduce various actions and states both in terms of their manifestation and time course, to convey the speaker's attitude to the described phenomena and events, to describe them metaphorically and visually. Using examples of such phenomena and concepts as polysemy, synonymy, antonymy, interchangeability in the verbal sphere, and stylistic features of verbs, the author demonstrates that verbal language has a very large emotional and expressive potential.

Verbs can perform not only the communicative function of transmitting actions and states of people, animals, objects and phenomena of the non-verbal world but also the affective function of transmitting emotions, feelings and the speaker's attitude to the environment, ensuring the expressiveness of the statement; how to develop lexical and grammatical skills in relation to each other, the Integrated Text Work System is best suited for primary school children to simultaneously develop vocabulary and grammatical skills.

An analysis of the use of verbs in texts of different genres shows that at the empirical level, students already have the opportunity to determine the appropriateness of various verb forms for conveying the corresponding content, and on the other hand, they understand the verb as an important sentence-forming tool: verbs can be used to convey extralinguistic information. Verbs can not only convey certain information about reality but also when used non-standardly and always with a well-developed artistic sense, can evoke certain emotions and be a source of aesthetic pleasure.

Keywords: competence; Ukrainian language lesson; elementary school; curriculum; vocabulary.

Постановка проблеми. Основною ознакою, що відрізняє наше століття від інших століть, є його високий динамізм і технологізація всіх сфер життя.

Наукові дослідження в різних напрямках визначають це століття як століття інформаційних технологій, які постійно оновлюються і змінюються, а від людини-професіонала вимагається бути активним, гнучким і незалежним у прийнятті рішень, прагнути до постійного самовдосконалення, не залежати від процесів швидких змін у навколишньому середовищі. Від них вимагається бути активними, гнучкими та незалежними у прийнятті рішень.

Державні документи, що регламентують освітній процес у сучасній початковій школі (Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття"), Закон "Про освіту", Державний стандарт початкової загальної освіти (2011), Державний стандарт початкової освіти (2018) та навчальні програми з кожного предмету) визначають особистісно зорієнтований і компетентнісний підходи як основні, що мають бути реалізовані в освітньому процесі початкової школи.

У переліку компетентностей початкової освіти до важливих віднесено комунікативну компетентність, тобто "здатність особистості застосовувати

мовні знання, уміння співвідносити себе з людьми і подіями, що відбуваються навколо і далеко від неї, навички роботи в групі та оволодіння різними соціальними ролями в конкретному спілкуванні” [4, 5].

Важливо зазначити, що основною метою програми початкової школи є формування в молодших школярів уміння успішно користуватися мовою (всіма видами мовленнєвої діяльності) у процесі спілкування, здобувати знання про навколишній світ і розв’язувати важливі для них завдання.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Ця проблема з різних аспектів аналізувалася у працях відомих педагогів і мовознавців минулого (Я. Коменський, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Чавдаров). Вона перебуває також у дослідницькому полі зору сучасних науковців, таких як В. Бадер, А. Богущ, Л. Варзацька, М. Вашуленко, Н. Голуб, М. Граб, Т. Груба, О. Кучерук та ін.

Провідні методисти та науковці стверджують, що для ефективного використання мови в усіх аспектах спілкування, необхідно знати властивості, функції, особливості взаємозв’язків, сполучуваності та реалізації елементів на кожному структурному рівні в мовленні.

Мета статті виявити лінгводидактичний потенціал уроків української мови під час вивчення дієслова.

Сучасний компетентнісний підхід до вивчення лексичних понять полягає у формуванні готовності використовувати набуті лексичні знання у практиці мовного спілкування, відповідно до потреб та умов екстралінгвістичних ситуацій, і може гарантувати формування особистісної лексичної компетентності вже на рівні початкової школи.

Розглядаючи комунікативну компетентність як важливий складник життєвої компетентності, що охоплює комплекс здібностей, пов’язаних із ефективною взаємодією, зокрема: володіння рідною та іноземними мовами, знання, вміння й навички щодо використання засобів комунікації, розуміння психологічних аспектів спілкування, здатність і готовність попереджати та вирішувати конфлікти, а також уміння презентувати себе, науковці підкреслюють її цілісну й багатовимірну природу.

На думку сучасних науковців (наприклад, А. Богущ, М. Вашуленко, Л. Варзацька, О. Кучерук, Н. Сіранчук), лексична компетентність – це особистісний словниковий запас, сукупність актуальних лексичних знань і вміння використовувати їх у відповідних мовленнєвих ситуаціях, а також усвідомлення власної мовної особистості. Необхідно зазначити, що обов’язковим є врахування емоційно-ціннісних механізмів.

Під лексичною компетентністю молодшого школяра розуміють його здатність здійснювати когнітивну, практичну, мотиваційну, рефлексивно-

поведінкову діяльність із використанням наявного словникового запасу, що відповідає його віковим особливостям. Це включає вміння правильно застосовувати лексеми, вживати образні вислови та фразеологізми в доречних контекстах.

Розкриваємо зміст кожного компонента лексичної компетентності.

Мотиваційна діяльність, яка поділяється на безпосередньо-спонукальну, перспективно-спонукальну та інтелектуально-спонукальну, спирається на емоційні прояви особистості, усвідомлення важливості лексичних знань і задоволення від процесу їх пізнання.

Когнітивна діяльність спрямована на розширення, уточнення й активізацію словникового запасу; засвоєння значеннєвих відтінків синонімів; розуміння природи антонімів і полісемічних слів; усунення помилок у вимові, наголошуванні та використанні нелітературних слів.

Практичний компонент передбачає наявність в оперативній пам’яті багатого словникового запасу, знання значеннєвих і експресивно-образних аспектів слів та сформованість умінь ефективного застосування цих знань у мовленні.

Рефлексивний компонент вимагає здатності аналізувати власне мовлення, коригувати й удосконалювати його.

Поведінкова складова орієнтує учня на активне використання власного словника з дотриманням мовленнєвої чистоти в різних ситуаціях спілкування, враховуючи особливості співрозмовників, а також здатність орієнтуватися у типах мовленнєвих ситуацій і долати мовленнєві стереотипи.

Про сформовану лексичну компетентність можна говорити насамперед за умови достатнього багатства словникового запасу школяра. Дослідники експериментально з’ясували, що семирічна дитина має словниковий запас у межах від 2,5–3 до 7–8 тисяч слів, тоді як у одинадцятирічній цей показник зростає до 7–8 тисяч і сягає 10–15 тисяч.

Установлено також, що не менше половини нових слів учні засвоюють на уроках мови та читання, при цьому їхній словниковий запас збільшується в середньому на 5–7 нових слів щодня. У зв’язку з цим важливо, щоб учитель завжди враховував цей факт у своїй роботі, плануючи й організовуючи діяльність із формування лексичної компетентності.

Про сформованість лексичних знань в учнів початкової школи свідчать:

- 1) знання зовнішнього (звукового) складу слів, що необхідно для їх правильної вимови та розпізнавання на слух;
- 2) знання графічної форми та особливостей написання слів, що необхідно для їх правильного запису, ідентифікації та розуміння при читанні;
- 3) знання граматичних властивостей слів, що є актуальним для продукування словоформ;

4) знання семантики слів, необхідне для побудови вільних словосполучень;

5) знання валентних властивостей слів [6, 48].

Словниковий склад української, як і інших мов, є динамічною і відкритою системою, що постійно збагачується, відображаючи багатогранне сприйняття людиною об'єктивної дійсності та розвиток науки, культури, мистецтва, техніки і технології. Це збагачення відбувається, з одного боку, шляхом словотворення та запозичення з інших мов, а з іншого – через розвиток полісемії.

Таким чином, словниковий запас учнів не є постійною величиною. Словниковий запас молодших школярів збагачується і розширюється з різних джерел паралельно зі збагаченням і розширенням знань дитини, її уявлень і оточення:

а) мовне середовище сім'ї, однолітків, друзів і школи;

б) книги, засоби масової інформації (преса, радіо, телебачення, всесвітня мережа Інтернет);

в) навчальна діяльність у школі (підручники, промови вчителів);

г) словники, довідники [7, 74].

Науковці також наголошують на важливості роботи над формуванням комунікативної компетентності в інтелектуальному й особистісному розвитку молодших школярів, зазначаючи, що “багатий словниковий запас і граматичні моделі не є для дітей механізмом відбору необхідних мовних засобів з урахуванням комунікативної ситуації та завдання” [1, 6].

Вивчаючи певну мовну тему, важливо навчити учнів того, що є найважливішим. Тобто вибирати та оцінювати, чи відповідає мовний засіб, який вони вивчають, вимогам висловлювання, яке вони створюють або аналізують. Це означає одночасне вивчення взаємозв'язків між лінгвістичними знаннями та мовленнєвими навичками у закріпленні і засвоєнні лексики та граматичних понять.

Як відомо, між ними існують значні відмінності. Граматичні поняття характеризуються вищим ступенем абстракції, тоді як мислення дітей молодшого шкільного віку є “конкретним і метафоричним і потребує візуальної підтримки для засвоєння граматичної абстракції” [1, 10–11].

Таку підтримку забезпечують лексичні знання та навички. Наприклад, розуміння відмінностей у значенні між словами, що називають предмети, і словами, що називають дії, а також здатність кожного слова вступати в різні типи лексико-семантичних зв'язків дозволяє учням легше зрозуміти закономірності, за якими ці слова функціонують у мовленні.

Звідси випливає важливість вивчення лексики та граматики у взаємозв'язку один з одним. Слова кожного лексико-граматичного класу зі спільним загальним категоріальним значенням “характери-

зуються однаковими сполучувальними властивостями і функціонують у типових структурах речень і типах текстів” [1, 21].

З іншого боку, лексико-семантичні властивості та властивості конкретних морфологічних категорій також є важливими.

Як лексико-граматичний клас дієслова відіграють особливу роль у мові та мовленні. Саме дієслова здатні передати динамізм і мінливість світу поза мовою. З цієї причини вчені часто вважають дієслова центральним морфологічним класом. Дієслівна лексика демонструє гнучкість мови у передачі всіляких дій та станів у навколишньому середовищі. Контекст вживання дієслів з різними значеннями показує, що вони є полісемічними [17, 28], тобто мають більше одного значення.

Усвідомлення того, що багато найуживаніших дієслів мають такі властивості, і розвиток здатності враховувати їх у власному мовленні має стати відправною точкою для розвитку словникових навичок молодших школярів під час вивчення дієслова як частини мови.

Контекст також може стимулювати розвиток семантичної структури конкретного слова: дієслова, як лексичні одиниці, можуть бути пов'язані між собою різноманітними лексико-семантичними відношеннями, зокрема синонімами, антонімами, омонімами та паронімами.

Наприклад, “йти”, “виходити”, “ходити”, “прогулюватися”, “блукати”, тощо – синонімічні дієслова, які передають різні семантичні відтінки переміщення у просторі. Без цього дієслова неможливо було б ні усунути тавтологію (хоча тавтологія не завжди є мовною помилкою), ні передати все розмаїття рухів, які може виражати ця дія: *Я йду полем. Нікого і ніде не видно. Половина неба – захід сонця, а золото червоне. Коли я йду, за мною тягнеться вулик. Там, де бджоли несуть пилок від сонця і мурахи обмірковують здобич, коли я зміною відстань на крок, вони махають крилами і йдуть далі* (Л. Костенко).

Синоніми можуть бути об'єднані в одну групу, синонімічний ряд, через їхнє спільне значення [8, 150].

У межах синонімічного ряду існують різні ознаки, які певним чином доповнюють основне значення кожного синоніма. Стрижневі слова, тобто ті, що домінують у ряду, – це слова без виразного стилістичного забарвлення, які найяскравіше виражають основне загальне значення.

Найкращий спосіб розвивати словниковий запас дітей молодшого шкільного віку активно включати в їхній словниковий запас якомога більше синонімів дієслова та їхніх сполучень. Вдале використання синонімів сприяє підвищенню виразності мовлення, оскільки дає змогу мовцеві вибрати зпоміж синонімів ті слова, які найточніше виражають його думки, почуття та найтонші нюанси, а

також уникнути частого повторення одних і тих самих дієслів або дієслів, утворених від того самого кореня.

Важливим компонентом лексичної компетенції у контекстах, що відповідають основним цілям початкової освіти, є дієслова-антоніми, тобто слова з протилежними значеннями.

Наприклад, “чорніти” – “біліти”, “ходити” – “стояти”, “сумний” – “веселий”, “починати” – “закінчувати”, “говорити” – “мовчати”, “дружити” – “ворогувати”, “приходити” – “йти”. Остання пара вказує на можливі антоніми спільнокореневих дієслів.

Оскільки антоніми дають змогу створювати контрастні ознаки в образах, поняттях, предметах і явищах, а в художньому та розмовному мовленні є основним засобом створення антитези, тобто “стилістичної фігури”, побудованої на протиставленні діаметрально протилежних явищ, понять, думок, почуттів та образів [8, 151].

Дієслова також мають омоніми. Наприклад, клепати – “гострити лезо серпа”, обмовляти – “зводити наклеп, паплюжити”. Такі одиниці часто функціонують як засіб мовної гри. У мовленні людина не лише відтворює навколишнє середовище, а й виявляє своє ставлення до нього.

Дієслова, особливо синонімічні, допомагають створювати експресивно марковані речення, наприклад: Водоспад з потужним звуком, схожим на проливний дощ, котився з сусідньої гори (Е. Фуртаро).

Знання цих одиниць, розуміння їх семантичного та стилістичного забарвлення, а також майстерність їх використання може допомогти учням передати складність і різноманітність навколишнього світу у власних висловлюваннях.

Дієслово не тільки володіє багатством форм, що виражають різні граматичні значення. За допомогою дієслівних одиниць можна вербально відтворювати різноманітні дії та стани з точки зору як їх прояву, так і часового перебігу, передавати ставлення мовця до описуваних явищ та подій, метафорично та наочно описувати їх. На прикладах таких явищ і понять, як полісемія, синонімія, антонімія, взаємозамінність у дієслівній сфері та стилістичні особливості дієслів, показано, що дієслівна мова має дуже великий емоційно-експресивний потенціал.

Дієслова можуть виконувати не тільки комунікативну функцію передачі дій і станів людей, тварин, предметів і явищ невербального світу, а й функцію передачі емоцій, почуттів і ставлення мовця до оточення, забезпечуючи експресивність висловлювання.

Використання дієслів у текстах різних жанрів показує, що на емпіричному рівні учні вже мають можливість визначити доречність різних дієслівних

форм для передачі відповідного змісту, а з іншого боку, вони розуміють дієслово як важливий інструмент для створення речень.

Дієслова не лише можуть передавати певну інформацію про дійсність, але й, при нестандартному використанні та завжди з добре розвиненим художнім чуттям, можуть викликати певні емоції та бути джерелом естетичної насолоди.

Окреслюючи лінгводидактичні засади формування граматичних уявлень молодших школярів про дієслово, можна сказати, що, по-перше, основні положення чинної програми з української мови орієнтують на поступове розширення й поглиблення знань про дієслово як частину мови, по-друге, на практичне застосування лексичних і морфологічних особливостей дієслівної лексики підкреслює, що акцент робиться на практичному застосуванні [6, 118].

Отже, молодшим школярам важливо зрозуміти, що дієслова – це слова, які описують дію або стан предмета як процес (таким чином, дієслова відповідають на питання що робити або що треба робити), і що дієслова мають специфічні морфологічні ознаки, яких немає в іменників і прикметників, а саме: часові та особові ознаки (“категорії особи”) і особливі синтаксичні категорії часу та особи) та особливі синтаксичні особливості (у реченнях дієслова переважно є головним членом речення, присудком). Подальші перспективи дослідження вбачаємо в докладному вивченні лінгводидактичного потенціалу уроків української мови під час вивчення службових частин мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варзацька Л.О. Рідна мова й мовлення. Розвивальне навчання в початкових класах : монографія. Вид. 2-ге., удосконалене. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2004. 312 с.
2. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ, Ірпінь : ВТФ “Перун”. 2005. 1728 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь. 1997. 373 с.
4. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
5. Луців С.І. Формування мовної особистості засобами шкільної драми. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. Матеріали Другої Міжнародної науково-практичної конференції. Дрогобич : Посвіт. 2009. С. 424–428.
6. Ніколаєва С.Ю. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. Київ : Ленвіт. 2013. 100 с.
7. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах : посібник для вчителя. Київ : Магістр-S, 1997. 256 с.
8. Сіранчук Н. Формування лексичної компетентності молодших школярів у руслі концепції розвивального навчання. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Сер. : Педагогічні науки*. Вип. 28. 2015. С. 150–156.

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОСНОВІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

REFERENCES

1. Varzatska, L.O. (2004). *Ridna mova y movlennya* [Native language and speech. Developmental education in primary schools]. Kamyanets-Podilskyi, 312 p. [in Ukrainian].
2. Busel, V.T. (2005). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy* [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]. Kyiv, Irpin, 1728 p. [in Ukrainian].
3. Honcharenko, S.Y. (1997). *Ukrayinskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv, 100 p. [in Ukrainian].
4. Derzhavnyi standart pochatkovoyi zahalnoyi osvity [State Standard of Primary General Education]. Available at: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti> [in Ukrainian].
5. Lutsiv, S.I. (2009). *Formuvannya movnoyi osobystosti zasobamy shkilnoi dramy* [Formation of linguistic personality by means of school drama]. *Native word in the ethno-cultural dimension*. pp. 424–428. [in Ukrainian].
6. Nikolayeva, S. (2013). *Metodyka navchannya inozemnykh mov i kultur: teoriya i praktyka: pidruchnyk dlya stud. klasychnykh, pedahohichnykh i linhvistychnykh universytetiv* [Methodology of teaching foreign languages and cultures: theory and practice: a textbook for students of classical, pedagogical and linguistic universities]. Kyiv, 100 p. [in Ukrainian].
7. Savchenko, O.J. (1997). *Suchasnyy urok u pochatkovykh klasakh: posibnyk dlya vchytelya* [Modern Lesson in Primary school: A Teacher's Guide]. Kyiv, 256 p. [in Ukrainian].
8. Siranchuk, N. (2015). *Formuvannya leksychnoyi kompetentnosti molodshykh shkolnyariv u rusli kontseptsii rozvyvalnoho navchannya* [Formation of lexical competence of younger schoolchildren in the framework of the concept of developmental learning]. *Bulletin of the Glukhiv National Pedagogical University named after Alexander Dovzhenko. Ser.: Pedagogical sciences*. Vol. 28. pp. 150–156. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.02.2025

УДК 378.147:373.3.011.3-051]:005.336.2

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.326091>

Соломія Ілляш, кандидат психологічних наук,
доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОСНОВІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

У статті розглядається проблема підготовки вчителя початкових класів до професійної діяльності на основі компетентнісного підходу. Проаналізовано теоретичні підходи вітчизняних науковців до розуміння поняття “компетентність”. З'ясовано, значення компетентнісного підходу в процесі підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності під час навчання у ЗВО. Визначено, що компетентнісний підхід є відображенням вимог суспільства, а також сучасної системи освіти в процесі професійної підготовки майбутніх учителів, які мають не лише володіти необхідними знаннями та вміннями, але й здатні постійно їх удосконалювати і вміти застосовувати у нестандартних ситуаціях.

Ключові слова: компетентність; компетентнісний підхід; вчитель початкових класів; професійна підготовка; педагогічна діяльність.

Лит. 6.

Solomiya Ilyash, Ph.D. (Psychology), Associate Professor of the
Pedagogic and Methods of Primary Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

FORMATION OF THE READINESS OF FUTURE PRIMARY TEACHERS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY BASED ON A COMPETENCY APPROACH

The article considers the problem of training a primary school teacher for professional activity based on a competency-based approach. The theoretical approaches of domestic scientists to understanding the concept of “competence” are analyzed. The importance of the competency-based approach in the process of training a future primary school teacher for professional activity during studies in higher education institutions at the current stage of development of the higher education system is clarified. It is determined that competence is a general ability that is based on experience, knowledge, values and skills and is formed through educational activities, and a competent specialist is always distinguished by the fact that he is able to implement professional knowledge, skills and abilities in his work, as well as self-development. It is established that the professional training of a future primary school teacher based on a competency-based approach should be based on the following principles: competence, democratization, humanism, pedagogical creativity, realism, problem-solving, self-development, technological unity of the educational process, dialogization of learning. It was found that the formation of professional competence of a future teacher will be successful under the following pedagogical conditions: the introduction of a personal and developmental approach to the process of professional training of a teacher; the selection of educational content, as well as its structuring, the definition of methods that correspond to the competency paradigm of

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОСНОВІ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

pedagogical education; ensuring the harmonization of professional and pedagogical knowledge and skills. It was determined that the competency approach is a reflection of the requirements of society, as well as the modern education system in the process of professional training of future teachers, who must not only possess the necessary knowledge and skills, but also be able to constantly improve them and be able to apply them in non-standard situations. It was also outlined that one of the strategic tasks of the modernization of the educational process in higher education institutions is the introduction of methods and means that contribute to increasing motivation for educational activity, the formation of readiness of future teachers to perform professional activities, the manifestation of creative individuality and self-realization.

Keywords: *competence; competency approach; primary school teacher; professional training; pedagogical activity.*

Постановка проблеми. Глибокі соціально-політичні та економічні зрушення, які відбуваються в нашій країні, спонукають до реформування системи освіти. У зв'язку з цим необхідно забезпечити належні умови для розвитку і самореалізації кожної особистості, формування нового покоління, яке здатне навчатися упродовж життя, а також для створення та розвитку цінностей громадянського суспільства. Реалізувати ці завдання зможе лише вчитель з яскраво вираженими творчими здібностями, здатний до організації власної професійної діяльності на інноваційному рівні. Саме тому зараз проблема підготовки майбутніх учителів початкових класів на основі компетентнісного підходу має важливе педагогічне та соціальне значення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблемі професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів завжди надавалася належна увага як на державному, так і на науково-методичному рівні. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх фахівців розкривається у дослідженнях провідних українських науковців, зокрема В. Андрущенка, В. Аніщенка, І. Беха, І. Демченко, М. Євтуха, І. Зязюна, І. Казанжи, В. Кременя, Л. Костюченка, О. Пометун, Н. Нічкало, С. Сисоевої, О. Сухомлинської, Л. Хомич, О. Ярошинської та інших.

Мета статті – з'ясувати значення компетентнісного підходу в процесі підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності під час навчання у ЗВО на сучасному етапі розвитку системи вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічні зміни в суспільстві стали причиною переосмислення освітньої політики, зокрема, стратегії підготовки майбутніх фахівців. Саме тому тенденції розвитку вищої освіти в Україні зумовлюють необхідність підготовки конкурентоспроможного, професійно компетентного фахівця, який відповідає сучасним вимогам суспільства. Модернізація вищої освіти нашої країни, зокрема її гармонізація з основними положеннями Болонської декларації, окреслила важливу проблему реформування системи підготовки фахівців початкової освіти, а саме підвищення її якості, формування готовності випускників ЗВО до подальшої професійної діяльності [3, 14].

Педагогічний досвід свідчить, що освітній процес в умовах сучасного ЗВО має вже чимало мож-

ливостей для розв'язання проблем, які турбують майбутніх фахівців. Однак ці можливості не використовуються у повному обсязі, про що свідчать, зокрема, суперечностями між:

- об'єктивними потребами суспільства у професійно-компетентних спеціалістах у галузі початкової освіти, унікальних вимог до їхньої діяльності, та наукових напрацювань щодо проблеми формування професійної компетентності;

- наявністю у практиці ЗВО унікальної сталої системи підготовки фахівців початкової освіти та з особистісно-орієнтованим характером діяльності;

- усвідомленням майбутніми вчителями необхідності й значущості розвитку професійної компетентності і недостатнім досвідом та рівнем сформованості у них практичних навичок у сфері початкової освіти [1, 5].

Однією із найважливіших особливостей вищої освіти є зростання значимості компетентності майбутнього фахівця. У сучасних умовах дуже важливо бути не лише кваліфікованим, але й насамперед фаховим спеціалістом. Компетентні якості допомагають майбутньому вчителю ефективно виконувати різноманітні завдання, які стосуються його професійної діяльності.

Компетентний фахівець завжди вирізняється здатністю реалізувати у своїй роботі професійні знання, вміння і навички, а також саморозвиватися, вважає свою професійну діяльність значним досягненням.

Світова спільнота пред'являє до майбутніх учителів нові вимоги:

- 1) фахівець повинен володіти знаннями у сфері сучасних науково-педагогічних, суспільних та політичних проблем; мати здатність застосовувати природничі, математичні та соціально-гуманітарні знання на практиці; розв'язувати різноманітні педагогічні проблеми та завдання; проєктувати власну діяльність відповідно до поставлених завдань;

- 2) майбутній фахівець повинен вміти ефективно взаємодіяти з колективом, застосовувати набуті навички та засвоєні методи в науково-педагогічній практиці, володіти професійною та етичною відповідальністю.

У зв'язку з тим, що роботодавці акцентують увагу на наявності у випускників закладів вищої освіти системних, інтелектуальних, комунікативних якостей, здатності до самоорганізації та рефлексії власної діяльності, вимоги суспільства до

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОСНОВІ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

професійної підготовки вчителів початкових класів постійно зростають. Враховуючи це, основною метою вищої освіти є підготовка компетентного фахівця, здатного бути конкурентоспроможним на ринку праці та готовим до постійного професійного зростання, соціальної і професійної мобільності.

Широке коло досліджень проблеми формування професійної компетентності підтверджує, що означена проблема є актуальною, і, незважаючи на досягнення в теорії та практиці, недостатньо з'ясована.

“Компетентність” (у перекладі з латинської “competentia”) означає перелік питань, в яких людина добре обізнана, має певний досвід і знання.

Сьогодні в науково-методичній літературі, зустрічаються різні визначення поняття “компетентність”. Наприклад, компетентність – це загальна здатність, яка заснована на досвіді, знаннях, цінностях та вміннях і формується завдяки навчальній діяльності [4, 56].

Українська дослідниця Л. Костюченко, розглядаючи освітню компетентність, пропонує таке визначення цього поняття: “Компетентність – вимога до професійної підготовки, яка виражається в сукупності взаємопов’язаних знань, умінь, навичок та досвіду діяльності майбутнього вчителя щодо певного кола об’єктів, які необхідні для здійснення соціально-значущої продуктивної діяльності” [2, 153].

Багато визначень включають загальні елементи, які розкривають сутність категорії “компетентність”. Доцільно зазначити, що деякі визначення означеного поняття зосереджуються на зовнішніх впливах, інші – на внутрішніх характеристиках, однак усі передбачають здатність людини виконувати різноманітні завдання, застосовуючи знання, вміння та навички, які необхідні для здійснення певної діяльності.

На нашу думку, компетентною у певній галузі є людина, яка володіє відповідними знаннями та вміннями, що дозволяють їй ефективно діяти у ній. Отже, компетентність треба розглядати як результат навчання, який проявляється у здатності застосовувати знання, вміння та особистісні якості для успішної діяльності.

На думку Л. Хоружої, доцільно виокремлювати такі групи ключових компетентностей:

- навчально-пізнавальні;
- інформаційні;
- комунікативні;
- ціннісно-змістові;
- особистісного самовдосконалення;
- загальнокультурні;
- соціально-трудова [6, 179].

Науковці стверджують, що фахова підготовка майбутнього вчителя початкових класів на основі компетентнісного підходу має базуватися на таких принципах:

– компетентності, який передбачає створення умов для розвитку необхідних елементів педагогічної компетентності випускників ЗВО;

– демократизації, який передбачає сприйняття особистості майбутнього вчителя як найвищої соціальної цінності та визнання його прав на професійне зростання;

– гуманізму, який передбачає створення умов для формування найкращих якостей та здібностей майбутнього вчителя; гуманізацію відносин між учителями та учнями, повагу до особистості майбутнього фахівця, розуміння його інтересів та запитів;

– педагогічної творчості, який передбачає створення умов для креативного розвитку;

– реалізму, який передбачає зорієнтованість майбутнього фахівця на досягнення реальних педагогічних цілей та оволодіння необхідними методами і засобами;

– проблемності, який передбачає зорієнтованість майбутнього вчителя на виконання реальних педагогічних завдань.

– саморозвитку, який передбачає орієнтацію сучасного випускника на створення умов для задоволення потреб щодо самореалізації;

– технологічної єдності освітнього процесу – передбачає використання нових технологій навчання.

– діалогізації навчання, який передбачає розвиток у майбутніх учителів вміння бачити сильні та слабкі сторони співрозмовника, критично сприймати отриману інформацію, розрізняти та виявляти розбіжності у позиціях учасників освітнього процесу [5].

Сучасні дослідники виділяють такі етапи становлення професійної компетентності:

– ознайомлення з предметною галуззю майбутньої професійної діяльності;

– формування мотивації для здобуття відповідної кваліфікації у вибраній спеціальності;

– формування у даній предметній галузі необхідних теоретичних знань;

– вироблення необхідних практичних навичок для професійної діяльності, здобуття особистого досвіду під час реалізації стандартних, типових завдань;

– коригування отриманих раніше знань з урахуванням набутого практичного досвіду, адаптація теоретичних знань до особливостей обраної професії;

– формування умінь та навичок виконання нестандартних, нетипових завдань у професійній діяльності;

– подальший розвиток компетенцій шляхом поглиблення знань та навичок, узагальнення засвоєної інформації, аналіз і синтез професійних знань;

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОСНОВІ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

– формування готовності до самостійної професійної діяльності (етап розвитку професійної майстерності) [4, 112].

На нашу думку, розвиток професійної компетентності майбутнього вчителя буде успішним за таких педагогічних умов:

– впровадження особистісно-розвивального підходу в процес професійної підготовки вчителя;

– здійснення відбору змісту освіти, а також його структуризація, визначення методів, які відповідають компетентнісній парадигмі педагогічної освіти;

– забезпечення гармонізації професійно-педагогічних знань та вмінь.

У контексті компетентнісного підходу ефективність процесу фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів залежатиме від повноти втілення всіх умов.

Висновки. Отже, найважливіше завдання сучасної вищої освіти – підготовка компетентного, гнучкого та конкурентоспроможного фахівця, здатного досягти необхідної мети у різних життєвих ситуаціях.

Враховуючи вищесказане, резюмуємо, що перед системою педагогічної освіти сьогодні стоїть актуальне завдання – виявити та реалізувати на практиці найефективніші стратегії і методи формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності на основі компетентнісного підходу. А одним із стратегічних завдань модернізації освітнього процесу у закладах вищої освіти є впровадження методів і засобів, які сприяють підвищенню мотивації до навчальної діяльності, формування готовності майбутніх учителів до виконання професійної діяльності, прояву творчої індивідуальності та самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці. Київ : Виховання і культура, 2009. № 12 (17–18). 2009. С. 5–7.

2. Костюченко Л. Компетентнісний підхід у формуванні готовності до професійної діяльності майбутніх учителів початкових класів. *Гуманітарний вісник*. 2013. № 28. С. 153–156.

3. Луговий В.І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С. 13–26.

4. Овчарук О.В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.

5. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя. URL: <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>

6. Хоружа Л.Л. Компетентнісний підхід в освіті: ретроспективний погляд на розвиток ідеї. *Педагогічна освіта : теорія і практика : збірник наукових праць*. Київ : КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2007. № 7. С. 178–184.

REFERENCES

1. Bekh, I.D. (2009). Teoretyko-prykladnyi sens kompetentnisnoho pidkhodu u pedahohitsi [Theoretical and applied meaning of the competence approach in pedagogy]. Kyiv. *Education and culture*, No. 12 (17–18), pp. 5–7. [in Ukrainian].

2. Kostyuchenko, L. (2013). Kompetentnisnyi pidkhd u formuvanni hotovnosti do profesiinoi diialnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv [Competence approach in the formation readiness for the professional activity of future primary school teachers]. *Humanitarian Bulletin*. No. 28, pp. 153–156. [in Ukrainian].

3. Luhovyi, V.I. (2009). Yevropeiska kontseptsiiia kompetentnisnoho pidkhodu u vyshchii shkoli ta problemy yii realizatsii v Ukraini [The European concept of a competence approach in higher education and the problems of its implementation in Ukraine]. *Pedagogy and Psychology*. No. 2, pp. 13–26. [in Ukrainian].

4. Ovcharuk, O.V. (2004). Kompetentnisnyi pidkhd u suchasni osviti: cvitovy dosvid ta ukrainski perspektyvy [Competence approach in modern education: global experience and Ukrainian prospects]. Kyiv, 112 p. [in Ukrainian].

5. Khymynets, V. Kompetentnisnyi pidkhd do profesiinoho rozvytku vchytelia [Competence approach to the professional development of a teacher]. Available at: <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>

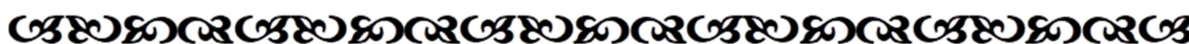
6. Khoruzha, L.L. (2007). Kompetentnisnyi pidkhd v osviti: retrospektyvnyi pohliad na rozvytok idei [Competence approach in education: a retrospective view at the development of the idea]. *Pedagogical education: theory and practice: the collection of scientific works*. Kyiv, No. 7, 202 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.03.2025

“Від педагога залежить, чим стане серце дитини – ніжною квіткою чи засушеною корою. Заповітна мрія кожного мислячого педагога – щоб серце вихованця було чутливим до кожного слова вихователя, щоб дитяча душа відгукувалась, мов ніжна струна, на тонку музику його душі”.

*Василь Сухомлинський
український педагог, публіцист*

Ганна Бигар, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ПРЕДМЕТНО-МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Встановлено, що у межах предметно-методичної підготовки майбутніх учителів значущими стають знання про здоров'я і здоров'язбереження, а також актуалізується необхідність освоєння здоров'язбережувальних технологій. Запропоновано з метою засвоєння предметних знань щодо здоров'язбереження та здоров'язбережувальних технологій і їхнього практичного використання реалізувати під час вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу (психогімнастики, релаксаційні хвилинки, аутотренінги, дихальні гімнастики).

Ключові слова: предметно-методичні підготовка; компетентність; майбутні вчителі; здоров'язбережувальні технології.

Лім. 15.

Anna Byhar, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Pedagogy and Methods of Primary Education Department,
Chernivtsi Yuriy Fedkovych National University

SUBJECT-METHODICAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS USING HEALTH-SAVING TECHNOLOGIES

The article considers the subject-methodical competence of future teachers as a set of professional and methodological knowledge, professional and methodological skills and professionally significant personality qualities necessary for the quality of students' educational and methodological activities. It has been established that within the framework of subject-methodical training of future teachers, knowledge about health and health protection becomes important, and the need to master health-saving technologies is becoming more relevant. The purpose of the article is to consider the content and specifics of subject-methodological competence as a result of subject-methodological training of future teachers and to determine the potential of using health-saving technologies in the study process.

The insufficiency of the use of health-saving technologies in the subject-methodical training of future teachers has been stated. This necessitated the need to study the disciplines of the psychological and pedagogical cycle not only to master subject knowledge about health and health technologies but also to use them in practice, in particular psychogymnastics, relaxation minutes, auto-training, breathing exercises, which will allow students to gain their own experience in implementing these techniques and transfer them to the professional sphere. In summary, when choosing health-saving technologies, it is important to pay attention not only to the health-saving effect but also to the experience of students in their practical application, which they can implement in practice and during work at school. This implies the integration of health-saving technologies into the programmes of disciplines of the pedagogical and methodological cycle both as a means of teaching and as an object of study.

Keywords: subject-methodical training; competence; future teachers; health-saving technologies.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасній освіті спостерігається переорієнтація від знаннево зорієнтованої парадигми до компетентнісної, що забезпечить розбудову нової якості фахової підготовки, оптимальної та результативної з позиції сучасної об'єктивної реальності [12]. Водночас сучасний період розвитку суспільства окреслив нові пріоритети в галузі шкільної освіти, що також пов'язано з рівнем професійно-особистісної готовності майбутніх вчителів до роботи в школі в умовах зміненої парадигми освіти [8, 55]. Сьогодні вчителі стикаються з проблемою змісту певного навчального предмету, викладання якого є важливим і складним завданням. Її розв'язання вимагає від учителя наявності науково-методологічного мислення, уміння проєктувати зміст навчального

предмету, володіння інтегративним методично-науковим знанням, тобто вияву високого рівня предметно-методичної компетентності.

Проблема предметно-методичної підготовки та її результату – сформованості предметно-методичної компетентності є особливо актуальною, оскільки постійно змінюються умови професійної діяльності вчителя: зміст, цілі навчання, склад навчально-методичних комплектів [15]. Від учителя вимагається індивідуальне конструювання уроку згідно з дидактичною ситуацією та змістом навчання, цілями конкретної школи і класу, складом учнів, володіння інтерактивними технологіями.

Необхідність предметно-методичної підготовки та сформованої предметно-методичної компетентності зумовлена й тим, що в умовах удосконалення освітнього процесу важливо, щоб учитель орієнту-

вався в різноманітні науково-педагогічних підходів, використовувати не лише готові методичні матеріали, а й міг самостійно виконувати науково-методичну роботу, застосовувати інтерактивні технології в освітньому процесі.

У цьому контексті переосмислення цільових освітніх орієнтирів у професійній освіті зумовлюють нові вимоги до підготовки майбутніх випускників педагогічних ЗВО. Водночас специфіка професії “вчитель” належить до типу професій “людина – людина”, а цей тип особливо схильний до впливу несприятливих зовнішніх і внутрішніх впливів. Серед них – постійне психологічне навантаження і можливий тиск з боку всіх учасників освітнього процесу (учні, батьки, адміністрація), інформаційне перевантаження, конфліктогенність освітнього середовища, фізичні навантаження [70]. Невипадково серед учителів, як ніде більше, високим є рівень емоційного вигорання, що зумовлене емоційним виснаженням, кризою внутрішньої мотивації, недостатністю підтримки з боку колег та адміністрації закладу освіти, занадто великою навантаженістю. Саме тому використання здоров'язбережувальних технологій у предметно-методичній підготовці майбутніх учителів є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних умовах, що характеризуються мінливістю та динамізмом, потрібні сучасно освічені вчителі, здатні до мобільності та динамізму у своїй педагогічній діяльності. Саме тому проблема предметно-методичної підготовки майбутніх учителів виходить із загальних цілей системи професійно-педагогічної підготовки педагогів, у межах яких вища професійна освіта має якісно перетворювати особистість студентів, формуючи професійний і соціальний досвід. Проблема підготовки вчителів активно розглядається у наукових пошуках. Так, науковцями розглянута специфіка підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у закладах вищої освіти як актуальна проблема сучасної науки та освітньої практики (А. Проценко, Д. Гарбар [11]), *проблеми підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до професійної діяльності* (Г. Грибан, П. Пилипчук, Д. Опанчук [5]), психолого-педагогічні аспекти вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів у контексті неперервної освіти (Ю. Мосейчук [8]), модель підготовки майбутнього вчителя до професійного самовдосконалення в умовах модернізації професійної освіти (І. Шаповалова [15]). Водночас наголошується і необхідність збереження професійного здоров'я педагогічних працівників у системі методичної роботи закладів освіти (Л. Кучинська [7]), необхідність використання в освітньому процесі здоров'язбережувальних технологій (О. Бельорін-Еррера, І. Корженко [2], Г. Бигар [4], Ю. Бойчук [14], Л. Рибалко [6] та ін.).

Водночас недостатньо вивченими залишаються питання використання потенціалу здоров'язбережувальних технологій у предметно-методичній підготовці майбутніх учителів.

Метою статті є розгляд змісту та специфіки предметно-методичної компетентності як результату предметно-методичної підготовки майбутніх учителів та визначення потенціалу використання здоров'язбережувальних технологій у досліджуваному процесі.

Виклад основного матеріалу. Зміст підготовки будь-якої професії, визначається насамперед об'єктивними вимогами суспільства до вчителя, які актуальні на сучасному етапі його розвитку. Соціально очікуваними і найважливішими якостями випускників виступає готовність здійснювати навчання і виховання учнів з урахуванням специфіки предмету, що викладається; готовність використовувати різноманітні прийоми, методи і засоби навчання; готовність сприяти соціалізації, формуванню загальної та фізичної культури особистості, усвідомленому вибору і подальшому освоєнню професійних освітніх програм; готовність систематично підвищувати власну професійну компетентність, брати участь у методичній роботі; готовність здійснювати зв'язок із батьками; готовність забезпечити охорону життя і здоров'я учнів в освітньому процесі [10]. Тобто однією із соціально очікуваних характеристик майбутніх учителів є їхня предметно-методична компетентність.

Оскільки стаття пов'язана з предметно-методичною підготовкою майбутнього вчителя, то її результатом має стати предметно-методична компетентність. В основу цього поняття покладено два аспекти: поняття методичної компетентності педагога; предметна сутність, що визначає її специфіку. Так, Н. Ашиток [1] характеризує професійно-методичну компетентність як один із компонентів загальної методичної культури педагога, пов'язаний з професійно-методичною освіченістю та світоглядом. Натомість Г. Грибан та співавтори розглядають предметно-методичну компетентність як інтегративну особистісну характеристику фахівця, що визначає його прагнення, готовність і здатність до професійної діяльності, пов'язаної із постановкою й розв'язанням проблем і завдань у сфері проєктування, організації та управління процесами навчання [5]. Дещо іншим є визначення Ю. Мосейчука, який трактує це поняття як володіння комплексом професійно-методичних компетентностей, які відображають готовність майбутнього вчителя до усвідомленого та якісного виконання професійно-методичної діяльності [8].

Отже, як бачимо, єдиного визначення поняття “професійно-методична компетентність” немає. Методичну компетентність майбутнього вчителя варто розглядати як рівень оволодіння сукупністю

методичних знань і вмінь, необхідних для якісного виконання навчально-методичної діяльності, спрямованої на навчання, виховання і розвиток учнів. Предметна методична компетентність характеризується специфікою змісту форм, методів і засобів навчання конкретного навчального предмету. Отже, під час вивчення педагогіки, психології і методики навчання предмету у студентів формується предметно-методична компетентність.

Предметно-методична компетентність майбутніх вчителів передбачає володіння сукупністю професійно-методичних знань, професійно-методичних умінь і професійно значущих якостей особистості, необхідних для якісного виконання студентами навчально-методичної діяльності. Процес формування предметно-методичної компетентності майбутніх вчителів доцільно диференціювати за рівнями: рівень розрізнених методичних знань, методична грамотність, методична грамотність, методична компетентність, методичні вміння та навички.

Водночас привертає увагу той факт, що в системі вищої педагогічної освіти здебільшого увага звернута на формування необхідних компетентностей студентів (зокрема й предметно-методичної), які відповідають професійним функціям, закладеним у стандартах вищої освіти за спеціальностями. Це дасть змогу майбутнім вчителям бути компетентними в тій чи тій професійній галузі, тобто затребуваними й успішними на сучасному ринку праці. Крім того, однією зі значущих проблем професійної підготовки бакалаврів, магістрів і фахівців різних напрямів і профілів є збереження здоров'я студентів. Це пов'язано з тим, що за період навчання у ЗВО у більшості студентів відбувається погіршення показників здоров'я [9]. Найпоширенішими причинами зниження психофізичного потенціалу молоді є великий обсяг навчальних навантажень, нестача рухової активності (гіподинамія), нерациональний режим життя (навантажень і відпочинку, режиму сну, харчування), а також стреси, особливо в період екзаменаційних сесій. Результатом впливу комплексу чинників освітнього середовища в умовах професійної підготовки майбутніх учителів є погіршення різноманітних показників здоров'я (з боку опорно-рухового апарату, нервової, імунної систем, шлунково-кишкового тракту, обміну речовин тощо). Усе це потребує використання здоров'язбережувальних технологій у їхній підготовці, зокрема й в межах предметно-методичної.

Зазвичай розгляд здоров'язбережувальних технологій пов'язують із роботою медичних ЗВО, оскільки охорона і пропаганда здоров'я апіорі є основною метою майбутніх лікарів. Однак такий підхід до цієї проблеми недостатньо відображає сучасну ситуацію в освітній системі. Сучасні технології, що реалізуються у процесі навчання сту-

дентів, сьогодні розглядаються як засіб не лише досягнення запланованих освітніх результатів, а й збереження здоров'я учасників освітнього процесу [3, 237]. Це особливо важливо в умовах упровадження нових інформаційних технологій, збільшення частки стресових чинників, що негативно впливають на психіку та здоров'я студентів. Це дає підстави для висновку щодо значущості вивчення й застосування здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі не лише спеціалізованих медичних ЗВО, а й педагогічних.

Актуальність використання здоров'язбережувальних технологій у предметно-методичній підготовці майбутніх учителів підсилюється й тим, що сучасний вчитель – це педагог, який не лише володіє високим рівнем необхідних знань, умінь і навичок, а й уміє оптимально організувати власний робочий простір, адекватно реагувати на зміни в зовнішньому середовищі, підтримувати в гармонійному балансі внутрішній емоційний стан і зміцнювати фізичне та психічне здоров'я (власний і учнів).

Стосовно освітнього середовища ЗВО здоров'язбережувальні технології є системою комплексних заходів, що базуються на взаємодії чинників освітнього процесу, які спрямовані на збереження здоров'я суб'єктів освітнього простору [14]. До основних різновидів технологій, що реалізуються у ЗВО, належать технології, спрямовані на забезпечення безпеки життєдіяльності студентів, реалізацію фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів, а також використання оздоровчої діяльності прикладного характеру [14]. Загалом здоров'язбережувальні технології варто класифікувати на основі таких критеріїв:

- щодо підходів до охорони праці (фізкультурно-оздоровчі, медико-гігієнічні, екологічні, технології забезпечення безпеки життєдіяльності);
- згідно з характером діяльності (приватні та комплексні);
- за характером спрямованості діяльності (психолого-педагогічні, компенсаторно-нейтралізаційні, навчально-виховні, особистісно-розвивальні, захисно-профілактичні) [6, 48].

Таким чином, варто констатувати недостатність застосування здоров'язбережувальних технологій у ЗВО, зокрема і в предметно-методичній підготовці майбутніх учителів. Як альтернативу пропонуємо під час вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу не лише засвоєння предметних знань щодо здоров'язбереження та здоров'язбережувальних технологій, а і їхнього практичного використання, зокрема психогімнастики, релаксаційних хвилин, аутотренінгу, дихальної гімнастики, що дасть змогу студентам набутися власного досвіду реалізації цих прийомів і перенести їх надалі у професійну сферу.

Так, актуальним буде проведення фізкультхвилин на заняттях, особливо лекційного типу. Час проведення таких пауз – не більше 2–5 хвилин, проте в результаті студенти можуть відпочити, переключившись з інтелектуальної роботи на фізичну, а також відновити працездатність рук, які зазнають особливих навантажень у процесі письма. Ще одним позитивним моментом проведення таких фізкультхвилин є те, що майбутні вчителі знайомляться з різними варіантами організації динамічних пауз у школі, запам'ятовують їх і згодом можуть використовувати у власній професійній діяльності.

Також позитивний ефект під час проведення лекційних і практичних занять мають такі форми роботи, як педагогічний аутотренінг і дихальна гімнастика. Аутогенне тренування (коротко – ауто-тренінг) – це комплекс вправ, метою яких є зняття психологічної та фізичної напруги, саморегуляція і саморозвиток особистості. Раніше аутотренінг використовувався у медицині та пов'язувався з дослідженням досвіду йогів і вивченням впливу практикованої ними гімнастики на загальний стан організму [13]. Надалі науковцями було доведено позитивний взаємозв'язок між глибоким м'язовим розслабленням, що досягається під час аутотренінгу, і зняттям емоційної напруги та поліпшенням загального стану центральної нервової системи. Особливої актуальності набуває ця форма роботи в контексті специфіки майбутньої професійної діяльності студентів, адже професія “вчитель” належить до однієї зі стресогенних.

Аутотренінг можливо проводити як на початку заняття, так і наприкінці – залежно від його мети. Наприклад, якщо планується довгострокова і відповідальна робота протягом усього заняття, а студенти надто напружені, то доцільно використовувати аутотренінг на початку заняття. Для досягнення найкращого результату необхідно інтегрувати в ці вправи чотири основні елементи: концентрацію уваги, м'язове розслаблення, самонавіювання і вихід з аутотренінгу. Під час занять дисциплін психолого-педагогічного циклу можливо не лише знайомити майбутніх учителів із різними педагогічними аутотренінгами з метою зняття психологічних затисків на поточний момент, а й з метою розширення знань у цій галузі для майбутнього застосування у професійній галузі. Так, окремо існують педагогічні аутотренінги, присвячені налаштуванню на урок, відвідуванню школи, серйозну розмову тощо.

Висновки. Освітній процес у ЗВО передбачає формування у майбутніх вчителів готовності до професійної діяльності, для цього важливо створити такі психолого-педагогічні умови, які ефективно стимулюють пізнавальну активність студентів, дають змогу зайняти особистісну позицію та повною мірою виявити себе суб'єктами навчальної

діяльності. Для ефективнішого досягнення освітніх і виховних цілей, підтримки мотивації майбутніх учителів важливо використовувати елементи здоров'язбережувальних технологій. Їхнє застосування спрямоване на створення оптимальних умов професійної підготовки для збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров'я студентів. У предметно-методичній підготовці майбутніх учителів використання здоров'язбережувальних технологій дає можливість зберегти здоров'я студентів і занурити майбутніх учителів у специфіку професії. У виборі здоров'язбережувальних технологій важливо звертати увагу не лише на здоров'язбережувальний ефект, а й на набуття студентами досвіду їх практичного застосування, який вони можуть реалізувати на практиці та під час роботи в школі. З огляду на це актуалізується необхідність інтеграції здоров'язбережувальних технологій до програм дисциплін педагогічного та методичного циклу одночасно як засобу навчання і як об'єкта вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ашиток Н. Формування творчої особистості майбутнього педагога в закладах вищої освіти. *Молодь і ринок*. 2024. Вип. 12 (232). С. 46–50.
2. Бельорін-Еррера О.М., Корженко І.О. Концепція здоров'яорієнтованого світогляду. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження. Харків, 2024. 244 с.
3. Белкова Т.О. Здоров'язберігаючі технології в контексті освітнього середовища. *Health & Education*. 2023. Вип. 4. С. 235–239.
4. Бигар Г. Проблема формування здоров'язбережувального середовища початкової школи: основні чинники та програмно-цільове забезпечення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 78 (1). С. 263–269.
5. Грибан Г.П., Пилипчук П.Б., Опанчук Д.Р. *Підготовка майбутніх вчителів фізичної культури до професійної діяльності. Вісник Національного університету “Чернігівський колегіум” імені Т. Г. Шевченка*. 2024. Вип. 25. С. 125–130.
6. Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі: колективна монографія / за заг. ред. Л.М. Рибалко. Тернопіль : Осадца В.М., 2019. 400 с.
7. Кучинська Л.Ф. Рекреаційні засади збереження професійного здоров'я педагогічних працівників у системі методичної роботи закладів дошкільної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомирський держ. ун-тет ім. І. Франка, Житомир, 2021. 169 с.
8. Мосейчук Ю.Ю. Психолого-педагогічні аспекти вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у контексті неперервної освіти. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету “Україна”*. 2017. Вип. 13. С. 53–57.
9. Осадченко Т. Створення здоров'язбережувального середовища початкової школи : практичний poradnik. Умань : Візаві, 2016. 234 с.
10. Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років. URL: http://mpu.edu.ua/EKTS/proekt_koncepc.pdf
11. Проценко А.А., Гарбар Д.О. Фахова підготовка майбутніх вчителів фізичної культури у закладах вищої освіти

як актуальна проблема сучасної науки та освітньої практики. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2023. Вип. 9 (169). С. 135–139.

12. Савіцька В.В. Залучення викладачів у дисемінацію інноваційного педагогічного досвіду в закладах вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 54 (2). С. 99–103.

13. Сливка Л. Здоров'язбережувальна педагогіка: навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г.М., 2016. 200 с.

14. Сучасні здоров'язбережувальні технології: монографія / за заг. ред. Ю.Д. Бойчука. Харків: Оригінал, 2018. 724 с.

15. Шаповалова І. Модель підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійного самовдосконалення в умовах модернізації професійної освіти. *Витоки педагогічної майстерності*. 2015. Вип. 15. С. 336–342.

REFERENCES

1. Ashytok, N. (2024). Formuvannia tvorchoi osobystosti maibutnoho pedahoha v zakladysh vyshchoi osvity [Formation of the creative personality of the future teacher in higher education institutions]. *Youth & market*, No. 12 (232), pp. 46–50. [in Ukrainian].

2. Belorin-Errera, O.M. & Korzhenko, I.O. (2024). Kontsepsiia zdoroviaorientovanoho svitohliadu. Zahalna teoriia zdorovia ta zdoroviazberezhennia [Concept of a health-oriented worldview. General theory of health and health care]. Kharkiv, 244 p. [in Ukrainian].

3. Biolkova, T.O. (2023). Zdoroviazberihaiuchi tekhnolohii v konteksti osvithnoho seredovyshcha [Health-saving technologies in the context of the educational environment]. *Health & Education*, Issue 4, pp. 235–239. [in Ukrainian].

4. Byhar, H. (2024). Problema formuvannia zdoroviazberezhuvannia seredovyshcha pochatkovoї shkoly: osnovni chynnyky ta prohramno-tsilove zabezpechennia [The problem of forming a health-preserving environment in primary school: main factors and program-targeted support]. *Current issues of the humanities*, Vol. 78 (1), pp. 263–269. [in Ukrainian].

5. Hryban, H.P., Pylypchuk, P.B. & Opanchuk, D.R. (2024). Pidhotovka maibutnikh vchyteliv fizychnoi kultury do profesiinoi diialnosti [Preparation of future physical education teachers for professional activity]. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Chernihiv Collegium*, Vol. 25, pp. 125–130. [in Ukrainian].

6. Rybalko, L.M. (2019). Zdoroviazberezhuvanni tekhnolohii v osvithnomu seredovyshchi: kolektyvna monohrafiia [Health-saving technologies in the educational environment: collective monograph]. Ternopil, 400 p. [in Ukrainian].

7. Kuchynska, L.F. (2021). Rekrealohichni zasady zberezhenia profesiinoho zdorovia pedahohichnykh pratsivnykiv

u systemi metodychnoi roboty zakladiv doshkilnoi osvity [Recreational principles of preserving the professional health of pedagogical workers in the system of methodological work of preschool educational institutions]. *Candidate's thesis*. Zhytomyr, 169 p. [in Ukrainian].

8. Moseichuk, Yu.Yu. (2017). Psykholoho-pedahohichni aspekty vdoshkonalennia profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury u konteksti neperervnoi osvity [Psychological and pedagogical aspects of improving the professional training of future physical education teachers in the context of continuing education]. *Collection of scientific works of the Khmelnytsky Institute of Social Technologies of the University "Ukraine"*, Vol. 13, pp. 53–57. [in Ukrainian].

9. Osadchenko, T. (2016). Stvorennia zdoroviazberezhuvannia seredovyshcha pochatkovoї shkoly: praktychnyi poradyk [Creating a health-saving environment in a primary school: a practical guide]. Uman, 234 p. [in Ukrainian].

10. Proiekt Kontseptsii rozvytku osvity Ukrainy na period 2015–2025 rokiv [Draft Concept of Education Development of Ukraine for the period 2015–2025]. (2015). Available at: http://mpu.edu.ua/EKTS/proekt_koncepc.pdf [in Ukrainian].

11. Protsenko, A.A. & Harbar, D.O. (2023). Fakhova pidhotovka maibutnikh vchyteliv fizychnoi kultury u zakladysh vyshchoi osvity yak aktualna problema suchasnoi nauky ta osvithnoi praktyky [Professional training of future physical education teachers in higher education institutions as an urgent problem of modern science and educational practice]. *Scientific journal of the Drahomanov National Pedagogical University*, Vol. 9 (169), pp. 135–139. [in Ukrainian].

12. Savitska, V.V. (2022). Zaluchennia vykladachiv u dyseminatsiiu innovatsiinoho pedahohichnoho dosvidu v zakladysh vyshchoi osvity [Involvement of teachers in the dissemination of innovative pedagogical experience in higher education institutions]. *Innovative Pedagogy*, Vol. 54 (2), pp. 99–103. [in Ukrainian].

13. Slyvka, L. (2016). Zdoroviazberezhuvanna pedahohika [Health-saving pedagogy]. Teaching-methodical manual. Ivano-Frankivsk, 200 p. [in Ukrainian].

14. Boichuk, Yu.D. (2018). Suchasni zdorov'iazberezhuvanni tekhnolohii [Modern health-saving technologies]. Kharkiv, 724 p. [in Ukrainian].

15. Shapovalova, I. (2015). Model pidhotovky maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury do profesiinoho samovdoshkonalennia v umovakh modernizatsii profesiinoi osvity [Model of training a future physical education teacher for professional self-improvement in the context of the modernization of vocational education]. *Origins of pedagogical skill*, Vol. 15, pp. 336–342. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.02.2025

“Учитель – це той, хто виховує і виходує нашу зміну, це той, хто вкладає в маленькі голівки наших дітей найвищі ідеали людства, прищеплює їм любов до життя і до праці, прекрасне почуття колективу, честь і мужність, ясність у поглядах, безмежну жадобу до знань”.

Мақсим Фільський
український поет, перекладач

УДК 37.012

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.324131>

Руслан Басенко, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри правознавства та фінансів,
заступник директора з науково-педагогічної роботи,
міжнародної та грантової діяльності
Полтавського інституту економіки і права

“AD FONTES”¹: ІСТОРИЧНІ ПЕРШОДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ІДЕЇ ЦІЛІСНОЇ ОСВІТИ ОСОБИСТОСТІ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ СВІТОГЛЯДНИХ СИСТЕМАХ РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ

Студію присвячено систематизації та атрибуції найважливіших першоджерел історико-педагогічного дослідження розвитку ідеї цілісної освіти особистості в європейських світоглядних системах раннього Нового часу, оцінці їхнього джерелознавчого та пізнавального потенціалу. Першоджерела, за критерієм спільності форми репрезентації інформації, об'єднано у десять джерельних корпусів, зокрема філософсько-педагогічні твори, промови і відозви, у яких, поряд із обґрунтуванням необхідності та змісту тогочасних суспільно-релігійних змін, було представлено й гуманістичні уявлення про цілісну освіту особистості; інституційно-педагогічні документи; освітні курикулуми, навчальні плани та стандарти, які становлять виняткове значення для висвітлення змісту, методичних та організаційно-педагогічних засад реалізації ранньомодерної ідеї цілісної освіти особистості; духовно-релігійні твори, теологічні трактати і пам'ятки гомілетики (проповіді); автобіографічні, біографічні й агіографічні (життя святих) твори, апологетична література; епістолярні джерела; навчальна література, якою послуговувалися у тогочасних закладах освіти протестантів та єзуїтів; матеріали діловодства (державне, судове, приватне), які дають змогу прослідкувати організаційно-педагогічні та інституційні засади реалізації ідеї цілісної освіти особистості у навчальному процесі тогочасних гімназій і колегіумів; полемічні джерела та філіпінна (критична) література; зображальні та речові джерела, які дають змогу як “персоніфікувати” тогочасний освітній простір, так і побачити його матеріальні свідчення. Зроблено висновок про важливість критичного та релігійно нейтрального аналізу першоджерел, що допоможе уникнути їхнього догматичного трактування, осучаснення і механічної інтерпретації.

Ключові слова: цілісна освіта; історичне першоджерело; джерельний корпус; ренесансний гуманізм; протестантський гуманізм; католицький (посттридентський) гуманізм; ранній Новий час; джерелознавство.

Лім. 16.

Ruslan Basenko, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Head of the Law and Finance Department,
Deputy Director for Scientific and Pedagogical Work,
International and Grant Activities,
Poltava Institute of Economics and Law

“AD FONTES”: HISTORICAL PIONEERS OF THE RESEARCH ON THE DEVELOPMENT OF THE IDEA OF COMPLETE EDUCATION OF THE PERSONALITY IN THE EUROPEAN WORLDVIEW SYSTEMS OF THE EARLY MODERN PERIOD

The studio is dedicated to the systematization and attribution of the most important primary sources of historical and pedagogical research into the development of the idea of holistic education of the individual in the European ideological systems of the early modern period, and the assessment of their source study and cognitive potential. The primary sources, according to the criterion of the commonality of the form of information representation, are combined into ten source corpora, in particular, philosophical and pedagogical works, speeches and appeals, which presented humanistic ideas about the holistic education of the individual; institutional and pedagogical documents, which standardized educational reforms, outlined their directions and content; educational curricula, curricula and standards, which are of exceptional importance for covering the content, methodological and organizational-pedagogical foundations for the implementation of the early modern idea of holistic education of the individual; spiritual and religious works, theological treatises and homiletics (sermons) reflecting the ideological and religious basis of the idea of holistic education of the individual; autobiographical, biographical and hagiographic (lives of saints) works, apologetic literature; epistolary sources that allow us to analyze a significant array of correspondence between the leaders of the European Renaissance,

¹ “*Ad fontes*” – латинський вислів, який має два значення, що є справедливими для назви цієї статті: по-перше, вислів перекладається як “до джерел” та означає дослідницьку позицію, яка орієнтує науковця на всебічне вивчення першоджерел, що і є предметом цього дослідження; по-друге, наведений вислів був девізом ренесансних гуманістів, про яких йде мова у статті, й позначав зміст процесу, що становив сутність європейського Відродження – повернення до античних джерел, вивчення грецьких та римських авторів, опрацювання давньогрецьких і давньоєврейських списків Біблії.

the Protestant Reformation and the Catholic Reform; educational literature; office work materials (state, judicial, private); polemical sources and philippic (critical) literature; visual and material sources that allow us to both “personify” the educational space of that time and see its material evidence.

It has been established that the topic under study is represented by a significant set of primary sources, which determines the need to use a selective method for processing primary sources and forming from them the so-called “general population”. Please note the need to conduct “external” and “internal” criticism of primary sources, their comprehensive analysis and interpretation. A conclusion is made about the necessity of using research tools that would allow the preparation of a historical narrative based on the priorities of critical and religiously neutral analysis, would help to avoid dogmatic interpretation, and would prevent the modernization of sources and their mechanical interpretation.

Keywords: *holistic education; historical primary source; source corpus; Renaissance humanism; Protestant humanism; Catholic (post-Tridentine) humanism; early modern times; source studies.*

Постановка проблеми. “Свідок історичної епохи”, який необхідно “розговорити” – саме таким є сучасне джерелознавче розуміння сутності та особливостей роботи з історичними першоджерелами [14, 306]. Об’єктивність, коректність, правильність та якість наукового історико-педагогічного дослідження значною мірою ґрунтується на сукупності знайдених, опрацьованих та інтерпретованих історичних першоджерел – носіїв інформації, які були створені суб’єктами історичної доби, яку відображають. Пізнавально коректне опрацювання першоджерел дає змогу реконструювати події, явища та факти історії освіти і виховання, а їхній критичний аналіз забезпечує підтвердження або спростування достовірності уявлень про педагогічне життя минулих поколінь. Самодостатність і репрезентативність джерельної бази є вагомим чинником успішності науково-дослідних проєктів в історико-педагогічній галузі. Значущість історичних першоджерел влучно підкреслив оксфордський професор, автор методологічного бестселеру “Ідея історії” Робін Колінгвуд: “Джерело... – це той сировинний матеріал, із якого робиться історія”. Водночас вчений підкреслював виняткову роль історика, адже без інтерпретації, джерела – “німі”. Більше того, історик наголошував, що без історичних першоджерел та “інтелекту, який спроможний дати їм тлумачення ... – немає ніякої історії” [9, 461]. Опрацювання історичних першоджерел дає змогу об’єктивно відтворити педагогічну реальність минулого, науково правильно упорядкувати пізнавальний діалог між сучасними запитами освіти та її історичним досвідом, осмислити та інтерпретувати здобуті наукові результати [2, 7].

Виняткове значення джерельна база становить для вивчення історико-педагогічних проблем, які стосуються давніших періодів цивілізаційного поступу, як-от епоха раннього Нового часу – період історичних змін суспільно-політичного та соціокультурного життя, активної інтелектуальної дискусії філософів, мислителів, педагогів щодо сутності світобудови і буття людини, змісту світогляду, ефективних напрямів і методів освіти та виховання. Гуманізм Ренесансу, ідейно-релігійна дискусія про-

тестантської Реформації та католицької Реформи, філософія раціоналізму – всі ці соціокультурні рухи відіграли роль драйвера “історико-цивілізаційного зламу”, що на початку XVI ст. започаткував формування модерної європейської культури та цивілізації. Історико-педагогічна реконструкція зазначеної історичної проблеми потребує залучення особливого кола першоджерел, а також відповідних історичних технік їхньої атрибуції та тлумачення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічний вимір історико-педагогічного джерелознавства у вітчизняній науці представлений досить широко. Зазначеній проблематиці присвятили окремі фундаментальні дослідження історики педагогіки – Олена Адаменко, Лариса Березівська, Леонід Ваховський, Микола Галів, Нестор Гупан, Наталія Дічек, Тетяна Завгородня, Іван Зайченко, Світлана Золотухіна, Наталія Коляда, Віталій Курило, Ольга Сухомлинська, Євген Хриков, Інна Шоробура та інші вчені. Окремо важливо назвати методологів українського історичного джерелознавства – Ірину Войцехівську, Ярослава Калакуру, Марину Палієнко, Петра Радька, Наталю Яковенко та інших науковців, які визначали сутність та особливості структурування історичних першоджерел, методику інтерпретації та герменевтичні процедури їхнього опрацювання, техніки “внутрішньої” і “зовнішньої” критики, розкривали дослідницькі “секрети” про те, як “розговорити” й атрибутувати джерело, скласти до нього “питальник”, схопити” думку, зрозуміти приховані філософсько-педагогічні смисли, читаючи історичні трактати “між рядків”.

Мета статті – представити, систематизувати і атрибутувати найважливіші першоджерела історико-педагогічного дослідження розвитку ідеї цілісної освіти особистості в європейських світоглядних системах раннього Нового часу, оцінити їхній джерелознавчий та пізнавальний потенціал. Поставлена мета є новою у вітчизняній історико-педагогічній думці. Водночас варто зробити заувагу про те, що джерельна база досліджуваної теми досить багата, а відтак ми ставимо завдання систематизувати і проаналізувати інтерпретаційні можливості найважливіших першоджерел, які є “стратегічними” й дають змогу репрезентувати найпосутніші виміри розвит-

ку ідеї цілісної освіти особистості у ранній Новий час.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. У системі методології історико-педагогічного дослідження наукова джерелознавча критика становить виняткове значення та є фундаментом історико-педагогічних студій. Сучасна вчена Лариса Березівська підкреслювала, що з-поміж методів підготовки історико-педагогічних студій ключове місце посідають джерелознавчий аналіз та джерелознавчий синтез. Перший – дає змогу здійснити виявлення зовнішніх особливостей джерела, його автентичність, місце, час, обставини та мотиви створення, провести інтерпретацію і визначити наукову значущість. Натомість джерелознавчий синтез уможливує формування комплексу історико-педагогічних першоджерел, а також отримання науково перевірених фактів для розв’язання завдань дослідження [3, 40].

Водночас першоджерела з якими, як правило, працює історик педагогіки, дуже часто вже є оповідями про минуле, написаними його сучасниками. На таку особливість джерельної бази звертав увагу сучасний методолог історії педагогіки Леонід Ваховський зазначивши, що історія педагогіки почасти є “оповіддю про оповіді про педагогічне минуле”. Із цієї причини, як констатував вчений, “... в історико-педагогічних дослідженнях виникає “ефект подвійного викривлення”: по-перше, самі історичні документи, з якими ми маємо справу, можуть не відповідати реальності; по-друге, наша інтерпретація цих документів може не відповідати минулому” [6, 43]. Історико-педагогічні джерела є “свідками” історичної доби, вони відображають як педагогічну реальність минулого, так і мають почасти “важкі” ідеологічні нашарування, відбитки панівних у певний історичний період цінностей, суспільно-політичних уявлень, релігійних переконань тощо, що накладає відбиток на їхню історичну об’єктивність. Більше того, першоджерела, маючи широкі зв’язки з суспільно-політичними, соціально-економічними, соціокультурними процесами епохи, несуть на собі відображення і особистих цінностей, установок, “страхів” та “внутрішньої ментальності” авторів, що вимагає вибору відповідних процедур “внутрішньої” і “зовнішньої критики” [7, 14–15]. Із огляду на це виникає виняткова необхідність ретельного й уважного опрацювання джерельної основи дослідження, а також дотримання наукових процедур тлумачення та інтерпретації першоджерел.

Окрему специфіку має і джерельна база дослідження ранньомодерної ідеї цілісної освіти особистості. Її формування відбувалося в умовах складних і суперечливих цивілізаційних змін, які на початку XVI ст. охопили суспільно-політичну, соціокультурну, релігійно-світоглядну, ідейно-інтелектуаль-

ну сфери життя тогочасних європейців. Побудова ціннісно-смыслових засад ідеї цілісної освіти особистості відбулася у межах інтелектуальної дискусії ренесансного гуманізму, яка була “підхоплена” та продовжена протестантською Реформацією і Католицькою Реформою. Враховуючи сказане, можемо констатувати, що джерельна база історико-педагогічної реконструкції ранньомодерної ідеї цілісної освіти особистості є багатою й досить строкатою та різноманітною за формою і змістом. Вона об’єднує розрізнену сукупність численних філософських трактатів, духовно-релігійних творів, епістолярної та гомілетичної спадщини, освітніх документів і матеріалів шкільного діловодства. На нашу думку, відомі нам першоджерела доцільно об’єднати у десять джерельних корпусів, критеріями для формування яких визначити спільність форми репрезентації інформації у першоджерелі.

Перший джерельний корпус – філософсько-педагогічні твори, промови та відозви, у яких, поряд із обґрунтуванням необхідності та змісту тогочасних суспільно-релігійних змін, було представлено й гуманістичні уявлення про цілісну освіту особистості. Це твори гуманістів доби Чинквеченто (XVI ст.), зокрема Еразма Роттердамського, який залишив багату філософсько-педагогічну спадщину, зокрема такі трактати, як “Зброя християнського воїна”, “Скарга світу”, “Війна мила тим, хто її не зазнав”, “Про виховання дітей”, “Про пристойність дитячих звичаїв”, “Виховання християнського правителя”, сатиричні твори “Похвала глупоті”, “Домашні бесіди” та інші твори, у яких порушував чимало питань, які стосувалися навчання і виховання особистості, обґрунтовував гуманістичний ідеал цілісної освіти особистості [13]. Проблематикою виховання активно займався й тогочасний видатний тогочасний іспанський гуманіст Х.Л. Вівес. У низці педагогічних трактатів, зокрема “Про вчення”, “Про душу й життя”, “Про раціональні заняття з дітьми”, “Про виховання християнської жінки”, “Про метод вивчення мови” та інших, педагог розглядав навчання і виховання як єдине ціле, звертав увагу на гуманістичну мету та цінність освіти [16].

Вагомий джерельний потенціал становлять промови та послання лідерів протестантської Реформації, освітні інституції якої були основою практичної реалізації гуманістичної ідеї цілісної освіти особистості. Лідери протестантської Реформації суттєво змінили й доповнили ранньомодерну парадигму гуманістичного виховання, синтезувавши християнсько-гуманістичні та конфесійно-релігійні інтерпретації. Педагогічна концепція протестантського гуманізму була викладена насамперед у працях Мартіна Лютера, який підготував низку програмних творів, як-от “Послання до радників усіх міст землі німецької. Про те, що їм слід засновува-

ти й підтримувати християнські школи”, “Проповідь про те, що потрібно посилати дітей у школи” тощо. Значно доповнили такий педагогічний дискурс праці Філіпа Мелангтона, зокрема промова “Про поліпшення навчання юнаків”, “На похвалу новій школі”, а також “Настанови візитаторів призначених для пасторів в землях герцога Генріха Саксонського”.

Другий джерельний корпус – інституційно-педагогічні документи. Якщо європейські гуманісти та протестантські реформатори зосереджувалися на підготовці філософсько-педагогічних творів і промов, лідери католицької Реформи, в основі якої був орден єзуїтів, важливого значення надавали формалізації освітніх реформ, підготувавши інституційно-нормативні документи, зокрема “Формули Інституту Товариства Ісуса” та “Конституції Товариства Ісуса”, у яких освітній трек займав чільне місце. У документах підкреслювалася ключова місія ордену єзуїтів – організація освіти і виховання тогочасної молоді, “... докладання особливих зусиль для поступу душ у християнському житті та науці ... особливо через навчання дітей” [10, 3–4].

У “Конституціях Товариства Ісуса” (“Constitutiones Societatis Iesu”) було окреслено ціннісні, організаційно-педагогічні засади орденського шкільництва, визначалася місія та педагогічна ідентичність єзуїтів, було представлено духовно-педагогічні умови первинної освіти нових учасників товариства, структуру, методи та форми навчання і виховання. Окрему частину документа було присвячено обґрунтуванню педагогічного ідеалу, системи чеснот і християнської досконалості. Важливе місце в цій групі джерел також належить орденському документу під назвою “Перший і Загальний екзамен, який слід пропонувати всім, хто звертається з проханням про вступ до Товариства Ісуса” (“Examen Generalis”). У ньому визначався поділ єзуїтської освіти на опіку над орденською (Sholastici S.I.) та світською (Sholares Externi) молоддю, було окреслено педагогічні особливості вступних випробувань (пробацій), представлено спосіб життя та уклад у школах ордену.

Третій джерельний корпус – освітні курикулами, навчальні плани та стандарти, які мають виняткове значення для висвітлення змісту, методичних та організаційно-педагогічних засад реалізації ранньомодерної ідеї цілісної освіти особистості. Пріоритетне місце в цьому корпусі першоджерел належить єзуїтському шкільному статуту – “Ratio Atque Institutio Studiorum Societatis Iesu” (“Уклад студій Товариства Ісуса”). У цьому освітньому стандарті було детально та послідовно представлено систему єзуїтської освіти, окреслено зміст педагогічного ідеалу тощо. Документ регламентував хід навчальних занять, пояснював підходи до викладання дисциплін, методи і форми проведення

лекцій, диспутів. Такий освітній курикулум не лише визначав змістові та організаційно-педагогічні засади єзуїтського шкільництва, але й репрезентував його філософію, визначав гуманістичний характер тогочасної освітньої системи Товариства Ісуса [15].

Важливе значення для розкриття змісту ранньомодерної ідеї цілісної освіти особистості мають навчальні плани протестантських закладів освіти – гімназій Й. Штурма, Ф. Троцендорфа, Й. Камераріуса та інших. Одним із найуспішніших тогочасних планів був проєкт керівника гімназії міста Нюрнберг Йоахіма Камераріуса, який він виклав у трактаті “Діалог про гімнасії”. Також важливо назвати й навчальні плани, які запропонував Ф. Мелангтон, зокрема “Найдавніший із до сьогодні відомих шкільних планів для німецької школи (школа міста Ейслебена)”, “Уклад студій, нещодавно заснованих у Нюрнберзі” та інші.

Четвертий джерельний корпус – духовно-релігійні твори, теологічні трактати та пам’ятки гомілетики (проповіді). Такі першоджерела є цінними для розуміння духовно-релігійних засад педагогіки протестантів та єзуїтів, відображають її ідейно-релігійну основу. Релігійна спадщина Реформації представлена творами М. Лютера, Ж. Кальвіна, У. Цвінглі, Т. Мюнцера, Ф. Мелангтона, Й. Штурма та інших. З-поміж низки трактатів вагоме значення для тлумачення тогочасного протестантського розуміння ідеї цілісної освіти особистості мають трактати лідера Реформаційного руху Мартіна Лютера, зокрема “До християнського дворянства німецької нації про виправлення християнства”, “Про світську владу”, “Про свободу християнина” тощо. Цінним для осмислення педагогічної системи протестантизму є твір під назвою “Застільні бесіди” (1566), який становить компедіум висловів та позицій Мартіна Лютера щодо різних питань облаштування церковно-релігійного, соціокультурного життя, реалізації освітніх перетворень [12].

З-іншого боку – духовно-релігійна спадщина ордену єзуїтів, зокрема Ігнатія Лойоли, П. Фавра, А. Араози, П. Рібаденейри, Л. Камари, Я. Лайнеса, Х. Поланко, Є. Надаля та інших, твори яких відображають еволюцію духовно-педагогічного вчення Товариства Ісуса. Окремо важливо відзначити духовно-педагогічну спадщину засновника єзуїтів Ігнатія Лойоли, насамперед його “Духовні вправи” – посібник із духовного виховання, який був укладений Ігнатієм у міру його “наближення” до спасіння. У творі зазначалося, що “... під назвою духовних вправ ми маємо на увазі кожен спосіб виконання іспиту совісті, розважання, споглядання, словесної чи мисленної молитви та інших духовних дій... Оскільки, як гуляння, ходіння та бігання є вправами тілесними, так вправами духовними зветься і будь-який спосіб за допомогою якого

душа готується і налаштовується на те, аби позбутися всіляких неупорядкованих схильностей” [11, 32]. Крім молитовного змісту, “Духовні вправи” містять вагомий педагогічний потенціал, відображають зміст орденської педагогіки в цілому.

Окремо варто згадати і теологічні твори єзуїтів, насамперед представників Саламанкської школи – Ф. Суареса (“Метафізичні міркування”), Л. Моліни (“Про правосуддя і право”, “Згода вільної волі з дарами благодаті”), Г. Васкеса (“Моральні твори”). Зміст богословських трактатів свідчив, що в центрі міркувань авторів було поставлено людину, духовно-педагогічні засади її особистісної розбудови та удосконалення чеснот. Зміст праць Ф. Суареса, Л. Моліни, Г. Васкеса та інших теологів ордену єзуїтів засвідчують значний вплив гуманістичної ідеології, ренесансного права індивідуальності та аргументації свободи особистості на розробку філософсько-педагогічних і морально-етичних засад єзуїтської педагогіки.

П'ятий джерельний корпус – автобіографічні, біографічні та агіографічні (життя святих) твори, апологетична література. Із огляду на релігійну специфіку проблематики дослідження, такі джерела є особливо важливими, адже дають змогу прослідкувати особливості розуміння та інтерпретації гуманістичної ідеї цілісної освіти особистості, розкрити місце і роль тогочасних лідерів у її адвокації та поширенні. Джерельний корпус представлений передусім “Заповітом прочанина”, автобіографічною розповіддю Ігнатія Лойоли [8], його “Духовним щоденником”, книгами новіціатів, персональними формулами і каталогами схоластів орденських колегіумів, списками учнів протестантських шкіл.

Шостий джерельний корпус – епістолярні джерела, які становлять досить значну частку джерельної бази дослідження. Мова йде про листування лідерів європейського Відродження, якому гуманісти приділяли великого значення. Активно листувалися Х.Л. Вівес, Т. Мор, Ф. Рабле, Еразм Роттердамський, С. Оріховський. Не менший інтерес до епістолярного жанру виявляли й протестантські реформатори. Це листи М. Лютера, Ж. Кальвіна, У. Цвінглі, Т. Мюнцера, Ф. Меленгона, Й. Штурма та інших. Виняткове пізнавальне значення має також епістолярна спадщина ордену єзуїтів. Насамперед це листи засновника єзуїтів Ігнатія Лойоли, які опубліковано у багатотомному проєкті “MHSP” (корпус “Monumenta Ignatiana”), що нараховує чотири серії. Окремо варто назвати листи Ігнатія Лойоли “Про гуманізм”, “Як спілкуватися”, “Сестрі Терезі Редждель”, “Отцю Мануїлу Міоне”, “Франциску Борджа герцогу Гандійському” того. Активним було й листування між членами ордену (Ф. Ксаверій, Я. Лаїнес, Є. Надаля, Х. Поланко, А. Сальмерон, П. Фарв та інші).

Сьомий джерельний корпус – навчальна література, якою послуговувалися у тогочасних закладах освіти протестантів та єзуїтів. Окремо варто назвати такі підручники, як “Практика латинської мови” Х.Л. Вівеса, “Грамматика латинської мови” іспанського єзуїта Еммануїла Альвареса, трактат із поетики Юлія Скалігера “Poëtices Libri Septem”. Осібне місце займають підручники Еразма Роттердамського, зокрема “De Ratione Studii”, “De Copia Verborum”, “De Conscribendis Epistolis”, “De Octo Partibus Rationis Constructione”, “De Civilitate Morum” та інші.

Восьмий джерельний корпус – матеріали діловодства (державне, судове, приватне), які дають змогу прослідкувати організаційно-педагогічні та інституційні засади реалізації ідеї цілісної освіти особистості в навчальному процесі тогочасних гімназій і колегіумів. Корпус об'єднує документи щодо регламентації освітнього процесу, його адміністративного регулювання та фінансово-економічного забезпечення. До матеріалів діловодства можна віднести фундаційні акти (листи про надання матеріальної основи для заснування орденських колегіумів), державні привілеї школам та університетам, розпорядчі приписи, інструкції, інвентарі, книги прибутків і видатків тощо. Приміром, можна назвати “Привілей польського короля Яна II Казимира школі Львівського єзуїтського колегіуму про надання статусу університету”, “Привілей короля Владислава IV про передачу Новгород-Сіверського Спаського монастиря ордену єзуїтів”, “З інструкції віце-провінціала ордену єзуїтів Ф. Суньєро, даній П. Скарзі” та інші документи. Такі першоджерела дають змогу проаналізувати рівень організаційного, кадрового, фінансового, матеріального забезпечення освітнього процесу, визначити рівень державної підтримки, місце і роль приватних ініціатив у заснуванні освітніх осередків тощо.

Дев'ятий джерельний корпус – полемічна джерела та філіпінна (критична) література. Твори, об'єднані у цій групі, викликають особливий пізнавальний інтерес, адже формування ранньомодерного освітнього простору відбувалося у складній боротьбі світоглядних систем, інституційні репрезентанти яких почасти не нехтували виголошенням взаємних “філіпиків”, розповсюдженням міфів та контраверсій. Особливого поширення полемічна література (*Polemica*) набула у тогочасному українському просторі, який стояв перед викликами Реформації та Католицької Реформи. Такі першоджерела представлені численними творами русько-українських полемістів – І. Вишенський (“Послання до князя Василя Острозького”), М. Смотрицький (“Тренос, або плач за Святою Східною Церквою”), Г. Смотрицький (“Ключ до царства небесного”) та іншими трактатами у яких велася дискусія та суперечка,

почасти антагоністично критикувався процес інтеграції єзуїтів і протестантів у тогочасне українське середовище, було підкреслено їхні асиміляційні та денаціоналізаційні мотивації.

Філіпично-маніпулятивна (Philippika) література також добре відображає “градус” тогочасної суспільної дискусії між різними культурно-світоглядними системами. Мова йде про антигуманістичні твори, авторство яких приписувалося певній інституції, чого насправді не було. Так, поширеними у тогочасному суспільстві були “Таємні настанови” (“Monita Secreta”, 1614 р.) – інструкції, що набули поширення як внутрішній секретний документ Товариства Ісуса. Його зміст не в найкращому світлі представляв особливості внутрішньо-орденської стратегії діяльності, що дало підстави сформулювати уявлення про учителів-єзуїтів як підступних і хитрих “місіонерів”. Нині доведено, що “Таємні настанови” – антиєзуїтський памфлет і документальна фальсифікація, автором якої був ексклєн ордену Є. Загоровський. Він належав до відомого православного шляхетського роду, й будучи виключеним із Товариства Ісуса, використав саме такий шлях зведення рахунків.

Попри відсутність історичної об’єктивності у змісті таких першоджерел, вони становлять вагоме значення з огляду можливості описати тогочасні суспільні стереотипи щодо педагогічних ідей та освітніх практик протестантів та єзуїтів, зрозуміти систему ставлень до тогочасних релігійних інституцій, які відігравали ключову роль у практичному втіленні ранньомодерної ідеї цілісної освіти особистості.

Десятий джерельний корпус – зображальні та речові джерела, які дають змогу як “персоніфікувати” тогочасний освітній простір, так і побачити його матеріальні свідчення. Джерельний корпус представлений насамперед зображеннями лідерів гуманістичного руху, протестантської Реформації, католицького Відродження, гравюрами, портретним живописом, вітражами тощо. Окреме значення мають карикатури, що відображають тогочасне сприйняття, міфи і контраверсії щодо ордену єзуїтів чи протестантів. Важливе місце займають архітектурні пам’ятки – єзуїтські колеґіуми, протестантські гімназії, університети, споруди домів та бурс ордену єзуїтів, храмів і костелів, каплиць тощо. Архітектурна велич і статусність ранньомодерних будівель, які були центрами освіти, засвідчує кардинальну зміну в світогляді тогочасних європейців щодо розуміння виняткового значення навчання для розвитку суспільства. Також варто відзначити ранньомодерні стародруки, їхні титульні аркуші, які є особливими витворами книжкового мистецтва.

Джерельна база історико-педагогічного порівняння розвитку ідеї цілісної освіти особистості в

культурно-філософських системах раннього Нового часу має низку особливостей, які необхідно врахувати, формуючи пізнавальний інструментарій:

– **по-перше**, досліджувана тема репрезентована значною сукупністю першоджерел, які важко одночасно охопити, що зумовлює, за влучною порадою Олени Адаменко, використання вибіркової методики опрацювання першоджерел і формування з них т. зв. “генеральної сукупності” – джерельного масиву, пізнавальні можливості якого дозволяють вивчити історико-педагогічну проблему [1, 11];

– **по-друге**, порушена тема дослідження є синтезною, а відтак вимагає по-особливого врахувати статус історії педагогіки, яка є одночасно педагогічною та історичною дисципліною [5, 80]; комплекс підібраних першоджерел дає змогу аналізувати педагогічні ідеї та практики в широкому суспільно-політичному і соціокультурному контексті ранньомодерного європейського суспільства, запобігає ризику аналізувати освітні ідеї поза реаліями історичного часу;

– **по-третє**, особливість досліджуваного історичного періоду, яка полягає насамперед у складній взаємодії, синкретизмі, а почасті еkleктиці різних світоглядних систем, вимагає проведення “зовнішньої” та “внутрішньої” критики першоджерел, формування “питальника” з метою “розговорити” джерело і зрозуміти очевидні й приховані смисли, здійснення “перехресного допиту” першоджерел, підтвердження одного і того ж факту різними джерелами [14, 306];

– **по-четверте**, опрацювання вибраної джерельної бази відкриває перспективи вивчення ранньомодерної ідеї цілісної освіти особистості на методологічному підґрунті інтелектуальної історії, зокрема дає змогу відповісти на виклик *проблематизації* ідеї цілісної освіти як предмета дослідження (джерела дають змогу прослідкувати ідею та цінності цілісної освіти в різних культурно-філософських системах), а також сприяє її *розумінню* (джерела дають можливість висвітлити історичний контекст появи і розвитку ідеї цілісної освіти особистості, прослідкувати її зміни й інтерпретації) [4, 72].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як бачимо, представлена джерельна база вимагає особливого дослідницького інструментарію, що зумовлено вивченням освітнього виміру різних культурно-філософських систем раннього Нового часу, їхнім релігійним підґрунтям. Із огляду на широкий розвиток гуманістичного руху і активну місійну й освітню діяльність протестантської Реформації та католицької Реформи, джерельна база дослідження є досить багатою. Запропонований огляд джерел не претендує на вичерпність, а є радше спробою маркувати ключові першоджерела. Представлена класифікація джерел – досить умовна, адже одне і те саме джерело досить часто може

бути включеним у різні корпуси першоджерел. З огляду на світсько-релігійну специфіку наукової проблеми, важливо вибудувати такий дослідницький інструментарій опрацювання та тлумачення першоджерел, який би дав змогу підготувати історичний наратив на пріоритетах критичного та релігійно нейтрального аналізу, допоміг би уникнути догматичного трактування, запобіг би осучасненню джерел і їхній механічній інтерпретації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адаменко О.В. Методологія формування джерельної бази історико-педагогічного дослідження. *Педагогічний дискурс*. 2013. Вип. 15. С. 10–13.
2. Березівська Л.Д. Джерельна основа історико-педагогічних досліджень як методологічна проблема. *Сучасні вимоги до організації та проведення історико-педагогічних досліджень* : зб. матеріалів наук.-методол. семінару. Київ : ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського, 2017. С. 6–7.
3. Березівська Л.Д. Основоположні засади історико-педагогічних досліджень: теорія і методологія. *Шлях освіти*. 2010. № 1. С. 37–42.
4. Ваховський Л.Ц. Історія педагогіки як інтелектуальна історія. *Освіта та педагогічна наука. Education and pedagogical sciences*. 2019. № 2. С. 69–76.
5. Ваховський Л.Ц. Методологічний потенціал інтерпретації в історико-педагогічному дослідженні. *Освіта та педагогічна наука. Education and pedagogical sciences*. 2018. № 1. С. 76–84.
6. Ваховський Л.Ц. Наратив у історико-педагогічному дослідженні: методологічний аналіз. *Шлях освіти*. 2007. № 1. С. 42–45.
7. Воронка М.І. Джерельна база історико-педагогічного дослідження: поняття та специфіка. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія “Педагогіка і психологія”*. 2018. № 2. С. 13–17.
8. Заповіт прочанина : автобіографія святого Ігнатія Лойоли, засновника єзуїтів / пер. з англ. А. Маслюх. Львів : Свічадо, 2003. 98 с.
9. Колінгвуд Робін Дж. Ідея історії / пер. з англ. О. Мокровольський. Київ : Основи, 1996. 615 с.
10. Конституції Товариства Ісуса та їх Додаткові Норми: пер. з англ. А. Маслюх. Львів : Свічадо, 2005. 532 с.
11. Лойола Ігнатій. Духовні вправи. Львів : Свічадо, 2022. 248 с.
12. Лютер М. “Застольные беседы” / пер. с англ. Одесса : Изд-во “Тюльпан” ТМ, ЕРПЦО, 2011. 280 с.
13. Роттердамський Еразм. Похвала глупоті. Домашні бесіди / пер. з лат. В. Литвинова, Й. Кобова. Київ : Основи, 1993. 319 с.
14. Яковенко Н. Вступ до історії. Київ : Критика, 2007. 376 с.
15. Ratio Studiorum : Уклад студій Товариства Ісусового. Система єзуїтської освіти / пер. з лат. Р. Паранько ; пер. з англ. А. Маслюх. Львів : Свічадо, 2008. 252 с.
16. Vives J.L. Tratado de la Ensenanza. Introduccion a la Sabiduria. Escolta del Alma. Dialogos. Pedagogia Pueril / est. preliminar y prologos J.M. Villalpando. Mexico : Editorial Porrua, 2004. N. 447. 448 p.

REFERENCES

1. Adamenko, O.V. (2013). Metodolohiia formuvannia dzhernelnoi bazy istoryko-pedahohichnoho doslidzhennia

[Methodology of forming the source base of historical and pedagogical research]. *Pedagogical discourse*. Vol. 15, pp. 10–13. [in Ukrainian].

2. Berezivska, L.D. (2017). Dzhernelna osnova istoryko-pedahohichnykh doslidzhen yak metodolohichna problema [The source of historical and pedagogical research as a methodological problem]. *Modern requirements for the organization and conduct of historical and pedagogical research*. Kyiv, pp. 6–7. [in Ukrainian].

3. Berezivska, L.D. (2010). Osnovopolozhni zasady istoryko-pedahohichnykh doslidzhen: teoriia i metodolohiia [Fundamental principles of historical and pedagogical research: theory and methodology]. *The path of education*. No. 1, pp. 37–42. [in Ukrainian].

4. Vakhovskiy, L.Ts. (2019). Istoriia pedahohiky yak intelektualna istoriia [History of pedagogy as intellectual history]. *Education and pedagogical sciences*. No. 2, pp. 69–76. [in Ukrainian].

5. Vakhovskiy, L.Ts. (2018). Metodolohichniy potentsial interpretatsii v istoryko-pedahohichnomu doslidzhenni [Methodological potential of interpretation in historical and pedagogical research]. *Education and pedagogical sciences*. No. 1, pp. 76–84. [in Ukrainian].

6. Vakhovskiy, L.Ts. (2007). Naratyv u istoryko-pedahohichnomu doslidzhenni: metodolohichniy analiz [Narrative in historical and pedagogical research: methodological analysis]. *The Path of Education*. No. 1, pp. 42–45. [in Ukrainian].

7. Vorovka, M.I. (2018). Dzhernelna baza istoryko-pedahohichnoho doslidzhennia: poniattia ta spetsyfika [Source base of historical and pedagogical research: concept and specificity]. *Bulletin of the Alfred Nobel University. Series “Pedagogy and Psychology”*. No. 2, pp. 13–17. [in Ukrainian].

8. Zapovit prochanyina : avtobiografiia sviatoho Ihnattia Loioyly, zasnovnyka yezuitiv (2003). [The Pilgrim’s Testament: Autobiography of Saint Ignatius of Loyola, Founder of the Jesuits]. Lviv, 98 p. [in Ukrainian].

9. Kolinhvud, Robin Dzh. (1996). Ideia istorii [The Idea of History]. Kyiv, 615 p. [in Ukrainian].

10. Konstytutsii Tovarystva Isusa ta yikh Dodatkovy Normy (2005). [Constitutions of the Society of Jesus and their Supplementary Norms]. Lviv, 532 p. [in Ukrainian].

11. Loiola Ihnatii (2022). Dukhovni vpravy [Spiritual exercises]. Lviv, 248 p. [in Ukrainian].

12. Liuter, M. (2011). “Zastolnye besedy” [Table talk]. Odessa, 280 p. [in Ukrainian].

13. Rotterdamskyi Erazm (1993). Pokhvala hlupoti. Domashni besidy [Praise for Folly. Domestic Conversations]. Kyiv, 319 p. [in Ukrainian].

14. Yakovenko, N. (2007). Vstup do istorii [Introduction to history]. Kyiv, 376 p. [in Ukrainian].

15. Ratio Studiorum : Uklad studii Tovarystva Isusovoho. Systema yezuitskoi osvity (2008). [Ratio Studiorum : The structure of studies of the Society of Jesus. The system of Jesuit education]. Lviv, 252 p. [in Ukrainian].

16. Vives, J.L. (2004). Tratado de la Ensenanza. Introduccion a la Sabiduria. Escolta del Alma. Dialogos. Pedagogia Pueril / est. preliminar y prologos J.M. Villalpando. Mexico, 448 p. [in Mexican].

Стаття надійшла до редакції 04.03.2025

УДК 504.37.013

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.326141>

Надія Стецула, кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри медико-біологічних дисциплін, географії та екології
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Тарас Скробач, кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
доцент кафедри медико-біологічних дисциплін, географії та екології
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Мирослава Горічко, вчитель вищої категорії, старший вчитель,
вчитель географії ліцею № 4 імені Лесі Українки Дрогобицької міської ради

ПОСТУП ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА ЇЇ ДИДАКТИКИ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню історії становлення шкільної географії та методики її навчання у контексті еволюції географічних й методичних ідей та освітніх нормативно-правових документів. Розкрито фактори розвитку національної системи географічної освіти та її дидактики. Наведено авторську періодизацію розвитку географії як навчальної дисципліни і методики її навчання, в якій сутність та послідовність періодів пов'язана із змінами як у системі освіти країни загалом, так і в географічній зокрема. Охарактеризовано особливості оновлення навчальних програм шкільної географічної освіти.

Ключові слова: шкільна географія; система географічної освіти; навчальна дисципліна; методика навчання географії; періодизація; навчальна програма.

Табл. 2. Літ. 9.

Nadiia Stetsula, Ph.D. (Biology), Associate Professor,
Associate Professor of the Medical and Biological Discipline,
Geography and Ecology Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Taras Skrobach, Ph.D. (Agricultural Sciences), Associate Professor,
Associate Professor of the Medical and Biological Discipline,
Geography and Ecology Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Myroslava Horichko, Teacher of the highest category, Senior Teacher,
Teacher of Geography at Lyceum No 4 named after Lesya Ukrainka of Drohobych City Council

PROGRESS OF SCHOOL GEOGRAPHY AND ITS DIDACTICS IN UKRAINE

The article is devoted to the study of the history of the formation of school geography and the methodology of its teaching in the context of the evolution of geographical and pedagogical ideas and in accordance with changes in its educational normative support. The system of school geographic education was formed as a set of pedagogical conditions that change under the influence of objective and subjective factors of the pedagogical process. The goals, tasks, and content of studying geography are represented by separate school courses that represent the achievements of geography as a science and its teaching methods. It is on this basis that certain periods can be identified in the development of school geographic education, the essence and sequence of which are related to changes both in the general education system of the country and within the studied system. The prerequisites for the development of school geography and its teaching methods were determined by the following objective factors: society's need for a high level of geographic education of the population of its country; approaches to the organization of the school education system and the main trends in its implementation; the level of development of geography as a science, its practical significance in the socio-economic development of the state; level of development of psychological and pedagogical sciences. The author's periodization of the development of geography as an educational discipline and its teaching methods is presented, in which the essence and sequence of periods are connected with changes both in the country's education system in general and in the geographical one in particular. Six periods are proposed, each of which is characterized by complex processes in which the internal features and elements of the previous and subsequent periods are traced, namely: 1. formation of geography as a school discipline (end of XIX – beginning of XX centuries); 2. the period of pedagogical searches and innovations in geographic education (1905–1920); 3. development of the Soviet system of school geographic education (1920–1991); 4. formation and development of the national system of school geographic education (1991–2010); 5. socio-cultural polarization of geographic education through the formation of key and subject (geographical) competencies (2011–2020); 6. New Ukrainian school (geographical component), which started in 2020. The peculiarities of the updating of school geography education programs over the past 35 years have been characterized.

Keywords: school geography; geographic education system; educational discipline; geography teaching methodology; periodization; curriculum.

Постановка проблеми. Історичний аналіз становлення національної системи географічної освіти та методики її навчання уможливило не лише сформувати загальну картину її розвитку в Україні як суспільного явища, а й осмислити її соціальну значимість, цілі, завдання у системі базової загальної середньої освіти. Екскурс в історію допомагає зрозуміти рушійні чинники, що визначили необхідність навчання географії в школі та усвідомити основні тенденції подальшого розвитку шкільної географічної освіти.

Проблема періодизації розвитку будь-яких явищ – одне з найскладніших, комплексних та багаторівневих питань наукової методології педагогічного дослідження. Адже залежно від того, що пропонується як основа періодизації, який контекст укладається у той чи той період, що виступає рушійною силою зміни періодів, розгортається певне науково-дослідне поле. Розробка оптимального варіанта періодизації становлення та розвитку будь-якої навчальної дисципліни є пріоритетною метою педагогічної науки.

Безперервність процесу розвитку системи географічної освіти визначається еволюцією людського суспільства. Як відомо, вона формувалась як сукупність педагогічних умов, які змінюються під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів педагогічного процесу. Мета, завдання, зміст навчання географії представлено окремими шкільними курсами, які репрезентують досягнення географії як науки та методики її навчання. Саме на цій основі у розвитку шкільної географічної освіти можна виділити певні періоди, сутність та послідовність яких пов'язана зі змінами як у загальній системі освіти країни, так і всередині досліджуваної системи.

По суті, намагання розв'язати питання періодизації розвитку шкільної географічної освіти у національному освітньому просторі було небагато. У проведених дослідженнях розвитку шкільної географічної освіти України вихідною позицією є періодизація історії суспільства країни, і всі межі розвитку явищ та процесів узгоджували відповідно до подій. Ми погоджуємося з таким підходом до періодизації, що пов'язані переважно із соціально-економічними реформами у суспільстві, однак у розвитку географічної освіти є певні особливості.

Метою статті – дослідити фактори, періодизацію розвитку національної системи географічної освіти й методики її навчання та розглянути особливості модернізації змісту шкільної географічної.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Географічні розвідки С. Рудницького, В. Кістяківського, К. Воблого, В. Гериновича, В. Кубійовича, А. Ремана, С. Русової, О. Шаблія мають надзвичайно потужне значення для дидактики географії [3, 35–44; 4, 17–35].

Каменярем українських географічних досліджень та шкільної географічної освіти є академік Степан Рудницький. Він започаткував картографічний підхід в українській географії та популяризував територію України як окрему цілісну просторову одиницю. Його фундаментальна праця “Початкова географія” (1918) є першим українським географічним комплексним підручником для народних шкіл [3, 40]. Великий український географ ХХ ст. С. Рудницький розкривав у своїх працях комплексний характер української географії. Географія, на думку вченого, орієнтована на формування знань про природу, населення, господарства країни, а тому знання історії географії – важливе і необхідне. Він не просто створював картографічні твори, а описував природне середовище, оцінював природні умови, господарство та побут людей у різних кутках України. Вчений започаткував українознавство як одну із перспектив розвитку України [4, 32].

Автором першого видання підручника “Коротка географія України”, який було опубліковано 1919 р., є В. Кістяківський. Згодом книгу науковець доповнював і перевидавав протягом десяти років [3, 40].

Економічну характеристику території України розкриває К. Воблий у шкільній підручнику “Економічна географія України” (1927). Автор зібрав великий матеріал про окремі галузі та спеціалізацію господарства країни, які розкривають причиново-наслідковий зв'язок між ресурсним потенціалом території та економічною діяльністю [3, 40].

Не теренах західної України відомий великий внесок методистів-географів В. Кубійовича, В. Гериновича та С. Русової з генералізації інформаційного змісту шкільної географії та розробки авторської методики формування географічних знань, умінь і навичок учнів. Автором ґрунтовних праць з дидактики географії 1911 р. є С. Русова (“Початкова географія”, “Методика початкової географії”) [3, 40].

Визначний український географ сучасності О. Шаблій розглядав географію як комплексну науку про природу і людину та є автором шести географічних імперативів: суспільна географія, гео-екологічні проблеми, політико-географічні, геософічні та геопоетичні дослідження, історико-географічні проблеми, метематичні та картографогеографічні розвідки. Ідеї вченого сприяють розв'язанню багатьох екологічних проблем [3; 41].

Розвиток географічної науки та освіти сьогодні характеризується тенденцією екологізації [6, 116; 7, 150; 9, 157]. Це відображено в інформаційному змісті підручників з географії та програмному забезпеченні шкільної географії, де зазначено формування екологічної компетентності учнів, реалізація наскрізної змістової “Екологічна безпека та сталий розвиток” та ціннісних ставлень. Екологічні ідеї

проникли в різні географічні наукові напрями, а саме у такі, як: конструктивна географія, геоекологія, географія глобальних проблем тощо.

Ретроспективний аналіз шкільної географічної освіти в Україні (1917–1990) проводить Л. Мельничук, акцентуючи увагу на проблемах і шляхах їх подолання. На її думку, шкільна географічна освіта протягом першої половини ХХ ст. пройшла чотири основні етапи: становлення географії як шкільного предмету (1900–1917); складних та суперечливих пошуків шкільної географічної освіти (1917–1930); розробка сучасних підходів до викладання шкільної географії (1930–1940); утвердження географії як самостійного шкільного предмету (1940–1990) [2, 10–16].

Періодизацію становлення національної шкільної географічної освіти від витоків навчання (Х ст. в часи Київської Русі) загалом до 2015 р. наведено у навчальному посібнику “Викладання дидактики географії” авторів В. Самойленка, О. Топузова, Л. Вішнікіна, І. Діброви [3, 35–44]. Це найвизначніша періодизація розвитку шкільної географічної освіти та її дидактики сучасності.

Виклад основного матеріалу. Передумови еволюції шкільної географії та методики її навчання визначили об’єктивні фактори.

Першим – провідним, є *стан і рівень розвитку суспільства, у зв’язку з яким зростає в особі держави потреба суспільства до високого рівня географічної освіти населення своєї країни*. Реалізація запити суспільства на формування географічної грамотності особистості знаходить відображення у відповідних нормативних документах: наказах, статутах, кодексі про освіту, концепції географічної освіти та нової української школи, Державному освітньому стандарті, освітніх програмах і нав-

чальних планах, методичних посібниках тощо [4, 40–60].

Другий фактор – *підходи до організації шкільної системи освіти і основні тенденції її проведення*. Так, якщо досі в освітній системі домінувала така концептуальна модель навчального процесу, як парадигма навчання, то сьогодні починає домінувати парадигма вчення, в основі якого лежать компетентнісний, діяльнісний і особистісно зорієнтований підходи до організації процесу навчання, які відображені у його результатах [5, 90].

Третій – *рівень розвитку географії як науки, її практична спрямованість та значимість у соціально-економічному розвитку держави*, що визначає роль нових географічних знань у оновленні інформаційного змісту шкільної географії і, як наслідок, рівень розвитку методики її навчання [1, 132; 9, 158].

Четвертий – *рівень розвитку психолого-педагогічних наук*, є фактором, що розкриває структуру когнітивної діяльності учнів та необхідність урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, а саме їхніх пізнавальних можливостей та потреб [8, 30].

Розглянемо в аспекті прояву зазначених факторів розвиток шкільної географії та методики її навчання в національній системі освіти.

Періодизацію розвитку шкільної географічної освіти в Україні ми досліджували у ХІХ–ХХІ ст. Її основою є реформи в географічній освіті як такої з якісними зрушеннями у цілях, завданнях, змісті, дидактичних підходах, методах, формах навчання на різних етапах розвитку.

Ми розробили авторську періодизацію розвитку шкільної географічної освіти, яку наведено у таблиці 1. Розглянемо її більш ґрунтовно.

Таблиця 1

Поступ шкільної географії та методики її навчання	
Періоди / етапи	
I період: кінець ХІХ – початок ХХ ст. Становлення географії як шкільної дисципліни 1. Утворення компонент шкільної географічної освіти: 1800–1864 рр. 2. Розвиток шкільної географічної освіти як цілісної системи: 1864–1905 рр.	
II період: 1905–1920 рр. Період педагогічних пошуків та новацій у географічній освіті	
III період: 1920–1990 р. Розвиток радянської системи шкільної географічної освіти 1. Викладання географії як складової комплексних програм: 1920–1933 рр. 2. Формування основ радянської системи шкільної географічної освіти: 1934–1979 рр. 3. Наростання протиріч та явищ стагнації в системі шкільної географічної освіти: 1980–1990 рр.	
IV період: 1991–2010 р. Становлення та розвиток національної системи шкільної географічної освіти.	
V період: від 2011 до 2020 р. Соціокультурна поляризація географічної освіти шляхом формування ключових і предметних (географічних) компетентностей.	
VI період розпочався з 2020 р. Нова українська школа (географічна компонента).	

Перший період (1800–1905) популяризував українську мову, патріотизм, народність, релігійні морально-етичні істини, якими було пронизано освіту. У цьому періоді спостерігається внутрішня диференціація шкільної географічної освіти та формування на її основі системи географічної освіти. Розвиток географії як науки вносить суттєві корективи у становлення шкільної географії та її дидактики.

Наступний період педагогічних розвідок та нових змін у географічній освіті розпочинається з 1905 р. На початку ХХ ст. було кілька спроб реформування школи, спричинених соціально-економічною перебудовою суспільства.

Період із 1920 до 1990 р., коли розвивалася радянська система географічної освіти, був досить тривалим, і його варто розділити на кілька етапів.

Перший етап радянського періоду охоплює 1920–1933 рр. в якому стрімко розвивається українська культура та педагогічна думка. Педагогічні ідеї ґрунтуються на засадах природовідповідності у поєднанні з українізацією. Цей період пов'язаний із розвитком українського національного руху, в якому розробляються авторські методики навчання географії спрямовані на практичну діяльність, які мають дослідницький характер і вимагають самостійності та ініціативи школярів.

Постанови радянської держави про школу 1930-х рр. ознаменували початок реформ, які зумовили серйозні якісні зміни у системі шкільної географічної освіти.

У 1934–1979 рр. відбувається ліквідація особливостей освітньої системи України, її русифікація. Освітні установи відходять від експериментів та стають на шлях авторитарно-дисциплінарних засад управління і діяльності. В Україні використовуються такі ж навчальні плани, програми, підручники з географії, як і на всій території Радянського Союзу.

У 1960-ті рр. завершується формування радянської системи шкільної географічної освіти, для якої характерні авторитарна модель управління та організації освітньої діяльності. Хрущовська “відлига” стала значним поштовхом для відродження творчого педагогічного потенціалу, стимулювала розвиток географічної науки і освіти. У 1970-ті рр. знову повертаються до лінійної структури навчання географії, з'являються нові навчальні плани, програми, підручники, значна кількість методичних робіт з географії, присвячених вивченню рішень партійних з'їздів, комуністичному вихованню учнів.

Особливістю 1980–1990-х рр. є зростання політичної самосвідомості українського народу, його прагнення незалежності.

З 1991 р., коли Україна стала незалежною країною, відбувається відродження та розвиток націо-

нальної системи шкільної географічної освіти. Це початок формування українського географічного нормативного та дидактичного інструментарію, а саме Державних освітніх стандартів, освітніх програм та планів, навчальних посібників, методичних рекомендацій, робочих зошитів, атласів, контурних карт тощо.

Від 1993 р. у програмному забезпеченні започатковуються значні зміни, а саме: варіативність шкільних програм (програм з географії було декілька, тому вчитель мав право вибору); авторство програм (кожна програма розроблялась групою авторів); започатковано вивчення курсу “Географія рідного краю” у 5-му класі та “Географія України” у 8–9-х класах [1, 135].

Наступне нормативне та змістове оновлення географічної освіти відбувається у 2001 та 2006 рр. Нові шкільні освітні програми з географії були розроблені на основі Державного стандарту базової і повної середньої освіти, затвердженого у 2004 р., які поступово впроваджувались у процес навчання географії, замінюючи попередні навчальні програми. Нормативний документ вступив в дію з 1 вересня 2005 р. для учнів 5-х класів і визначає зміст географічної освіти, вимоги до загальноосвітньої підготовки учнів 7–11-х класів (у 2014–15 навчальному році) та поступово втратив чинність до 2018 р. [4, 37].

Аналіз програм 2006 р. дає змогу відзначити такі зміни:

1. Навчальну дисципліну “Рідний край” 5-й клас видалено з освітньої підготовки школярів [1, 137];

2. На вивчення шкільного курсу “Географія України” (8–9-й кл.) відводиться 52 години замість 70. Це означає, що замість двох уроків географії на тиждень заплановано 1,5 (на практиці це діє так: в одному семестрі планується один урок на тиждень, а в другому – два) [1, 137].

З 2011 р. розпочинається V період реформування системи географічної освіти і триває до 2020 р. – період соціокультурної поляризації географічної освіти шляхом формування ключових і предметних (географічних) компетентностей відповідно до вимог, які наведено у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (Постанова КМУ від 23.11.2011 р. № 1392), які ґрунтуються на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, що реалізовані в шкільних курсах географії і відображені в результативних складових змісту базової і повної загальної середньої освіти й очікуваних результатах навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Соціокультурна модернізація географічної освіти як інститут соціалізації актуалізує ключову роль освіти у цілеспрямованому формуванні ціннісних орієнтацій, норм, установок та стереотипів поведінки учнів.

Потужний внесок у розробку програмного забезпечення проведення географічної освітньої діяльності у ЗЗСО в цьому періоді зробили Я. Олійник, Л. Даценко, Т. Гільберг, Г. Довгань, С. Коберник, Р. Коваленко, Н. Муніч, Т. Назаренко, О. Надтока, О. Стадник, Г. Уварова, І. Вітенко, С. Запотоцький, Г. Карпюк, Р. Гладковський та ін.

У 2012 р. робоча група розробила навчальні програми з географії для 6–9-х класів, де оновлена логічна послідовність вивчення матеріалу в межах тематичного розділу; конструктивно розподілено години в межах тематичних розділів і акцентовано увагу на практичній підготовці учнів шляхом збільшення кількості практичних робіт. З 2014–2015 навчального року розпочинається зміна програмного забезпечення – у 6-му класі географія вивчається за “новою” навчальною програмою, яка вийшла у 2013 р. і відповідає Державному стандарту (2011). Водночас у 7–10-х класах географія вивчається за “старою” навчальною програмою, що вийшла в світ у 2006 р. і відповідає Державному стандарту базової і повної середньої освіти (2004).

Програми з географії (6–11-й класи) удосконалювались робочою групою у 2015 р. Потужним інструментом чергових оновлень і модернізацій в освіті загалом, а географічній зокрема у 2016 р. стала Концепція Нової української школи, в якій наведено формулу нової школи, яка складається з нового змісту освіти, педагогіки партнерства, нової структури, орієнтація на учня, сучасне освітнє середовище, виховання на цінностях, автономія школи, вмотивований вчитель.

Так, у 2017 р. знову оновлено та модернізовано відповідно до вимог чинного Стандарту та положень “Концепції Нової української школи” (2016) нав-

чальні програми з географії, які суттєво відрізнялись від попередніх, а саме: 1) метою та завданням базової загальної середньої освіти, які спрямовані на формування освітньої траєкторії учня та на його соціалізацію; 2) компетентнісним потенціалом предмету, який представлено 10 ключовими компетентностями, формування яких забезпечуватиме інформаційний зміст предмету; 3) змістом та завданням наскрізних змістових ліній, які орієнтовані на реалізацію ціннісної компоненти результатів навчання; 4) змінах у назвах курсів шкільної географії та запровадженням у 11-му класі вивчення предмету “Географічний простір Землі” (табл. 2); 5) в інформаційному змісті навчального матеріалу (насамперед у 8, 9, 10-х класах); 6) очікуваних результатах навчання, які представлені знанням, діяльністю та ціннісними компонентами; 7) практичною спрямованістю програм – крім виконання практичних робіт, запропоновано проведення досліджень; 8) у методичних особливостях організації освітньої діяльності учнів з акцентом на використання нових форм, методів, засобів та технологій навчання (інтерактивні методи, технологія та режим навчання, інформаційні засоби навчання – комп’ютери, проектори, програмне забезпечення, освітній простір, який дає змогу використовувати Інтернет як засіб доступ до електронних баз даних навчально-методичних матеріалів – електронні довідники, підручники, атласи, отримувати консультації від науковців, вчителів, методистів тощо, проблемні методи та технологія навчання, реалізація географічних проєктів, зокрема STEM.

У таблиці 2 наведено порівняння курсів шкільної географії за останні 15 років.

Таблиця 2

Структура освітньої галузі “Географія”

Клас	Курси шкільної географії за програмою 2006 році	Курси шкільної географії за програмою 2017 та 2022 року
6	Загальна географія	Загальна географія
7	Географія материків і океанів	Географія материків і океанів
8	Фізична географія України	Географія України: природа і населення
9	Соціально-економічна географія України	Україна і світове господарство
10	Соціально-економічна географія світу	Географія : регіони і країни
11		Географічний простір Землі

Соціокультурну модернізацію можна розглядати як програму, в якій розвиваються уявлення про місію освіти як провідну соціальну діяльність, що породжує соціальні ефекти в житті суспільства – формування громадянської, етнокультурної та загальнолюдської ідентичності; засвоєння цінностей, норм та установок поведінки; придбання репертуару особистісних, соціальних і професійних компетентностей, які забезпечують зростання людського потенціалу як найважливішої умови конкурентоспроможності країни.

Суттєві зміни відбулися в освітньому географічному просторі у 2020 р., коли набув чинності новий Державний стандарт базової загальної середньої освіти (Постанова КМУ від 30 вересня 2020 р. № 898), який ознаменував початок VI періоду – Нова українська школа (географічна компонента).

Насамперед реформовано цільовий та змістовий контексти документа, в порівнянні із 2004 та 2011 рр. У попередніх Стандартах рівень загальноосвітньої підготовки регламентувався державними вимогами учнів наведеними за галузевим принципом відпо-

відно до змістових ліній, а у новому обов'язковими результатами навчання, які складаються із груп результатів навчання (ГРН), через які реалізується компетентнісний потенціал галузі, загальними результатами і конкретними результатами навчання, які відображають рівень формування знань за освітніми циклами, й орієнтирів для оцінювання, на основі яких визначається рівень досягнення учнями результатів навчання на завершення відповідного циклу. Змінено назву освітньої галузі, до якої входила географія з освітньої галузі "Природознавство" на "Природничу".

У 2022 р. зміни внесені до деяких тематичних розділів та інформаційного змісту окремих тем початкових програм з географії у 8, 9, 10-х класах, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України. Так, у 8-му класі під час вивчення тематичного розділу "Населення України та світу" увагу зосереджено на формуванні результатів навчання зі змістового блоку розділу "Біженці та внутрішньо переміщені особи". У програмі 10-го класу у розділі I "Європа" (Тема. 2 "Країни Європи") вивчення географії Білорусі та окремих питань з географії Російської Федерації було вилучено.

У 2023–2024 навчальному році у 6 класі стартувало вивчення географії, для проведення якого запропоновано дві модельні навчальні програми, які обирає вчитель. Ці програми поступово замінюють програму з географії 2022 р. (2024–2025 – у 7 класі і т.д.). У модельних програмах йдеться про тематичний зміст навчального матеріалу, його логічну послідовність, наведено пропонування тематичний зміст навчального матеріалу, його логічну послідовність, очікувані результати навчання та види навчальної діяльності. На основі модельних програм учитель розробляє календарно-тематичне планування. Окрім того, у згаданих програмах назви шкільних курсів географії змінено 6-й клас "Планета Земля", 9-й клас "Україна у світовій економіці", за С. Коберніком.

Нині є чинними навчальні програми з географії, які відповідають двом

Державним стандартам – 2011 та 2020 рр., а саме:

1. Навчальна програма "Географія (6–11-й класи)", затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 р. № 698.

2. Модельні навчальні програми "Географія (6–9-й класи)" для закладів загальної середньої освіти (авт. Запотоцький С.П., Карпук Г.І. та ін.; авт. Кобернік С.Г. та ін. (наказ МОН України від 12.07.2021 № 795)).

Зміст географічної освіти у різні періоди змінювався і розглядався з позицій природничого, країнознавчого, культурологічного, гуманістичного та компетентнісного підходів.

Висновки. Передумови розвитку шкільної географії та методики її навчання визначили такі

об'єктивні фактори: потреба суспільства у високому рівні географічної освіти населення своєї країни; підходи до організації шкільної системи освіти і основні тенденції її проведення; рівень розвитку географії як науки, її практична значимість у соціально-економічному розвитку держави; рівень розвитку психолого-педагогічних наук.

Наведено авторську періодизацію розвитку географії як навчальної дисципліни та методики її навчання, в якій сутність і послідовність періодів пов'язана зі змінами як у системі освіти країни загалом, так і в географічній зокрема. Запропоновано шість періодів, кожен з яких характеризується складними процесами, в яких простежуються внутрішні особливості та елементи попереднього й наступного періодів, а саме: 1) становлення географії як шкільної дисципліни (кінець XIX – початок XX ст.); 2) період педагогічних пошуків та новацій у географічній освіті (1905–1920); 3) розвиток радянської системи шкільної географічної освіти (1920–1991); 4) становлення та розвиток національної системи шкільної географічної освіти (1991–2010); 5) соціокультурна поляризація географічної освіти шляхом формування ключових і предметних (географічних) компетентностей (2011–2020); 6) Нова українська школа (географічна компонента), який розпочався з 2020 р.

Охарактеризовано особливості оновлення та модернізації Державних стандартів та програм шкільної географічної освіти за останні 35 років, що дає нам підставу говорити про те, що в сучасних реаліях змістовним сюжетом її оновлення є орієнтація на формування географічних компетентностей, власної освітньої траєкторії учня, на соціалізацію особистості, на екологізацію курсу шляхом вивчення глобальних екологічних проблем людства та проблем взаємодії людини і природи.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці методичних рекомендацій реалізації сучасних підходів – компетентнісного, діяльнісного та особистісного орієнтованого для організації навчання географії відповідно до оновлених і модернізованих навчальних програм з географії та підручників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кобернік С.Г. Проблема вдосконалення навчальних програм з курсів географії основної школи. *Педагогічні науки*. 2012. Вип. 103. С. 132–141.

2. Мельничук Л.І. Становлення і розвиток шкільної географічної освіти в Україні (перша половина XX століття): дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2004. 19 с.

3. Самойленко В.М., Топузов О.М., Вішнікіна Л.П., Діброва І.О. Викладання дидактики географії. Київ: ДП "Прінт Сервіс". 2016. 240 с.

4. Слюта А.М. Методика навчання географії: навчально-методичний посібник для студентів ЗВО спе-

ціальності 014 Середня освіта (Географія). Чернівці : Десна Поліграф, 2021. 248 с.

5. Стецула Н.О., Мельник Г.М. Методика формування географічних компетентностей у загальноосвітніх навчальних закладах. *Молодь і ринок*. 2017. № 6. С. 89–94.

6. Стецула Н.О. Екологізація освіти як ключова тенденція сталого розвитку суспільства. *Молодь і ринок*. 2020. № 6–7 (185–186). С. 115–121.

7. Стецула Н., Оршанський Л. Практичні аспекти методики підготовки майбутніх учителів до формування екологічної компетентності учнів на уроках географії. *Український педагогічний журнал*. 2023. № 1. С. 141–151.

8. Bilyk V., Udovychenko I., Vysochan L., Kyrylenko K., Stetsula N. & Gvozdi S. Modernization of Natural Science Education in the Context of Teacher Training. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2022. 14 (1Supl). pp. 25–48.

9. Savras L., Lutsiv N. & Stetsula N. Theoretical and methodological fundamentals of formation of environmental competence in students of geography. *Smart Society. Conference Proceedings (Student Section)*. Czestochowa, 2021. pp. 157–168.

REFERENCES

1. Kobernik, S.H. (2012) Problema vdoskonalennia navchalnykh prohram z kursiv heohrafii osnovnoi shkoly [The problem of improving educational programs for elementary school geography courses]. *Pedagogical sciences*. Vol. 103. pp. 132–141. [in Ukrainian].

2. Melnychuk, L.I. (2004). Stanovlennia i rozvytok shkylnoi heohrafichnoi osvity v Ukraini (persha polovyna XX stolittia) [Formation and development of school geographical education in Ukraine (first half of the 20th century)]. *Candidate's thesis*. Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv, 19 p. [in Ukrainian].

3. Samoilenko, V.M., Topuzov, O.M., Vishnikina, L.P. & Dibrova, I.O. (2016). *Vykladannia dydaktyky heohrafii* [Teaching didactics of geography]. Kyiv, 240 p. [in Ukrainian].

4. Sliuta, A.M. (2021). *Metodyka navchannia heohrafii* [Methodology of teaching geography]. *Teaching and methodical guide for students of higher education institutions, specialty 014 Secondary education (Geography)*. Chernihiv, 248 p. [in Ukrainian].

5. Stetsula, N.O. & Melnyk, H.M. (2017). *Metodyka formuvannia heohrafichnykh kompetentnostei u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh* [The method of formation of geographical competences in general educational institutions]. *Youth & market*. No. 6. pp. 89–94. [in Ukrainian].

6. Stetsula, N.O. (2020). *Ekolohizatsiia osvity yak kliuchova tendentsiia staloho rozvytku suspilstva* [Greening of education as a key trend of sustainable development of society]. *Youth & market*. No. 6–7 (185–186). pp. 115–121. [in Ukrainian].

7. Stetsula, N. & Orshanskyi, L. (2023). *Praktychni aspekty metodyky pidhotovky maibutnikh uchyteliv do formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti uchniv na urokakh heohrafii* [Practical aspects of the methodology of training future teachers for the formation of environmental competence of students in geography lessons]. *Ukrainian Pedagogical Journal*. No.1. pp. 141–151. [in Ukrainian].

8. Bilyk, V., Udovychenko, I., Vysochan, L., Kyrylenko, K., Stetsula, N. & Gvozdi, S. (2022). *Modernization of Natural Science Education in the Context of Teacher Training*. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 14 (1Supl), pp. 25–48. [in English].

9. Savras L., Lutsiv, N. & Stetsula, N. (2021). *Theoretical and methodological fundamentals of formation of environmental competence in students of geography*. *Smart Society. Conference Proceedings (Student Section)*. Czestochowa, pp. 157–168. [in English].

Стаття надійшла до редакції 05.02.2025

“Немає години, непридатної для занять корисними науками, і хто помірно, але постійно вивчає предмети, корисні як в цьому, так і в майбутньому житті, тому навчання – не труд, а втіха... Хто думав про науку, той любить її, а хто й любить, той ніколи не переставє учитись, хоча б зовні він і здавався бездіяльним”.

Григорій Сковорода
український просвітител-гуманіст, філософ, поет, педагог

“Заняття наукою живлять юність і приносять насолоду старості, прикрашають в щасті, служать придуком і розрадою в нещасті”.

Цицерон
давньоримський політичний діяч, видатний оратор,
філософ та літератор

“Прагнення до нового – перша потреба людської уяви”.

Стендаль
французький письменник

Леся Колток, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

МІСЦЕ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ У СТРУКТУРІ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ “Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ”

У статті розглядаються питання інтеграції предметів у початковій школі та важливість встановлення міжпредметних зв'язків. Такий підхід відповідає сучасним освітнім стандартам та підходам до організації освітнього процесу у початковій школі і сприяє розвитку цілісного усвідомлення світу, формуванню навичок критичного мислення, підвищенню ефективності навчання молодших школярів. Акцентується увага на значенні природничої освітньої галузі у структурі інтегрованого курсу “Я досліджую світ”; аналізуються основні принципи інтеграції що ґрунтуються на пізнанні навколишнього світу.

Ключові слова: інтеграція предметів; міжпредметні зв'язки; початкова школа; освітній процес; критичне мислення; розвиток особистості; Державний стандарт початкової освіти; природнича освітня галузь; інтегрований курс “Я досліджую світ”; принципи інтеграції.

Лит. 6.

**Lesia Koltok, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Pedagogy and
Methods of the Primary Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University**

THE PLACE OF THE NATURAL EDUCATIONAL BRANCH IN THE STRUCTURE OF THE INTEGRATED COURSE “I EXPLORE THE WORLD”

The article considers the issues of integrating subjects in primary school and the importance of establishing intersubject connections. An integrated approach to learning meets modern educational standards and approaches to organizing the educational process in primary school and contributes to the development of a holistic awareness of the world, the formation of critical thinking skills and increasing the effectiveness of teaching younger schoolchildren. The emphasis is on the importance of the natural science educational branch in the structure of the integrated course “I explore the world”, since nature helps to reveal the child's potential and develop his ability to independently study the world around him. The author proves that integrated learning of subjects in primary school is the most effective. This is due to the fact that younger schoolchildren perceive the world around them holistically, and for them, there are no boundaries between subjects. The article emphasizes that the integration of different subjects by teachers helps children perceive learning as a holistic process, and not as a set of disparate facts. This is especially important for younger schoolchildren who do not yet know how to structure information and have difficulties with its systematization. It is substantiated that the integration of subjects helps children develop critical thinking skills, the ability to analyze information and find connections between different parts of knowledge. The article analyzes the basic principles of integration based on the knowledge of the surrounding world. It is proven that the integration of subjects is an important element of the modern system of primary education, and the use of interdisciplinary connections makes the learning process more interesting and exciting, stimulates the cognitive activity of students and promotes comprehensive development in accordance with modern educational standards. This approach allows each student to feel successful and develop strengths in educational activities.

Keywords: integration of subjects; interdisciplinary connections; elementary school; educational process; critical thinking; personality development; State Standard of Primary Education; natural science educational branch; integrated course “I explore the world”; principles of integration.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство вимагає від освіти навчання та виховання активної особистості з розвиненими м'якими навичками. У Державному стандарті початкової освіти особливе місце відводиться інтегрованому підходу до організації освітнього процесу у початковій школі [3]. Інтегроване вивчення предметів на початковому етапі навчання є найбільш ефективним. Це пов'язано з тим, що молодші школярі сприймають навколишній світ цілісно, і для них не існує кордонів між предметами.

Враховуючи вікові особливості дітей молодшого шкільного віку, інтегроване навчання дає можливість використовувати наукові знання, літературу та музику для демонстрації різноманітного світу, сприяючи емоційному розвитку дітей, їхньому творчому мисленню. Такі уроки спираються на наявний у дітей досвід і знання, які виражаються в їхніх роботах і доповнюються новою інформацією.

Питання інтеграційних процесів освіти були предметом досліджень українських (Л. Бахарева, Н. Бібік, М. Бойченко, М. Іванчук, О. Савченко, С. Сисоєва,

А. Токарева, Г. Хоружий та ін.) та зарубіжних (А. Альшехрі, Н. Беннет, Д. Бріджес, Р. Гейл та ін.) учених.

Метою статті є акцентування уваги на важливості й актуальності інтеграції в організації освітнього процесу у початковій школі, зокрема, у процесі вивчення природничої освітньої галузі на уроках інтегрованого курсу “Я досліджую світ”.

Інтегрований курс “Я досліджую світ” є типовим прикладом дисципліни, яка встановлює міжпредметні зв'язки між різними типами і видами навчання та забезпечує їх інтеграцію у початковій школі. Зміст курсу уможливорює органічну кореляцію між природничим, гуманітарним та мистецьким циклами. Завдяки встановленню міжпредметних зв'язків з дисциплінами різного спрямування можна сформулювати цілісний образ світу – світогляд дитини [6, 34].

Відомо, що природа допомагає розкрити потенціал дитини та розвинути її здатність до самостійного вивчення навколишнього світу. Навчання на основі природи сприяє виявленню і розкриттю таких можливостей у початковій школі. Тому природнича освітня галузь займає вагомe місце у структурі інтегрованого курсу “Я досліджую світ”.

Вивчення інтегрованого курсу “Я досліджую світ” як засобу забезпечення цілісного підходу в початковій школі є актуальною проблемою, розв'язання якої відповідає потребам сучасної освіти та вимогам Державного стандарту початкової освіти [3]. У змісті цього курсу органічно співвідносяться природнича освітня галузь, соціальна та здоров'язбережувальна, історична і громадянська, математична, мовно-літературна й інші освітні галузі. Встановлюючи міжпредметні зв'язки з дисциплінами різного спрямування, можна сформулювати цілісне уявлення про світ, яке і є світоглядом дитини. Так, у процесі вивчення природничої освітньої галузі учні накопичують, збагачують і систематизують свої знання про об'єкти і явища довкілля та природи. У процесі вивчення мовно-літературної освітньої галузі діти також бачать навколишній світ в образних художніх образах. Поетичні образи допомагають учням краще сприймати і запам'ятовувати наукову інформацію про природу. Усвідомлення зв'язку між навколишнім світом і читанням допомагає будувати цікаві уроки, робити їх більш цікавими і такими, що запам'ятовуються. Знання про навколишній світ дозволяють учням глибше розуміти художні твори, роблять їхнє мовлення більш образним й емоційним [6, 67].

Принципи інтеграції в початковій освіті, що ґрунтуються на пізнанні навколишнього світу, можна виокремити такі:

- *багатовимірної інтеграції*: гуманітарна складова курсу “Я досліджую світ” інтегрує знання з історії, суспільствознавства, соціології та психології, що дає змогу сформулювати цілісне уявлення про

людину і суспільство. Знання про людину також є інтегративними. Воно включає базові знання з анатомії, фізіології, гігієни та соціальних питань і сприяє формуванню розуміння людини як біосоціальної істоти. Природнича освітня галузь інтегрує знання з біології, фізики, астрономії, географії та екології, що слугує меті сформувати цілісне уявлення про світ природи;

- *ієрархічності та наступності*. Дотримання цього принципу дозволяє уникнути механічного відбору інтегративного змісту, створити чітку послідовність у вивченні матеріалу з урахуванням вікових особливостей молодших школярів на різних етапах розвитку, простежити взаємозв'язки між темами всередині курсів між дошкільною, початковою та середньою школою;

- *комплексності*. Відповідно до цього принципу інтегративний зміст курсу “Я досліджую світ” формується так, щоб надати вчителю можливість інтегрувати різні методи навчання (пояснювально-ілюстративний, частково-пошуковий, проблемний і дослідницький), різні методи і прийоми пізнання (емпіричні і теоретичні, загальнонаукові і конкретні);

- *емоційної активності*: згідно з цим принципом, зміст освіти інтегрує компоненти, які надають учням можливість долучитися до процесу мислення разом з випереджувальною або опосередкованою емоційною оцінкою. Тоді вони переживають моральні проблеми у ставленні до людини, людини і природи, людини і суспільства, а також відчуття успіху та інтуїтивного розуміння;

- *варіативності*. Відповідно до цього принципу, навчальний матеріал курсу “Я досліджую світ” інтегрує подання різних форм навчальної інформації, таких як тексти, ілюстрації, інструкції до дослідів, таблиці, діаграми, схеми, дидактичні малюнки, алгоритми, карти, загадки та кросворди. Такий підхід до формування змісту освіти забезпечує різноманітність у способах здобуття учнями знань, способах їх подання та виборі видів навчальної діяльності. Система проблем і завдань підібрана у такий спосіб, що учням можуть бути представлені різні варіанти відповідей і різні способи виконання завдань, даючи можливість більшій кількості учнів активно залучатися до пізнавального процесу;

- *багаторівневості та збалансованості*. Цей принцип спрямований на створення системи завдань, яка враховує рівень розвитку учнів та індивідуальні особливості сприйняття ними навколишнього світу. При цьому пропорції емпіричного і теоретичного рівнів засвоєння знань, репродуктивних, продуктивних і творчих завдань, раціонального і логічного мислення та емоційно-образного мислення коригуються відповідно до складності матеріалу і вікових особливостей учнів [1, 49].

Отже, зміст інтегрованого курсу “Я досліджую світ” інтегрує природничі, гуманітарні та практичні

знання про природу, людину і суспільство. Учні бачать людину і як біологічний вид, і як соціальне явище, що закладає основи для опанування таких наук, як анатомія, фізіологія, гігієна, соціологія в сташий школі та створює умови для початку формування морально-світоглядних переконань, необхідних для суспільства. Фізичні, хімічні, біологічні, географічні, астрономічні й екологічні знання про навколишній світ можуть бути інтегровані в природничі блоки, готуючи учнів до подальшого вивчення природничих предметів у старшій школі та професійно-технічній освіті. Ось деякі приклади: музеї, парки, вулиці, кабінети географії, біології, фізики та історії, дослідження та експериментальна перевірка всіх гіпотез, уроки-фантазії, уроки-подорожі, уроки-конференції на екологічну тематику, класні збори тощо. Навчально-пізнавальна діяльність учнів на уроці буває індивідуальною, колективною та фронтальною. Отже, інтегровані уроки сприяють формуванню у молодших школярів цілісної картини світу, підвищенню мотивації до самостійного навчання, розумінню зв'язків між різними галузями науки, розвитку пізнавальних інтересів та формуванню позитивного емоційного фону навчання. Інтеграція допомагає встановити зв'язок між отриманими знаннями про навколишній світ і конкретною практичною діяльністю учнів із застосування цих знань, реалізуючи тим самим одну з вимог стандартів охорони навколишнього середовища [6, 58].

Інтеграція та міжпредметні зв'язки відіграють важливу роль у початковій школі. Інтеграція різних дисциплін створює єдину картину світу і полегшує дітям засвоєння нових знань та застосування їх на практиці. Інтегрований підхід створює учням умови для того, щоб зрозуміти взаємозв'язок різних галузей знань. Наприклад, уроки української мови можуть бути тісно пов'язані з літературним читанням, а математики – з природничою освітньою галуззю. Інтеграція вчителями різних предметів допомагає дітям сприймати навчання як цілісний процес, а не як набір розрізнених фактів. Це особливо важливо для молодших школярів, які ще не вміють структурувати інформацію і мають труднощі з її систематизацією. Одним із найяскравіших прикладів успішної міжпредметної інтеграції є інтеграція природничої освітньої галузі та мовнолітературної (українська мова, літературне читання). Наприклад, при вивченні теми “Дикі тварини” вчителі можуть запропонувати учням не лише ознайомитися з тваринами, але й прочитати тексти про лісових тварин, написати про них оповідання чи твір. Це допомагає учням закріпити свої знання з різних предметів і розвинути вміння працювати з інформацією [2].

На думку методистів, інтеграція предметів допомагає дітям розвивати навички критичного мис-

лення, вміння аналізувати інформацію та знаходити зв'язки між різними частинами знань. Наприклад, вивчаючи пори року, вчителі можуть включати в урок математичні завдання, пов'язані із сезонними змінами температури, кількості опадів і тривалості дня. Це, зрозуміло, допомагає дітям краще зрозуміти природні явища, побачити практичне застосування математичних знань [5, 70].

Інтегрований підхід до організації освітнього процесу не лише робить навчання більш цікавим і захопливим, але й сприяє кращому засвоєнню матеріалу. Ще одним прикладом ефективної інтеграції є поєднання мистецької освітньої галузі з математичною та природничою. Наприклад, можна попросити учнів намалювати малюнки на тему “природні явища”, використовуючи знання про погоду і пори року, отримані у процесі вивчення природничої освітньої галузі. Або ж намалювати геометричні фігури, а потім скласти їх разом, щоб створити композицію, розвиваючи у такий спосіб просторове мислення школярів і закріплюючи знання з геометрії [4, 95].

Міжпредметні зв'язки також можуть допомогти дітям розвинути такі важливі навички, як вміння працювати в команді, самостійно шукати й аналізувати інформацію, застосовувати знання в різних ситуаціях. Наприклад, можна запропонувати дітям створити проєкти на тему захисту навколишнього середовища в класі. У такий спосіб вони не лише розвивають практичні навички, але і вчать аналізувати та подавати інформацію різними способами.

Одним із важливих аспектів успішної інтеграції предметів є системний підхід. Важливо, щоб вчителі заздалегідь планували, як пов'язати одну тему з іншою. Наприклад, при підготовці розкладу або тематичного плану вони можуть визначити ключові теми з кожного предмету і вирішити, як їх пов'язати. Так, освітній процес стає більш цілісним і менше часу витрачається на повторення матеріалу, оскільки діти розуміють зв'язки між темами і легше вчать. Крім того, важливо пам'ятати про особистісно орієнтований підхід до навчання. Інтеграція предметів має відбуватися з урахуванням індивідуальних особливостей кожного учня. Наприклад, якщо дитина більше схильна розуміти інформацію через творчість, вчителі можуть інтегрувати предмети через мистецтво. Якщо учень схильний до точних наук, можна зробити акцент на інтеграції через математику та логіку. Такий підхід дає можливість кожному учневі відчути успіх і розвинути сильні сторони в навчальній діяльності [1, 50].

Таким чином, інтеграція предметів є важливими елементами сучасної системи початкової освіти. Використання міжпредметних зв'язків робить процес навчання більш цікавим і захопливим, стимулює пізнавальну активність учнів та сприяє

всебічному розвитку відповідно до сучасних освітніх стандартів. Важливо, щоб вчителі початкової школи активно використовували цей підхід, щоб зробити навчання більш ефективним і цілісним, а також допомогти учням розвинути навички, необхідні для майбутньої навчальної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахарєва Л.М. Інтеграція навчальних занять у початковій школі. *Початкова школа*. 2011. № 8. С. 48–51.
2. Большакова І., Пристінська М. “Інтегроване навчання: тематичний та діяльнісний підходи”. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=f2kvqQdQp54> (дата звернення: 08.02.2025).
3. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5a8/de2/5e1/5a8de25e1504c877583228> (дата звернення: 05.02.2025).
4. Іванчук М.Г. Основи технології інтегрованого навчання в початковій школі : навч.-метод. посіб. Чернівці : Рута, 2001. С. 94–97.
5. Колток Л., Білецька Л. Критичне мислення молодших школярів як психолого-педагогічний феномен. *Молодь і ринок*. 2019. № 9 (176). С. 70.
6. Колток Л., Стахів Л. Інтегроване вивчення предметів у початковій школі : матеріали для практичних занять і самостійної роботи. Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка, 2023. 80 с.

REFERENCES

1. Bakharieva, L.M. (2011). *Intehratsiia navchalnykh zaniat u pochatkovii shkoli* [Integration of educational

activities in primary school]. *Elementary school*. No. 8. pp. 48–51. [in Ukrainian].

2. Bolshakova, I. & Prystinska, M. *Intehrovane navchannia: tematychnyi ta diialnisnyi pidkhody* [Integrated learning: thematic and activity-based approaches]. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=f2kvqQdQp54> (Accessed 08 Feb.2025). [in Ukrainian].

3. Derzhavnyi standart pochatkovoi osvity [State standard of primary education]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5a8/de2/5e1/5a8de25e1504c877583228> (Accessed 05 Feb.2025). [in Ukrainian].

4. Ivanchuk, M.H. (2001). *Osnovy tekhnolohii intehrovano navchannia v pochatkovii shkoli : navch.-metod. posib*. [Fundamentals of integrated learning technology in primary school: teaching and methodological manual]. Chernivtsi, pp. 94–97. [in Ukrainian].

5. Koltok, L. & Biletska, L. (2019). *Krytychne myslennia molodshykh shkoliariv yak psykhologo-pedahohichnyi fenomen* [Critical thinking of younger schoolchildren as a psychological and pedagogical phenomenon]. *Youth & market*. No. 9(176). p. 70. [in Ukrainian].

6. Koltok L. & Stakhiv, L. (2023). *Intehrovane vyvchenia predmetiv u pochatkovii shkoli: materialy dlia praktychnykh zaniat i samostiinoi roboty* [Integrated learning of subjects in primary school: materials for practical classes and independent work]. Drohobych, 80 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.02.2025

“Найскладніше почати діяти, все інше залежить тільки від наполегливості”.

Амелія Ергарт
американська авіаторка

“Не важливо з якою швидкістю ти рухаєшся до своєї мети, головне не зупинятися”.

Конфуцій
давньокитайський філософ

“Людина, що володіє вродженим талантом, відчуває найбільше щастя тоді, коли використовує цей талант”.

Йоганн Вольфганг фон Гете
німецький поет

“Якщо ти навчаєш, намагайся говорити коротко, щоб розум слухняний відразу ж зрозумів слова і зберігав їх у пам’яті правильно. Все, що зайве, зберігати розум наш не може”.

Квінт Горацій
римський поет

“Якщо ви досягли вершини – піднімайтесь вище”.

Китайська мудрість

Лілія Стахів, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОГО ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розкрито роль і місце формування професійних компетентностей у майбутніх вчителів початкових класів з метою створення інноваційного освітнього середовища Нової української початкової школи. Акцентовано на низці сучасних освітніх нормативно-правових документів, навчально-методичних посібниках, розроблених для здобувачів спеціальності 013 Початкова освіта. Окреслено участь викладачів кафедри та студентів крізь призму організації та проведення таких наукових заходів, як фестивалі, проєкти, науково-практичні семінари, тренінги, осьтові лекції тощо, які систематично проводяться викладачами кафедри у межах співпраці з закладами загальної середньої та вищої освіти, Центрами професійного розвитку, Львівським обласним Будинком вчителя тощо.

Ключові слова: компетентності; професійні компетентності; майбутні вчителі початкових класів; інноваційне освітнє середовище; Нова українська школа.

Літ. 9.

Liliya Stakhiv, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Pedagogy and Methods of Primary Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PRIMARY TEACHERS TO WORK IN A SOCIAL AND HEALTH-PROTECTING EDUCATIONAL ENVIRONMENT

The article reveals the role and place of formation of professional competences among future primary school teachers with the aim of creating an innovative educational environment for the New Ukrainian Primary School. The article emphasized a number of modern educational regulatory and legal documents: Laws of Ukraine "On Education", "On Higher Education", State Standard of Primary Education, Professional Standard "Teacher of a Secondary Education Institution", etc. The forms and methods of methodological work of teachers of the Department of Pedagogy and Methodology of Primary Education of the Faculty of Primary Education and Art are presented. The teaching and methodological manuals developed for applicants for the specialty 013 Primary Education were studied in order to prepare for the seminar and practical classes in disciplines of pedagogical or methodological content, and they will be useful to them in their future professional activities. The participation of the department's teachers and students is outlined through the prism of organizing and conducting such scientific events as festivals, projects, scientific and practical seminars, trainings, guest lectures, etc., which are systematically conducted by the department's teachers within the framework of cooperation with institutions of general secondary and higher education, Professional Development Centers, Lviv Regional Teacher's House, etc. The results of such scientific and methodological activities have an impact on the formation of professional competencies in future primary school teachers with the aim of creating an innovative educational environment of the New Ukrainian Primary School. It is proven that by highlighting the theoretical foundations of the forms and methods of professional training of future primary school teachers to work in a social and health-preserving educational environment, the New Ukrainian School has made a corresponding contribution to the implementation of the general departmental theme, related to pedagogical support for the personality-oriented development of future primary school teachers of the Ukrainian Secondary Educational Service, taking into account global educational trends.

Keywords: competencies; professional competencies; future primary school teachers; innovative educational environment; New Ukrainian School.

Постановка проблеми. Сьогодні, враховуючи потреби України, основною метою діяльності закладу вищої освіти (ЗВО) є забезпечення умов, необхідних для якісної підготовки фахівців, зокрема майбутніх учителів початкових класів. Про це наголошено в низці сучасних освітніх нормативно-правових документів: законах України "Про освіту" [4], "Про вищу освіту" [3], Державному стандарті початкової освіти

[2], Професійному стандарті "Вчитель закладу загальної середньої освіти" [8] та ін. Так, у профстандарті зосереджено на низці професійних компетентностей, якими мають володіти здобувачі освіти у ході формальної, неформальної та інформальної освіти, а також подальшого набуття ними під час здійснення професійної діяльності у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) відповідно до ідей Концепції Нової української школи (НУШ) [8].

З цією метою згідно з індивідуальним планом кафедри педагогіки та методики початкової освіти кожен викладач здійснює навчальну, наукову, організаційну, виховну та методичну роботу. У межах окресленої проблеми ми акцентуємо на змісті форм та методів методичної роботи крізь призму здійснення професійної підготовки майбутнього педагога – вчителя початкових класів до роботи в умовах соціального та здоров'язбережувального освітнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-педагогічної та психолого-методичної літератури дає стверджувати, що фундаментальні проблеми з теорії педагогічної підготовки та шляхів діяльності майбутнього учителя початкових класів досліджено у працях низки сучасних науковців. Зокрема, систему психолого-педагогічної підготовки учителя ЗЗСО розкрито у наукових розробках Л. Хомич [9]. Психолого-педагогічні чинники формування особистості майбутнього учителя у ЗВО простежується у наукових розвідках науковця В. Бондар [1]. Шляхи впровадження інноваційних педагогічних технологій у майбутній професійній діяльності вчителя початкових класів простудіювали науковці М. Пантюк, Л. Стахів [7] тощо.

Мета статті – розкрити форми та методи професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів до роботи в умовах соціального та здоров'язбережувального освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. У контексті професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів до роботи в умовах соціального та здоров'язбережувального освітнього середовища ми здійснили системний аналіз низки інноваційних технологій, які практикуються у закладах загальної середньої та вищої освіти, розробили модель системи формування готовності вчителя до роботи з учнями початкових класів, а також розкрили ефективність і можливості впровадження компонентів цієї моделі в освітній процес як ЗЗСО, так і ЗВО.

З цією метою удосконалено зміст науково-методичного забезпечення професійної підготовки, представлений у низці навчально-методичних посібників з проблеми організації здоров'язбережувального освітнього середовища в освітніх закладах, а саме: методичних рекомендаціях до проведення семінарських занять та організації самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти авторства М. Пантюка, Л. Стахів "Педагогіка початкової освіти" (2019); навчально-методичному посібнику Л. Стахів, О. Шаран, С. Волошин "Технологія формування творчої особистості: методика складання дидактичних казок" (2020); навчально-методичному посібнику авторського складу: Л. Стахів, М. Пантюк, С. Волошин "Педагогічні технології у початковій школі" (2021); методичних рекомендаціях до проведення практич-

них занять та організації самостійної роботи студентів авторів Л. Стахів, Л. Колток, С. Волошин "Методика навчання природничої освітньої галузі у початковій школі" (2023); матеріалах для практичних занять і самостійної роботи студентів, розроблених авторським колективом у складі Л. Колток, Л. Стахів, М. Сторонської "Інтегроване вивчення предметів у початковій школі" (2023). Таке навчально-методичне забезпечення до навчальних дисциплін, які читають викладачі кафедри педагогіки та методики початкової освіти, стають у нагоді здобувачам освіти спеціальності 013 "Початкова освіта" як у підготовці до практичних чи семінарських занять з дисциплін педагогічного чи методичного змісту, так і в майбутній професійній діяльності.

Зауважуємо, що з метою якісної підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності служить не лише розроблення такого навчально-методичного комплексу з їх підготовки до створення здоров'язбережувального освітнього середовища, а й організація й безпосередня участь як студентів, так і викладачів у низці фестивалів, проєктів, науково-практичних семінарів, тренінгів, гостьових лекцій тощо, які систематично проводять викладачі кафедри. Результати такої науково-методичної діяльності мають вплив на формування професійних компетентностей у майбутніх вчителів початкових класів з метою створення інноваційного освітнього середовища Нової української початкової школи.

Так, з метою виокремлення питань, пов'язаних з труднощами Нової української школи та шляхами їх подолання в межах співпраці з кафедрою початкової освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка викладачі кафедри взяли участь у креативному просторі *Фестивалю "Нова українська школа"*, який проводився 16 листопада 2019 р. Зауважуємо, що на цьому заході всеукраїнського рівня дискусійну платформу "НУШ-ФЕСТ" представляли експерти освіти України Лілія Гриневич, автор типової освітньої програми для закладів загальної середньої освіти І ступеня "Нова українська школа" Роман Шиян, завідувач кафедри початкової освіти цього ЗВО Геннадій Бондаренко, а також освітяни столиці. На цьому заході мали можливість подискутувати як учителі ЗЗСО, викладачі ЗВО із дванадцяти областей України, так і здобувачі другого (магістерського) рівнів вищої освіти.

На цьому науковому форумі викладачі кафедри також взяли участь у тренінгу "Риторичні лайфхаки сучасного вчителя Нової української школи", форми та методи якого було використано на семінарських і практичних заняттях зі студентами, які здобувають спеціальність "Початкова освіта" у нашому університеті. Такий фестиваль залишив у присутніх незабутні враження від доброзичливої теплої атмо-

сфери, яка надихнула всіх на подальшу науково-педагогічну працю.

Результати наукової діяльності викладачів кафедри мають вплив на професійну підготовку майбутнього учителя початкових класів у контексті створення інноваційного освітнього середовища НУШ через участь у *регіональних науково-методичних семінарах-практикумах*, що проводяться в межах співпраці з Науково-дослідницькою лабораторією початкової освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки (завідувач – В. Вітюк) та Навчально-науковою лабораторією НУШ Львівського національного університету імені Івана Франка (завідувач – М. Проц). У зв'язку з цим викладачі кафедри ПМПО та здобувачі Франкового ЗВО взяли участь у циклі таких наукових заходів, присвячених освітнім галузям початкової школи та довкілля, як *“Освітні технології навчання громадянської та історичної освітньої галузі у початковій освіті”* (27 грудня 2022 р.) та *“Актуальні проблеми навчання соціальної й здоров'язбережувальної освітньої галузі в початковій та дошкільній освіті”* (23 травня 2023 р.).

На цих семінарах майбутні учителі початкових класів отримували відповідні навички, необхідні для здійснення організації освітнього процесу в громадянській та історичній освітній галузі, вивчали досвід створення демократичного середовища шляхом проведення уроків просто неба, використання різноманітних інтерактивних вправ, здійснення групової роботи та форм співпраці з батьками. На семінарах студенти-бакалаври мали можливість детальніше ознайомитися з елементами здоров'язбережувальних освітніх технологій та шляхами їх впровадження в освітній процес початкової школи, зокрема способами використання пальчикової гімнастики, фітотерапії у поєднанні з елементами кольоротерапії на заняттях з дітьми як дошкільного, так і молодшого шкільного віку, а також набуті досвід щодо принципів наступності й перспективності дошкільної та початкової школи.

Акцентуємо, що викладачі кафедри провели низку науково-практичних семінарів для науковців і освітян України, зокрема Львівщини в режимі як онлайн, і офлайн у *Львівському обласному Будинку вчителя* для заступників директорів з навчально-виховної роботи, спеціалістів відділів освіти, вчителів закладів освіти Львівщини, а також здобувачів освіти як майбутніх учителів початкової школи. Коротко зупинимося на їх змісті.

Так, 19 листопада 2021 р. був проведений *науково-практичний семінар “Ігрові педагогічні технології у початковій школі”*, на якому окреслювалися шляхи модернізації початкової освіти відповідно до прийнятих урядом нормативних документів – Концепції Нової української школи, Державного стандарту початкової освіти та Профе-

сійного стандарту вчителя у контексті підготовки здобувачів спеціальності 013 “Початкова освіта”, до здійснення педагогічної діяльності у Новій українській початковій школі. Студентська молодь мала можливість збагатитися думками з приводу впровадження педагогічних інновацій у початковій школі, усвідомлювала роль і місце ігрових педагогічних технологій на уроках та позаурочній діяльності, використання LEGO-конструкторів під назвою “Шість цеглинок” крізь призму основних цінностей НУШ – Дитинства, Особистості, Радості, Здоров'я та Безпеки. Цю методику доцільно використовувати під час навчання природничої, технологічної, соціальної та здоров'язбережувальної освітніх галузей початкової школи.

Учасники семінару, зокрема й здобувачі освіти, ознайомилися з авторською методикою Лілії Стахів з використання творчих елементів казкотерапії як різновиду оздоровчих здоров'язбережувальних технологій терапевтичного спрямування в інтеракції з арт-, зоо-, рослинно-, кольоро-, пісочнотерапією, що теж є прерогативними в освітньому процесі сучасного ЗЗСО. У формі тренінгових вправ вони долучалися до запропонованих завдань зі складання книжок-саморобок, зокрема дидактичних казок, які містять ігрові елементи і якими учителям початкових класів доречно поповнити бібліотечну скарбничку класної кімнати відповідно до Концепції НУШ.

Акцентуємо і на проведенні *науково-практичного семінару на тему “Екологічне виховання учнів початкової школи за новою парадигмою”* (23 березня 2022 р.), під час якого майбутні учителі початкових класів ознайомилися з важливими завданнями та методами екологічного виховання учнів початкової школи крізь суперечності (парадокси) старої антропоцентричної і нової екобіоцентричної парадигми, які, на жаль, мають місце в освітньому процесі початкової школи. Доцент кафедри Л. Стахів поділилася авторським доробком – “Методика навчання природознавства (1–4 класи): позакласна робота”, зміст якого можна використати в урочній та позаурочній діяльності з природничої освітньої галузі.

У межах окресленої проблеми важливе місце мав і *науково-практичний семінар “Формування та розвиток критичного мислення молодших школярів в умовах Нової української школи”* (23 вересня 2022 р.), на якому як для вчителів початкових класів, так і здобувачів спеціальності 013 “Початкова освіта” були представлені авторські розробки щодо інформації про рослинний та тваринний світ, малі та великі фольклорні жанри – казки, легенди, поговірки, прислів'я, загадки, приказки, фразеологізми, які можна використовувати на заняттях інтегрованого курсу “Я досліджую світ” (“Я пізнаю світ”), авторське бачення стосовно напов-

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОГО ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

нюваності змісту навчально-методичного забезпечення для початкової школи, цікавими формами, методами та засобами задля формування в учнів низки наскрізних вмінь, зокрема й вміння критично мислити.

З метою професійної підготовки майбутнього учителя початкових класів до роботи в умовах соціального та здоров'язбережувального середовища мав місце *й науково-практичний семінар “Оздоровчі педагогічні технології в умовах Нової української початкової школи”* (4 листопада 2022 р.). На цьому заході здобувачам освіти та вчителям початкових класів було запропоновано шляхи модернізації початкової освіти відповідно до прийнятих урядом нормативних документів та акцентовано на важливості створення здоров'язбережувального освітнього середовища шляхом використання різноманітних оздоровчих технологій збереження й стимулювання здоров'я учнів початкової школи, зокрема різних видів гімнастики – ранкової, коригувальної, стимулювальної, фітболгімнастики, гімнастики для очей, а також пальчикової, що активно інтегрується із пальчиковою терапією як різновидом арт-терапії здоров'язбережувальної технології терапевтичного спрямування.

Майбутні учителі початкових класів управлялися у малюванні тваринок за допомогою руки та долоні для вивчення й закріплення частин мови, таблиць множення на числа – 7, 8 та 9, брали участь у пальчикових іграх релаксаційного змісту, які доцільно використовувати на заняттях інтегрованих курсів “Я досліджую світ”, “Я пізнаю світ”, “Всесвіт”, “Навколишній світ” (залежно за якою освітньої програмою здійснюється освітній процес) з метою вивчення, наприклад, днів тижня, кольорів тощо. Цікаві лайфхаки були продемонстровано й з приводу використання пальчикової гімнастики для формувального оцінювання та лялькового театру тіней долоньок як різновиду театральної педагогіки, що є невід'ємним елементом здійснення ефективного освітнього процесу задля втілення ідей компетентісно-орієнтованого навчання в умовах НУШ.

Зазначаємо, що 30 жовтня 2023 р. під девізом “Від школи знань – до школи компетентностей і цінностей” проходив також *й науково-практичний семінар “Казкотерапія як засіб формування творчої особистості учнів початкових класів”*, на якому здобувачі освіти зосередилися на важливості використання казкотерапії як різновиду арт-терапії, на її ролі та місці у формуванні в учнів творчих здібностей та запропонованій авторській методиці Л. Стахів щодо складання дидактичних терапевтичних казок із використанням методів технології формування творчої особистості – синектики, фокальних об'єктів, мозкового штурму та моделювання маленьких чоловічків. Під час проведення семінару в контексті тренінгової роботи задля формування

творчої активності здобувачів освіти із використанням методу шести розумних капелюхів та конструктора LEGO “Шість цеглинок спільно з учасниками “народилася” низка таких дидактичних казок: “Тарілка здорового харчування”, “Квітка, з якою я себе асоціюю”, “Лісовий дзвіночок”.

З метою розвитку в учнів ЗЗСО та здобувачів ЗВО творчих здібностей, творчої уяви, креативного та критичного мислення розроблені методичні рекомендації з використання в освітньому процесі ЗЗСО казкотерапії відповідно до Концепції НУШ. Цей досвід творчо використала *студентка Марія Дмитрів*, яка виборола призове місце на II етапі Всеукраїнського Конкурсу студентських наукових робіт на тему “Здорова дитина – здорова нація”, що проходив на базі Глухівського державного університету (2023) (тема конкурсної роботи – “Казкотерапія як засіб формування творчої особистості учнів початкових класів”).

Зауважимо, що професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів здійснювалася і в контексті їхньої безпосередньої участі в *освітньому марафоні “Нова українська школа в дії”* у межах співпраці з Центром професійного розвитку педагогічних працівників із закладами освіти Бориславської територіальної громади. На заході, що відбувся 28 березня 2023 р., педагоги та майбутні учителі початкових класів як учасники марафону в інтерактивному форматі демонстрували інтенсивність групової взаємодії, ділилися досвідом, професійними знаннями й вміннями, отриманими як під час навчання, так і безпосередньої роботи у ЗЗСО.

Важливе місце у здійсненні професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів до роботи в умовах соціального й здоров'язбережувального середовища мав *науково-практичний семінар “Наступність та перспективність у здійсненні дослідницької діяльності учнів в умовах Нової української школи”* (4 квітня 2023 р.), на якому викладачі кафедри поділилися ідеями діяльнісного підходу крізь призму дослідницької діяльності учнів початкової та середньої школи, а здобувачі освіти детальніше ознайомилися освітньою програмою і зошитами з друкованою основою, що слугують одночасно й підручниками, “Веселкова школа”, укладеною творчою групою учителів Закарпаття. З цієї метою було продемонстровано низку цікавих дослідів, пов'язаних з утворенням такого природного явища, як веселка, та залучено учасників семінару до завдань дослідницько-пошукового характеру. У формі тренінгових вправ майбутні учителі початкових класів разом з педагогами НУШ складали дидактичні казки про веселку, створювали “веселкове шоу”, формували у собі творчу активність, ініціативність, пізнавальність.

Варто зауважити, що у здійсненні професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів

важливе місце відігравала і їхня участь у різноманітних тренінгах, проєктах та гостьових лекціях. Так, майбутні учителі початкових класів взяли безпосередню участь у проєкті *“Науково-педагогічні кейси”*, які проводилися з ініціативи Офісу підтримки вченого МОН України, що сьогодні набирає вагомих обертів та нових векторів розвитку. Викладачі кафедри мали можливість бути безпосередніми учасниками створених об'єднаних команд, отримати досвід з такого педагогічного дослідження *“Як зробити вивчення біології компетентнісним?”* (О. Козленко) та мінілекції на тему *“Критично мислити – важливе ключове вміння ХХІ ст. учня початкової школи”*.

Зазначаємо, що у межах співпраці кафедри з Творчою навчально-науковою лабораторією *“Гірська школа Українських Карпат”* Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника викладачі кафедри ПМПО та здобувачі освіти два роки поспіль брали участь у *Міжнародних наукових онлайн-конференціях на тему “Україно моя вишивана”*, що стали для майбутніх педагогів доброю школою роботи в умовах соціального освітнього середовища. На цих конференціях було продемонстровано відеоматеріали із виховними заходами студентів, які систематично проводяться на базі факультету початкової освіти та мистецтва крізь призму збереження, поширення і популяризації автентичної української мистецької спадщини, зокрема й розкриття етнокультурного й освітнього потенціалу української вишиванки.

У межах співпраці з педагогічним колективом Дрогобицької ліцею № 4 імені Лесі Українки викладачі та студенти мали можливість взяти участь в *обласному семінарі “Право на вибір: освітня програма “Інтелект України” у школах Львівщини: якісні результати та проблеми”*, який відбувся за ініціативи КЗ ЛОР *“Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти”* 05 березня 2019р. Здобувачі освіти як учасники семінару змогли відвідати презентаційні уроки в класах, які навчаються за освітньою програмою *“Інтелект України”* (професійну майстерність демонстрували Неля Лютик (вчитель початкових класів) та Леся Гизюк (керівник міської методичної спільноти вчителів початкових класів). Цей досвід здобувачі освіти використовували і під час проходження педагогічних практик, і також зможуть його використати у своїй майбутній професійній діяльності.

Акцентуємо, що у межах співпраці із Рівненським державним гуманітарним університетом 22 вересня 2021 р. для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 *“Освітні, педагогічні науки”* і 013 *“Початкова освіта”* проводилася *гостьова лекція на тему “Інноваційні педагогічні технології в освітньому процесі*

початкової школи” (лектор – Лілія Стахів). На ній студенти під музичний супровід демонстрували пальчикову терапію, в ігровій формі долучалися до складання *“вінегрету казок”*, придумували цікаві ідеї для створення кейсів тощо. Отримані знання вони зможуть використати у майбутній професійній діяльності.

Висновки. Отже, шляхом висвітлення теоретичних засад форм та методів професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в умовах соціального та здоров'язбережувального освітнього середовища НУШ зроблено відповідний внесок у виконанні загальнокафедральної теми, пов'язаної із педагогічним супроводом особистісно орієнтованого розвитку майбутнього учителя початкових класів ЗЗСО з урахуванням світових освітніх тенденцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боднар В.І. Психолого-педагогічні чинники формування особистості майбутнього учителя у педагогічному ВНЗ. *Педагогічні та психологічні науки в Україні: зб. наукових праць до 15-річчя АПН України : у 5 томах. Теорія та історія педагогіки*. Київ: Педагогічна думка, 2007. Т. 1. С. 248–259.
2. Державний стандарт початкової освіти. URL: <http://nus.org.ua/articles/uryad-zatverdvy-novyy-standart-po-chatkovoyi-osvity-shho-tse-oznachaye/>.
3. Закон *“Про вищу освіту”*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
4. Закон України *“Про освіту”*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
5. Концепція Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/tag/nova-ukrainska-shkol>.
6. Нова українська школа : освітня програма початкової школи науково-педагогічного проєкту *“Інтелект України”* цикл I (1–2 класи). URL: https://intellectukraine.org/files/Naukova_ta_metodychna_baza_2018_2019/01%20Navchalni_programy_2018_2019/Osvitnya_programa_2018.pdf.
7. Пантюк М.П., Стахів Л.Г. Організаційно-методична робота кафедри – шлях до професійного зростання майбутнього педагога. *Актуальні питання гуманітарних наук : зб. наукових праць молодих учених*. 2015. Вип. 14. С. 296–306.
8. Професійний стандарт *“Вчитель закладу загальної середньої освіти”*. URL: <https://mon.gov.ua/news/informatsiine-povidomlennia>
9. Хомич Л.О. Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Ін-т пед і псих. Проф. освіти АПН України. Київ, 2004. 38 с.

REFERENCES

1. Bodnar, V.I. (2007). [Psykhologo-pedahohichni chynnyky formuvannya osobystosti maibutnoho uchytelia u pedahohichnomu VNZ]. Pedagogical and psychological sciences in Ukraine: collection of scientific works to the 15th anniversary of the Academy of Sciences of Ukraine in 5 volumes / Theory and history of pedagogy. Kyiv, Vol. 1. pp. 248–259. [in Ukrainian].
2. Derzhavnyi standart pochatkovoi osvity [State standard of primary education]. Available at: <http://nus.org.ua/articles/>

ІНТЕГРАЦІЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ У ТЕХНОЛОГІЧНУ ОСВІТНЮ ГАЛУЗЬ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

uryad-zatverdyy-novyj-standart-pochatkovoyi-osvity-shho-tse-oznachaye/ [in Ukrainian].

3. Zakon "Pro vyshchu osvitu" [Law of Ukraine "On Education"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].

4. Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [Law of Ukraine "On Education"]. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

5. Kontsepsiia Nova ukrainska shkola [The concept of the New Ukrainian School]. Available at: <https://mon.gov.ua/tag/nova-ukrainska-shkol> [in Ukrainian].

6. Nova ukrainska shkola: osvithnia prohrama pochatkovoi shkoly naukovy-pedahohichnoho proiektu "Intelekt Ukrainy" tsykl I (1–2 klasy) [New Ukrainian school: the educational program of the elementary school of the scientific and pedagogical project "IntellectUkraine" cycle I (grades 1–2)].

Available at: https://intellectukraine.org/files/Naukova_ta_me_todychna_baza_2018_2019/01%20Navchalni_programy_2018_2019/Osvitnya_programa_2018.pdf [in Ukrainian].

7. Pantyuk, M.P. & Stahiv, L.G. (2015). [Organizaciyno-metodichna robota kafedri – chlah do profesiynogo zrostaniya maybutnogo pedahoga]. *Current issues of the humanities: Collection of scientific works of young scientists*. Vol. 14. pp. 296–306. [in Ukrainian].

8. Profesiynyi standart "Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity" [Professional standard "Teacher of general secondary education institution"]. Available at: <https://mon.gov.ua/news/informatsiine-povidomlennia> [in Ukrainian].

9. Homich, L.O. (2004). [Systema psykholoho-pedahohichnoi pidhotovky vchytelia pochatkovykh klasiv]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv, 38 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.02.2025

УДК 373.3.091.313:62/64:004.032.6

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.326145>

Руслана Даниляк, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ІНТЕГРАЦІЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ У ТЕХНОЛОГІЧНУ ОСВІТНЮ ГАЛУЗЬ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розглядається проблема інтеграції медіаграмотності у технологічну освітню галузь у початковій школі. Проаналізовано наукові підходи до медіаосвіти та її значення для формування критичного мислення учнів початкових класів. Обґрунтовано необхідність впровадження елементів медіаграмотності у заняття технологічної освітньої галузі у початковій школі, що сприятиме розвитку інформаційної культури учнів, визначено вплив і значення засобів масової інформації на ефективність освітнього процесу та формування медійної культури учнів початкових класів.

Ключові слова: медіаграмотність; технологічна освітня галузь; початкова школа; трудове навчання; критичне мислення; інформаційна культура.

Лит. 7.

Ruslana Danyliak, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Pedagogy and Methods of Primary Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

INTEGRATION OF MEDIA LITERACY INTO A TECHNOLOGICAL EDUCATIONAL INDUSTRY IN ELEMENTARY SCHOOL

The article examines the importance and prospects of integration of media literacy into the technological educational field in elementary school, in particular in the context of modern requirements for education and rapid changes in the technological environment. The modern person for a successful life can not be aside information flows. But the main difficulty now is not to get some information, but to determine what information is true and necessary, because, unfortunately, many modern media do not check the accuracy of the data published. The norm was the use of numerous manipulative technologies. The integration of media literacy into the educational process of elementary school contributes to the formation of critical thinking, creative abilities and digital literacy, helps to form current competencies and values that meet the needs of modern society.

The article emphasizes that media literacy includes not only knowledge of media and their technologies, but also the ability to critically evaluate media, create its own content, and understand ethical, social and environmental aspects of media use.

Technological educational sections are an important component of primary education that provide students with practical skills in different fields and contribute to determining their future profession, their purpose in society. In the face of the rapid development of information technology and media integration into all spheres of life, the technological educational field can become a powerful platform for the introduction of media literacy and media culture in the educational process, as this will contribute to the effective combination of traditional and new teaching methods. These changes require the adaptation of pedagogical methods, advanced training of teachers and the development of digital literacy in all participants in the educational process. The importance of ethical use of technologies and cybersecurity is increasing, which creates new challenges for society.

Technological educational activities are a platform for the use of modern technologies to the formation of the student's personality as a whole, contributing to the development of all the necessary competencies: prose-technological, digital, social and civic, mathematical; Ability to learn, initiative and enterprise.

Keywords: media literacy; technological educational sector; elementary school; labor training; critical thinking; Information culture.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство характеризується стрімкою інформатизацією, яка трансформує освітній простір, головню через інтеграцію цифрових інструментів у освітній процес. Це сприяє формуванню нових моделей навчання, орієнтованих на розвиток критичного мислення, адаптивності та самостійності учнів. Інформаційні технології забезпечують доступ до якісних освітніх ресурсів незалежно від географічного розташування, сприяють персоналізованому навчанню та поліпшують комунікацію між учнями, вчителями та батьками. Використання штучного інтелекту, віртуальної реальності, інтерактивних платформ та хмарних сервісів стає невід'ємною частиною сучасної освіти.

Інтеграція медіаграмотності в освітній процес стає необхідною умовою для розвитку в учнів компетенцій критичного мислення, цифрової грамотності, креативності, соціальної відповідальності, комунікативних навичок та інших вимог ХХІ ст., а також готує учнів до життя в інформаційному суспільстві, де вміння орієнтуватися в медіапоточках стає ключовою складовою особистого та професійного успіху.

Сучасне інформаційне суспільство висуває нові вимоги до освітнього процесу, зокрема щодо розвитку критичного мислення та інформаційної культури учнів. Особливо важливим є формування цих навичок у початковій школі, коли діти тільки починають освоювати основи роботи з інформацією. Одним із ефективних засобів розвитку медіаграмотності є її інтеграція у технологічну освітню галузь, зокрема у трудове навчання. Це дозволяє не лише розширити знання учнів про сучасні технології, а й навчити їх критично оцінювати інформацію, отримувану із медіа.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. У наукових дослідженнях медіаграмотність розглядається як важливий компонент сучасної освіти (В. Кизенко, 2018; М. Пентилук, 2019). О. Волошенюк, В. Іванов, В. Мельничук, О. Муковіз, О. Янкович визначають медіаграмотність як здатність людини критично сприймати, аналізувати, оцінювати та створювати медіаконтент. Медіаграмотність включає знання і навички орієнтуватися в сучасному інформаційному середовищі, зокрема вміння розпізнавати загрози, що впливають на формування світогляду, такі як маніпуляції, дезінформація, фейки. М. Лисинюк, Г. Онкович, Л. Ороховська, Н. Череповська та інші дослідники досліджують феномен медіакультури в загальному контексті, акцен-

туючи увагу на їхньому впливі на соціальні, культурні та комунікаційні процеси в сучасному суспільстві.

Дослідження О. Волошенюк (2021) підтверджують, що інтеграція медіаосвіти у шкільні програми сприяє розвитку критичного мислення. У технологічній освітній галузі медіаграмотність застосовується через аналіз інформаційних джерел, ознайомлення з цифровими технологіями та практичне використання медіаінструментів у навчанні (Л. Найдюнова, 2021).

Важливість трудового навчання у формуванні медіаграмотності також відзначається у працях Л. Козубай (2021) та О. Гриценко (2021), які наголошують на тому, що під час виконання проєктних завдань учні навчаються критично оцінювати інформацію, перевіряти джерела та використовувати цифрові технології для розв'язання практичних завдань.

Зважаючи на те, що медіаграмотність широко розглядають як сукупність соціальних, культурних і технологічних процесів, що виникають внаслідок розвитку медіа та їхнього впливу на суспільство, існує потреба у вивченні цього поняття у вузчому контексті, зокрема в освітніх процесах. Такий підхід дає змогу краще зрозуміти як медіаграмотність може бути інтегрована у викладання конкретних предметів, пов'язаних з технологіями, і як цей процес впливає на розвиток учнів початкових класів.

Сьогодні в освітньому просторі недостатньо розвинені методи і практики, які чітко визначають, як медіаграмотність може бути інтегрована у сферу технологічної освітньої галузі. Тема взаємодії технологій, медіа та освіти потребує визначення та створення цілісної концепції для її ефективної реалізації.

Мета статті – дослідити та продемонструвати необхідність інтеграції медіаграмотності в освітній процес, зокрема у технологічну освітню галузь, з метою розвитку критичного мислення та технологічних навичок учнів і забезпечення їхньої готовності до роботи в сучасному інформаційно-цифровому середовищі.

Виклад основного матеріалу. Сучасні діти є активними користувачами цифрових технологій і виявляють високий рівень інтересу до медіа та онлайн-ресурсів. Вони впевнено взаємодіють з гаджетами, соціальними мережами, іграми й освітніми платформами і є природними учасниками цифрового середовища. Однак інформаційний простір насичений широким спектром даних і містить

багато недостовірної, маніпулятивної та шкідливої інформації. Учнім необхідно орієнтуватися у цій ситуації та відрізняти правду від неправди. Це вимагає зосередження уваги на розвитку критичного мислення, яке є основою медіаграмотності і залежить від рівня медіакультури, що дає змогу учням не лише орієнтуватися в інформаційному просторі, а й активно формувати своє ставлення до медіа. Як зазначає А. Ковальчук, "...впровадження цифрових інструментів в освітній процес стало не лише питанням моди, а й необхідною умовою забезпечення якості освіти" [4, 17].

Інтеграція медіаграмотності в технологічну освітню галузь є критично важливим компонентом трансформації сучасного освітнього дискурсу, що детермінується експоненційним розвитком інформаційних технологій та посиленням впливу цифрових медіа на соціальні і професійні аспекти людської діяльності. Ефективна імплементація концепції медіаграмотності в освітній процес сприяє розвитку когнітивної рефлексії, аналітичних здібностей щодо верифікації інформаційних потоків, ідентифікації дезінформаційних стратегій та розпізнавання маніпулятивного контенту, що є необхідним у контексті зростаючих інформаційних загроз [5]. Водночас цифрова трансформація суспільства накладає нові вимоги на компетентності фахівців, що потребує формування комплексного підходу до навчання, який інтегрує не лише технічні знання, а й навички роботи з інформаційними потоками [5].

Стрімке зростання обсягу цифрової інформації зумовлює необхідність адаптації технологічної освіти до нових умов, оскільки майбутні фахівці повинні не лише засвоювати фундаментальні технічні знання, але й опановувати методи критичного аналізу та осмислення цифрового контенту. Використання сучасних освітніх методик має враховувати багатовимірний вплив цифрових ресурсів на формування професійних компетентностей, що вимагає розробки інноваційних дидактичних підходів [7, 38]. Одним із таких підходів є інтеграція методологічного аналізу медіаконтенту в освітній процес, що сприяє розвитку усвідомленого сприйняття інформаційного простору та відповідального використання цифрових ресурсів. Крім того, доцільно впроваджувати міждисциплінарні дослідження у рамках освітнього процесу, що дозволяє виявляти взаємозв'язки між технологічними та гуманітарними аспектами освіти [1, 9].

Трансформація змісту навчальних програм у технологічній освіті передбачає систематичну адаптацію навчальних дисциплін до умов цифрової епохи. Це включає не лише традиційні аспекти професійної підготовки, а й поглиблене опрацювання компетентностей, пов'язаних із контентним аналізом, когнітивною інтеграцією інформації та ефективним використанням цифрових технологій у

професійному контексті. Реалізація таких підходів передбачає розширення методологічного апарату освітнього процесу за рахунок інтерактивних технологій та симуляційних моделей, що підвищують ефективність навчання через залучення у процес активного освоєння медійних ресурсів [2, 175]. Не менш важливим є розвиток моделей адаптивного навчання, які використовують алгоритми штучного інтелекту для персоналізації навчального контенту та диференційованого підходу [2, 176].

Особливої уваги заслуговує проєктно-орієнтоване навчання, що дозволяє учням застосовувати отримані знання та навички у процесі створення й аналізу власного цифрового контенту. Це сприяє розвитку творчого мислення та усвідомленню принципів інформаційної безпеки.

Додатковим фактором підвищення рівня медіаграмотності є інтеграція в освітній процес віртуальних навчальних середовищ, що дозволяють розвивати навички оцінювання достовірності контенту та прийняття рішень в умовах цифрового інформаційного простору. Використання платформ для моделювання реальних медійних ситуацій дає можливість учителям на практиці апробувати алгоритми аналізу інформації, розпізнавання фейкових новин та реагування на інформаційні маніпуляції.

Інформаційні технології надають широкі можливості для індивідуалізації та диференціації завдань через самоосвіту учнів, а також різномірні завдання. У початковій школі на заняттях технологічної освітньої галузі учні вивчають фізичні та технічні властивості різних явищ і матеріалів, а інформаційні технології дають можливість продемонструвати явища, які неможливо побачити в реальності. Сучасні комп'ютери та програми дозволяють моделювати різні навчальні ситуації, використовуючи анімацію, аудіо- та фотографічну точність, можливість представляти унікальний інформаційний матеріал (наприклад, картини, рукописи, відеофрагменти) у мультимедійній формі, а також візуалізувати явища, процеси і взаємозв'язки об'єктів.

Медіаграмотність сьогодні є потужним освітнім інструментом, який може мати значний вплив на розвиток особистості та формування креативних і соціально активних громадян, що мислять критично. У цьому контексті освітній потенціал медіаграмотності спрямований на відкриття нових можливостей для навчання, розвитку навичок та впровадження інноваційних методів в освітній процес.

Наприклад, учні аналізують інформацію з різних джерел і порівнюють різні погляди на контент про одне й те саме явище. Вони вчать виявляти упередженість, маніпуляції та фейкові новини, а також оцінювати надійність джерел інформації. Це допомагає їм розвивати критичне мислення, вміння ставити під сумнів інформацію та робити власні

висновки. Учні створюють власні блоги, відео, подкасти та публікації в ЗМІ на теми, які вони вивчали. Вони вчаться правильно структурувати інформацію, оформлювати її за допомогою медіаінструментів та ефективно доносити свої ідеї до аудиторії.

Медіаграмотність дозволяє учням не лише набувати навички, а й формувати відповідальне ставлення до інформаційного простору. Заняття технологічної освітньої галузі є важливою складовою початкової освіти, що надає учням практичні навички в різних галузях. Зважаючи на стрімкий розвиток інформаційних технологій та інтеграцію медіа в усі сфери життя, технологічна освітня галузь може стати потужною платформою для впровадження медіаграмотності, медіакультури, оскільки може поєднувати традиційні та сучасні методи навчання.

Стрімкий розвиток технологій ставить перед освітою нові виклики, основним з яких є розвиток знань, умінь і навичок у сфері сучасних технологій та дизайну. Тому сфера технологічної освіти готує учнів до життя у високотехнологічному середовищі, сприяє їхньому особистісному, соціальному та професійному розвитку, розвиває здатність ефективно використовувати сучасні технології, не завдаючи шкоди довкіллю.

Пріоритетами для вчителів у формуванні медіаграмотності в технологічній освітній галузі є добре організований освітній процес, який включає інтеграцію сучасних цифрових технологій, розвиток критичного мислення, креативності учнів та формування навичок відповідального використання медіа. Вчителі мають створити умови для того, щоб учні не лише здобували базові знання та технологічні навички, а й розвивали медіаграмотність, тобто вміння аналізувати інформацію і застосовувати набуті знання у практичній діяльності.

Інтеграція медіаграмотності в технологічну освітню галузь має великий освітній і розвивальний потенціал. Вона забезпечує комплексний підхід до розвитку учнів через розвиток критичного мислення, мотивацію до навчання, розвиток практичних навичок, розвиток креативності, формування цифрової грамотності, сприяння соціалізації та комунікації, формування етичних цінностей, інтеграцію міждисциплінарних знань і підготовку до життя в умовах інформаційного суспільства та високих технологій.

Таким чином, інтеграція медіаграмотності та технологічної освітньої галузі сприяє цілісному розвитку учнів і допомагає їм сформувати відповідні компетентності та цінності, що відповідають потребам сучасного суспільства. Медіаграмотність є потужним інструментом розвитку відповідальних, етично компетентних і творчих особистостей.

Підвищення рівня медіаосвітньої компетентності учителів є ключовим чинником успішної

інтеграції медіаграмотності в технологічну освіту. Це вимагає реалізації спеціалізованих освітніх програм, професійних тренінгів, міждисциплінарних наукових конференцій та семінарів, що дозволяють педагогічним кадрам ознайомитися із сучасними методиками цифрової освіти. Інтеграція відкритих освітніх ресурсів у навчальні програми дає змогу залучати найактуальніші розробки у сфері медіаграмотності й адаптувати навчальний контент відповідно до найновіших тенденцій.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Інтеграція медіакультури та технологічної освітньої галузі має важливе значення у сучасному інформаційному суспільстві. Вона сприяє розвитку критичного мислення, цифрової грамотності та творчих здібностей учнів; надає їм знання, навички та моделі поведінки, необхідні для успішної соціалізації, адаптації до технологічного прогресу та професійної орієнтації; сприяє усвідомленню важливості відповідального використання інформації, медіаресурсів і технологій, а також формуванню екологічної та етичної грамотності.

Використання медіатехнологій на заняттях технологічної освітньої галузі може створити можливості для інтеграції знань з різних предметних галузей, мотивувати учнів, сприяти розвитку інноваційного мислення. Інтерактивність, доступність та адаптивність медіа-інструментів сприяють кращому засвоєнню знань, стимулюють мотивацію учнів та дозволяють враховувати їхні індивідуальні особливості.

Попри значну кількість досліджень щодо інтеграції медіаграмотності в освіту, питання її застосування саме в технологічній освітній галузі початкової школи залишається недостатньо вивченим. Зокрема, йдеться про методики навчання, що поєднують практичні завдання з аналізом інформаційних ресурсів. У подальших дослідженнях буде запропоновано конкретні стратегії впровадження медіаграмотності у трудове навчання, що допоможе в подальшій розробці освітніх програм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О. Нова українська школа: дидактичні основи формування медіаграмотності в учнів початкової школи. Київ: Генеза, 2020. 97 с.
2. Антонова О., Вашук О. Інтегративний підхід до побудови моделі формування готовності вчителів до розвитку академічної обдарованості учнів. *Професійна освіта в умовах інтеграційних процесів: теорія і практика: зб. наук. праць*. Житомир: ФОП "Н.М. Левковець", 2017. С. 174–182.
3. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
4. Ковальчук А. Цифрові інструменти в діяльності педагога професійного навчання. *Молодь і ринок*. 2024. № 6 (226). С. 171–176.

ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ДОСЛІДЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

5. Козубай Л. Використання елементів медіаосвіти у викладанні трудового навчання. *Освітні технології*. 2021. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-vikoristannya-elementiv-mediaosviti-u-vikladanni-trudovogo-navchannya-116475.html> (дата звернення 27.02.2025).

6. Концепція Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkol>.

7. Лисинюк М. Медіакультура: сутнісні особливості і функції. *Питання культурології*. 2020. Вип. 36. С. 38–48.

REFERENCES

1. Antonova, O. (2020). Nova ukrainska shkola: dydaktychni osnovy formuvannya mediahramotnosti v uchniv pochatkovoi shkoly [The new Ukrainian school: didactic foundations of the formation of media literacy in primary school students]. Kyiv, 97 p. [in Ukrainian].

2. Antonova, O. & Vashchuk, O. (2017). Intehratyvnyi pidkhid do pobudovy modeli formuvannya hotovnosti vchyteliv do rozvytku akademichnoi obdarovanosti uchniv [An integrative approach to building a model for the formation of teachers' readiness for the development of students' academic giftedness]. *Vocational education in the context of integration*

processes: theory and practice: collection of scientific works. Zhytomyr, pp.174–182. [in Ukrainian].

3. Derzhavnyi standart zahalnoi serednoi osvity [State standard of general secondary education]. Available at: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ [in Ukrainian].

4. Kovalchuk, A. (2024). Tsyfrovi instrumenty v dialnos-ti pedahoha profesiinoho navchannya. [Digital tools in the activity of a teacher of vocational training]. *Youth & market*. No.6 (226). pp. 171–176. [in Ukrainian].

5. Kozubai, L. (2021). Vykorystannia elementiv mediaosvity u vykladanni trudovoho navchannya. [Using elements of media education in teaching labor training]. *Educational technologies*. Available at: file: <https://naurok.com.ua/stattya-vikoristannya-elementiv-mediaosviti-u-vikladanni-trudovogo-navchannya-116475.html> (Accessed 27 Feb. 2025) [in Ukrainian].

6. Kontseptsiiia Nova ukrainska shkola [The concept of the New Ukrainian School]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkol> [in Ukrainian].

7. Lysyniuk, M. (2020). Mediakultura: sutnisni osoblyvosti i funktsii [Media culture: essential features and functions]. *Issues of cultural studies*. Vol. 36. pp. 38–48. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.03.2025

УДК 378.091.012.011.3-051:005.336.2

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.323120>

Світлана Цюра, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Львівського національного університету імені Івана Франка
Ірина Мищишин, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Львівського національного університету імені Івана Франка

ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ДОСЛІДЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У статті розглянуто особливості технологій навчання як дослідження у контексті підготовки майбутнього педагога. Запропоновано модель змісту освіти навчання як дослідження для студентів педагогічних спеціальностей, що ілюструє систему формування компетентностей у методах та методології наукового дослідження, характерній для сучасної педагогічної науки та компетентностей організації пошукової діяльності учнів; визначено типові ознаки організації освітнього процесу навчання як дослідження.

Ключові слова: навчання як дослідження; дослідницьке навчання; технології навчання; організація освітнього процесу у вищій школі; дослідницькі компетентності педагога.

Рис. 1. Табл. 1. Літ. 8.

Svitlana Tsiura, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the General Pedagogy and Pedagogy of Higher Education Department, Ivan Franko National University of Lviv
Iryna Myshchysyn, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the General Pedagogy and Pedagogy of Higher Education Department, Ivan Franko National University of Lviv

LEARNING TECHNOLOGIES AS RESEARCH IN THE CONTEXT OF FUTURE TEACHER TRAINING

The article examines the features of learning technologies as research in the context of future teacher training and classifies them according to the decreasing involvement of the instructor in the student's research activities. It highlights their variability depending on the goals of the educational process and the level of education.

A model of educational content for organizing learning as research for students of pedagogical specialties is proposed. This model represents a system of tasks (directions) aimed at developing the research competencies of future teachers. It illustrates the competency formation system in research methods and methodologies characteristic of pedagogical science; interdisciplinary and comparative research methodologies; systematic and creative, professionally oriented thinking methodologies; general scientific methodology and worldview-based scientific thinking; and methodologies for organizing students' inquiry-based activities.

The article identifies the typical characteristics of organizing the modern educational process based on learning as research: the use of scientific inquiry methods relevant to a given field within the learning process; a focus on practical, primarily applied problems, followed by theoretical analysis; familiarization with research procedures, technologies, algorithms, and validation systems; stimulation of creativity, initiative, and independence in selecting research directions; and the incorporation of a stage for detailed and conscious comprehension of the problem in most learning technologies.

Keywords: learning as research; inquiry-based learning; learning technologies; organization of the educational process in higher education; research competencies of future teachers.

Постановка проблеми. Навчання як дослідження у системах організації навчання ХХІ ст., орієнтованих на формування у здобувачів освіти компетентностей для майбутньої професійної діяльності й життєдіяльності назагал, набуло нових сенсів і значень, більше ніж просто значення наукового дослідження як отримання дослідницького результату. Від часу виникнення в ідеях Сократа технології навчання як дослідження були апробовані на всіх рівнях освіти від дошкільної до післядипломної. Вони мають характерні особливості, які визначаються логікою і процедурами організації пошуково-пізнавальної діяльності, але й специфіку, яка була сформульована науковцями у відповідних алгоритмах діяльності й була апробована у закладах освіти та опублікована у численних навчально-методичних та реферативних джерелах.

Професійні компетентності майбутнього педагога включають елементи дослідницьких компетентностей у формулюванні як інтегральних, загальних, фахових, а також програмних результатах навчання. Зі зростанням рівня педагогічної освіти елементи формуються у структурно цілісну компетентність педагога-дослідника. При цьому у формулюванні результатів навчання до уваги береться й той факт, що вчитель, викладач виступає організатором й активатором розвитку наукового мислення й дослідницьких компетенцій в учня (студента).

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження пізнавальних процесів психіки у ХХ ст. було доведено на рівні концептуальному, що психічні механізми навчання без втручання, або за мінімального втручання педагога та механізми наукового пізнання є тотожними за процесуальною основою й алгоритмами.

Для цілісного розгляду сучасних напрямів організації дослідницького навчання нами були проаналізовані погляди українських педагогів на організацію навчання як дослідження в умовах української системи вищої освіти. Увагу привернули наукові й науково-методичні роботи про: загальні проблеми взаємозв'язку досліджень та навчання в університе-

тах України (О. Мещанинов, С. Боровльова, С. Дворецька); розвиток університетської освіти у контексті навчання як дослідження (Л. Козак); індивідуальні науково-дослідницькі завдання студентів як спосіб організації навчання як дослідження (О. Ярошенко, Ю. Скиба); дослідницьку технологію навчання у формуванні професійних компетентностей майбутнього педагога (В. Стрельников); дидактичні засади формування дослідницької компетентності здобувачів початкової освіти (Л. Сущенко); підготовку майбутніх педагогів до реалізації технології навчання через дослідження у початковій освіті М. Козігора); вивчення предметів природничо-математичного циклу з використанням комп'ютерно-орієнтованих методичних систем учнів у контексті навчання як дослідження та вивчення особливостей дослідницького навчання учнів з різними рівнями розвитку інтелекту (О. Гриб'юк); формування дослідницької компетентності вчителя математики, його здатності проєктувати і конструювати освітній процес, формувати дослідницьку компетентність школярів (М. Повідайчик) [1].

На рівні методів і технік організації освітнього процесу технологія навчання як дослідження була розроблена й апробована у процесі навчання учнів у загальноосвітній школі, студентів різних спеціальностей, зокрема в професійній підготовці та підвищенні кваліфікації педагогічних працівників.

Аналіз технологій навчання як дослідження у освітній теорії та практиці буде проведений нами з урахуванням того, що більшість із них апробовані у процесі викладання природничо-наукових дисциплін, де експериментальна діяльність здобувача освіти має чітко окреслені лабораторні умови наукового експерименту, характерну специфіку, строго контрольовані та вимірювані за точними кількісними шкалами результати дослідження. А також те, що у ХХІ ст. технології навчання як дослідження знайшли реалізацію в гуманітарній освіті через розвиток соціально важливих проєктів.

Метою статті є узагальнити особливості та порівняти алгоритми відомих на сьогодні технологій навчання як дослідження, систематизувати їх у контексті організації процесу здобуття студентами

педагогічної освіти загалом та фахових дослідницьких кваліфікацій зокрема.

Виклад основної частини дослідження. Основи технологій навчання як дослідження, які заклали такі вчені: Дж. Дьюї, Ж. Піаже, Дж. Брунер. Вони від початку свого наукового й методичного формування розбудовували саме технологічну основу й процес такої організації навчання. Зокрема, це: ґрунтовний аналіз механізмів реалізації психікою пізнавально-пошукових дій – тих, де діяльність починається з усвідомлення пізнавальної проблеми; чітке простеження логіки організації діяльності між метою і її результатом – від пізнавальної проблеми так, як її усвідомив той, хто навчається, – до її розв’язання, доведення, чи спростування; дотримання процедури науково-пізнавального пошуку,

зумовленої алгоритмами, техніками, методами дослідження наукової галузі відповідної дисципліни, яка вивчається; широка апробація технологій у процесі викладання природничо-наукових дисциплін, методи наукових досліджень яких мають чіткі алгоритми організації пошукових дій дослідника, представлення результатів тощо.

Розглянемо модель змісту освіти *навчання як дослідження* для студентів педагогічних спеціальностей як систему *завдань – напрямів організації* метою яких є формування їх компетентностей у методах дослідження сучасної педагогічної науки. Модель ілюструє повний алгоритм формування компетентностей студентів як науковців, що, безперечно, можливо лише поступово, послідовними етапами зростання (Рис. 1).

Рис. 1. Зміст освіти – система завдань – напрямів організації навчання як дослідження, спрямованих на формування дослідницьких компетентностей майбутнього педагога

Реалізація ідей дослідницького навчання у різних країнах, школах та університетах ХХ ст. виявила ознаки, які можемо схарактеризувати як типові для такої організації освітнього процесу, а саме: *“наука – це її метод”* – використання у навчальному процесі тих методів наукового пошуку, які використовує відповідна наука, адаптовано до рівня навчання здобувача, але з вимогами щодо застосування таких методів; *“практика, корисність має мати наукове підґрунтя”* – акцентування уваги на практичну, здебільшого прикладну проблему із наступним залученням у пошукові дії з теоретичного аналізу й обґрунтування; *“наука – це про точність і алгоритми”* – привчання до процедур і їх технологій, алгоритмів і систем доведення; *“наука – це*

про творчість і вартість кожної ідеї” – стимулювання креативності й ініціативи, самостійності у виборі векторів дослідження; *“дослідження – це цікаво, значимо”* – постановка проблеми у більшості технологій супроводжується етапом їх детального і свідомого осмислення.

З формулюванням цілей освіти ХХІ ст. у напрямі актуальних життєвих компетентностей науковці конкретизували основне дидактичне завдання сучасних технологій, що організовують навчання як дослідження таким чином, щоб сформувати у процесі навчання саме дослідницькі компетенції здобувача освіти. Це дає можливість визначити *завдання для викладача – створити умови освітнього середовища розвитку дослідницьких компетентностей*

ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ДОСЛІДЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

здобувача. Для цього необхідно, щоб: компетентності почали формуватися якомога раніше, починаючи з перших років навчання; мали умови й дидактичний простір для формування у процесі вивчення всіх дисциплін, які створюють освітню програму; послідовно й логічно ускладнювалися за рівнем вимог до виконання дослідницьких завдань, проєктів тощо; поступово зменшувався вклад у їхнє формування викладачів – наукових керівників у напрямі розвитку дослідницької траєкторії студента.

Звернемо також увагу, що дослідницькі технології навчання ХХІ ст. враховують необхідність фор-

мування життєвих компетентностей шляхом визначення двох нових, обов'язкових дидактичних завдань. Перше, орієнтації дослідження на отримання кінцевого продукту, що передбачає врахування практичного, апробаційного характеру пошуку, презентування отриманого результату “на ринку”. Друге, спрямування дослідження на соціально значущі, екологічні у найширшому розумінні цілі сталого розвитку. У контексті формування дослідницьких компетентностей майбутнього педагога розглянемо алгоритми реалізації найбільш відомих й апробованих технологій навчання як дослідження (Табл. 1).

Таблиця 1

Алгоритми реалізації технологій навчання як дослідження

Назва технології	Автори	Алгоритм реалізації. Дії викладача і студентів:
<i>Технологія формування наукових понять</i>	Р. Теннісон, О. Парк [7]	- викладач розкриває систему понять, зв'язки та місце поняття у системі; - викладач дає визначення поняття, його критеріальні й не критеріальні ознаки, сферу використання, типові неточності у вживанні; - студент самостійно аналізує й застосовує поняття через використання критеріальних й не критеріальних ознак; - викладач пропонує вищий рівень застосування поняття.
<i>Технологія навчання як природничо-наукового дослідження - процесуальна теорія</i>	Дж. Шваб	- ознайомлення здобувачів з об'єктом дослідження, змістом майбутнього пошуку, методами здобуття знань; - формулювання проблеми з метою викликати утруднення, які могли стосуватися пошуку нових даних, їх інтерпретації, побудови завдань, мети, логіки експерименту, висунення гіпотез; - допомога здобувачам в плануванні експериментальної перевірки гіпотез та на кожному етапі виконання навчального завдання спонукання їх до дослідження, самостійності, ініціативи.
<i>Технологія BSCS</i>	Роджер В. Вубі, Джозеф А. Тейлор, Е. Гарднер, П. Ван Скоттер [5]	- педагог ставить здобувачів у ситуацію “запрошення до дослідження”; - дає можливість студентам висловити всі можливі гіпотези, спонукає до їх формулювання так, щоб вони мали можливість обговорити всі, навіть найменш ймовірні припущення; - дає їм вибір у межах об'єкта, предмета, мети і завдань дослідження – тобто повністю відтворює ситуацію невизначеності науковця на початку наукового пошуку.
<i>Технологія навчання дослідженню</i>	Джойс Б., Вейл М., Калхун Е. Сафієр Дж., Хейлі-Спека М.А., Гауер Р. [3; 6]	- зіткнення з проблемою – ситуацією “пізнавального конфлікту”; - збір даних – верифікація; - збір даних – експериментування; - формулювання результат – педагог повертає здобувачів до суті “пізнавального конфлікту” і допомагає так сформулювати відповідь на проблему, щоб пояснення було зрозумілим, логічним і прийнятним для всіх учасників дослідження.

**ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ДОСЛІДЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА**

Продовження таблиці 1

<i>Технологія систематичного дослідження - повторюваний алгоритм</i>	Егген Р.Д., Каучак Д.П., Хардер Р.Дж. [2;4]	- усвідомлення наявності проблеми; усвідомлення значимості проблеми; перефразування проблеми у форму зрозумілу для здобувача; - вивчення й класифікація доступних даних; - пошук причиново-наслідкових зв'язків і залежностей; формулювання робочих гіпотез; - додатковий збір даних, розширення об'єкта аналізу; класифікація, систематизація, узагальнення даних; - аналіз отриманих результатів; формулювання остаточного висновку про шлях вирішення проблеми; - застосування запропонованого шляху вирішення проблеми.
<i>Технологія навчання як дослідження Массіаліса [8]</i>		- орієнтація; формулювання гіпотез; - визначення понять і термінів, що входять в гіпотези; - аналіз гіпотез з точки зору їх логічності і відсутності внутрішніх суперечностей; - підтвердження гіпотез або пошук інформації і тверджень; формулювання висновків.
<i>Технологія навчання як дослідження Голдмарка [8]</i>		- визнання необхідності, доцільності дослідження; - формулювання гіпотези (гіпотез); - збір інформації; - аналіз альтернативної гіпотези (гіпотез); - визначення критеріїв; - визначення ціннісних орієнтацій і вихідних засад; - рефлексивне дослідження процесу дослідження.

Аналіз алгоритмів узагальнених у таблиці 1 технологій, які розвиваються в напрямі організації навчання як дослідження, можемо узагальнити, що їх можна характеризувати за тим, якому із етапів дослідницького процесу вони надають перевагу і таким чином класифікувати їх як технології цілісної реалізації процедури наукового пошуку як: а) з мінімальним втручанням викладача як тьютора, консультанта, наукового керівника; б) за активної участі викладача на окремих, найбільш проблемних для студентів етапах дослідження; в) за активної участі викладача на всіх етапах дослідження. А також: г) технології реалізації процедури наукового пошуку здобувача освіти, але з перевагою певних етапів (осмислення проблеми і її особистого сенсу, осмислення наукових категорій у їх системних зв'язках; орієнтації на кінцевий продукт дослідження; орієнтації на соціальну важливість продукту; орієнтації на наукову, або практичну цінність продукту тощо); та г) технології, що вводять студента у процедури й алгоритми дослідження, де параметри кінцевих результатів заздалегідь відомі, (мають мати певні значення достовірності; точні дані; дані, які відповідають стандартним тощо).

Висновки. Узагальнення й систематизація переваг відомих на сьогодні технологій навчання як дослідження у підготовці майбутнього педагога дає

підставу ствердити, що всі вони можуть бути використані на різних рівнях підготовки, реалізовувати завдання із розвитку компетентностей наукового педагогічного дослідження; методики міждисциплінарних досліджень, компаративних досліджень, методів системного й креативного, професійного спрямованого мислення, загальнонаукової методології й світоглядно-наукового мислення, методики організації пошукової діяльності учнів. Подальшого дослідження потребують способи організації навчання як дослідження у віртуальному середовищі, яке дозволяє експериментувати з моделями освітнього процесу і максимально наблизити їх до реальних умов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Повідайчик М. Дослідницька компетентність як складова конкурентоспроможності вчителя математики. *Молодь і ринок*. 2024. № 4 (224). С. 133–138.
2. Eggen P. and Kauchak D. *Strategies and Models for Teachers: Teaching Content and Thinking Skills* (6th ed.). Boston : Pearson. 2012. URL: <https://www.pearsonhighered.com/assets/preface/0/1/3/2/0132179334.pdf> (дата звернення: 25.01.2025).
3. Joyce B., Weil M., Calhoun E. *Models of Teaching*. Fifth edition. 2004. 478 p. URL: https://www.academia.edu/28323977/MODELS_OF_TEACHING_pdf (дата звернення: 02.01.2025).
4. Paul D. Eggen, Donald P. Kauchack, Robert J. Harder. Prentice-Hall. *Strategies for Teachers: Information Processing*

Models in the Classroom, 1979. 367 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Strategies_for_Teachers.html?id=6mMEAQAIAAJ&redir_esc=y (дата звернення: 02.01.2025).

5. Rodger W. Bybee, Joseph A. Taylor, April Gardner, Pamela Van Scotter, Janet Carlson Powell, Anne Westbrook, Nancy Landes. The BSCS 5E Instructional Model: *Origins, Effectiveness and Applications*. Colorado Springs: BSCS. 2006. URL: <https://surl.li/zmgbfv> (дата звернення: 25.01.2025).

6. Saphier J., Haley-Speca M.A., Gower R. The Skillful teacher: Building Your Teaching Skills. 6th Edition. 2008. 585p. URL: https://nielibrary.com/stream_pdf/publication/728/663b34f809e59.pdf (дата звернення: 2.01.2025).

7. Tennyson R. Defining core competencies of an instructional technologist. *Computers in Human Behavior*. 2001. URL: https://ocw.metu.edu.tr/file.php/118/Week12/Tennyson_Competencies-of-ITpeople-CHB2001.pdf (дата звернення: 02.01.2025).

8. Wasay Zafar. Models of Teaching. Patna University, Patna. 61p. URL: [https://oldsite.pup.ac.in/e-content/education/Models%20of%20Teaching,%20P.G.,%20Education%20\(M.Ed.\)%20By%20M.W.%20Zafar.pdf](https://oldsite.pup.ac.in/e-content/education/Models%20of%20Teaching,%20P.G.,%20Education%20(M.Ed.)%20By%20M.W.%20Zafar.pdf) (дата звернення: 25.01.2025).

REFERENCES

1. Povidaichyk, M. (2024). Doslidnytska kompetentnist yak skladova konkurentospromozhnosti vchytelia matematyky [Research competence as a component of competitiveness of mathematics teachers]. *Youth & market*, No. 4(224). pp. 133–138. [in Ukrainian].

2. Eggen, P. & Kauchak, D. (2012). Strategies and Models for Teachers: Teaching Content and Thinking Skills (6th ed.). Boston: Pearson. Available at: <https://www.pearsonhighered.com/assets/preface/0/1/3/2/0132179334.pdf> (Accessed 25 Jan. 2025) [in English].

3. Joyce, B., Weil, M., Calhoun, E. Models of Teaching. Fifth edition. 2004. 478p. Available at: https://www.academia.edu/28323977/MODELS_OF_TEACHING_pdf (Accessed 02 Jan. 2025) [in English].

4. Paul D. Eggen, Donald P. Kauchack, Robert J. Harder. Prentice-Hall. Strategies for Teachers: Information Processing Models in the Classroom, 1979. 367 p. Available at: https://books.google.com.ua/books/about/Strategies_for_Teachers.html?id=6mMEAQAIAAJ&redir_esc=y (Accessed 02 Jan. 2025) [in English].

5. Rodger W. Bybee, Joseph A. Taylor, April Gardner, Pamela Van Scotter, Janet Carlson Powell, Anne Westbrook, Nancy Landes. The BSCS 5E Instructional Model: *Origins, Effectiveness and Applications*. Colorado Springs: BSCS. 2006. Available at: <https://surl.li/zmgbfv> (Accessed 25 Jan. 2025) [in English].

6. Saphier, J., Haley-Speca, M.A., Gower, R. (2008). The Skillful teacher: Building Your Teaching Skills. 6th Edition. 2008. 585 p. Available at: https://nielibrary.com/stream_pdf/publication/728/663b34f809e59.pdf (Accessed 02 Jan. 2025) [in English].

7. Tennyson, R. (2001). Defining core competencies of an instructional technologist. *Computers in Human Behavior*. https://ocw.metu.edu.tr/file.php/118/Week12/Tennyson_Competencies-of-ITpeople-CHB2001.pdf (Accessed 02 Jan 2025) [in English].

8. Wasay Zafar. Models of Teaching. Patna University, Patna. 61p. Available at: [https://oldsite.pup.ac.in/econtent/education/Models%20of%20Teaching,%20P.G.,%20Education%20\(M.Ed.\)%20By%20M.W.%20Zafar.pdf](https://oldsite.pup.ac.in/econtent/education/Models%20of%20Teaching,%20P.G.,%20Education%20(M.Ed.)%20By%20M.W.%20Zafar.pdf) (Accessed 25 Jan 2025) [in English].

Стаття надійшла до редакції 17.02.2025

“Вчіться так, немов ви постійно відчуваєте брак своїх знань, і так, немов ви постійно боїтеся роззубити свої знання”.

Конфуцій
давньокитайський філософ

“... Поодинокі, недовголітня досвідченість, хоч би їй було сорок чи п'ятдесят років, ніщо перед досвідом кількох століть, в якому зосередилися результати педагогічної діяльності незчисленної кількості, принаймні таких самих як і він, педагогів, між якими було багато видатних талантів та незвичайних осіб, які віддали всі свої сили справі виховання”.

Костянтин Ушинський
український педагог

“Виховання має скеровувати діяльність, а не пригнічувати її. Завдання педагога в тому, щоб насичувати та сприяти, спостерігати, захочувати, спонукати, а не втручатися, наказувати чи обмежувати”.

Марія Монтессорі
італійський педагог, лікар, філософ

**АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
СТОМАТОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ДИТЯЧІЙ СТОМАТОЛОГІЇ НА ЗАСАДАХ
СИТУАТИВНО-КОМУНІКАТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ**

УДК 378.622.32

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.326146>

Оксана Єфремова, кандидат медичних наук,
доцент кафедри стоматології дитячого віку
Львівського національного медичного університету
імені Данила Галицького

**АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ СТОМАТОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ДИТЯЧІЙ
СТОМАТОЛОГІЇ НА ЗАСАДАХ СИТУАТИВНО-КОМУНІКАТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ**

Статтю присвячено проблемі побудови, впровадження та реалізації педагогічної системи підготовки майбутніх стоматологів до професійної взаємодії у дитячій стоматології на засадах ситуативно-комунікативного моделювання і аналізу отриманих результатів її реалізації.

Розглянуто програму дослідницько-експериментальної роботи, в якій відображено методика проведення констатувального, формувального та підсумкового експериментів. Констатувальний етап, крім проведення початкової діагностики рівня готовності майбутніх стоматологів до професійної взаємодії в дитячій стоматології, мав на меті наукове обґрунтування обраних діагностичних методик і методів дослідження, вибірку експериментальних і контрольної груп, заміри вихідного стану досліджуваного готовності магістрів стоматології. Формувальний етап спрямовувався на впровадження та реалізацію педагогічної системи підготовки майбутніх стоматологів до професійної взаємодії у дитячій стоматології на засадах ситуативно-комунікативного моделювання, функціонування цієї системи в кожній експериментальній групі, контроль за дотриманням усіх умов експерименту, проведення проміжних діагностик формування готовності до професійної взаємодії. Підсумковий етап передбачав виявлення досягнутого в результаті реалізації педагогічної системи рівня готовності майбутніх стоматологів до професійної взаємодії у дитячій стоматології, порівняльний аналіз результатів у всіх експериментальних групах і у зіставленні з контрольною групою, проведення підсумкової діагностики й узагальнення отриманих результатів. Отримані в межах дослідницько-експериментальної роботи дані засвідчили незначні зміни сформованості готовності до професійної взаємодії майбутніх стоматологів контрольних груп та значущі зміни в експериментальних групах. Приріст високого рівня сформованості досліджуваної готовності в контрольних групах становив +2,3 %, а в експериментальних – +9,09 % (на 6,79 % більше); приріст середнього рівня: в контрольних групах – +13,82 %, а в експериментальних – +35 % (на 21,18 % більше). Зменшення задовільного рівня відбулося отже: в контрольних групах на -9,68 %, а в експериментальних – на -35,91 %. Також відбулося зменшення студентів з низьким рівнем: у контрольних – на 6,45 %, а в експериментальних – на 8,18 %.

***Ключові слова:** педагогічна система; дослідницько-експериментальна робота; майбутні стоматологи; готовність до професійної взаємодії; педагогічний експеримент; аналіз результатів.*

Табл. 1. Рис. 1. Літ. 8.

Oksana Yefremova, Ph.D. (Medical Sciences),
Associate Professor of the Pediatric Dentistry Department,
Lviv Danylo Halytskyi National Medical University

**ANALYSIS OF THE RESULTS OF IMPLEMENTATION OF THE PEDAGOGICAL SYSTEM
FOR TRAINING FUTURE DENTISTS FOR PROFESSIONAL INTERACTION IN PEDIATRIC
DENTISTRY BASED ON SITUATIONAL AND COMMUNICATIVE MODELING**

The article is devoted to the problem of development, implementing and realization of a pedagogical system for training future dentists for professional interaction in pediatric dentistry based on situational and communicative modelling and analysis of the obtained results of its implementation.

The program of research and experimental work is considered, which reflects the methodology for conducting ascertaining, formative and concluding experiments. The ascertaining stage, in addition to conducting an initial diagnosis of the level of readiness of future dentists for professional interaction in pediatric dentistry, was aimed at scientifically substantiating the selected diagnostic techniques and research methods, selecting experimental and control groups, and measuring the initial state of the studied readiness of masters of dentistry. The formative stage was aimed at the introduction and implementation of a pedagogical system for training future dentists for professional interaction in pediatric dentistry based on situational and communicative modeling, the functioning of this system in each experimental group, monitoring compliance with all experimental conditions, and conducting intermediate diagnostics of the formation of readiness for professional interaction. The final stage involved identifying the level of readiness of future dentists for professional interaction in pediatric dentistry achieved as a result of the implementation of the pedagogical system, comparative analysis of the results in all experimental groups and in comparison with the control group, conducting a final diagnosis and summarizing the obtained results. The data obtained within the framework of the experimental work showed minor changes in the formation of readiness for professional interaction of future dentists in the control groups and significant changes in

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СТОМАТОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ДИТЯЧІЙ СТОМАТОЛОГІЇ НА ЗАСАДАХ СИТУАТИВНО-КОМУНІКАТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

the experimental groups. The increase of the high level of formation of the studied readiness in the control groups was +2.3%, and in the experimental groups +9.09% (6.79% more); the increase of the average level: in the control groups was +13.82%, and in the experimental groups +35% (21.18% more). The decrease in the satisfactory level occurred as follows: in the control groups by -9.68%, and in the experimental groups by -35.91%. There was also a decrease in students with a low level: in the control groups by 6.45%, and in the experimental groups by 8.18%.

Keywords: pedagogical system; research and experimental work; future dentists; readiness for professional interaction; pedagogical experiment; analysis of results.

Постановка проблеми. Плануючи впровадження та реалізацію будь-якої педагогічної системи, зокрема й педагогічної системи підготовки майбутніх стоматологів до професійної взаємодії у дитячій стоматології на засадах ситуативно-комунікативного моделювання, важливо пам'ятати, що повне й завершене наукове дослідження в галузі педагогіки передбачає послідовну реалізацію низки етапів: від задуму і планування дослідницької роботи до впровадження та реалізації її положень на практиці [1, 93]. Перевірка об'єктивності, достовірності та доказовості висунутої на початку роботи над науковою проблемою гіпотези педагогічного дослідження відбувається в експериментальному режимі [2; 3]. Проведення педагогічного експерименту "сприяє перевірці гіпотези, уточненню окремих висновків теорії (емпіричному перевірених наслідків), встановленню та уточненню фактів" [4, 127], а також виявленню всіх зв'язків і відносин між компонентами розробленої педагогічної системи. А отже, головним результатом емпіричної стадії дослідження стане підтверджена або спростована (на основі отриманих об'єктивних даних діагностичних вимірювань) гіпотеза.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реформування та модернізації системи вищої медичної освіти поглиблено аналізують науковці які аргументують авторські концептуальні положення стосовно вдосконалення педагогічної системи медичної освіти (О. Акімова; В. Гуменюк; Л. Дудікова; К. Іващенко; І. Каньковський, Ю. Казаков; Я. Кульбашна; І. Мельничук; Г. Пустовіт та ін.) як основи розвитку особистісної зрілості студентів та зорієнтованих на становлення фахівців сфери охорони здоров'я ще в період навчання. Однак недостатньо вивченою залишається проблема професійної взаємодії у лікувальному процесі, зокрема й стоматологічній практиці з пацієнтами-дітьми.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу та інтерпретації результатів дослідницько-експериментальної роботи з практичної реалізації педагогічної системи підготовки майбутніх стоматологів (МС) до професійної взаємодії у дитячій стоматології на засадах ситуативно-комунікативного моделювання (СКМ).

Виклад основного матеріалу. Педагогічний експеримент є надзвичайно ефективною формою оптимізації освітнього процесу та конструктивним освітнім середовищем [4, 160]. Він, на думку Є. Хрикова, є "стартовим майданчиком для визначення

початкових можливостей – рівня підготовленості студентів до розв'язання завдань підвищеної складності, науково організованим навчальним майданчиком і контрольним стендом, який максимально точно оцінює компетентнісну підготовку майбутніх фахівців" [5, 124]. Експеримент у педагогіці, за твердженням С. Каламбет та співавторів, є надзвичайно ефективною педагогічною, методичною та виховною формою, методом і засобом педагогічної діяльності в межах базового поля діяльності фахової підготовки у ЗВО, інтегрованої у видах діяльності та оцінювання навчальних програм і проєктів [6, 91].

Оскільки невіддільними рисами експерименту є об'єктивність і доказовість, важливо звернути особливу увагу на репрезентативність і валідність цього методу емпіричного дослідження, на чому у своїх дослідженнях, присвячених теорії зазначеної проблеми, акцентує увагу В. Староста [7].

Апробація і підтвердження в умовах практики ефективності педагогічної системи підготовки МС до професійної взаємодії в дитячій стоматології на засадах СКМ, а також експериментальне підтвердження базових положень висунутої наукової гіпотези передбачає дотримання певної послідовності дій:

- постановка мети і точне, вивірене визначення завдань дослідно-експериментальної роботи;
- максимальна конкретизація формулювання висунутої гіпотези;
- розробка базових критеріально-рівневих показників (параметрів), згідно з якими буде вибудовуватися супровід і діагностично оцінюватися отриманий результат [8, 372];
- розмежування часових меж трьох етапів стандартного експерименту;
- добірка мінімально необхідної кількості експериментальних груп.

Програма дослідницько-експериментальної апробації педагогічної системи підготовки МС до професійної взаємодії у дитячій стоматології на засадах СКМ передбачала проведення констатувального, формувального та підсумкового етапів дослідження, для кожного з яких було визначено мету, завдання, засоби та методи проведення.

Педагогічний експеримент здійснювався у такі три етапи:

1. На констатувальному етапі (2018–2019 н. р.) визначався вихідний рівень готовності до професійної взаємодії майбутніх дитячих стоматологів.
2. На формувальному етапі (2019–2024 н. р.) здійснювалося безпосереднє впровадження педаго-

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СТОМАТОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ДИТЯЧІЙ СТОМАТОЛОГІЇ НА ЗАСАДАХ СИТУАТИВНО-КОМУНІКАТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

гічної системи підготовки МС до професійної взаємодії у дитячій стоматології на засадах СКТ та її змістово-технологічного забезпечення.

3. На підсумковому етапі (2024) було проведено повторну діагностику рівня готовності до професійної взаємодії МС, а також здійснено аналіз отриманих результатів, які підтверджено за допомогою методів математичної статистики.

Уся дослідницько-експериментальна робота здійснювалася протягом 2018–2024 н. р. на базі Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, Буковинського державного медичного університету, Івано-Франківського національного медичного університету, Ужгородського національного університету, вищого приватного навчального закладу “Львівський медичний університет”, Київського медичного університету зі студентами спеціальності “Стоматологія”. На всіх етапах дослідження в експерименті взяли участь 997 студентів.

У межах експерименту було проведено велику дослідницьку роботу з використанням сукупності різноманітних методів. Для узагальненого аналізу різних виявів готовності до професійної взаємодії в дитячій стоматології, що охоплює аксіологічно-мотиваційний, міждисциплінарно-когнітивний, комунікативно-організаційний, особистісно-розвивальний компоненти досліджуваної готовності, магістрам стоматології було запропоновано діагностичні методики, які дають змогу виявити рівень вияву й значущості окремих складових цілісного процесу комунікативно зорієнтованої підготовки у медичних ЗВО, що зумовлюють ефективність та успішність формування готовності МС до професійної

взаємодії у дитячій стоматології. За допомогою підбраного інструментарію визначено результати *констатувального етапу* дослідження, під час якого встановлено переважання у студентів задовільного (66,1 %) та низького (14,3 %) рівнів готовності до професійної взаємодії у дитячій стоматології. Тоді як високий та середній рівні виявили лише відповідно 9,4 % та 10,3 % МС.

Апробація авторської педагогічної системи у межах *формувального етапу експериментального дослідження*, базувалася на її змістово-технологічному забезпеченні із використанням розробленої методики наскрізної підготовки МС до професійної взаємодії у дитячій стоматології на засадах СКМ, а також розробленого комплексу діагностико-прогностичних і педагогіко-формувальних методик, що послідовно застосовувалися протягом всієї підготовки магістрів стоматології (I–V курс). Це дало змогу зіставити отримані результати в роботі з експериментальною та контрольною групами, виявити позитивну динаміку формування готовності МС до професійної взаємодії в дитячій стоматології, оцінити ефективність застосованої методики.

Аналіз результатів експериментальної роботи проводився на підсумковому етапі експерименту, мета якого полягала у визначенні змін у рівні сформованості готовності до професійної взаємодії в дитячій стоматології у студентів контрольної та експериментальної груп. Використовувалися абсолютно ідентичні констатувальному етапу діагностичні методики з аналогічними способами їхньої репрезентації для заздалегідь відібраних учасників. Отримані на підсумковому етапі результати наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

**Узагальнені результати рівнів сформованості готовності МС до професійної взаємодії
в дитячій стоматології в КГ та ЕГ**

Рівні	КГ					ЕГ				
	Початок експерименту		Завершення експерименту		Δ	Початок експерименту		Завершення експерименту		Δ
	К-сть	%	К-сть	%		К-сть	%	К-сть	%	
Високий	18	8,29	23	10,6	2,3	18	8,18	38	17,27	9,09
Середній	23	10,6	53	24,42	13,82	23	10,46	100	45,45	35
Задовільний	157	72,35	136	62,67	-9,68	159	72,27	80	36,36	-35,91
Низький	19	8,76	5	2,31	-6,45	20	9,09	2	0,92	-8,18

Отримані дані засвідчують незначні зміни в КГ та значущі зміни в ЕГ. Так, на підсумковому етапі експерименту в КГ приріст високого рівня сформованості досліджуваної готовності становив +2,3 %, тоді як в ЕГ +9,09 % (на 6,79 % більше). Зміни стосовно середнього рівня в обох групах відбулися

таким чином: у КГ +13,82 %, а в ЕГ +35 % (на 21,18 % більше, ніж в КГ). Зменшення задовільного рівня відбулося в обох групах, однак в ЕГ значно суттєвіше -35,91 %, а в КГ -9,68 % (тобто в ЕГ на 26,23 % менше). Також відбулося зменшення студентів з низьким рівнем: у КГ – на 6,45 %, а в ЕГ –

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СТОМАТОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ДИТЯЧІЙ СТОМАТОЛОГІЇ НА ЗАСАДАХ СИТУАТИВНО-КОМУНІКАТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

на 8,18 %, тобто в ЕГ на 1,73 % менше МС з цим рівнем. Динаміку змін сформованості готовності

МС до професійної взаємодії в дитячій стоматології в КГ та ЕГ графічно подано на рисунку 1.

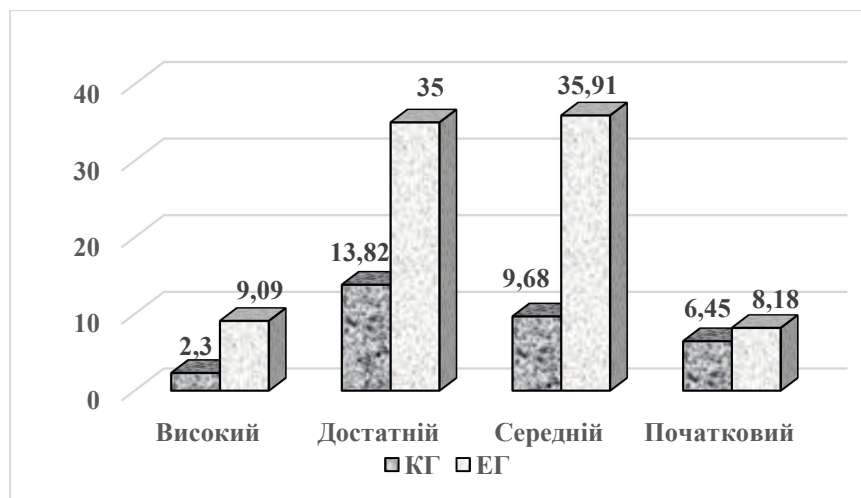

Рис. 1. Динаміка змін у КГ та ЕГ щодо сформованості готовності МС до професійної взаємодії в дитячій стоматології

Отже, отримані в підсумку дослідницько-експериментальної роботи результати незначних змін у контрольній групі та значне й достовірне зростання показників готовності МС до професійної взаємодії у дитячій стоматології за чотирма компонентами дають підстави стверджувати про те, що сформульована гіпотеза дістала підтвердження. Отримані експериментальні дані відкривають можливості використання педагогічної системи підготовки МС до професійної взаємодії у дитячій стоматології на засадах СКМ і розроблення на цій основі методичних рекомендацій для науково-педагогічних працівників медичних ЗВО щодо ефективної організації професійної підготовки магістрів стоматології на основі розробленої педагогічної системи.

Висновки і пропозиції. Під час експериментального навчання, проведеного з метою практичної реалізації та перевірки ефективності розробленої педагогічної системи підготовки МС до професійної взаємодії у дитячій стоматології на засадах СКМ, а також проведення діагностичних зрізів на формувальному та підсумковому етапах дослідницько-експериментальної роботи було виявлено позитивну динаміку сформованості показників аксіологічно-мотиваційного, міждисциплінарно-когнітивного, комунікативно-організаційного, особистісно-розвивального компонентів готовності у студентів експериментальної групи. У процесі та в результаті проведених заходів виявлено ефективність розробленої педагогічної системи підготовки МС до професійної взаємодії у дитячій стоматології на засадах СКМ, що передбачає системне формування усіх компонентів готовності МС до професійної взаємодії у дитячій стоматології. У статті розкрито

мету, завдання та особливості організації педагогічного експерименту щодо впровадження і реалізації педагогічної системи підготовки МС до професійної взаємодії у дитячій стоматології на засадах СКМ. Представлено авторську схему структурно-змістової складової експериментальної роботи, критеріально-діагностичну базу щодо визначення рівня готовності до професійної взаємодії у дитячій стоматології, розроблено рівні її сформованості.

Результати експерименту доводять необхідність подальшого вивчення проблем підготовки МС до професійної взаємодії, зокрема й в дитячій стоматології, а також подальше поглиблене вивчення сутності та номенклатури готовності стоматологів до професійної взаємодії з урахуванням особливостей профілю професійної діяльності (стоматолог-хірург, ортодонт, стоматолог-терапевт), формулювання теоретико-методичних засад розробки вибіркових дисциплін та факультативів, комунікативного практикуму для моделювання клінічних ситуацій професійної взаємодії в діаді “лікар – пацієнт”, а також використання ситуативно-комунікативного моделювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козловський Ю.М. Методологія педагогічного дослідження : навч. посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. 196 с.
2. Тарелкін Ю.П., Цикін В.О. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Суми : Видавництво СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2010. 19 с.
3. Нищак І.Д. Експериментальне дослідження ефективності методичної системи навчання інженерно-графічних дисциплін майбутніх учителів технологій. *Наукові*

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СТОМАТОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ДИТЯЧІЙ СТОМАТОЛОГІЇ НА ЗАСАДАХ СИТУАТИВНО-КОМУНІКАТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

затиски Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: педагогічні науки. 2016. Вип. 147. С. 91–95.

4. Вазинський С.Е., Щербак Т.І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2016. 260 с.

5. Хриков Є.М. Методологія педагогічного дослідження : монографія. Харків, 2018. 284 с.

6. Каламбет С.В., Іванов С.І., Півняк Ю.В. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Дніпропетровськ : Вид-во Маковецький, 2015. 191 с.

7. Староста В.І. Методологія наукових досліджень : навч.-метод. посіб. для самост. роботи здобувачів освіти. Ужгород : ДВНЗ “УжНУ”, 2021. 64 с.

8. Хіміч В.Л. Визначення діагностичного інструментарію у науковому дослідженні. *Головний редактор*. 2020. Вип. 3. С. 371–374.

REFERENCES

1. Kozlovskiy, Yu.M. (2018). Metodolohiia pedahohichnoho doslidzhennia [Methodology of pedagogical research]. *Textbook*. Lviv, 196 p. [in Ukrainian].

2. Tarelkin, Yu.P. & Tsykin, V.O. (2010). Metodolohiia naukovykh doslidzhen [Methodology of scientific research]. *Teaching aid*. Sumy, 196 p. [in Ukrainian].

3. Nyshchak, I.D. (2016). Eksperymentalne doslidzhennia efektyvnosti metodychnoi systemy navchannia inzhenerno-

hrafichnykh dystsyplin maibutnikh uchyteliv tekhnolohii [Experimental study of the effectiveness of the methodological system for teaching engineering and graphic disciplines to future technology teachers]. *Scientific notes of the Kirovohrad V. Vynnychenko State Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*. Issue 147. pp. 91–95. [in Ukrainian].

4. Vazhynskiy, S.E. & Shcherbak, T.I. (2016). Metodyka ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen [Methodology and organization of scientific research]. *Textbook*. Sumy, 260 p. [in Ukrainian].

5. Khrykov, Ye.M. (2018). Metodolohiia pedahohichnoho doslidzhennia [Methodology of pedagogical research]. *Monograph*. Kharkiv, 284 p. [in Ukrainian].

6. Kalambet, S.V., Ivanov, S.I. & Pivniak, Yu.V. (2015). Metodolohiia naukovykh doslidzhen [Methodology of scientific research]. *Textbook*. Dnipropetrovsk, 191 p. [in Ukrainian].

7. Starosta, V.I. (2021). Metodolohiia naukovykh doslidzhen [Methodology of scientific research]. *Teaching-methodological manual for independent work of students*. Uzhgorod, 64 p. [in Ukrainian].

8. Khimich, V.L. (2020). Vyznachennia diahnostychnoho instrumentarii u naukovomu doslidzhenni [Definition of diagnostic tools in scientific research]. *Chief editor*. Issue 3. pp. 371–374. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.02.2025

“Будь-яке навчання людини – це не що інше, як мистецтво сприяти прагненню природи до свого розвитку”.

*Йоганн Генріх Песталоцці
швейцарський педагог-новатор*

“Якщо хочеш, щоб у тебе було досить вільного часу, щодня читай... Не шкродуй часу на те, щоб глибоко осмислити сутність фактів, явищ, закономірностей, з якими маєш справу”.

*Василь Сухомлинський
український педагог, публіцист, письменник, поет*

“Наука ніколи не була і не буде закінченою книгою. Кожен важливий успіх задає нові питання. Будь-який розвиток виявляє з часом усе нові й глибші труднощі”.

*Альберт Ейнштейн
один з найвизначніших фізиків ХХ століття*

“Учень запитав: “Чи можна все життя керувати одним словом?” Вчитель відповів: “Це слово взаємність. Не роби іншим того, чого не бажаєш собі”.

*Конфуцій
давніоқытайський філософ*

“Два основні надбання людської природи – це розум і міркування”.

*Плутарх
давніогрецький письменник*

УДК 614.253.5:159.9

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.324202>

Аліна Балицька, кандидат педагогічних наук, доцент,
викладач кафедри загальної та медичної психології
Черкаської медичної академії

Анжела Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент,
викладач кафедри загальної та медичної психології
Черкаської медичної академії

Оксана Демченко, викладач кафедри загальної та медичної психології
Черкаської медичної академії

Анна Соцька, здобувач другого рівня вищої освіти
Черкаської медичної академії

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ МЕДИКІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПАЦІЄНТІВ

У статті розглянуто проблему психологічного супроводу реабілітації в Україні та можливості застосування здоров'язберезувальних технологій майбутніми медиками у зв'язку зі зростанням потреби у впровадженні доказових методів для відновлення функцій та соціальної адаптації пацієнтів. Особливу увагу приділено когнітивно-поведінковій терапії, яка допомагає коригувати емоційні реакції та поведінкові патерни, поліпшувати психоемоційний стан пацієнтів та їх благополуччя.

Ключові слова: реабілітація; медичні фахівці; психологічний супровід; здоров'язберезувальні технології; когнітивно-поведінкові технології.

Рис. 1. Літ. 14.

Alina Balytska, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Lecturer of the General and Medical Psychology Department,
Cherkasy Medical Academy

Anzhela Demchenko, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Lecturer of the General and Medical Psychology Department,
Cherkasy Medical Academy

Oksana Demchenko, Lecturer of the General and Medical Psychology Department,
Cherkasy Medical Academy

Anna Sotska, Applicant of the Second Level of Higher Education,
Cherkasy Medical Academy

TRAINING OF FUTURE MEDICAL PROFESSIONALS FOR THE APPLICATION OF HEALTH-PROMOTING TECHNOLOGIES FOR PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF PATIENTS

The article examines the issue of psychological support in rehabilitation in Ukraine and the potential application of health-promoting technologies by future medical professionals. Given the consequences of military actions and their impact on patients' physical and psycho-emotional states, there is an increasing need for the implementation of evidence-based methods that aid in functional recovery, social adaptation, and professional reintegration. Considering the importance of a comprehensive approach to rehabilitation, the necessity for developing practical skills in the use of health-promoting technologies by future healthcare providers becomes evident, as these methods can effectively support patients in their recovery process.

Psychological support encompasses both psychological assistance and the application of various therapeutic techniques that influence patients' emotional and behavioral states; it directly impacts patients' motivation for recovery, their psycho-emotional condition, and their ability to adapt to new life circumstances.

Special attention in the article is given to cognitive-behavioral therapy (CBT), particularly its role in correcting emotional reactions and behavioral patterns of patients. CBT is one of the most effective approaches in treating post-traumatic stress disorder (PTSD), depression, anxiety disorders, and other psychological issues that frequently arise during rehabilitation. Through CBT, patients learn to modify destructive thoughts, restore emotional stability, and improve interactions with their environment.

The application of cognitive-behavioral methods in the rehabilitation of patients demonstrates positive changes in their psycho-emotional condition. This is reflected in a reduction in stress, anxiety, and depression levels, as well as an increase in overall well-being, self-esteem, and quality of life. Positive changes also include improved social adaptation, self-control, and enhanced interpersonal skills. Research findings confirm the importance of integrating psychological technologies into

comprehensive rehabilitation and preparing future healthcare professionals to work with patients, emphasizing the significance of psychotherapeutic support in medical practice.

Keywords: *rehabilitation; medical professionals; psychological support; health-promoting technologies; cognitive-behavioral technologies.*

Постановка проблеми. В Україні зростає потреба у психологічному супроводі процесу реабілітації, що, з-поміж іншого, зумовлено наслідками військових дій. Важливим є впровадження саме доказових методів, що сприяють відновленню функцій, соціальній адаптації та професійній реінтеграції пацієнтів. Ефективність реабілітаційного процесу залежить від використання науково обґрунтованих підходів, дотримання сучасних клінічних стандартів і реформування галузі відповідно до міжнародних практик.

Інтегративне лікування передбачає медичний, фізичний, психотерапевтичний та соціальний аспекти, що сприяє комплексному відновленню пацієнта. Психологічний стан суттєво впливає на ефективність реабілітації, а мотивація та емоційний комфорт можуть прискорити процес відновлення. Майбутні медики мають володіти навичками активного слухання, емпатії та психокорекції, що є важливими для роботи з пацієнтами у стані стресу чи тривоги [3].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженнями можливостей реабілітації займалися українські науковці О. Андрійчук, О. Бісмак, І. Григус, В. Дуб, Н. Мельник, О. Нагорна. І. Мезенцева, О. Павлович, В. Ярликів аналізували особливості комунікативної взаємодії медичних працівників з пацієнтами при наданні реабілітаційних послуг; О. Візирякіна вивчала аспекти застосування психології у медичній реабілітації; а С. Вишар та Л. Клеценко розглядали нюанси роботи з соціально-психологічними та здоров'язбережувальними технологіями у професійній діяльності майбутніх медиків.

Мета статті. Дослідити можливості застосування когнітивно-поведінкових технологій психологічного супроводу у діяльності майбутніх медиків.

Виклад основного матеріалу. Лікування та реабілітація є взаємодоповнюваними процесами: лікування спрямоване на усунення патологічного стану, а реабілітація – на відновлення функціональної спроможності та соціальну інтеграцію пацієнта. Реабілітація є комплексним процесом, що охоплює медичні, соціальні та професійні заходи, спрямовані на максимальне або часткове відновлення функціональних можливостей організму та адаптацію людини до повсякденного життя [8].

Ефективна реабілітація базується на таких принципах, як ранній початок, безперервність, комплексний підхід, індивідуалізація, соціальна інтеграція та контроль ефективності. Вона охоплює

три основні напрями: медичний (відновлення здоров'я та функцій організму), соціальний (адаптація до суспільного життя) та професійний (повернення до трудової діяльності або перекваліфікація) [2].

Функціональний стан людини як психофізіологічне явище визначається взаємодією мозкових систем (ретикулярної формації, лімбічної системи), що забезпечує ефективність діяльності на фізіологічному, поведінковому та психологічному рівнях. Оптимальний функціональний стан досягається за умови відповідності діяльності можливостям організму. Якщо навантаження перевищує ці можливості, виникає динамічне неузгодження, що негативно впливає на працездатність. Фізична реабілітація є комплексним процесом відновлення функціонального стану організму [12], що поєднує лікувальні, педагогічні та корекційні підходи. Вона включає активні (лікувальна фізична культура), пасивні (масаж, фізіотерапія, мануальна терапія, природні фактори) та психорегулювальні (аутогенне тренування, м'язова релаксація) методи, спрямовані на оптимізацію рухових і функціональних можливостей пацієнта [13, 78].

Фізична реабілітація при порушеннях функціонального стану включає застосування лікувальної фізкультури, масажу, фізіотерапії та працетерапії, що сприяють відновленню функцій організму та підвищенню його адаптаційного потенціалу [6]. Водночас фізична реабілітація є соціальним процесом, де ключову роль відіграють фахівці та родина пацієнта. Професійна діяльність майбутніх медиків передбачає наявність відповідних компетенцій і особистісних якостей, що забезпечують ефективність реабілітаційного процесу.

Взаємодія медичних фахівців базується на гуманістичному підході, індивідуалізованому стилі роботи, міждисциплінарному співробітництві, а також важливості зворотного зв'язку для досягнення очікуваних результатів. Важливу роль у цьому контексті відіграє медична деонтологія, яка регламентує етичні принципи поведінки медичних працівників та забезпечує відповідальність у взаємодії з пацієнтами й суспільством [1, 11]. Комунікативні навички є критично важливими для ефективної роботи майбутніх медиків, зокрема у використанні вербальної та невербальної комунікації для налагодження довірчих відносин з пацієнтами та досягнення реабілітаційних цілей [9].

Процес оцінки пацієнта здійснюється на основі комплексного підходу, що охоплює не лише медичні параметри, а й функціональний стан, особливості соціального середовища, особистісні характерис-

тики, психологічні аспекти, поведінкові звички та світоглядні переконання [10]. У межах біопсихосоціальної моделі, запропонованої Дж. Енгелем, розглядається взаємодія біологічних, психологічних і соціально-екологічних факторів, які визначають механізми формування здоров'я, розвитку захворювань і процесів відновлення організму [14, 13].

Ключову роль у реабілітаційному процесі відіграє мотивація пацієнта, яка активується через міжособистісні стосунки, створення атмосфери довіри й індивідуалізацію підходу. Важливим чинником є також вплив референтних груп (родини, соціального оточення), які можуть підтримувати пацієнта на шляху до відновлення [8]. Підготовка майбутніх медиків повинна включати розвиток не лише теоретичних знань, але і навичок міжособистісної взаємодії, що сприяють ефективності реабілітаційних методів.

Соціально-психологічні технології, такі як когнітивно-поведінкова терапія та глибинно-психологічні методи, допомагають знижувати тривожність, депресію, сприяють адаптації до нових умов життя. Використання технології емпатерменту зміцнює внутрішні ресурси пацієнта, підвищує його самооцінку та сприяє самостійному прийняттю рішень. Педагогічні технології, зокрема педагогічна фасилітація, спрямовані на підтримку пацієнта у досягненні позитивних змін та створення сприятливого соціального середовища для його відновлення.

Залежно від концептуальних засад психотерапевтичної школи, здоров'язбережувальні технології поділяються на [4]: глибинні – базуються на психодинамічних концепціях, сприяють усвідомленню особистісних конфліктів і розвитку психологічних захистів; когнітивні – орієнтовані на корекцію мисленнєвих процесів і переконань, що визначають поведінку; біхевіористські – фокусуються на зміні поведінкових патернів через вплив зовнішнього середовища; гуманістичні – стимулюють особистісний потенціал і формують позитивний світогляд; екзистенційні – допомагають подолати страхи, усвідомити сенс життя та взяти відповідальність за власне існування.

Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) виокремлює кілька рівнів когніцій [11]: негативні автоматичні думки (НАДи) – мимовільні, стереотипні оцінки, що сприймаються як очевидні істини та впливають на емоційний стан і поведінку. КПТ навчає критично оцінювати такі судження, оскільки “думки – це не факти”; глибинні переконання – усталені уявлення про себе, світ та інших, що формуються переважно в дитинстві й часто залишаються неусвідомленими; дисфункційні припущення – адаптаційні стратегії, засновані на глибинних переконаннях.

Когнітивно-поведінкова терапія є ефективним методом корекції неадаптивних емоційних реакцій, зосередженим на модифікації дезадаптивних когніцій та поведінкових патернів. Вона базується на моделі “Подія – Думка – Емоції – Поведінка”, де головна увага приділяється інтерпретації подій, що визначає емоційні реакції та поведінку людини. Основні етапи КПТ включають ідентифікацію дезадаптивних думок, критичне їх переосмислення, перевірку їхньої істинності та заміну на адаптивні переконання [7].

У дослідженні брала участь одна жінка – пацієнтка Черкаської міської поліклініки № 2, яка потребує фізичної реабілітації. Використані такі емпіричні методики: опитувальник рівня суб'єктивного стресу (PSS-10); шкала тривоги Ч. Спілберґера (STAI); шкала депресії А. Бека; шкала загальної самоефективності Р. Шварцера і М. Єрусалема; опитувальник “Індекс благополуччя ВООЗ-5”. Використання цих методик забезпечує комплексну оцінку психологічного стану пацієнтів, що сприяє глибшому аналізу чинників, які впливають на ефективність фізичної реабілітації.

У ході дослідження була розроблена концепція з застосуванням когнітивно-поведінкових здоров'язбережувальних технологій для професійної взаємодії майбутніх медиків та пацієнтів, спрямована на підвищення мотивації до реабілітації, розвиток навичок емоційної регуляції і контролю больових відчуттів, формування стійких стратегій самопідтримки, зміцнення впевненості в собі та відновлення рухової активності останніх. Результати представлені на рис. 1.

Графічне відображення динаміки показників пацієнтки 1 (рис. 1) демонструє позитивні зміни у її психоемоційному стані, а саме:

- зниження рівня стресу з 24 до 19 балів (помірний рівень), що вказує на поліпшення адаптаційних можливостей і зменшення суб'єктивного дискомфорту;
- зменшення рівня тривожності з 41 до 31 бала (помірний рівень), що може свідчити про підвищення емоційної регуляції та здатності справлятися з невизначеністю;
- зниження рівня депресії з 18 до 14 балів (легкий рівень) відображає зменшення емоційної пригніченості та підвищення психологічної стійкості;
- зростання рівня самоефективності з 18 до 20 балів (низький рівень), що може вказувати на поступове формування віри у власні можливості та здатності контролювати життєві обставини;
- найбільш вираженою позитивною зміною є зростання рівня благополуччя з 42 % до 48 % (середній рівень), що свідчить про покращення загальної задоволеності життям, соціальних взаємодій та зниження дистресу.

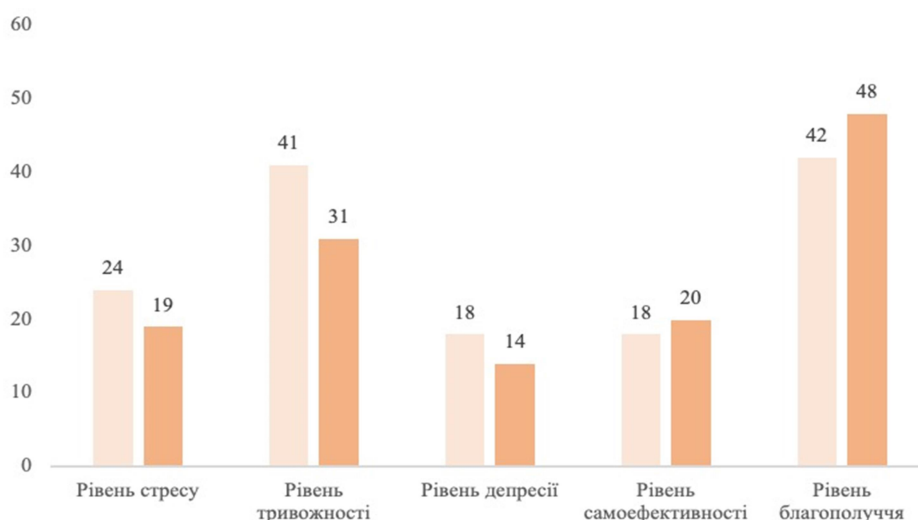

Рис. 1. Динаміка пацієнтки 1

Висновки. Отже, реабілітація – це багатогранний процес, що потребує комплексного підходу, міждисциплінарної взаємодії та активної участі пацієнта. Використання соціально-психологічних технологій, розвиток професійної компетентності майбутніх медиків та впровадження сучасних методів терапії є важливими складовими успішного відновлення та інтеграції людини у суспільство та створює необхідність подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрийчук О. Підготовка фізичних терапевтів до практичної діяльності. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету : фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 2019. № 14. С. 10–14.
2. Бісмак О., Мельник Н. Основи фізичної реабілітації : навч. посіб. Харків : Вид-во Бровін О., 2010. 120 с.
3. Візирякіна О. Психологія у медичній реабілітації. *Науковий вісник Ужгородського університету : медицина*. 2023. № 1 (67). С. 111–114.
4. Вишар Є. Соціально-психологічні та педагогічні здоров'язбережувальні технології у професійній діяльності фахівців із фізичної реабілітації. *Актуальні питання гуманітарних наук : педагогіка*. 2021. Т. 1, № 42. С. 259–263.
5. Волошко Л. Особливості суб'єктсуб'єктної взаємодії в професійній діяльності фахівців з фізичної та соціальної реабілітації. *Молодь і ринок*. 2017. № 3. С. 41–44.
6. Григус І., Нагорна О. Основи фізичної терапії : навч. посібник. Херсон : Олді+, 2022. 150 с.
7. Дерев'яно С. Сучасні технології та тренінгові розробки у парадигмі когнітивно-поведінкової терапії. *Збірник тез доповідей II міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції "Сучасні психологічні тенденції підтримки та відновлення психічного здоров'я особистості: теорія та практика"*. Харків, Україна. 24–25 вересня 2021 року. С. 27–28.
8. Дуб В. Реабілітаційна психологія : методичні матеріали до семінарських занять (для студентів ВНЗ). Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького

державного педагогічного університету ім. І. Франка, 2017. 92 с.

9. Мезенцева І., Павлович О., Ярликів В. Особливості комунікації фізичного терапевта з пацієнтами при наданні реабілітаційних послуг. *Реабілітаційні та фізкультурно-рекреаційні аспекти розвитку людини*. 2022. № 21. С. 60–66.

10. Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності і здоров'я. Всесвітня організація охорони здоров'я, 2001. 259 с. URL: https://uapt.org.ua/wp-content/uploads/docs/5210-preklad_mkf_dorosl_v_docx.pdf. (дата звернення: 04.03.2025)

11. Руденко О., Ніколаєв Л., Салівон Н. Когнітивно-поведінкова терапія в подоланні постстресових станів у сучасних жінок. *Габітус : психологія особистості*. 2023. № 54. С. 159–163.

12. Семенов А., Лазуренко С. Можливості фізичної реабілітації при порушеному функціональному стані людини. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: збірник наукових праць*. 2013. № 10 (12). URL: https://ap.uu.edu.ua/article/65?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 04.03.2025)

13. Фастівець А. Професійна підготовка майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у вітчизняній і зарубіжній педагогіці. *Педагогічні науки*, 2016. № 66–67. С. 77–82.

14. Billiet L., Denolf A. Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я. ГО "Українське товариство ерготерапевтів", 2020–2021. 69 с.

REFERENCES

1. Andriychuk, O. (2019). Pidhotovka fizychnykh terapevtiv do praktychnoi diialnosti [The Preparation of Physical Therapists for Practical Activities]. *Bulletin of Kamianets-Podilskyi National University : Physical Education, Sports, and Human Health*. No. 14. pp. 10–14. [in Ukrainian].
2. Bismak, O. & Melnik, N. (2010). Osnovy fizychnoi rehabilitatsii : navch. posib [Fundamentals of Physical Rehabilitation : Tutorial]. Kharkiv, 120 p. [in Ukrainian].
3. Viziriakina, O. (2023). Psykholohiia u medychnyi rehabilitatsii [Psychology in Medical Rehabilitation]. *Scientific*

Bulletin of Uzhhorod University : Medicine. No 1 (67). pp. 111–114. [in Ukrainian].

4. Vyshar, Je. (2021). Sotsialno-psykholohichni ta pedahohichni zdoroviazberezhuvalni tekhnolohii u profesiinii diialnosti fakhivtsiv iz fizychnoi reabilitatsii [Social and Psychological, as well as Pedagogical Health-Saving Technologies in the Professional Activity of Physical Rehabilitation Specialists]. *Current Issues in Humanities : Pedagogy.* Vol. 1, No. 42. pp. 259–263. [in Ukrainian].

5. Voloshko, L. (2017). Osoblyvosti subiektsubiektnoi vzaiemodii v profesiinii diialnosti fakhivtsiv z fizychnoi ta sotsialnoi reabilitatsii [Peculiarities of Subject-Subject Interaction in the Professional Activity of Specialists in Physical and Social Rehabilitation]. *Youth & market.* No. 3. pp. 41–44. [in Ukrainian].

6. Grygus, I. & Nagoma, O. (2022). Osnovy fizychnoi terapii : navch. posibnyk [Foundations of Physical Therapy : Tutorial]. Kherson, 150 p. [in Ukrainian].

7. Derevianko, S. (2021). Suchasni tekhnolohii ta treninhovi rozrobky u paradyhmi kohnityvno-povedinkovoi terapii [Modern Technologies and Training Developments in the Paradigm of Cognitive-Behavioral Therapy]. Proceedings of the II International Interdisciplinary Scientific and Practical Conference “Current Psychological Trends in Supporting and Restoring Mental Health of the Individual : Theory and Practice”. Kharkiv, Ukraine. September 24–25. pp. 27–28. [in Ukrainian].

8. Dub, V. (2017). Reabilitatsiina psykholohiia : metodychni materialy do seminar skykh zaniat (dlia studentiv VNZ) [Rehabilitation Psychology : Methodical Materials for Seminar Sessions (For University Students)]. Drohobych, 92 p. [in Ukrainian].

9. Mezentseva, I., Pavlovych, O. & Yarlykova, V. (2022). Osoblyvosti komunikatsii fizychnoho terapevta z patsiientamy pry nadanni reabilitatsiinykh posluh [Features of Communication Between Physical Therapists and Patients in the

Provision of Rehabilitation Services]. *Rehabilitation and Physical Recreation Aspects of Human Development.* No 21. pp. 60–66. [in Ukrainian].

10. Mizhnarodna klasyfikatsiia funktsionuvannia, обмеzhennia zhyttiediialnosti i zdorovia (2001). [International Classification of Functioning, Disability and Health]. World Health Organization, 259 p. Available at: https://uapt.org.ua/wp-content/uploads/docs/5210-preklad_mkf_dorosla_v_docx.pdf (Accessed 04 Mar. 2025). [in Ukrainian].

11. Rudenko, O., Nikolajev, L. & Salivon, N. (2023). Kohnityvno-povedinkova terapiia v podolanni poststresovykh staniv u suchasnykh zhynok [Cognitive-Behavioral Therapy in Overcoming Post-Traumatic States in Contemporary Women]. *Habitus : Psychology of Personality.* No. 54. pp. 159–163. [in Ukrainian].

12. Semenov, A. & Lazurenko, S. (2013). Mozhlyvosti fizychnoi reabilitatsii pry porushenomu funktsionalnomu stani liudyny [Opportunities for Physical Rehabilitation in Case of Impaired Functional State of a Person]. *Current Issues in Education and Upbringing of People with Special Needs : Collection of Scientific Papers.* No. 10 (12). Available at : https://ap.uu.edu.ua/article/65?utm_source=chatgpt.com. (Accessed 04 Mar. 2025). [in Ukrainian].

13. Fastivets, A. (2016). Profesiina pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoi reabilitatsii u vitchyzniani i zarubizhni pedahohitsi [Professional Training of Future Specialists in Physical Rehabilitation in Domestic and Foreign Pedagogy]. *Pedagogical Sciences.* No. 66–67. pp. 77–82. [in Ukrainian].

14. Billiet, L. & Denolf, A. (2021). Mizhnarodna klasyfikatsiia funktsionuvannia, обмеzhennia zhyttiediialnosti ta zdorovia [International Classification of Functioning, Disability and Health]. NGO “Ukrainian Society of Occupational Therapists”. 69 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.03.2025

“У разі сумнівів чини так, як соняшник – шукай джерело світла і повертайся в його бік”.

Бернар Вербер
французький прозаїк

“Ви зможете все, чого захочете, тільки почніть. Сміливість породжує геніальність. Починайте негайно”.

Йоганн Вольфганг фон Гете
німецький поет, прозаїк, драматург

“Творіння інтелекту переживають шумну суєту поколінь і на протязі століть зігрівають світ теплом і світлом”.

Альберт Ейнштейн
один з найвизначніших фізиків ХХ століття

“Запитати – хвилинний сором, не запитати – сором на все життя.

Японська приказка

UDC 159.943.7:378.018.8

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.326148>

Maryna Shlenova, Ph.D. (Philology), Associate Professor,
Associate Professor of the Document Studies and Ukrainian Language Department,
Mykola Zhukovskiy National Aerospace University,
“Kharkiv Aviation Institute”

INNOVATIVE TEACHING METHODS FOR FUTURE SPECIALISTS IN LIBRARY, INFORMATION, AND ARCHIVAL STUDIES

The article delves into the significance of innovative teaching methods in preparing future specialists in library, information, and archival studies. As the information sector undergoes rapid digitalization, traditional educational approaches struggle to keep pace with evolving professional demands. The author highlights the necessity of integrating modern pedagogical strategies that not only provide theoretical knowledge but also foster practical skills in digital technologies, teamwork, critical thinking, and adaptability. The study discusses a range of innovative teaching methods that enhance student engagement and professional preparedness. Project-based learning is emphasized as an effective tool, allowing students to work on real-world tasks such as developing digital archives, managing electronic catalogues, and implementing information systems. Gamification and case studies are explored as methods that encourage problem-solving, collaboration, and decision-making by immersing students in realistic professional scenarios. The integration of blended learning, which combines traditional classroom instruction with digital resources, is presented as a flexible approach that meets the needs of modern learners. Simulation and role-playing activities further help students experience the complexities of their future professions, preparing them to navigate challenges in library, information, and archival management. Additionally, the use of augmented and virtual reality (AR/VR) technologies is highlighted as a powerful tool for immersive, hands-on learning, allowing students to engage with virtual information environments and develop key technical competencies. The article also provides insights into the practical implementation of these methods at the National Aerospace University “KhAI”, demonstrating their effectiveness in cultivating the necessary skills for information professionals. By fostering a more interactive, technology-driven, and student-centered educational process, these approaches help bridge the gap between academic learning and real-world application.

Keywords: innovative teaching methods; library, information, and archival studies; digitalization in education; educational technologies; professional competencies; professional training of future specialists.

Ref. 13.

Марина Шленова, кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри документознавства та української мови
Національного аерокосмічного університету імені М. С. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З БІБЛІОТЕЧНОЇ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ

У статті досліджується важливість інноваційних методів навчання у підготовці майбутніх фахівців з бібліотечної, інформаційної та архівної справи. В умовах стрімкої діджиталізації інформаційного сектору традиційні підходи до викладання вже не є достатніми. Дослідження підкреслює необхідність набуття студентами практичних навичок роботи з цифровими інструментами, командної роботи й аналітичного мислення, щоб відповідати вимогам сучасного інформаційного суспільства. Обговорюються різні інноваційні методи, зокрема проєктне навчання, гейміфікація, кейс-стаді, змішане навчання, симуляції та використання AR/VR-технологій. Ці підходи сприяють розвитку професійних компетенцій, залучаючи студентів до виконання реальних завдань, заохочуючи активну участь і розвиваючи вміння розв'язувати проблеми. Автор також розповідає про практичне застосування цих методів у Національному аерокосмічному університеті ім. М.С. Жуковського “ХАІ”, демонструючи їхню ефективність у підготовці майбутніх фахівців до роботи в динамічному професійному середовищі. У статті підкреслюється, що інтеграція сучасних освітніх стратегій підвищує мотивацію, поліпшує адаптивність і відповідає світовим тенденціям у вищій освіті.

Ключові слова: інноваційні методи навчання; бібліотечна, інформаційна та архівна справа; діджиталізація в освіті; освітні технології; професійні компетентності; професійна підготовка майбутніх фахівців.

Introduction. The modern world is experiencing the rapid development of the information society, leading to profound transformations in all spheres of human activity, including education. These changes are particularly significant in the training of library, information, and archival professionals,

who play a key role in preserving, organizing, and ensuring access to information resources. Traditional teaching methods are often insufficient for preparing specialists capable of working in a dynamic environ-

ment that demands a high level of professional competence, adaptability, and innovation.

The need to implement innovative teaching methods for future specialists in library, information, and archival studies is driven by several key factors. First, modern professionals must be proficient in digital technologies. The digitalization of archives, the automation of library processes, and the development and implementation of electronic catalogs and databases have become integral to this field. Therefore, the educational process should equip students not only with theoretical knowledge but also with practical skills in working with innovative technologies.

The modern information market imposes new demands on professionals, emphasizing the ability to work in a multitasking environment, critically analyze information, communicate effectively, and collaborate in teams. These competencies can be fostered through the integration of innovative teaching methods, such as project-based learning, gamification, case studies, interactive seminars, and workshops.

Another important factor is the globalization of education and Ukraine's integration into the global educational space, which necessitates the adaptation of domestic teaching approaches to international standards. Innovative teaching methods, including the use of online platforms, blended learning, and virtual reality, provide access to global best practices and create opportunities for international collaboration.

The purpose of the study is to consider innovative methods for future specialists in B13 "Library, Information and Archival Studies", as well as to analyze their practical orientation and methodology of use.

Analysis of the latest relevant research and publications. The introduction of innovative teaching and learning methods in higher education has been the subject of research by both foreign and Ukrainian scholars. The scientific works of A. Aleksyuk [1], I. Galicia [3], I. Dobroskok, V. Kotsur, S. Nikitchyna [4], V. Dokuchaieva [5], K. Kotsenko, I. Lukash [6], V. Kremen, V. Ilyin, S. Proleyev [7] M. Lysenko [8], L. Rebuta [9], P. Sauh [10], O. Stoliarenko [11], M. Shlenova [12; 13] and others explore theoretical and practical aspects of innovations in higher education, including specific new teaching methods, their application, and their integration into the educational process.

Recent research and publications highlight the importance of implementing innovative teaching methods in the training of future specialists in library, information, and archival studies. Project-based learning and information technologies are widely employed in the educational process to enhance students' professional competence [6, 325].

The humanistic aspects of using innovative pedagogical technologies are particularly relevant due to the need to modernize approaches to vocational education in the context of the information society [11, 460].

Thus, the use of innovative teaching methods is important for the development of competencies of future specialists and their preparation for the challenges of our time. It is important to integrate modern technologies, take into account the educational role of the educational process, and create a favorable environment for students to learn the peculiarities of library, information, and archival activities, as well as to develop their professional skills.

The professional competence of specialists in this field is a prerequisite for the effective functioning of information systems, ensuring access to knowledge and the preservation of cultural heritage [9, 35]. The use of innovative teaching methods for students majoring in Library, Information, and Archival Studies is an important task for higher education institutions. These methods allow for a practical orientation of learning, using problem-based and project-based learning, modeling, and interactive exercises. The use of such approaches helps students to develop the comprehensive knowledge necessary to work effectively in the modern information environment and develop their professional competence.

Results of the research. Educational and training innovations are a multidimensional phenomenon that includes two aspects: the process of change and the finished result. They can be manifested in large-scale or partial transformations of the educational system, which indicates their adaptability. Innovation in pedagogy is the use of innovative approaches, original teaching methods, and techniques that allow solving didactic tasks more effectively. The constant reassessment of values in education allows us to preserve effective traditions and introduce new approaches that meet the challenges of the times. Innovations harmoniously combine classical methods with modern technologies, ensuring the development of the educational process. Creative search, advanced technologies, and non-standard ideas are the basis of an innovative approach that helps to train specialists capable of innovative activities. Innovative learning involves the active creation and dissemination of new methods and tools, ensuring effective training of specialists. Flexibility, creativity, and progressiveness are the main features of this approach, which is aimed at modernizing the educational process and developing competencies in demand in modern society [8].

Educational innovations are aimed at gradually adapting the educational process to the requirements of modernity and the labor market. Their essence lies in changing approaches to learning, which includes modification of methods, forms, and styles of activity, as well as the introduction of new practices that should be experimentally tested. The main emphasis is placed on individualization of learning, organization of non-standard classes, problem-based learning, and the use of modern technologies, including multimedia and

computer tools. An important aspect is the creation of a new generation of teaching and learning materials that deepen students' knowledge and develop their competencies.

In today's educational environment, personality-oriented, integrative, information, and creative technologies are of central importance. They promote harmonious interaction between students and teachers, form a new system of knowledge control, and create conditions for the development of competencies required in professional life. The student is the main subject of the process, which allows them to unlock their potential and implement a personal approach to learning. Innovations in education should become a tool for improving pedagogical interaction and training specialists capable of meeting the challenges of modern society [10].

The use of innovative methods in training future professionals also helps to increase their motivation to learn. Traditional lecture classes, while still important, often do not ensure a sufficient level of student engagement. Interactive approaches, such as gamification or simulation games, help to create an active learning environment in which students are not passive consumers of information but active participants in the educational process. The use of innovative teaching methods for future specialists in Library, Information, and Archival Studies allows us to more effectively ensure the practical component of the educational process, which is extremely important for students at different stages of training – both bachelor's and master's degrees. At National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute", we actively use innovative approaches in teaching this specialty, such as project-based learning, case studies, blended learning, professional modeling, gaming technologies, and virtual activities.

The diversification of educational technologies in modern educational practice allows for combining traditional methods with innovative approaches, directing learning towards effectiveness and purposefulness. This approach opens up opportunities for the personal development of future professionals, developing their ability to think creatively, analyze critically, and solve problems effectively. The use of role-playing and simulation modeling helps students adapt to the real conditions of professional activity, allowing them to experiment with different approaches to problem-solving. All this creates favorable conditions for gaining new experience that integrates knowledge, practical skills, and professional competencies [10].

Project-based learning for future specialists in Library, Information, and Archival Studies contributes to the formation of professional competencies required in the modern information society. This training provides applicants with the opportunity to work on real or realistic tasks: development of electronic cata-

logs, creation of digital archives, implementation of library information systems, as well as analysis and organization of information flows. Students not only study the basics of library, archival, and information activities, but also apply this knowledge in practice during project activities, which allows them to better understand the specifics of their future profession, and it also involves active interaction in groups, which develops communication and organizational skills. In terms of working on joint tasks, we model professional situations in which the ability to collaborate with colleagues is important. In the course of project activities, students analyze user needs, look for optimal solutions, and create new information products, which helps to develop creativity and an analytical approach to problem-solving. Project activities often involve the use of modern technologies, such as database creation, digitization of archival documents, work with multimedia materials, automation of library processes, etc. Applicants have the opportunity to evaluate the results of their work and receive feedback from teachers and users, which helps them understand the strengths and weaknesses of their activities.

Case technologies are teaching methods that, in our opinion, contribute to the development of critical thinking, the ability to analyze situations and make decisions in real or realistic professional settings. The use of cases in the educational process allows students to apply theoretical knowledge in practice and develop important skills such as communication, collaboration, project management, and conflict resolution. As part of the training of specialists in information, library, and archival studies, we use the case method to solve various situations that may arise in professional activities. For example, students can work on cases related to the organization of information resources, and management of libraries, archives, or other information institutions. Cases may contain a description of a specific situation faced by a librarian, archivist, or other specialist: for example, the issue of introducing new technologies in an archive or library, organizing access to information resources, or ensuring the preservation and protection of information. Case technologies allow students not only to better understand the specifics of the profession, but also to develop the ability to work under time constraints, find solutions effectively, and work in a team. They stimulate creativity, as students can propose different solutions to a problem, discuss the possible consequences of each option, and choose the best solution. In addition, the case method can be the basis for discussions that develop communication skills and the ability to argue one's point of view. Thanks to case technologies, future specialists gain experience in solving real problems, which makes them ready for a successful career in the library, information, and archival sector. An important component is interactivity, where the teacher acts not only as a source of know-

ledge but also as a facilitator of the learning process, helping students navigate the situation and make informed decisions.

Another innovative teaching method is blended learning. This method is effective in training future specialists in library, information, and archival studies, as it combines the advantages of traditional face-to-face learning with the capabilities of modern technologies. This allows us to ensure the flexibility of the educational process, integrating both physical presence in the classroom and the use of online resources, which is extremely important for training students in fields where information technology is constantly changing.

Blended learning allows students to combine theoretical knowledge with practical skills by using online courses, webinars, forums, video lectures, and other digital tools that significantly expand access to learning materials. At the same time, traditional forms of education, such as classroom lectures, seminars, and workshops, which provide live communication, group work, and discussion of issues related to professional activities in the library, archival, and information spheres, remain very important, but in modern realities, this is possible thanks to video conferencing. In our opinion, one of the biggest advantages of blended learning is the ability to create individual learning trajectories for applicants, considering their level of preparation, pace of learning, and personal needs. Applicants can choose when and how they want to take the course, which allows them to organize their studies to suit their schedules and interests. This is especially important for future professionals, as they can study specific topics that meet the needs of particular library, information, or archival institutions. Blended learning also makes it possible to use a variety of tools to test knowledge, such as online tests, automated assessments, and opportunities to track progress through electronic platforms. This allows teachers to quickly receive feedback and adjust the learning process, which increases the learning effectiveness. It should be noted that this approach contributes to the development of important skills for future professionals in modern libraries, archives, and information institutions, such as the ability to work with electronic resources, remote information management, and adaptation to new technologies. Blended learning contributes to the development of students' ability to self-learn and self-organize, which are important skills for successful professional activity in the context of constant change.

Modeling professional activities is an important element of training future specialists in library, information, and archival studies. This approach allows students to get an idea of the real working conditions and situations they may face in their professional activities. Simulation helps not only to acquire theoretical knowledge but also to develop practical skills necessary for working in libraries, archives, and

other information institutions. During the simulation of professional activities, students have the opportunity to "experience" various situations, including working with information resources, solving administrative issues, interacting with users, project management, and organizing workflows in libraries or archives. They can practically apply the methods of managing library collections, solve issues of information preservation and access, and introduce new technologies in information institutions, which is an integral part of their professional activities. Simulation helps to develop critical thinking, and decision-making skills in different environments, and the ability to adapt to new and changing working conditions. For example, students can play the role of a librarian working with new users, an archivist solving the problem of preserving unique documents, or an information manager coordinating electronic access to resources. Such models help to understand the specifics of each profession, gain experience in making decisions in difficult situations, and prepare future professionals for the real challenges that may arise in their future careers. Teamwork is also an important part of simulation-based learning, as professional activities in these fields often involve interaction with colleagues, other institutions, organizations, and users. The applicant will not only improve their communication skills but also learn how to work in a team, resolve conflicts, and distribute responsibilities to achieve a common goal. In our opinion, modeling professional activity is a very effective teaching method, as it allows teachers to create a realistic picture of the profession and prepares future professionals to work in an environment where both theoretical knowledge and practical skills are important. In addition, it provides an opportunity to test different strategies, assess the consequences of their decisions, and learn how to work under the conditions of constant change that are characteristic of the library, information, and archival sectors.

In the process of training future specialists in Library, Information, and Archival Studies, an important tool for the development of creative activity is the use of *game-based technologies*. This method actively promotes critical thinking, the development of analytical skills, and the improvement of professional skills necessary for the effective management of information resources and data processing in the library, information, and archival fields. Game methods allow teachers to create realistic situations in which future specialists can work with information, solve problems, develop communication and analytical skills, and gain deeper insight into the specifics of their future profession. The use of role-playing games, simulations, quests, and other forms of game-based learning allows future professionals to recreate work situations that may arise in real-life libraries, archives, or information institutions. For example, students can take on the roles of

librarians, archivists, information managers, or users, which helps them better understand various aspects of their professional activities and teaches them how to quickly solve problems they may encounter in real life. Game technologies not only facilitate the acquisition of theoretical knowledge but also actively develop key competencies such as critical thinking, teamwork, adaptation to new conditions, strategic planning, and decision-making. In addition, games can be used to develop skills in working with information technology, search engines, database organization, or archival collections, which is important in the training of future professionals.

Another important method is the use of *augmented and virtual reality* (AR/VR) in the training of future specialists in Library, Information, and Archival Studies. This method opens up new opportunities for in-depth training and the development of practical skills. AR/VR technologies allow for full immersion in a virtual environment where future professionals can study, interact, and manipulate information in an interactive format, which significantly increases the effectiveness of learning. Thanks to this method, future librarians, archivists, and information managers can learn complex processes without having to work with real physical resources or documents, which is especially important for developing practical skills in a controlled environment. For example, students in an educational program can use AR to study the processes of organizing library collections or archival collections, where virtual objects are superimposed onto a real environment, which allows them to obtain additional information directly during work. Virtual reality makes it possible to create realistic models of archives, libraries, or information institutions where students can move around independently, interact with resources, and practice their skills in providing advice to users or working with digital databases. Such simulators allow for the modeling of various situations that professionals may face in practice, such as working with important archival documents or managing information flows. The integration of AR/VR into training also makes it possible to teach the use of the latest information technologies, which is an important component of future professional activities. At the same time, these technologies provide a safe environment for experiments and tests; they allow for complex information processing, data storage and archiving, and instant feedback on students' actions. The use of augmented and virtual reality in education for future library, information, and archival professionals is a powerful tool for developing professional competencies, providing students with the opportunity to practice in realistic conditions without requiring physical access to real archival materials or library collections.

The innovative educational process for future specialists in Library, Information, and Archival Studies

should meet the requirements of rapid social change, considering the high European standards of training highly competitive specialists. Modern education should focus on the use of information technologies, interactive and e-learning, particularly through access to digital resources. An important aspect is intelligent learning, which promotes the development of critical thinking and adaptability to new professional requirements.

For future Library, Information, and Archival specialists, these changes mean the need to master the latest information and digital technologies, develop skills in working with electronic resources, and utilize interactive learning platforms. This includes learning the basics of Internet security and social communications in professional activities, which are crucial for working with information databases, digital archives, and other electronic documents. In this regard, it is important to make changes to the organization of the educational process at universities, including adapting regulations to implement e-learning and developing digital teaching and learning resources.

The introduction of new programs that meet modern economic and social requirements will allow future specialists in Library, Information, and Archival Studies to be prepared for changes in the labor market and provide them with strong competitive advantages in their professional activities. It is important to note that the introduction of innovative teaching methods requires the training of teachers to work with new technologies and methods. Training sessions, seminars, and participation in international exchange programs are essential to ensure high-quality training.

Conclusion. Innovative teaching methods are not just a trend but a necessity in the training of future specialists in library, information, and archival studies. The rapid transformation of the information sphere demands professionals who are not only knowledgeable but also adaptable, creative, and technologically proficient. By integrating project-based learning, gamification, case studies, blended learning, simulations, and AR/VR technologies, educators can move beyond passive knowledge transmission and create an engaging, hands-on learning experience. These approaches help students develop practical skills, foster critical thinking, and encourage teamwork – qualities essential for success in today's dynamic job market.

At National Aerospace University "KhAI", the implementation of such methods has demonstrated their effectiveness in bridging the gap between theory and practice, preparing students to navigate real-world challenges with confidence. More than just enhancing professional competencies, these innovations make learning more meaningful and motivating, ensuring that graduates are equipped not only for immediate employment but for long-term career growth in an ever-changing digital environment.

For educational institutions, integrating innovative pedagogical strategies is not just about keeping up with global trends – it is about shaping professionals who can effectively contribute to the development of the information society. By rethinking traditional approaches and embracing modern methodologies, universities can cultivate specialists who are not only prepared for the labor market but also capable of driving change, fostering international collaboration, and pushing the boundaries of their profession.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: історія, теорія, підруч. для студ. Міжнар. фонд “Відродження”. Київ: Либідь, 1998. 558 с.
2. Волошина О., Кізім С., Кобиця В., Кобиця А., Пінаєва О. Інноваційні підходи формування цифрового етикету майбутніх педагогів в умовах трансформації освіти. *Молодь і ринок*. 2024. № 4(224). С. 127–133. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.304569>
3. Галиця І. Інтелектуально-конкурентні ігри як креативний механізм активізації педагогічного, наукового та інноваційного процесів. *Вища школа*. 2011. № 1. С. 104–107.
4. Доброскок І.І., Коцур В.П., Нікітчина С.О. Інноваційні педагогічні технології: теорія та практика використання у вищій школі: моног. Переяслав-Хмельниць. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. Переяслав-Хмельниць.: Вид-во С. В. Карпук, 2008. 284 с.
5. Докучаєва В.В. Теоретико-методологічні засади проектування інноваційних педагогічних систем: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2007. 44 с.
6. Коценко К.Ф., Коценко Е.Ф., Лукаш, І.М. Проектні технології як важливий напрям студентоцентризованої екологічної освіти економістів. Студентоцентризм у системі забезпечення якості освіти в економічному університеті: зб. матеріалів Всеукр. наук.-метод. конф. за міжнар. участю. Київ: КНЕУ, 2016. С. 325–326.
7. Кремень В.Г., Ільїн В.В., Пролєсєв С.В. Феномен інновації: освіта, суспільство, культура: монографія. Ін-т обдар. дитини АПН України. Київ: Пед. думка, 2008. 471 с.
8. Лисенко М.В. Інноваційна парадигма вищої освіти України за умов переходу до інформаційного суспільства: автореф. дис. канд. філос. наук: 09.00.10. М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. техн. ун-т України “Київ. політехн. ін-т”. Київ, 2013. 16 с.
9. Ребуха Л.З. Інноваційні процеси вищої школи: технологічний аспект. Теорія і практика розвитку наукових знань: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28–29 груд. 2017 р.). Київ: МЦНД, 2017. Ч. III. С. 35–36.
10. Саух П.Ю. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 443 с.
11. Столярєнко О. Гуманістичні аспекти використання інноваційних педагогічних технологій у загальнодержавній стратегії сталого розвитку. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2015. № 41. С. 457–463.
12. Shlenova, M. Hard skills as a key factor in the future professional success of students majoring in “Library, infor-

mation and archival studies”. *Pedagogical Academy: Scientific Notes*, 2024. № 13. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14573670>

13. Shlenova M. Soft skills as a key factor in the future professional success of students majoring in “information, library, and archival studies. *Image of the Modern Pedagogue*. 2024. № 6(219). С. 44–47. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6\(219\)-44-47](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6(219)-44-47)

REFERENCES

1. Aleksiuk, A.M. (1998). *Pedagogika vishoyi osviti Ukrayini: istoriya, teoriya* [Pedagogy of Higher Education of Ukraine]: *History, Theory: a textbook for students*. Kyiv, 558 p. [in Ukrainian].
2. Voloshyna, O., Kizim, S., Kobysia, V., Kobysia, A. & Pinaieva, O. (2024). Innovacijni pidhodi formuvannya cifrovogo etiketu majbutnih pedagogiv v umovah trasformaciyi osviti [Innovative approaches to forming the digital etiquette of future teachers in the conditions of education transformation]. *Youth & market*. No. 4(224), pp. 127–133. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.304569> [in Ukrainian].
3. Galicia, I. (2011). Intelektualno-konkurentni igri yak kreativnij mehanizm aktivizaciyi pedagogichnogo, naukovoogo ta innovacijnogo procesiv [Intellectual and competitive games as a creative mechanism for activating pedagogical, scientific and innovative processes]. *Higher School*. No. 1. pp. 104–107. [in Ukrainian].
4. Dobroskok, I.I., Kotsur, V.P. & Nikitchyna, S.O. (2008) Innovacijni pedagogichni tehnologiyi: teoriya ta praktika vikoristannya u vishij shkoli: monog. [Innovative pedagogical technologies: theory and practice of use in higher education: a monograph]. *Pereyaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda, Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the Academy of Sciences of Ukraine*. Pereyaslav-Hmelnic, 284 p. [in Ukrainian].
5. Dokuchaieva, V.V. (2007). Teoretiko-metodologichni zasady proektuvannya innovacijnih pedagogichnih sistem [Theoretical and Methodological Foundations of Designing Innovative Pedagogical Systems]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Luhansk National Pedagogical University named after Taras Shevchenko. Lugansk, 44 p. [in Ukrainian].
6. Kotsenko, K.F., Kotsenko, E.F. & Lukash, I.M. (2016). Proyeektni tehnologiyi yak vazhlivij napryam studentocentrovanoi ekologichnoyi osviti ekonomistiv [Project technologies as an important area of student-centred environmental education for economists]. *Studentocentrizm u sistemi zabezpechennya yakosti osviti v ekonomichnomu universiteti: zb. materialiv Vseukr. nauk.-metod. konf. za mizhnar. Uchastyu* – Student-centrism in the system of ensuring the quality of education at an economic university: collection of materials of the All-Ukrainian Scientific-Methodological Conference with international participation. Kyiv, pp. 325–326. [in Ukrainian].
7. Kremen, V.G., Ilyin, V.V. & Proleyev, S.V. (2008). Fenomen innovaciyi: osvita, suspilstvo, kultura: monog [The phenomenon of innovation: education, society, culture: a monograph]. *Institute of Gifted Children of the Academy of Sciences of Ukraine*. Kyiv, 471 p. [in Ukrainian].
8. Lysenko, M.V. (2013). Innovacijna paradigma vishoyi osviti Ukrayini za umov perehodu do informacijnogo suspilstva [Innovative paradigm of higher education in Ukraine in the context of transition to the information society].

АРТИСТИЗМ ЯК КОМПОНЕНТ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Extended abstract of candidate's thesis. Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine, National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". Kyiv, 16 p. [in Ukrainian].

9. Rebuha, L.Z. (2017). Innovacijni procesi vishoyi shkoli: tehnologichnij aspekt [Innovative processes of higher education: the technological aspect]. *Teoriya i praktika rozvitku naukovih znan: materiali II mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 28–29 grud. 2017 r.)*. – Theory and practice of the development of scientific knowledge: materials of the II International Scientific-Practical Conference (Kyiv, December 28–29, 2017). Kyiv, part III. pp. 35–36. [in Ukrainian].

10. Sauh, P.Yu. (2011). Innovaciya u vishij osviti: problemi, dosvid, perspektivi: monog. [Innovations in Higher Education: Problems, Experience, Prospects: Monograph]. Zhytomyr, 443 p. [in Ukrainian].

11. Stoliarenko, O. (2015). Gumanistichni aspekty vikoristannya innovacijnih pedagogichnih tehnologij u zagalnodod

zhavnij strategiyi stalogo rozvitku [Humanistic aspects of using innovative pedagogical technologies in the national strategy of sustainable development]. *Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems*. No. 41. pp. 457–463. [in Ukrainian].

12. Shlenova, M. (2024). Hard skills as a key factor in the future professional success of students majoring in "Library, information and archival studies". *Pedagogical Academy: Scientific Notes*, No. 13. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14573670> [in English].

13. Shlenova, M. (2024). Soft skills as a key factor in the future professional success of students majoring in "information, library, and archival studies". *Image of the Modern Pedagogue*. No. 6(219). pp. 44–47. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6\(219\)-44-47](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6(219)-44-47) [in English].

Стаття надійшла до редакції 12.02.2025

УДК [378.091.212:78.071.2]005.336

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.326149>

Зоряна Жигаль, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри музичного мистецтва

Львівського національного університету імені Івана Франка

Андрій Ковбасюк, кандидат мистецтвознавства, доцент
кафедри музичного мистецтва

Львівського національного університету імені Івана Франка

АРТИСТИЗМ ЯК КОМПОНЕНТ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглянуто проблему музично-педагогічної освіти формування педагогічного артистизму майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі фахової підготовки. Висвітлено способи прояву артистизму вчителя музичного мистецтва та шляхи його розвитку в педагогічній діяльності.

Констатовано, що артистизм є необхідною складовою педагогічної майстерності майбутнього учителя музичного мистецтва, адже яскраво виражений артистизм допоможе зміцнити в школярів інтерес до музики та до занять з музичного мистецтва.

Ключові слова: артистизм; педагогічна майстерність; виконавські уміння; фахова компетентність; учитель музичного мистецтва.

Лит. 6.

Zoryana Zhygal, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Musical Art Department,

Ivan Franko National University of Lviv

Andriy Kovbasyuk, Ph.D. (Art History), Associate Professor of the
Musical Art Department,

Ivan Franko National University of Lviv

ARTISTRY AS A COMPONENT OF THE PEDAGOGICAL SKILLS OF A FUTURE MUSIC TEACHER

The article considers the problem of musical and pedagogical education – the formation of pedagogical artistry of future teachers of musical art in the process of professional training, as it reflects the needs of the modern world in creative, imaginative individuals who are able to implement new effective approaches to learning, motivate students and increase the prestige of education among young people. The ways of manifestation of the artistry of a teacher of musical art and ways of its development in pedagogical activity are highlighted.

It is stated that artistry is a necessary component of the pedagogical skill of a future teacher of musical art because a clearly expressed artistry will help to strengthen students' interest in musical art classes. Pedagogical artistry in this context is an important component of the teacher's professional skill, contributing to the formation of an emotionally rich

learning atmosphere, the development of students' cognitive activity, their creative abilities and ensuring effective communication between participants in the educational process.

It is analyzed that the pedagogical artistry of a music teacher is determined by a number of important qualities, such as a deep understanding of musical works, the ability to interpret musical styles, technical perfection, as well as the ability to create an emotionally rich atmosphere in the lesson. Pedagogical artistry helps to create an atmosphere in the lesson that stimulates the creative search and self-expression of students, which is the basis for their harmonious development in musical art.

Thus, the pedagogical artistry of a music teacher should be an integral part of pedagogical practice, providing not only technical training but also forming in students the ability to emotional and creative self-expression through music.

Keywords: *artistry; pedagogical skills; performing skills; professional competence; music teacher.*

Постановка проблеми. Сучасна педагогіка, а особливо музична, протягом своєї історії активно шукає способи підвищення ефективності освітнього процесу. Відомо, що серед факторів, які впливають на цей процес, важливу роль відіграє особистість вчителя. Саме оригінальність його характеру, виразність та цікавість поведінки визначають силу його впливу й успішність освітньої діяльності. У контексті сучасних освітніх вимог особлива увага приділяється підготовці вчителів музичного мистецтва, оскільки саме в цій сфері відкриваються універсальні можливості для розвитку важливих здібностей особистості в творчій діяльності.

Стаття зосереджена на розв'язанні важливої проблеми розвитку педагогічного артистизму у майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі професійної підготовки. Вона відображає потреби сучасного суспільства в креативних і творчих особистостях, здатних впроваджувати нові ефективні методи навчання, мотивувати учнів та підвищувати престиж освіти серед молоді.

Учитель музичного мистецтва сприяє учням у вивченні багатств національної та світової музичної спадщини, що, зі свого боку, збагачує їх духовний потенціал, естетичну культуру, активізує творчі здібності. "Саме на заняттях з "Музичного мистецтва" в загальноосвітній школі, вивчаючи світові шедеври класичної та сучасної музики, учні набувають досвіду емоційного та образного сприйняття" [1, 18].

У цьому контексті педагогічний артистизм є ключовим аспектом професійної майстерності вчителя. Він допомагає формувати емоційно насичене освітнє середовище, стимулює пізнавальну активність учнів, розвиває їхні творчі здібності та забезпечує ефективну комунікацію між усіма його учасниками.

У рамках реформи шкільної освіти вчитель отримав більше свободи, що дозволяє йому вибрати навчальні матеріали, імпровізувати й експериментувати. Сучасне уявлення про школу та роль вчителя в ній відображається у низці державних документів, зокрема в законах України "Про освіту", "Про повну загальну середню освіту", Концепції "Нова українська школа" та Державних стандартах початкової і базової освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка вчених (В. Абрамян, В. Артемов, В. Серіков та ін.) розглядають педагогічний артистизм з точки зору театральної педагогіки, інші (В. Бутенко, О. Голік, І. Зязюн,) розкривають артистизм самої педагогічної діяльності. Педагогічний артистизм як важлива частина професійної майстерності є основою для проведення досліджень (Л. Борисевич, М. Білецька, Н. Гузій, О. Кіліченко, Т. Підварко та ін.). Дослідники приділяють особливу увагу питанням артистизму педагогів-музикантів (Т. Багрій, Д. Будянський, І. Денисевич, Н. Згурська, Цзюй Жань, Чжан Гуй та ін.).

Метою статті є виявлення сутності та важливості артистичних навичок як складової педагогічної майстерності в процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Музичне мистецтво відіграє значну роль у формуванні емоційного, інтелектуального та духовного потенціалу учнів. Учитель музичного мистецтва не тільки передає технічні знання та навички, але й виступає носієм художнього бачення і емоційної інтерпретації творів. Одним із ключових аспектів педагогічної майстерності є артистизм вчителя музичного мистецтва, що передбачає здатність не лише навчати, а й емоційно залучати учнів до музичної діяльності. Цілеспрямоване формування артистизму у майбутніх вчителів у процесі навчання є важливою педагогічною проблемою. Оскільки артистизм пов'язаний із суб'єктивними, внутрішніми аспектами особистості, його розвиток також має психологічний характер. Ця якість є однією з найважливіших з-поміж численних психологічних і діяльнісних характеристик, що формують образ педагога-музиканта. Вона слугує показником рівня його загальнопедагогічної та духовної культури, значення якої у сучасних умовах є дуже важливим.

Педагогічний артистизм – це відносно нове поняття у цій галузі, яке привертає увагу науковців з різних аспектів. Витоки дослідження педагогічного артистизму в Україні можна знайти в працях І. Зязюна, який, обговорюючи педагогічну майстерність і естетику педагогічної діяльності, фактично визначав риси артистизму [4, 35].

У наукових джерелах це поняття визначається по-різному. Так, Ван Чень, стверджує що артистизм

полягає у здатності особистості “цілеспрямовано внутрішньо перестроювати свій психологічний стан і поведінку, вступаючи у різні типи відношень і стосунків, або виконуючи різні соціальні ролі й функції” [3, 24].

На думку Д. Будянського, “педагогічний артистизм є проявом педагогічної майстерності. Основними складовими педагогічного артистизму виступають досконале володіння технікою професії (використання засобів вербальної і невербальної комунікації, відчуття вільності у виконанні професійних дій тощо), синтез загальнолюдських і фахових якостей педагога” [2, 224].

Науковці, педагоги-музиканти М. Білецька, Т. Підварко вважають що “артистизм є результатом взаємодії виконавської майстерності виконавця і творчого контакту зі слухачами. Якщо вчитель музичного мистецтва не зможе заволодіти увагою школярів-слухачів і в той же час живитись емоційною підтримкою, то це свідчить про відсутність артистизму, без якого музично-виконавська діяльність не може бути плідною” [1, 19].

Отже, всі дослідники підкреслюють продуктивний вплив артистичного вчителя на емоційно-мотиваційну сферу учнів. Якщо узагальнити висновки науковців на сферу професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, можна стверджувати, що основне завдання артистичного педагога полягає у тому, щоб викликати емоційний відгук у серцях і душах учнів, допомагаючи їм зміцнити віру в себе та свої можливості через естетичні переживання, які виникають завдяки музиці. Всі наведені визначення педагогічного артистизму також об’єднують розуміння гармонійної єдності та взаємозв’язку характеристик поведінки вчителя, який реалізує завдання у рамках мистецько-освітньої та театральності-сценічної діяльності.

Ефективність та результативність діяльності педагога-музиканта залежить від рівня його педагогічної майстерності. Педагогічна майстерність вчителя музичного мистецтва – це сукупність знань, умінь і навичок, що дають змогу ефективно організовувати освітній процес у сфері музичного мистецтва. Вона включає в себе професіоналізм у передачі музичних знань, розвиток творчих здібностей учнів, застосування різноманітних методів і прийомів викладання, а також умінь створювати атмосферу емоційного й естетичного розвитку, сприяючи повноцінному засвоєнню музичних творів, формуванню високих етичних та культурних цінностей в учнів.

Ми розглядаємо артистизм як складову педагогічної майстерності вчителя музичного мистецтва, і визначаємо її як здатність педагога поєднувати технічні й емоційні аспекти музичного виконання з педагогічною діяльністю. Артистизм вчителя музичного мистецтва дає можливість створити атмосферу

натхнення, заохочення до самовираження та взаємодії, сприяючи глибшому усвідомленню музичного процесу і розвитку естетичних почуттів учнів.

Отже, підсумуємо: педагогічний артистизм – це інтегративна якість особистості, один із провідних компонентів естетичної компетентності педагога, що сприяє розвитку педагогічної творчості та характеризується певним рівнем сформованості спеціальних здібностей, навичок, умінь, спрямованих на модифікацію педагогічної ситуації чи особистості вихованця; характеризується доцільністю обраних педагогом дій з урахуванням особливостей педагогічних обставин.

Педагогічний артистизм викладача музичного мистецтва – це один із провідних компонентів його фахової (музично-естетичної та музично-виконавської) компетентності, що сприяє розвитку педагогічної і виконавської творчості

Педагогічний артистизм вчителя музичного мистецтва є багатограним і охоплює комунікативний, виконавський та організаційний аспекти. Розвиток елементів цієї системи відбувається поступово і поетапно протягом усього навчання студентів у рамках відповідної освітньої-професійної програми (13.014 Середня освіта (Музичне мистецтво)).

У процесі професійної підготовки формуються компетенції майбутнього вчителя музичного мистецтва, проте вони не повинні залишатися незмінними. Протягом усієї своєї кар’єри вчитель повинен прагнути до самоудосконалення, здобувати нові навички та переосмислювати раніше засвоєні методи педагогічної діяльності. З огляду на свій досвід і потреби практики, вчитель музичного мистецтва відходить від традиційних підходів, організовує свою роботу по-іншому, враховуючи нові освітні тенденції та досягнення колег. Принцип постійного оновлення педагогічних дій тісно пов’язаний із педагогічним артистизмом, оскільки вчитель розглядає професійну діяльність як “живий” процес, що завжди має бути цікавим для учнів.

Оволодіння педагогічним артистизмом можливе лише на індивідуальному рівні, в контексті особистості. На жаль, чинна структура педагогічної освіти цього не враховує, оскільки в ній переважає масово-репродуктивний підхід. Педагогічний артистизм не підлягає тиражуванню. Кожен вчитель створює власну систему педагогічних впливів і формує індивідуальний стиль, враховуючи унікальність свого характеру та особистісні якості.

Таким чином, підготовка вчителів до основ педагогічного артистизму не обмежується лише засвоєнням окремих прийомів і навичок. Необхідно застосовувати комплексний підхід і використовувати різноманітні способи виявлення артистизму в педагогічній діяльності. А саме:

Інтерпретація музичних творів. Вчитель може демонструвати учням власну інтерпретацію музи-

ки, що, і собі, надихає їх на творчі пошуки та розуміння.

Емоційний вплив. Важливим аспектом є здатність вчителя передавати емоційний заряд музичних творів, допомагаючи учням відчувати й переживати музику.

Техніки невербальної комунікації. Артистизм вчителя виявляється також у невербальній взаємодії з учнями: виразний рух, інтонація, жести, міміка.

Імпровізація та творчість. Вчитель може використовувати елементи імпровізації та творчості, що стимулює учнів до самовираження через музику.

Процес навчання музики є глибоко творчим, адже він передбачає не лише передачу знань, а й формування в учнів уявлень про красу, гармонію й емоційну виразність музичних творів. Педагогічний артистизм вчителя дає змогу так поєднувати ці аспекти, щоб урок став для учнів не просто заняттям, а справжнім творчим процесом. Це досягається через активну взаємодію між учителем і учнем, де обидві сторони є рівноправними учасниками навчання.

Учитель, який володіє педагогічним артистизмом, здатний створювати таку атмосферу на уроці, в якій учень відчуває себе вільним у своїх музичних пошуках, у своїх спробах виразити власні емоції через музику.

Емоційний інтелект вчителя музичного мистецтва є важливою складовою педагогічного артистизму. Музика як мистецтво емоцій потребує від вчителя не тільки володіння технікою, а й уміння керувати емоційною атмосферою на уроці. Вчитель музичного мистецтва має мати здатність до емпатії, розуміти емоційні стани учнів, вчасно коригувати хід уроку, підвищувати мотивацію учнів та допомагати їм долати труднощі.

Емоційний інтелект вчителя уможливорює створення сприятливої атмосфери для творчого самовираження учнів, що є важливою умовою для розвитку їхніх музичних здібностей. Важливою характеристикою емоційного інтелекту виступає також вміння вчителя правильно мотивувати учнів, надаючи їм позитивні емоційні стимули для навчання та вдосконалення своїх навичок.

Педагогічний артистизм передбачає активне використання художньо-виразальних засобів у процесі навчання. Мова жестів, міміка, інтонація голосу, рухи рук під час виконання музики – всі ці елементи допомагають вчителю передавати емоції, створювати естетичний вплив на учнів. Крім того, вчитель має вміння керувати увагою учнів, організовувати їхню взаємодію, забезпечувати емоційну залученість у процес навчання. Використання таких виразальних засобів дозволяє вчителю не тільки інтерпретувати музику, але й створювати атмосферу театралізованого викладання, де кожен урок є свого роду виставою, в якій учні не тільки вико-

нують музичні твори, а й проживають їх разом з учителем.

Артистизм вчителя має великий вплив на емоційний розвиток учнів, формування їхніх художніх уподобань і музичних смаків. Заняття музикою стають не лише процесом вивчення теорії та практики, а й шляхом самовираження, розвитку чутливості та креативності.

Проаналізувавши шляхи розвитку артистизму вчителя музичного мистецтва, пропонуємо такий варіант:

Саморозвиток. Вчитель повинен постійно працювати над вдосконаленням своїх артистичних здібностей, вивчати нові стилі, тенденції в музиці.

Участь у творчих колективах. Участь у музичних ансамблях, хорі, оркестрі допомагає вчителю розвивати артистизм через спільну виконавську діяльність.

Пошук нових форм роботи з учнями. Важливо впроваджувати інноваційні педагогічні методи, які сприяють розвитку творчої діяльності учнів.

Формування естетичного смаку та освоєння основ акторської техніки. Вчителю варто розвивати образно-асоціативне мислення, уяву, емоційну чутливість учнів.

Висновок. Артистизм є ключовим елементом педагогічної майстерності викладача музичного мистецтва, який суттєво впливає на результативність освітнього процесу. Він сприяє створенню атмосфери творчості та натхнення під час уроків, допомагає учням розвивати емоційну чутливість до музики, а також їхнє самовираження і саморозвиток. Вчителі, які володіють артистизмом, можуть надихати учнів на глибше сприйняття музичного мистецтва та формувати в них високі культурні й естетичні цінності. Проаналізовано, що педагогічний артистизм вчителя музичного мистецтва є невід'ємною частиною педагогічної практики, забезпечуючи не тільки технічну підготовку, але й формуючи у учнів здатність до емоційного та творчого самовираження через музику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецька М., Підварко Т. Артистизм як необхідна складова музично-виконавської компетенції майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Молодь і ринок*. 2018. № 9 (164). С. 17–21.
2. Будянський Д. Формування педагогічного артистизму майбутнього вчителя гуманітарних дисциплін: дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2006. 276 с.
3. Ван Чень. Педагогічні умови формування вокально-виконавського артистизму магістрантів музично-педагогічних навчальних закладів. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. 2017. Вип. 150. С. 222–227.
4. Зязюн І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф. Педагогічна майстерність. Вид. 2-ге. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.
5. Тюріна В.О. Комунікативна компетентність викладача закладу вищої освіти МВС України як функція

АРТИСТИЗМ ЯК КОМПОНЕНТ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

сформованості педагогічної резильєнтності. The 16th International scientific and practical conference “Innovations in education: problems, prospects and answers to today’s challenges” (April, 23–26, 2024), Zagreb, Croatia. *International Science Group*. 2024. С. 217–220.

6. Цзюй Жань. Педагогічний артистизм як елемент творчих можливостей майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Вісник Національного університету “Чернігівський колегіум” імені Т.Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки*. 2020. Вип. 8. С. 267–271.

REFERENCES

1. Biletska, M. & Pidvarko, T. (2018). Artystyzm yak neobhidna skladova muzychho-vykonavskoyi kompetencyi [Artistry as a necessary component of the musical and performing competence of a future music teacher]. *Youth & market*. No. 9 (164), pp. 17–21. [in Ukrainian].

2. Budianskyi, D.V. (2006). Formuvannya pedahohichnoho artystyzmu maibutnoho vchytelia humanitarnykh dysyplyn [Formation of pedagogical artistry of the future teacher of humanities]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 276 p. [in Ukrainian].

3. Jui Zan (2020). Pedagogichnuj artystyzm yak element tvorchyh mozlivoctej majbutnjogo vchytelja muzychnoho mystetstva [Pedagogical artistry as an element of the creative possibilities of a future music teacher]. *Bulletin of the Natio*

nal University “Chernihiv Collegium” named after T.G. Shevchenko. Series: Pedagogical Sciences. Vol. 8, pp. 267–271. [in Ukrainian].

4. Zyazyun, I.A., Kramushchenko, L.V. & Kryvonos, I.F. (2004). Pedagogichna majsternist [Pedagogical master]. Vol. 2. Kyiv, 422 p. [in Ukrainian].

5. Tyurina, V.O. (2024). Komunikativna kompetentnist vykladacha zakladu vushoi osvity MVS Ykrainy yak funkciya sformovahosni pedagogichnoi rezyljentnosti [Communicative competence of a teacher at a higher education institution of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine as a function of the formation of pedagogical resilience]. *Proceedings of the 16 International Conference “Innovations in education: problems, prospects and answers to today’s challenges” April, 23–26, 2024), Zagreb, Croatia. International Science Group*. pp. 217–220. [in Ukrainian].

6. Jui Zan (2020). Pedagogichnuj artystyzm yak element tvorchyh mozlivoctej majbutnjogo vchytelja muzychnoho mystetstva [Pedagogical artistry as an element of the creative possibilities of a future music teacher]. *Bulletin of the National University “Chernihiv Collegium” named after T.G. Shevchenko. Series: Pedagogical Sciences*. Vol. 8, pp. 267–271. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.02.2025

“Прекрасне в житті, прекрасне в мистецтві допомагає людині жити, допомагає виконувати складну справу життя, бо це прекрасне випрямляє її душу. Мистецтво – посередник того, що неможливо висловити”.

*Йоганн Вольфганг фон Гете
німецький поет, прозаїк, драматург*

“Корисним для себе (і для суспільства) буде тільки той, хто пізнав свою природу. Тоді людина розуміє свою місію. Своє покликання на землі й виробляє для себе спосіб життя, в основі якого лежить “споріднена праця”. Тільки так людина може самоствердитися і самореалізуватися, а значить стати щасливою”.

*Тригорій Сковорода
український просвітитель-гуманіст, філософ, поет, педагог*

“Заслухانی у відголоси минулого, задивлені у міраж майбутнього, ми часто пропускаємо повз увагу найцінніше: музику сьогоднішнього дня”.

*Ірина Вільде
українська письменниця*

“Час існує для того, щоб все не сталося відразу”.

*Альберт Ейнштейн
один з найвизначніших фізиків ХХ століття*

“Право на позитивні емоції – невід’ємне право кожної людини”.

*Луїза Хей
американська письменниця*

УДК 785.12 (091)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.322625>

Володимир Салій, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музично-теоретичних дисциплін та інструментальної підготовки
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Наталія Сторонська, кандидат мистецтвознавства, провідний концертмейстер,
доцент кафедри музично-теоретичних дисциплін та інструментальної підготовки
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ІСТОРІЯ ВИВЧЕННЯ СОЛО ДУХОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ СИМФОНІЧНОГО ОРКЕСТРУ

У статті розглянуто питання пов'язане з розвитком інструментального соло духових інструментів у контексті еволюції симфонічного оркестру. Визначено сутність поняття "оркестрова концепція" та з'ясовано фактори, що її формують. Доведено зв'язок між еволюцією соло та розвитком оркестру. Проаналізовано фактори, які сприяли виникненню та розвитку соло духових інструментів в оркестрі. Солістична роль в оркестрі розглядається як відображення процесів змін, що відбуваються всередині оркестрової концепції.

Ключові слова: інструментальне соло; симфонічний оркестр; оркестрова концепція; духові інструменти; еволюція оркестру.

Лит. 9.

Volodymyr Saliy, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Music-Theoretical Disciplines and Instrumental Training Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Nataliia Storonska, Ph.D. (Art), Leading Concertmaster,
Associate Professor of the Music-Theoretical Disciplines and Instrumental Training Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE HISTORY OF STUDYING SOLO WIND INSTRUMENTS IN THE CONTEXT OF THE EVOLUTION OF THE SYMPHONY ORCHESTRA

The article deals with the issue related to the development of the instrumental solo of wind instruments in the context of the evolution of the symphony orchestra. The essence of the concept of "orchestral concept" is determined and the factors that shape it are clarified. The relationship between the evolution of the solo and the development of the orchestra is proven. The factors that contributed to the emergence and development of solo wind instruments in the orchestra were analyzed.

The orchestra is one of the most prominent phenomena in the history of culture. Researchers of symphonic music of any composer also study the orchestra, since changes in orchestral forms reflect not only general trends in the development of musical art but also individual features of the interpretation of orchestral aspects by each composer. When analyzing symphonic works, the orchestra undoubtedly occupies a central place. However, even in compositions written for individual instruments, one can notice the influence of orchestral genres. The study of the orchestra as whole and individual orchestral techniques has been going on for almost two centuries, but even today many aspects of orchestral discourse remain insufficiently studied. This concerns topics such as the peculiarities of orchestral thinking, specific techniques of orchestral performance, their dramaturgical significance, and the difference in interpretations by composers of different styles.

The relevance of the study is due to the fact that wind instrument solos, despite their significant prevalence in symphonic music, have not yet been thoroughly considered in a comprehensive manner. There are no fundamental scientific works that explore their solos as a specific way of orchestral presentation, a dramatic element and a means of expressiveness. Thus, although solos are widely used, there are very few studies of this phenomenon.

Keywords: instrumental solo; symphony orchestra; orchestral concept; wind instruments; the evolution of the orchestra.

Постановка проблеми. Оркестр є одним із найвизначніших явищ в історії культури. Дослідники симфонічної музики будь-якого композитора також вивчають і оркестр, оскільки зміни в оркестрових формах відображають не лише загальні тенденції розвитку музичного мистецтва, але й індивідуальні особливості трактування оркестрових аспектів кожним композитором. Під час аналізу симфонічних творів оркестр безперечно займає центральне місце. Про-

те, навіть у композиціях, написаних для окремих інструментів, можна помітити вплив оркестрових жанрів. Дослідження оркестру загалом та окремих оркестрових прийомів триває майже два століття, але й сьогодні багато аспектів оркестрового дискурсу залишаються недостатньо вивченими. Це стосується таких тем, як особливості оркестрового мислення, специфічні прийоми оркестрового виконання, їх драматургічне значення та різниця в інтерпретаціях композиторів різних стилів.

Аналіз досліджень. Дослідження еволюції оркестру є складним і багатограним питанням, тому науковці підходять до нього з різних перспектив. Виділяють чотири основні напрями вивчення цієї еволюції: через аналіз тлумачень понять “інструментування” і “оркестрування”, через вивчення розвитку окремих музичних інструментів, їх історії та еволюції, через дослідження тембрових змін і завдяки аналізу того, як різні композитори трактують оркестр.

Питанню вивчення історії соло духових інструментів у контексті еволюції симфонічного оркестру присвячені праці Р. Вовка [2], В. Громченка [3], Г. Лагдишука [6], В. Посвалюка [7], В. Ракоч [8] та ін.

Мета статті – проаналізувати історію вивчення соло духових інструментів у контексті еволюції симфонічного оркестру.

Виклад основного матеріалу. Дослідження еволюції оркестру є складним і багатограним питанням, тому науковці підходять до нього з різних перспектив. Виділяють чотири основні напрями вивчення цієї еволюції: через аналіз тлумачень понять “інструментування” і “оркестрування”, через вивчення розвитку окремих музичних інструментів, їх історії та еволюції, через дослідження тембрових змін і завдяки аналізу того, як різні композитори трактують оркестр.

Поняття “інструментування” і “оркестрування” є невід’ємними складовими будь-якого дослідження, присвяченого оркестру, проте їхнє трактування залишається неоднозначним. Деякі дослідники сприймають ці терміни як синоніми, інші ж підкреслюють їхню різницю. Їх виникнення пов’язане з еволюцією “акомпанементу”, до якого поступово додавалися різні “ефекти”, зокрема оркестрові. З часом такі ефекти почали привертати все більше уваги, поступово ототожнюючись із самим акомпанементом, що й призвело до появи понять “інструментування” та “оркестрування”.

Існують два основні підходи до розуміння процесу адаптації музичного твору для оркестру: як суто технічної операції або як творчого акту. Проте лише незначна частина дослідників віддають перевагу використанню лише одного з цих двох термінів – “інструментування”. “Інші ж розуміють “оркестрування” як процес відкриття тембрів композиторами із синтезуючим наповненням або ж у значенні техніка” [8, 4].

Вивчення оркестру неможливе без аналізу окремих інструментів у відповідному історичному, соціальному та культурному контекстах. Серед праць українських дослідників, присвячених появі, розвитку й еволюції музичних інструментів як у сольному, так і в ансамблевому чи оркестровому виконанні, варто зазначити: монографію В. Апатського [8, 15], яка досліджує появу духових інструментів у стародавньому світі та їхню трансформацію в різні історичні епохи, зокрема цікаві спостереження

про зміну ролі духових інструментів у процесі формування оркестру, а також дискусійні твердження щодо існування “оркестру” в стародавні часи; інформативну працю Р. Вовка [2], що детально описує становлення кларнета та його інтеграцію в симфонічний оркестр, де цей інструмент досяг статусу, рівного “концертуєчим флейті, гобою та фаготу”; статтю В. Громченка [3], присвячену перетворенню шалюмо на кларнет із акцентом на їхнє співіснування та формування кларнета в оркестрі Мангейму; дослідження Г. Лагдишука [6], яке розглядає тромбон і розвиток технік гри на ньому, хоча питання гри тромбона в оркестрі залишаються недостатньо висвітленими; монографію В. Посвалюка [7], яка пропонує глибокий аналіз становлення мистецтва гри на трубі, зокрема із широким використанням прикладів застосування цього інструменту в симфонічному оркестрі.

Дослідження тембру є невід’ємною частиною вивчення історії оркестру. Темброва драматургія, взаємодія тембру з образом, звучанням оркестру та формоутворенням постійно привертають увагу дослідників. Цей напрям досліджень активного розвитку, зумовленого появою значного обсягу музичних творів, які дали змогу систематизувати й узагальнити аналіз тембрової складової симфонічної музики, набув порівняно недавно. В українському музикознавстві варто відзначити праці: Ю. Іщенко [8, 16], який досліджує зв’язок між тембром і оркестровим стилем композитора, вводячи поняття “темброве диференціювання” та “темброве інтегрування”; М. Денисенко у своєму дисертаційному дослідженні модальності тембрів трактує тембр як “ключовий чинник композиційної та драматургічної логіки” [4, 3]; О. Жаркова [8, 17], яка аналізує драматургічні функції тембру, підкреслюючи його здатність “наочно” демонструвати “рух оркестрування”. Думка про те, що соло забезпечує “індивідуальне” звучання, а натомість груповий тембр створює “узагальнений”, об’єктивний характер подачі матеріалу, залишається справедливою і відображає важливу роль тембру в оркестровій драматургії [8, 17].

Цікаво, що європейські дослідники під час аналізу оркестру часто застосовують термін “*оркестрова концепція*”, охоплюючи ним значну кількість творів різних композиторів. Основна відмінність між “оркестровою концепцією” та “оркестровим стилем”, на нашу думку, полягає у ширшому значенні, яке надається “концепції”. Вона сприймається як сукупність характеристик, притаманних багатьом композиторам, і більшою мірою пов’язується із немусичними чинниками, відображаючи загальний культурний і соціальний зріз певної епохи. Натомість “*оркестровий стиль*” має індивідуальний характер і відображає особливості, притаманні конкретному композитору. Стиль концентрується на унікальному використанні прийомів, технік і

засобів виразності, що робить його більш специфічним і менш абстрактним порівняно з концепцією. Таким чином, в рамках однієї оркестрової концепції можуть співіснувати різні оркестрові стилі, які додають їй багатогранності.

Дослідження оркестрової концепції можна поділити на два основні напрями:

1. *Фокус на одному аспекті.* У межах цього підходу популярними є такі підходи: аналіз трансформації композиторського мислення у взаємодії оркестрового й фортепіанного способів мислення, з акцентом на вплив кожного на трактування оркестру (А. Хутченс, Ж.Ж. Веллі, Р. Лейбовіц). Ці дослідники визначають залежність між трьома складовими: еволюцією музичних інструментів (переважно духових), її впливом на оркестрове мислення, та формуванням нових принципів оркестру. Вони вбачають зміну оркестрової концепції як наслідок цих процесів. А. Хутченс, зокрема, пов'язував концепцію з етапами протиставлення оркестрового і фортепіанного мислення, підкреслюючи їхню трансформацію як основу формування нової концепції; Вивчення оркестру в контексті суспільних змін (Дж. Стауфер, А. Хутченс), де наголошується на соціалізації композитора та зміні функцій оркестру в суспільстві; аналіз оркестру крізь призму класичних і романтичних підходів (Дж. де Торне) або тембрального спектру (К. Губо). Останній трактував оркестрову концепцію як синтез науки (знання інструментів та їх можливостей) і творчості (естетичне оркестрування та імплементація ідей у партитуру). На думку К. Губо, кожна нова оркестрова концепція постає як "сузір'я композиційних та інституційних практик", що робить його підхід найбільш комплексним і цілісним [9, 159].

2. *Комплексний аналіз із заміною терміна.* У цьому напрямі термін "оркестрова концепція" часто замінюється іншими, а дослідження охоплюють ширший спектр характеристик. Ж.Ж. Веллі також інтерпретував оркестрову концепцію як поєднання технічних і естетичних елементів, де композитор втілює свої ідеї в оркестрі. Особливістю його підходу є визнання розмаїття факторів, які впливають на еволюцію концепції, на відміну від однобічності, яку припускали інші дослідники.

Серед українських дослідників варто виділити працю В. Апатського [8, 19]. Він зосередився на історії духових інструментів, розглядаючи їхню еволюцію як невід'ємну частину розвитку оркестру. Науковець висловлював думку, що оркестрові колективи існували вже за часів Стародавньої Греції, зазначаючи, що вони включали "майже всі відомі тоді інструменти" [8, 19]. Однак ця позиція є дискусійною, адже відсутнє уточнення кількісних і якісних характеристик, які визначають ансамбль як оркестр. Схожі припущення висловлював і С. Бородавкін [8, 19], хоча його погляди часто супро-

вджувалися полемікою. Він присвятив свої дослідження оперному оркестру, зокрема активно дискутував із А. Карсом. Основна увага зосереджувалася на оцінці тембрових особливостей класичного оркестру, які він називав "недосконалими". С. Бородавкін критикував позицію Карса, вважаючи її "обмеженою, зумовленою часом написання" [1]. О. Войтенко торкався історичної ретроспективи оркестру, пропонуючи цікаві спостереження щодо переломних моментів у його еволюції [8, 20]. С. Коробецька досліджувала оркестровий стиль, представивши найбільш повне монографічне дослідження з цього питання в українському музикознавстві [5]. Хоча у її роботі термін "оркестрова концепція" не використовується в узагальнювальному сенсі, структура аналізу оркестрових стилів композиторів є логічною та послідовною. Деякі критики, однак, зауважують певну "сухість" викладення матеріалу.

Ці праці демонструють відмінності між "західним" і "східним" підходами до періодизації оркестру. Важливим є не лише спосіб визначення періодів, але й зміст, вкладений у відповідні терміни. Термін "оркестрова концепція" є особливо влучним, адже охоплює широкий спектр чинників, які комплексно впливають на еволюцію оркестру. У науковій літературі "оркестрова концепція" найчастіше інтерпретується як сукупність ідей, поглядів та систем, що формують цілісний підхід до оркестру. Єдиного трактування цього терміна не існує. Найточнішими є погляди Ж.Ж. Веллі та Е. Долана, які визначають "концепцію оркестру" як узагальнений синтез різноманітних чинників. Зосередження лише на одному аспекті (навіть визначальному) для кожного історичного етапу є недостатнім. Комплексний підхід, що враховує соціальні, історичні, музичні та технологічні складові, дає змогу глибше зрозуміти еволюцію оркестру.

Таким чином, *оркестрова концепція* є цілісною системою уявлень про оркестр, характерною для певного періоду його розвитку і сформованою під впливом комплексу музичних і немусичних чинників. Вона відображає практичне розуміння оркестру як унікального явища в музичному мистецтві, яке виникає у суспільстві протягом визначеного часу. Це розуміння ґрунтується на спільних або схожих підходах до основних принципів функціонування оркестру.

Кожна оркестрова концепція виникає у результаті впливу взаємопов'язаних музичних і немусичних факторів. Композитори, що працюють у межах однієї концепції, привносять індивідуальне бачення, проте ці відмінності не настільки суттєві, щоб поставити під сумнів єдність концепції. Якщо ж відбувається формування принципово нового бачення оркестру, можна говорити про руйнування основ попередньої концепції та появу нової.

Зміна оркестрової концепції є масштабною трансформацією, яка змінює сприйняття оркестру, його роль у суспільстві, основні техніки та функції як окремих інструментальних груп, так і оркестру загалом. Цей процес спричиняє перехід на новий етап еволюції оркестру. При цьому можливе співіснування старого й нового у вигляді ієрархії або паралельних систем, що часто гармонійно взаємодіють.

Кожна оркестрова концепція формувалася під впливом сукупності музичних і немусичних чинників. Оркестр завжди існував у певному історичному контексті, залежав від соціальних інституцій, розвитку суспільства, становлення наук, переважного мистецького напрямку та інших факторів. Ці впливи взаємодіяли з оркестровими техніками, музичними технологіями, розвитком жанрів оркестрової музики та музично-драматичним мистецтвом. Довгий час оркестр залишався залежним від опери, тому її вплив завжди відчувався. Отже, зміна оркестрової концепції могла відбутися лише за одночасного впливу комплексу різноманітних чинників, які необхідно розглядати як єдину багатоскладову систему, що визначає еволюцію оркестрових концепцій.

Серед немусичних чинників найважливішими були суспільно-історичні події та розвиток філософії. Інструментальну базу оркестру треба вивчати на стику музичних і технічних наук, зміну ролі оркестру в суспільстві – на межі музики й соціальних наук, а мистецький напрям, що домінує, – у контексті взаємодії різних видів мистецтва.

Першими серед немусичних чинників, що впливали на зміну оркестрової концепції, були суспільні потрясіння та трансформації соціуму. Зміни в суспільстві позначалися і на статусі музиканта, що відображалося у розвитку оркестру. З'явилися нові поєднання ролей, такі як композитор-диригент, композитор-критик і композитор-виконавець. Особливо поширеним тривалий час залишався останній варіант, тоді як композитор-диригент і композитор-критик стали характерними для романтичної епохи. Таке поєднання функцій мало й практичну вигоду, дозволяючи композиторам вносити правки до своїх творів під час репетицій (наприклад, Ф. Ліст, Б. Сметана).

Зміна естетичних ідеалів, що панували в суспільстві, спричиняла еволюцію у сприйнятті музики, її виконанні та трактуванні таких аспектів, як яскравість, експресія, контрастність, конфліктність, темброве багатство та колорит. Також зазнавала постійного розвитку і філософська думка, залишаючи відбиток на трактуванні оркестру. XVIII ст. було позначене впливом філософії Просвітництва, яка визначила світогляд тієї епохи. Зміни у філософському мисленні як безпосередньо, так і опосередковано, впливали на уявлення про оркестр не лише наприкінці XVIII ст., але й у наступні періоди.

Зокрема, ранньоромантична концепція оркестру також мала філософське підґрунтя, що розвивалося паралельно з мистецькими процесами, випереджаючи їх у деяких аспектах.

Функціонування оркестру в суспільстві зазнавало значних змін із самого початку існування. Ранні оркестри мали несамостійний характер і діяли при дворі, палаці монарха, навчальних закладах чи храмах, тобто були оркестрами “при чомусь”. Водночас варто згадати “колегіуми музики” – незалежні об'єднання музикантів у деяких європейських містах. До середини XVIII ст. основними функціями оркестру були акомпанемент у церкві та опері, причому опера займала важливіше й більш різноманітне місце.

Посилення ролі оркестру логічно призвело до будівництва концертних залів у таких містах, як Лондон, Париж, Лейпциг і Гамбург наприкінці XVIII ст. Зросла також популярність приватних оркестрів, які певною мірою мали своє коріння в “24 скрипках короля” Людовика XIII. Як зазначає Е. Долан, кінець XVIII ст. став переломним моментом в історії музики, відкривши “еру піднесення оркестру” [9, 159].

Таким чином, суспільні події впливали на оркестр як через філософські ідеї (опосередковано), так і через конкретні зміни, такі як будівництво концертних залів і зростання популярності оркестрової музики (безпосередньо). Тому немусичні чинники необхідно розглядати як вагомні елементи, що формують узагальнене уявлення митців про оркестр. Вони не лише впливають на його сприйняття, але й сприяють трансформації цих уявлень, що зрештою веде до виникнення нової оркестрової концепції.

Серед музичних чинників ключову роль відігравали розвиток виконавської майстерності, зокрема диригентської, а також інтенсивні й екстенсивні процеси в оркестрі. Музичні чинники можна розділити на кілька груп: ті, що перебувають на межі музики й технологій, музики та наук (естетики, культурології), музики та інших мистецтв, а також власне музичні – такі як спеціальні прийоми оркестрування, розвиток музичних жанрів тощо [8, 25].

Інтенсивні процеси охоплюють різноманітні оркестрові техніки (наприклад, дублювання, перегукування, tutti-техніку, solo-техніку, функціональний перерозподіл інструментальних груп) та їхнє переосмислення композиторами в оркестрових композиціях. Екстенсивні процеси, своєю чергою, стосуються змін у складі оркестру та збільшення кількості інструментів.

Конструктивні вдосконалення духових інструментів стали своєрідним поєднанням мистецтва й технологій, що сприяло зміні підходів до оркестру. Ці зміни розширили технічні можливості інструментів, посилили їхню виразність і здатність передавати індивідуалізовані художні образи. У резуль-

таті кожен тембр-інструмент набув більшої значущості, а роль соліста всередині оркестру стала настільки вагомою, що він міг конкурувати із солістом поза ним.

На стику естетики, культури та музики треба розглядати зростання ролі національної складової у формуванні оркестрової концепції, що стало особливо помітним, починаючи з епохи романтизму. Ця тенденція значною мірою сприяла розвитку оркестрового соло: національний колорит можна було підкреслити як на рівні загальної оркестрової палітри, так і через використання тембрових відтінків, характерних для певної національної культури.

Зміни у складі інструментів оркестру яскраво відображали перехід від старої концепції до нової. Відмова від *basso continuo* призвела до виключення клавесину та органа із оркестрового складу, що стало символом завершення барокової епохи та виникнення нового типу оркестру. Перехід від XVII до XIX ст. ознаменувався утвердженням нових або маловідомих раніше інструментів в оркестрі. Зокрема, кларнет, який з 80-х рр. XVIII ст. спочатку не так впевнено, а з часом все більше здобував своє місце в оркестровій практиці.

Усі так звані “чисті” музичні чинники тісно пов’язані з типовими оркестровими техніками, які відображають два види трансформації: екстенсивні (через зміни в складі оркестру) та інтенсивні (завдяки вдосконаленню наявних можливостей). Це значною мірою вплинуло на зміну оркестрової концепції.

Серед важливих чинників впливу на оркестр варто відзначити оперу. Процес посилення незалежності оркестру відбувався поступово, починаючи з півночі і до півдня Європи, що створювало непряний вплив оперного мистецтва на оркестр. В Італії, де голос традиційно мав пріоритет, оркестр залишався у ролі акомпаніатора значно довше, ніж в інших країнах. У Франції, де оперна вистава завжди включала балет, оркестрова інтермедія органічно стала частиною виконання. Що стосується безпосереднього впливу опери на розвиток оркестру, варто зазначити, що протягом двох століть оркестр і опера розвивалися паралельно, причому оркестр не був самостійним, а еволюціонував у контексті оперного театру. Більшість відомих сьогодні оркестрових ефектів, таких як *pizzicato* чи *tremolo*, були вперше використані в оперному оркестрі. Таким чином, оперний оркестр став важливим фактором для розвитку інструментального соло і значно вплинув на формування тембрових характеристик.

Розвиток програмної музики та зміна її трактування відкрили великі можливості для подальших змін у інтерпретації оркестру та інструментального соло. Адже композиції, які не просто

пов’язані з місцем їх створення, а й відображають дух країни, особливості ментальності та характеру нації, сприяли розквіту пошуків нових барв в оркестровому звучанні [8, 29].

Розширення програмності однозначно вплинуло на роль соло в оркестрі: персонаж “активував” звучання інструмента, що давало змогу створювати у слухача певний музичний образ. Персоніфікація через гру соліста, а також відмова від колективного виконання партії персонажа групою інструментів, зробила акцент на виразному тембровому забарвленні окремого інструмента. Це значно підвищило значення інструментального соло, яке стало важливим прийомом у музичному викладі та сприяло виникненню нової якості звучання оркестру загалом.

Висновки. Отже, склалася взаємозалежність: з одного боку, розвиток інструментів, поява програмної музики та зростання уваги до колориту сприяли виникненню соло в оркестрі. З іншого, саме соло, яке поступово ставало більш характерним прийомом, змінювало звучання оркестру, впливало на баланс між оркестром, групою та солістом і ставало “відображенням” змін у концепції оркестру загалом.

Комбінація численних музичних та немусичних факторів призводила до нового розуміння оркестру композиторами, формуючи наступну концепцію. Програмність, реформи інструментів, що відкривали нові виразні та технічні можливості, зміна ролі тембру як інструмента музичної виразності, а також трансформація “системи координат” між індивідумом і соціумом у філософії – усе це сприяло розвитку соло в оркестрі, яке стало відображенням самої оркестрової концепції.

Ключовими подіями, що сприяли суттєвим трансформаціям оркестру, є: суспільні зміни, що приводили до модифікації функцій оркестру; формування нових філософських концепцій та їх розвиток; зміна художніх напрямів у мистецтві; музичний театр; важливі етапи розвитку музичних інструментів, екстенсивізація оркестру через зміну інструментального складу, розвиток виконавської майстерності; інтенсивізація оркестрового звучання завдяки перерозподілу інструментальних груп; розвиток спеціальних оркестрових технік.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бородавкін С.О. Принципи оркестрового мислення Й.С. Баха : автореф. дис. канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 “Музичне мистецтво”. Одеса, 1998. 22 с.
2. Вовк Р.А. Кларнет у перше сторіччя його існування. *Науковий вісник НМАУ ім. П.І. Чайковського* : зб. статей. Київ : НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2006. Вип. 41. С. 40–49.
3. Громченко В.В. Кларнет в оркестрі XVIII століття як прогресивний композиторський засіб музичного смислотворення. *Теоретичні та практичні аспекти музичного*

сміслоутворення. Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського : зб. статей. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2006. Вип. 60. С. 134–140.

4. Денисенко М.Г. Темброві модальності у композиції : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 “Музичне мистецтво”. Київ, 2006. 19 с.

5. Коробецька С.Ю. Оркестровий стиль: теорія, історія, сучасність : монографія. Київ : Видавництво національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 2011. 332 с.

6. Лагдишук Г.Г. Виникнення і розвиток тромбону. Теорія гри. Дослідження. Досвід. Спогади : збірник наукових і науково-методичних праць професорсько-викладацького колективу школи та Академії. Київ : Київська середня спеціальна музична школа ім. М.В. Лисенка; ТОВ “ЛК Мейер”, 2002. Вип. 3. С. 86–95.

7. Посвалюк В.Т. Мистецтво гри на трубі в Україні. Київ : КНУКіМ, 2006. 400 с.

8. Ракочі В.О. Еволюція інструментального соло як відображення розвитку симфонічного оркестру кінця XVIII – початку XX століть : дис. ... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 “Музичне мистецтво”. Київ, 2016. 304 с.

9. Dolan E.I. The Orchestral Revolution: Haydn and the Technologies of Timbre. NY : Cambridge University Press, 2013. 290 p.

REFERENCES

1. Borodavkin, S.O. (1998). Pryntsypy orkestrovoho myslennya Y.S. Bakha [Principles of orchestral thinking of J. S. Bach]. *Extended abstract of candidate's thesis: speciality 17.00.03 “Musical art”*. Odesa, 22 p. [in Ukrainian].

2. Vovk, R.A. (2006). Klarinet u pershe storichchya yoho isnuvannya [Clarinet in the first century of its existence]. *Scientific Bulletin of the P. I. Tchaikovsky National Academy of Music: Collection of Articles*. Kyiv: P. I. Tchaikovsky National Academy of Music. Issue 41. pp. 40–49. [in Ukrainian].

3. Gromchenko, V.V. (2006). Klarinet v orkestri XVIII stolittya yak prohresyvnyi kompozytorskyi zasib muzychnoho smysloutvorennia [Clarinet in the 18th century orchestra as a progressive composer's means of musical meaning formation]. *Theoretical and practical aspects of musical meaning formation. Scientific Bulletin of the P. I. Tchaikovsky National Music Academy: collection of articles*. Kyiv, P. I. Tchaikovsky National Music Academy. Issue 60. pp. 134–140. [in Ukrainian].

4. Denysenko, M.G. (2006). Tembrova modalnist u kompozytsiyi [Timbre Modality in Composition]. *Extended abstract of candidate's thesis: Specialization 17.00.03 “Musical Art”*. Kyiv, 19 p. [in Ukrainian].

5. Korobetska, S.Yu. (2011). Orkestrovyi styl: teoriya, istoriya, suchasnist [Orchestral style: theory, history, modernity]. Monograph. Kyiv, 332 p. [in Ukrainian].

6. Lagdyshchuk, G.G. (2002). Vynyknennya i rozvytok trombonu [The emergence and development of the trombone]. *Theory of play. Research. Experience. Memories: a collection of scientific and scientific-methodical works of the teaching staff of the school and the Academy*. Issue 3. Kyiv, pp. 86–95. [in Ukrainian].

7. Posvalyuk, V.T. (2006). Mystetstvo hry na trubi v Ukrayini [The Art of Playing the Trumpet in Ukraine]. Kyiv, 400 p. [in Ukrainian].

8. Rakoczi, V.O. (2006). Evolyutsiya instrumentalnoho solo yak vidobrazhennya rozvytku symfonichnoho orkestru kintsya XVIII – pochatku XX stolit [The evolution of the instrumental solo as a reflection of the development of the symphony orchestra of the late 18th – early 20th centuries]. *Candidate's thesis: speciality 17.00.03 “Musical art”*. Kyiv, 304 p. [in Ukrainian].

9. Dolan, E.I. (2013). The Orchestral Revolution: Haydn and the Technologies of Timbre. NY: Cambridge University Press. 290 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 10.02.2025

“Гарна картина рівноцінна гарному вчинку”.

Вінсент Ван Гог
нідерландський художник

“Пишу може передати тільки живопис”.

Гюстав Моро
французький художник

“Науку може всякий вивчити – один з великою, інший з меншою працею. Але від мистецтва отримує кожен стільки, скільки він сам в змозі дати”.

Артур Шопенгауер
німецький філософ

“Будь-яке щире задоволення витонченим є саме по собі джерело моральної краси”.

Костянтин Ушинський
український педагог

ВПЛИВ ТВОРЧОГО ВНЕСКУ ІНТЕРПРЕТАТОРІВ ФОРТЕПІАННОЇ МУЗИКИ ВАСИЛЯ БАРВІНСЬКОГО НА ПРОФЕСІЙНУ ОСВІТУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

УДК [780.8:780.616.432]:781.68(092):378.016

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.326150>

Лариса Яковенко, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри народно-інструментального виконавства
Рівненського державного гуманітарного університету

ВПЛИВ ТВОРЧОГО ВНЕСКУ ІНТЕРПРЕТАТОРІВ ФОРТЕПІАННОЇ МУЗИКИ ВАСИЛЯ БАРВІНСЬКОГО НА ПРОФЕСІЙНУ ОСВІТУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті висвітлено значення виконавських підходів до інтерпретації творів В. Барвінського в контексті музично-педагогічної освіти та їхню роль у формуванні виконавської майстерності майбутніх фахівців музичного мистецтва. Увагу приділено внеску видатних піаністів – представників львівської фортеп'яноної школи, зокрема, Галі Левицької, Дарії Гординської-Каранович, Романа Савицького, Любки Колесси, Олега Криштальського та Марії Крушельницької, які суттєво вплинули на виконавську традицію та розвиток інтерпретаційного мистецтва творів композитора.

Підкреслено, що вивчення творчого внеску інтерпретаторів музики Барвінського сприяє не лише оволодінню технічними й художніми аспектами виконання, але й розвитку музичного мислення, розширенню репертуару майбутніх музикантів, а також усвідомленню національних і європейських культурних цінностей.

Запропоновано практичні підходи до інтеграції знань про виконавську спадщину В. Барвінського, які включають аналіз записів, організацію майстер-класів, проведення практичних занять, творчих обговорень. Зазначені методи спрямовані на гармонійний розвиток технічних, емоційних і художніх здібностей студентів, уможлиwiająчи інтеграцію досвіду інтерпретаторів у процес формування виконавських і педагогічних навичок.

Ключові слова: В. Барвінський; фортеп'янона музика; інтерпретація; професійна підготовка музикантів; виконавська традиція; музичне мистецтво.

Літ. 15.

Larysa Yakovenko, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Folk-Instrumental Performance Department,
Rivne State University of the Humanities

THE IMPACT OF THE CREATIVE CONTRIBUTION OF INTERPRETERS OF VASYL BARVINSKYI'S PIANO MUSIC ON THE PROFESSIONAL EDUCATION OF FUTURE MUSIC TEACHERS

The article highlights the significance of performance approaches to the interpretation of V. Barvinskyi's works in the context of music-pedagogical education and their role in shaping the performing skills of future music professionals. Particular attention is given to the contributions of prominent pianists representing the Lviv piano school, including Halia Levytska, Daria Hordynska-Karanovych, Roman Savitskyi, Liubka Kolesa, Oleh Kryshchalskyi, and Mariya Krushelnitska, who significantly influenced the performance tradition and the development of interpretative artistry of the composer's works.

It is emphasized that studying the creative contributions of Barvinskyi's music interpreters promotes not only mastery of technical and artistic aspects of performance but also the development of musical thinking, expansion of the repertoire of future musicians, and awareness of national and European cultural values.

Practical approaches to integrating knowledge about V. Barvinskyi's performance heritage are proposed, including the analysis of recordings, organization of master classes, conducting practical sessions, and creative discussions. These methods aim at the harmonious development of students' technical, emotional, and artistic abilities. They allow for the integration of interpreters' experiences into the process of forming both performance and pedagogical skills.

It is concluded that the works of V. Barvinskyi and their performance interpretations are an integral component of professional music education. Studying these aspects contributes to the formation of highly qualified specialists capable of preserving and developing national musical traditions within the contemporary cultural space.

Thus, the article provides significant theoretical and methodological foundations for educators in music education institutions, offering effective approaches to improving the educational process.

Keywords: V. Barvinskyi; piano music; interpretation; professional training of musicians; performance tradition; musical art.

Постановка проблеми. Творча спадщина В. Барвінського, одного з найвидатніших українських композиторів ХХ ст., є невід'ємною частиною культурної скарбниці України. Творчість композитора, наповнена націо-

нальним колоритом і духовною глибиною, заслуговує на ширше вивчення та популяризацію. Його фортеп'яноні твори вирізняються глибоким ліризмом, національною самобутністю та високою композиторською майстерністю.

Вивчення творчого внеску видатних інтерпретаторів музики В. Барвінського, які завдяки своїм інтерпретаційним підходам не лише популяризували його творчість, а й сформували еталон виконання його творів, є важливим аспектом професійної підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва, оскільки сприяє формуванню їхніх художньо-інтерпретаційних компетенцій.

Дослідження цих інтерпретацій є важливим також для поглиблення знань про виконавські традиції, що є невід'ємною частиною музичної педагогіки.

Метою статті є дослідження творчого внеску видатних інтерпретаторів фортепіанної музики В. Барвінського – Галі Левицької, Дарії Гординської-Каранович, Романа Савицького, Любки Колесси, Олега Криштальського, Марії Крушельницької та виявлення значення їхніх виконавських підходів для професійної підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукову царину Барвінськознавства презентують як дисертації, монографії, так і окремі публікації. Цінний внесок у висвітлення творчої спадщини В. Барвінського зробили музикознавці: В. Витвицький, В. Грабовський, М. Ластовецький, З. Лисько, С. Людкевич, О. Німилевич [11], Р. Савицький, С. Павлишин [12], Л. Філоненко, Б. Фільц, Н. Швець та ін. Характерні риси композиторської мови В. Барвінського аналізували Л. Кияновська [7], Л. Назар [10], О. Козаренко, О. Фрайт та ін. Виконавські аспекти фортепіанної творчості композитора досліджували О. Дітчук [2], Г. Карась [3], Н. Кашкадамова [4; 5; 6], Н. Посікіра-Омельчук [13], О. Смоляк [15], З. Юзюк та ін. Ціннісно-виховний потенціал фортепіанної музики композитора вивчали В. Прокопчук, Л. Яковенко [14].

Попри те, що багато аспектів як творчості, так і особистості В. Барвінського вже добре висвітлені, залишаються питання, які потребують подальшого музикознавчого аналізу. Серед таких – недостатньо досліджені проблеми, що заслуговують на додаткову увагу фахівців стосовно творчого внеску видатних інтерпретаторів фортепіанної музики В. Барвінського та виявлення значення їхніх виконавських підходів для професійної підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. В. Барвінський – одна з центральних постатей української музичної культури ХХ ст., чия творчість відзначається органічним поєднанням європейських музичних традицій із національними мотивами.

Інтерпретація фортепіанної музики В. Барвінського є справжнім викликом для виконавців, адже потребує синтезу технічної майстерності, музичної інтуїції та розуміння національних традицій. Музика В. Барвінського спирається на українські народні

мотиви, особливо колядки, щедрівки, обрядові пісні, що вимагає делікатного підкреслення фольклорного характеру, автентичних ритмічних та мелодійних зворотів, збереження співучості і виразності мелодії. Композитор застосовує складні гармонії, які нагадують стиль К. Дебюссі або М. Равеля, і потребує акцентування на м'яких тембральних відтінках, прозорості звучання, тонкого підходу до динаміки. В. Барвінський виражає тонкі емоційні стани, тому глибина тексту та передача нюансів настрою є важливими, як і контрастність образів, що поєднують ліричність з драматизмом. У його творчості зустрічаються синкоповані ритми й архаїчні ритмічні малюнки, які виконуються з природною гнучкістю, а також стилістична рівновага між класичною формою, романтичним ліризмом та модерністськими інтонаціями. Виконання його творів має бути природним і позбавленим надмірної театральності чи технічного афектації, з грамотним використанням педалі для створення тембрових ефектів, чіткою педалізацією та високою технічною майстерністю. Незважаючи на ліризм, багато творів містять складні технічні елементи, що вимагають точності. Навіть у масштабних творах зберігається камерний характер звучання, який також важливо враховувати у виконанні.

Виконавська традиція творів В. Барвінського має багате історико-культурне підґрунтя, завдяки якому вони стали невід'ємною частиною репертуару провідних музикантів України та світу. Відомі піаністи, інтерпретуючи ці твори, застосовують різноманітні технічні прийоми, що сприяють глибшому розумінню стилю композитора. Зокрема, велика увага приділяється тембровому забарвленню звуку, артикуляції, нюансуванню та стилістичній точності виконання. Вплив інтерпретаторів простежується у таких аспектах, як застосування педалізації, фразування, темпова варіативність і використання контрастності динамічних планів. Завдяки цьому студенти можуть усвідомити не лише технічні особливості творів Барвінського, а і їхню художньо-естетичну глибину.

Різні виконавські школи по-різному трактують фортепіанні твори В. Барвінського, що збагачує методичний підхід до навчання. Видатні інтерпретатори, зокрема Галя Левицька, Дарія Гординської-Каранович, Роман Савицький, Любка Колесса, Олег Криштальський, Марія Крушельницька та ін. своєю виконавською діяльністю не лише розкривають багатогранність музичної мови композитора, а й впливають на педагогічну методику викладання фортепіано. Їхні записи та концертні виконання є зразками для студентів, які навчаються розуміти особливості звукової палітри, фактури та стилістики творів В. Барвінського. Аналіз виконання видатних піаністів дає можливість оцінити різні виконавські підходи та виробити власний стиль гри.

Видатна українська піаністка **Галія Левицька** (1901–1949) першою в Галичині виконувала твори українських композиторів і була першою виконавицею фортепіанних творів В. Барвінського (зокрема, циклу “Канцона. Серенада. Імпровізація”, 1922; циклу “Любов”, 1931), брала участь у концертах, присвячених творчості композитора, у ювілейних заходах на його честь.

Основними рисами виконавського стилю Галії Левицької були ліризм і поетичність, здатність передавати найтонші емоційні нюанси музики, що надавало творам В. Барвінського особливої поетичності, внутрішнього спокою та глибини. Вона майстерно відчувала народну основу, глибоко вкорінену у фольклорній традиції, що надавало її інтерпретаціям щирості та автентичності. Тонка динамічна робота Левицької дозволяла використовувати динамічні контрасти для створення емоційної насиченості, її гра вирізнялася легкістю та прозорістю, особливо в кантиленних епізодах. Мелодійність була центральним елементом її інтерпретацій, а кантилена звучала природно й спонтанно, розкриваючи образний світ творів мистця. Її виконання відзначалося глибоким розумінням стилю композитора та майстерним володінням фортепіанною технікою.

Дарія Гординська-Каранович (1908–1999), учениця В. Барвінського, яскрава представниця української діаспори. вирізнялася високою технічною майстерністю, що дозволяло їй із легкістю опанувати навіть найскладніші музичні твори. Фортепіанна музика В. Барвінського займала окреме місце у її творчості. “Вона була першим виконавцем Української сюїти – одного з найбільших і найважливіших творів композитора, мала її в репертуарі протягом цілого життя, врятувала рукопис Сюїти з вогню у Відні; у рік смерті композитора здійснила концертне турне по США з монографічною програмою, в якій були: 5 Прелюдій; 6 мініатюр; Українська сюїта...” [3, 226]. Завдяки глибокому розумінню його стилю вона тонко розкривала емоційну й духовну сутність його творів. Її активна концертна діяльність сприяла збереженню та поширенню спадщини цього видатного композитора. Виконання нею творів композитора було насичене глибокою емоційністю, завдяки якій кожен набував особливої виразності та живого звучання. Вона тонко передавала відтінки почуттів і настроїв, що справляло сильне враження на слухачів. Ліричність і поетичність стали характерними рисами її виконавського стилю. Велика увага до аналізу музичного тексту допомагала їй створювати інтерпретації, що поєднували структурну цілісність і глибоку емоційну проникливість.

Дарія Гординська-Каранович була щиро відданою українській музичній традиції, що яскраво проявлялося у її виконанні творів В. Барвінського,

М. Лисенка та інших мистців, де вона майстерно передавала національний колорит, фольклорні мотиви та багатство гармоній. Вона чудово володіла тембровими можливостями фортепіано, використовуючи тонкі динамічні й темброві нюанси для створення багатогранних звукових образів.

Роман Савицький (1907–1960), видатний український піаніст та учень В. Барвінського, мав у концертному репертуарі видатні твори фортепіанної класики, та пропагував українську музику. Найбільше він любив музику В. Барвінського, і 1938 р. вперше виконав монографічну програму з його творів. Р. Савицький став першим виконавцем Фортепіанного концерту В. Барвінського, представивши його публіці у березні 1939 р. в концертній залі “Атлантик” (тепер – Національний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької) під час Шевченківського вечора, присвяченого 125-річчю від дня народження поета. Його трактування цього твору отримало високу оцінку музичної критики, яка відзначила глибину інтерпретації, масштабність художнього задуму та бездоганну технічну майстерність. Серед збережених аудіодокументів особливо цінним є запис 1939 р., де Савицький виконує дві Прелюдії. Це виконання зафіксовано на експериментальному пристрої інженера О. Пежанського, ймовірно, під час трансляції Львівського радіо.

Трактування Р. Савицьким творів композитора демонструвало усвідомлене ставлення до національної ідентичності, що проявлялося в стилістичній гнучкості, експресивності та витонченій звуковій палітрі. Особливістю його гри була здатність синтезувати архаїчні та модерністські елементи, створюючи глибокі та контрастні художні образи.

Р. Савицький приділяв велику увагу аналізу кожного твору. Це давало йому змогу виявляти глибокий зміст музики, передаючи слухачам її як емоційну, так й інтелектуальну складову. Його виконання відзначалося багатством тембрової палітри та нюансуванням динаміки, що майстерно використовував для створення яскравих художніх образів. Його виконавський стиль поєднував технічну майстерність, глибоке розуміння музичного тексту і відданість українській музичній традиції. Його виконання відзначалося чіткістю артикуляції, рівністю звуку і відточеною технічною майстерністю.

Всесвітньо відома піаністка, **Любка Колесса** (1902–1997) активно популяризувала фортепіанні твори українських композиторів і зокрема В. Барвінського в Європі. Вона завжди відрекомендовувалася саме як українська піаністка, а своїми вчинками, з-поміж іншого, відомим виступом у 1937 р. на Лондонському телебаченні в українському національному костюмі з виконанням розгорнутої програми з творів М. Лисенка (Рапсодія №2, Гавот), В. Барвінського (П’ять прелюдій, Мініатюри) та

Н. Нижанківського (“Імпровізація на українську тему”, Прелюдія і Фуга, “Варіації на українську тему”). Упродовж 1937–1938 рр. Л. Колесса здійснила велике концертне турне Південною Америкою, де відіграла 178 концертів, до програм яких входили як композиції світових класиків, так і зразки української музичної творчості [6, 220].

Її стиль вирізнявся гармонійним поєднанням технічної бездоганності та вишуканого смаку, глибоке осмислення національної ідентичності. Виконання Колесси вражало технічною досконалістю. Її гра була позначена точністю, рівністю звуку і легкістю у виконанні найскладніших пасажів. Вона вміло передавала навіть найдрібніші деталі музичного тексту, не жертвуючи при цьому емоційною складовою. Любка Колесса була майстринею створення ліричних образів у музиці. Її інтерпретації вирізнялися витонченою кантиленою, що дозволяло слухачам занурюватися у глибокий емоційний світ твору. Особливо це проявлялося у творах В. Барвінського, які вона виконувала з особливим проникненням. Виконавиця мала унікальний дар формування багатой тембрової палітри. Її гра була наповнена нюансами, що додавали творам додаткового звучання і відчуття простору. Виконання Колесси завжди було гармонійним. Вона вміло поєднувала драматичність і спокій, що створювало баланс між емоційністю і логічністю інтерпретації. Її розуміння музичної структури дозволяло їй виконувати твори з чіткою побудовою, де кожна частина композиції знаходила своє місце у загальному задумі.

Любка Колесса інтегрувала європейські традиції у виконання творів Барвінського, підкреслюючи імпресіоністичну гармонійну палітру та динамічну різноманітність. Її інтерпретації фортепіанних мініатюр Барвінського вирізнялися витонченістю звучання та акцентом на емоційну насиченість, ясність фактури.

У репертуарі визначного піаніста, народного артиста України **Олега Криштальського** (1930–2010) особливе місце займали твори В. Барвінського, М. Лисенка, С. Людкевича. О. Криштальський зробив великий внесок у популяризацію творчості В. Барвінського. Він активно включав його твори до концертного репертуару, представляючи їх українській та міжнародній аудиторії. У 1993 р. на сцені Львівської філармонії відбулася українська прем'єра Сонати Барвінського [6, 347].

Виконавський стиль піаніста відзначався багатогранністю, новаторським підходом до інтерпретації та особливим акцентом на національній культурній спадщині. У своїй творчості він зумів гармонійно поєднати академічні традиції з власним художнім баченням, що зробило його одним із провідних інтерпретаторів української музики. Криштальський підходив до кожного твору з детальним

аналізом. Його інтерпретації були позначені глибоким розумінням музичного тексту, структури та драматургії. Він прагнув донести слухачам не лише емоційний, але й ідейний зміст твору. Гра Криштальського вирізнялася сильним емоційним зарядом. Його виконання часто сприймалося як сповідь, у якій кожен звук був продиктований глибокими почуттями. Це дозволяло йому встановлювати особливий зв'язок із публікою. Він майстерно передавав народні інтонації, ритми і характерні особливості, які є невід'ємною частиною української музики. Піаніст не боявся експериментувати у своїх виконаннях, додаючи нові штрихи до традиційного розуміння творів. Його інтерпретації відзначалися оригінальними динамічними і тембровими рішеннями, які часто відкривали нові грані вже відомих композицій. Техніка Криштальського була бездоганною, що давало йому можливість виконувати найскладніші твори з легкістю і природністю. Він майстерно працював із фактурою творів, акцентуючи увагу на деталях і створюючи багатошарове звучання. Одна з характерних рис його гри – майстерне використання тембрових можливостей фортепіано. Криштальський вмів створювати різноманітні звукові образи, надаючи кожному твору унікального характеру.

Марія Крушельницька (1934) – піаністка і педагог, професор Львівської музичної академії, народна артистка України активно сприяла популяризації спадщини Барвінського. Повернення В. Барвінського із заслання до Львова у 1958 р. дало М. Крушельницькій змогу долучитися до автентичної традиції Львівської фортепіанної школи. Композитор із радістю надавав молодим піаністам неофіційні консультації щодо виконання своїх творів. У результаті цієї співпраці піаністка створила одну зі своїх найкращих інтерпретацій – виконання п'яти “Прелюдій” В. Барвінського та “Шести мініатюр на українські народні теми”. Попри заборону влади на виконання творів В. Барвінського у Львові, у 1960 р. вона на львівській сцені представила Прелюдію фа-дієз мінор. М. Крушельницька також зверталася до інших творів В. Барвінського, зокрема до Фортепіанного концерту. У 1965 р. піаністка не лише виконала всі п'ять Прелюдій на концерті в Києві, а й записала їх до фондів Українського радіо. У 1988 р. вона представила монографічну програму, присвячену творчості В. Барвінського. Піаністка регулярно включала твори композитора до своїх концертних програм, завдяки чому вони прозвучали в Івано-Франківську, Коломиї, Ужгороді, Донецьку, Тернополі та інших містах. Напочатку 1990-х рр. М. Крушельницька стала першою виконавицею віднайденого Фортепіанного концерту Барвінського, виступаючи з різними диригентами та представляючи твір широкій аудиторії по всій Україні [6, 348].

М. Крушельницька була однією з найяскравіших виконавиць творів В. Барвінського. Її інтерпретації фортепіанних мініатюр композитора розкривали глибину і чуттєвість його музики. Гра Крушельницької завжди вирізнялася емоційною наповненістю. Вона майстерно створювала драматургічний розвиток твору, передаючи весь спектр почуттів – від спокою до емоційного вибуху. Виконання Крушельницької характеризувалося високим рівнем технічної майстерності. Вона легко долала складні пасажі, зберігаючи водночас легкість і прозорість звучання. Її технічна досконалість дозволяла глибоко зосереджуватися на художньому змісті творів. У її інтерпретаціях особливо проявлявся ліричний аспект, а кантілена вирізнялася витонченістю, що робило мелодійні лінії живими і проникливими. Це надавало її виконанням особливого шарму і глибини. Завдяки її зусиллям музика Барвінського залишилася в музичному просторі навіть після років забуття.

Її виконання підкреслювали фольклорні інтонації і мелодії, властиві українській музичній традиції. Марія Крушельницька вміло використовувала темброві можливості фортепіано, створюючи багаті звукові образи. Вона майстерно працювала з динамікою і тембром, що дозволяло їй робити кожен твір унікальним за звучанням. Її інтерпретації завжди відзначалися вірністю авторському задуму. Вона прагнула точно передати ідеї композитора, зберігаючи при цьому власну індивідуальність і глибоке осмислення тексту.

Виконавський стиль М. Крушельницької, що поєднував технічну майстерність, емоційність і національну ідентичність, став взірцем для багатьох поколінь музикантів. Сучасні українські піаністи, серед яких Оксана Рапіта, Ігор Рябов, Віоліна Петриченко, Яромир Боженко, Леся Лемех, Роксоляна Підчеха, активно продовжують цю традицію, збагачуючи виконавське мистецтво новими підходами й інтерпретаціями. Їхня діяльність не лише розкриває багатство фортепіанної спадщини Барвінського, але й підкреслює її актуальність у сучасному музичному просторі, сприяючи поширенню української музики на міжнародній арені. Їхній творчий досвід є цінним джерелом знань для сучасних музикантів, які прагнуть досягти високого рівня виконавської майстерності.

Творчість В. Барвінського є важливою складовою сучасного фортепіанного репертуару у навчальних програмах музичних освітніх закладів. Виконання його творів вимагає від студентів не лише досконалої технічної підготовки, а й глибокого розуміння національного стилю. У зв'язку з цим важливим видається розгляд творчості Барвінського через призму сучасної виконавської практики. Педагоги можуть застосовувати різні методичні підходи, включаючи аналіз порівняльних інтерпре-

тацій, практичні майстеркласи та використання історичних записів.

Записи та концертні виступи відомих піаністів слугують навчальним матеріалом для здобувачів вищих музично-педагогічних закладів. Вивчення інтерпретацій дозволяє студентам порівнювати різні виконавські концепції, розвивати критичне мислення та формувати індивідуальний виконавський стиль. Практичне ознайомлення з різними трактуваннями музики Барвінського сприяє розвитку слухового аналізу, технічної підготовки та емоційної виразності студентів. Важливу роль відіграє також ознайомлення з історичним контекстом створення творів та їхнім місцем у загальноєвропейській музичній традиції.

Аналіз інтерпретаційних підходів видатних виконавців сприяє розвитку музичного мислення, оскільки інтерпретація творів В. Барвінського потребує глибокого розуміння змістовної складової, національних мотивів і стилістики. Це стимулює креативність та здатність до самостійного мислення у пошуку художніх рішень.

Важливою частиною цього процесу є формування виконавської культури майбутніх фахівців, оскільки вивчення манери гри провідних інтерпретаторів розширює художню палітру студентів і навчає їх створювати власне бачення твору. Водночас поглибленню знань про національну культуру сприяє виконавська творчість В. Барвінського, яка є прикладом гармонійного поєднання європейських традицій із національними мотивами.

Аналіз технічних і художніх особливостей інтерпретацій слугує розвитку виконавської майстерності студентів, опануванню широкого арсеналу виконавських засобів. Ознайомлення з різними інтерпретаційними підходами дає можливість глибше осягнути музичні ідеї Барвінського та застосовувати їх у власній виконавській практиці, що сприяє формуванню виконавської компетентності.

Засвоєння національних традицій через музику Барвінського допомагає студентам відчувати національний дух і естетику його творів, що сприяє усвідомленню національної ідентичності та розвитку української музичної культури. Спадкоємність музичних традицій забезпечується завдяки виконавській спадщині видатних інтерпретаторів, яка є важливим джерелом натхнення для молодих музикантів.

Для ефективного опанування виконавської спадщини необхідно включати до навчальних програм аналіз записів видатних інтерпретаторів творів В. Барвінського. Важливими є використання аудіо- та відеозаписів, проведення аналізу виконавських стилів на основі записів провідних виконавців. Прослуховування й аналіз виконань передбачають розбір фразування, динаміки, тембральних нюансів та стилістики, порівняння різних інтерпретацій

одного твору, виокремлення індивідуального стилю виконавця. Вивчення репертуару також має на меті ознайомлення з рідкісними творами у виконанні видатних музикантів та розширення власного репертуару за зразком великих майстрів. Наслідкування манери виконання видатних музикантів допомагає набутти нових навичок. У результаті таких занять формується музичний смак, розуміння інтерпретаційних можливостей твору, а також усвідомлення ролі виконавця у розкритті авторського задуму.

Інтеграція знань про виконавську спадщину В. Барвінського в музичну практику є важливим аспектом збереження культурної спадщини України. Практичні підходи до цього процесу можуть включати такі аспекти:

- залучення виконавської спадщини В. Барвінського до сучасної музичної практики відіграє ключову роль у збереженні та популяризації культурної спадщини України. Це завдання можна реалізувати через організацію концертів, присвячених його творчості, з акцентом на виконання як сольних, так і ансамблевих творів, а також через включення його композицій до репертуару музичних шкіл, консерваторій і філармоній. Проведення фестивалів української музики з творами Барвінського дозволяє ширшій аудиторії познайомитися з його спадщиною;

- освітній аспект передбачає розробку спеціалізованих курсів, лекцій та семінарів, присвячених життю й творчості композитора, а також відкритих майстер-класів, спрямованих на вдосконалення виконавської майстерності студентів;

- видання навчальних посібників і нотних збірок із коментарями щодо виконання музики Барвінського сприятиме кращому розумінню стилістики його творів;

- у науковому контексті важливим є дослідження його творчості, організація конференцій і публікація статей, що висвітлюють його вплив на українську музичну культуру;

- мультимедійні ресурси, зокрема створення цифрових архівів із записами виконання його творів, інтерактивних платформ і додатків, значно розширюють можливості ознайомлення з його музикою та сприяють її інтеграції в сучасний контекст. Такі методи не лише зберігають спадщину В. Барвінського, але й роблять її доступною для нових поколінь виконавців.

Інтеграція творчості В. Барвінського надає численні переваги для розвитку виконавської культури студентів. Вона сприяє вдосконаленню технічної майстерності, допомагаючи опанувати різноманітні прийоми гри, а також формує художнє мислення через глибше розуміння музичних образів і авторського задуму. Опанування його стилістики допомагає студентам глибше вивчити особливості різ-

них музичних стилів. Наслідкування майстерності видатних музикантів надихає на самовдосконалення та мотивує до створення власних інтерпретацій.

Практичні заняття та майстеркласи сприяють підвищенню впевненості у студентів, допомагаючи подолати сценічне хвилювання та вдосконалити виконавські навички. Міждисциплінарний підхід, що об'єднує історичний, теоретичний і практичний аспекти, створює умови для комплексного навчання, стимулюючи молодих музикантів до творчого аналізу виконавських традицій і створення власного виконавського стилю.

Висновки. Творча спадщина видатних інтерпретаторів фортепіанної музики В. Барвінського посідає важливе місце у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва. Завдяки їхній діяльності не лише розширено виконавський і методичний дискурс навколо творчості композитора, а й сформовано комплексний підхід до її освоєння, що поєднує технічну віртуозність, глибоку художню виразність та національну ідентичність.

Творчий внесок видатних піаністів є джерелом натхнення для сучасних педагогів і студентів, які прагнуть зберегти і розвинути традиції української музики. Усі ці виконавці зробили вагомий внесок у популяризацію творчості В. Барвінського. Їхні інтерпретації об'єднують глибоке розуміння стилістики композитора, поєднання традицій з індивідуальним підходом, особливий акцент на мелодизмі, що є основою творчого стилю В. Барвінського, прагнення зберегти національний колорит навіть у межах європейської виконавської традиції.

Аналіз різних виконавських концепцій сприяє формуванню у студентів навичок художньо-виразного інтонування, що є ключовим елементом їхньої професійної підготовки. Вивчення інтерпретацій музики Барвінського не лише поглиблює їхню музикознавчу компетентність, а й сприяє популяризації та збереженню української музичної спадщини. Отже, творчий доробок композитора й надалі залишається невід'ємною складовою формування національної музично-педагогічної традиції та професійного виховання нової генерації музикантів.

Подальші дослідження у цій галузі мають великий потенціал і повинні зосередитися на вивченні специфіки виконання творів Барвінського в контексті сучасних інтерпретаційних тенденцій, розширенні джерельної бази через залучення архівних матеріалів, таких як записи, нотні рукописи та рецензії сучасників. Важливим є реконструювання автентичного звучання музики Барвінського, що стане основою для поглибленого аналізу її впливу на українське мистецтво через призму музикознавства, історії, психології та культурології. Особливо перспективним видається дослідження педагогічного аспекту виконання творів композитора,

ВПЛИВ ТВОРЧОГО ВНЕСКУ ІНТЕРПРЕТАТОРІВ ФОРТЕПІАННОЇ МУЗИКИ ВАСИЛЯ БАРВІНСЬКОГО НА ПРОФЕСІЙНУ ОСВІТУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

розробка методичних рекомендацій для викладачів і популяризація менш відомих творів Барвінського серед сучасних виконавців із метою їх включення до навчальних програм. У цьому контексті аналіз впливу української музичної традиції на творчий стиль Барвінського та його інтерпретації може відкрити нові перспективи для сучасного музичного виконавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воробкевич Т., Пронюк О. Прелюдії В. Барвінського у виконавстві та педагогічній практиці Марії Крушельницької. *Виконавсько-педагогічні принципи В. Барвінського як складова частина Львівської піаністичної школи* : матеріали науково-практ. конф. Львів, 2006. С. 78–91.
2. Дітчук О.Р. Роль Віденської фортепіанної школи у формуванні піаністичного мистецтва України (Галичина та українська діаспора 1 половини XX ст.) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 Львів, 2009. 18 с.
3. Карась Г.В. Збереження і популяризація творчої спадщини Василя Барвінського митцями українського зарубіжжя. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2009. № 2 (6). С. 222–235.
4. Кашкадамова Н. Звучить музика Василя Барвінського. *Музика. Український Інтернет-журнал*. URL: <https://mus.art.co.ua/zvuchyt-muzyka-vasylya-barvinskoho/> (дата звернення: 17.02. 2025)
5. Кашкадамова Н. Про інтерпретацію фортепіанних творів В. Барвінського. *Василь Барвінський і українська музична культура*: статті та матеріали. Тернопіль, 1998. С. 25–30.
6. Кашкадамова Н. Фортеп'янно-виконавське мистецтво України. Львів : КНПДТРИ ЛТД, 2017. 611 с.
7. Кияновська Л. Василь Барвінський (1888–1963). *Українська музична культура*. Тернопіль, 2000. С. 89–96.
8. Криштальський О. Спогади про видатних львівських піаністів. *Бібліографія українознавства*. Львів, 1994. Вип. 2. С. 53.
9. Любка Колесса – українська піаністка / ред. Н. Кашкадамова. Львів, 2011. 460 с.
10. Назар Л.Й. Стильові виміри творчості Василя Барвінського : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 Львів, 2007. 19 с.
11. Німилевич О. Фортепіанна творчість Василя Барвінського. *Дрогобич : Коло*, 2001. 80 с.
12. Павлишин С. Василь Барвінський. Київ : Музична Україна, 1990. 88 с.
13. Посікіра-Омельчук Н. Живописно-колеристичні елементи фортепіанного стилю Василя Барвінського. *Українська музика*, 2019. № 3–4 (33–34). С. 78–87.
14. Прокопчук В.І., Яковенко Л.П. Ціннісно-виховний потенціал фортепіанних мініатюр Василя Барвінського. *Інноваційна педагогіка*. Київ, 2024. Вип. 68. Т. 2. С. 137–142.
15. Смоляк О. Твори Василя Барвінського в концертних програмах виконавців-сучасників. *Василь Барвінський і українська музична культура*. Святова академія присвячена 110-річчю від дня народження Василя Барвінського. 16.03.1998. : статті та матеріали / упоряд. О. Смоляк. Тернопіль, 1998. С. 41–47.

REFERENCES

1. Vorobkevych, T., Proniuk, O. (2006). Preludii V. Barvinskoho u vykonavstvi ta pedahohichnii praktysi Marii Krushelnyskoi [Preludes by V. Barvinsky in the performance and

pedagogical practice of Mariya Krushelnyska]. *Performance and pedagogical principles of V. Barvinskyi as an integral part of the Lviv piano school*: Proceedings of the Scientific and Practical Conference. Lviv, pp. 78–91. [in Ukrainian].

2. Ditchuk, O.R. (2009). Rol Videnskoï fortepiannoï shkoly u formuvanni pianistychnoho mystetstva Ukrainy (Halychyna ta ukrainska diaspora 1 polovyny XX st.) [The Role of the Vienna Piano School in the Formation of Ukrainian Pianistic Art (Galicia and the Ukrainian Diaspora of the First Half of the 20th Century)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv, 2009. 18 p. [in Ukrainian].

3. Karas, H.V. (2009). Zberezhennia i populiaryzatsiia tvorchoi spadshchyny Vasylya Barvinskoho myttsiamy ukrainskoho zarubizhzhia [Preservation and Popularization of Vasyl Barvinskyi's Creative Heritage by Ukrainian Diaspora Artists]. *Prykarpattian Bulletin of Shevchenko Sci. Soc. Word*, No. 2(6). pp. 222–235. [in Ukrainian].

4. Kashkadamova, N. Zvuchyt muzyka Vasylya Barvinskoho [The Music of Vasyl Barvinsky Sounds]. *Mus. Ukrainian Internet Journal*. Available at: <https://mus.art.co.ua/zvuchyt-muzyka-vasylya-barvinskoho/> (Accessed 17 Feb. 2025) [in Ukrainian].

5. Kashkadamova, N. (1998). Pro interpretatsiiu fortepiannykh tvoriv V. Barvinskoho [On the Interpretation of V. Barvinskyi's Piano Works]. *Vasyl Barvinskyi and Ukrainian Musical Culture: Articles and Materials*. Ternopil, pp. 25–30. [in Ukrainian].

6. Kashkadamova, N. (2017). Fortepianno – vykonavske mystetstvo Ukrainy [Piano Performing Art of Ukraine]. Lviv, 611 p. [in Ukrainian].

7. Kyianovska, L. (2000). Vasyl Barvinskyi (1888–1963) [Vasyl Barvinskyi (1888–1963)]. *Ukrainian Musical Culture*. Ternopil, pp. 89–96. [in Ukrainian].

8. Kryshchalskyi, O. (1994). Spohady pro vydatnykh lvivskykh pianistiv [Memories of Outstanding Lviv Pianists]. *Bibliography of Ukrainian Studies*. Lviv, Issue 2. p. 53. [in Ukrainian].

9. Liubka Kolesa – ukrainska pianistka [Liubka Kolesa – Ukrainian Pianist]. (Ed.). N. Kashkadamova. Lviv, 2011. 460 p. [in Ukrainian].

10. Nazar, L.Y. (2007). Stylovi vymiry tvorchosti Vasylya Barvinskoho [Stylistic Dimensions of Vasyl Barvinskyi's Work]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv, 19 p. [in Ukrainian].

11. Nymylyovych, O. (2001). Fortepianna tvorchist Vasylya Barvinskoho [Vasyl Barvinskyi's Piano Works]. *Drohobych*, 80 p. [in Ukrainian].

12. Pavlyshyn, S. (1990). Vasyl Barvinskyi [Vasyl Barvinskyi]. Kyiv, 88 p. [in Ukrainian].

13. Posikira-Omelchuk, N. (2019). Zhyvopysno-kolorystychni elementy fortepiannoho stylu Vasylya Barvinskoho [Picture-resque-Coloristic Elements of Vasyl Barvinskyi's Piano Style]. *Ukrainian Music*. No. 3–4 (33–34). pp. 78–87. [in Ukrainian].

14. Prokopchuk, V.I. & Yakovenko, L.P. (2024). Tsinnisno-vykhovnyi potentsial fortepiannykh miniatiur Vasylya Barvinskoho [The Value-Educational Potential of Vasyl Barvinskyi's Piano Miniatures]. *Innovative Pedagogy*. Issue 68. Vol. 2. Kyiv, pp. 137–142. [in Ukrainian].

15. Smoliak, O. (1998). Tvory Vasylya Barvinskoho v kontsertnykh prohramakh vykonavtsiv-suchasnykh [Vasyl Barvinskyi's Works in the Concert Programs of Contemporary Performers]. *Vasyl Barvinskyi and Ukrainian Musical Culture*. Festive Academy Dedicated to the 110th Anniversary of Vasyl Barvinskyi's Birth. 16.03.1998: Articles and Materials. Compiled by O. Smoliak. Ternopil, pp. 41–47. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25.02.2025

**ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ**

УДК 371.13 : 172.15 : 78.001.5] : 378.035(477)(045)
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.326151>

Ірина Дікун, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри мистецьких дисциплін
КЗВО “Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського”

Мирослава Качур, кандидат педагогічних наук, доцент,
вчений секретар Закарпатського інституту
післядипломної педагогічної освіти

**ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ
ПІДГОТОВКИ**

У статті представлено авторське тлумачення сутності поняття національно-культурної ідентичності, його змістово-структурні компоненти. Обґрунтовано необхідність українознавчого спрямування змісту професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва як чинника формування національно-культурної ідентичності. Особливу увагу приділено освітньо-пізнавальній, пошуково-дослідницькій, художньо-творчій діяльності студентів під час культурологічної практики, що сприяє усвідомленню національно-культурної приналежності, вихованню патріотизму як ключових засад формування національно-культурної ідентичності особистості майбутнього фахівця.

Ключові слова: національно-культурна ідентичність; патріотизм; українознавче спрямування професійної підготовки; культурологічна практика.

Лит. 8.

Iryna Dikun, Ph.D. (Pedagogy), Senior Lecturer of the
Art Disciplines Department, Pedagogical Faculty,
Municipal Institution of Higher Education
“Bar Humanitarian Pedagogical College named
after Mykhaylo Hrushevskiy”

Myroslava Kachur, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Academic Secretary of the Transcarpathian Institute of
Postgraduate Pedagogical Education

**FORMATION OF NATIONAL AND CULTURAL IDENTITY
OF FUTURE MUSIC TEACHERS IN THE PROCESS OF PRACTICAL TRAINING**

The article deals with the problem of forming the national and cultural identity of future music teachers in the process of practical training. The authors consider national-cultural identity as a component of national identity, which characterizes the individual's awareness of his/her own belonging to the national-cultural space of his/her country, acceptance of its customs and traditions, and behavioral patterns based on patriotism and national dignity. The author presents the structural components of national and cultural identity: cognitive-semantic, emotional-value and activity. It is noted that the formation of national and cultural identity is a dynamic process that depends on age characteristics, socio-cultural environment and pedagogical influence. It is emphasized that the formation of national and cultural identity is actualized as a result of students' active interaction with cultural objects.

The authors substantiate the need to fill the educational process with national cultural, historical and ethno-cultural content. It is noted that the cultural approach in the process of practical training determines the formation of the national and cultural identity of future music teachers as an integral part of patriotism. The purpose, tasks, and functions of cultural practice are defined. The importance of organizing educational cultural practice on the basis of artistic local history is emphasized. Particular attention is paid to the introduction of modern forms of event-based learning (master classes, art forums, art festivals, workshops, art exhibitions, musical performances), museum and pedagogical and project technologies, the use of problem-based and heuristic methods, and the encouragement of independent research.

Keywords: national and cultural identity; patriotism; Ukrainian studies direction of professional training; cultural practice.

Постановка проблеми. Складна реальність війни, яку проживає Україна в умовах повномасштабної агресії РФ, актуалізує проблему національно-культурної ідентичності, що набуває виняткової значимості у контексті патріотизму, збереження нації, її автентич-

ності, звичаїв та культури, об'єднання українців довкола національної ідеї і відповідальності за долю своєї держави. Ще донедавна на тлі глобалізації, інтеркультурних взаємодій та інтенсивних інтегративних процесів людства тенденцією в багатьох сферах життя, в тому числі й освіти, була над-

мірна увага до полікультурності, міжкультурних і кроскультурних комунікацій, культурної асиміляції, що зумовило дефіцит власної “українокультурності”, спричинивши загрозу національній безпеці України.

Сьогодні державна політика у сфері освіти визначає загальними засадами і одним із ключових принципів освітньої діяльності “виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій” [4]. А отже, сучасний вчитель, якого потребує Нова українська школа – це вчитель-патріот, який усвідомлює свою приналежність до українського народу, долі країни, є носієм української мови і культури, здатний не лише прийняти духовні надбання нації, а й примножувати їх разом зі своїми вихованцями, що актуалізує значимість формування національно-культурної ідентичності майбутніх учителів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питання національно-культурної ідентичності зверталися вітчизняні філософи М. Драгоманов, В. Кремень, І. Огієнко, Г. Філіпчук; у психологічному вимірі аспекти національно-культурної ідентичності досліджували І. Бех, С. Бойко, М. Боришевський, Н. Висоцька, В. Роменець; в педагогічному дискурсі теоретичні засади формування національно-культурної ідентичності обґрунтували І. Газіна, О. Докукіна, К. Журба, В. Кузь, Т. Потапчук, Р. Сойчук.

У мистецькій освіті представлена дефініція розглядалася в контексті таких категорій як духовність (В. Андрущенко, І. Зязюн, С. Кримський), світогляд (Л. Левчук, Л. Паньків), ціннісні орієнтації особистості (Г. Падалка, О. Реброва, О. Рудницька), патріотичне виховання дітей та молоді (Т. Анікіна, Т. Гавлітіна, О. Стьопіна, О. Гурін), естетичне виховання (О. Комаровська, Л. Масол, С. Нічкало, О. Отич), культурологічна підготовка здобувачів вищої освіти (Л. Зеліско, Л. Руденко, О. Шевнюк, О. Щолокова) та інші.

Сучасна педагогіка мистецтва розглядає національно-культурну ідентичність як найвищу цінність освіти, що є ключовою у досягненні її найвищої мети – формування культурної особистості.

Мистецтво як форма культури, найбільш повно і довершено виявляє свій етнонаціональний потенціал у системі “мистецтво – нація”, віддзеркалюючи національний світогляд, характер, ментальність народу, що робить його дієвим і потужним чинником виховання духовності, патріотизму та моральних цінностей особистості. Саме на учителів мистецьких дисциплін покладається особлива місія – збереження, трансляція та примноження унікальних традицій української культури, актуалізуючи питання формування національно-культурної ідентичності в процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Мета статті – дослідити проблему формування національно-культурної ідентичності майбутніх

учителів музичного мистецтва в аспекті їх практичної підготовки, зокрема в процесі навчальної культурологічної практики.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що тлумачення сутності поняття “національно-культурна ідентичність” безпосередньо пов’язано із дефініцією “національна ідентичність”, яка в загальному розумінні інтерпретується як ототожнення особистістю себе з національною спільнотою на основі стійкого емоційного зв’язку, що виникає у результаті сформованої системи уявлень щодо традицій, культури, мови, політики, а також прийняття групових норм і цінностей; головним ідентитетом національної ідентичності вважають національну свідомість [6]. Зміст національної ідентичності складають ідейні та ціннісно-сміслові культурні характеристики певного суспільства, які визначають світоглядні уявлення, ставлення, вчинки людей. Повна інтеріоризація людиною цих культурних цінностей, вибору і здійснення культуровідповідного способу життя та поведінки стають базовими засадами для національно-культурної ідентичності особистості.

Національно-культурну ідентичність розглядають як соціоособистісний конструкт, що, з одного боку, відбиває національний й культурний досвід певного народу, а з іншого – передбачає ототожнення особистістю себе з певною нацією, сприйняття себе й інших як носіїв національних якостей, сформовану національну Я-концепцію [3, 17–20]. Ціннісними засадами національно-культурної ідентичності визначають освіченість, вихованість, моральність і патріотизм українців.

На думку науковців І. Беха, К. Журби, національно-культурна ідентичність підлітків виявляється у суб’єктивному переживанні належності до українського народу, нації, свідоме прийняття його моральних цінностей, що характеризується ототожненням і формуванням відповідної національної Я-концепції, що виявляється у власній самоповазі, національній гідності, умінні користуватись правами і свободами, справедливості, відповідальності, любові до України та бажанні пов’язати свою долю з долею України. Вчені наголошують на першочерговості самовизначення особистості, що опирається на “коріння” родини, країни, народу [7, 14–16].

Отже, національно-культурну ідентичність розглядаємо як складову національної ідентичності, що характеризує усвідомлення особистістю власної належності до національно-культурного простору своєї країни, прийняття її звичаїв та традицій, моделі поведінки на засадах патріотизму і національної гідності.

До структури національно-культурної ідентичності віднесемо компоненти: когнітивно-смісловий (синтезує знання про національну культуру, історію, мову, традиції, символіку свого народу і забезпечує усвідомлення власної національної прина-

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

лежності до них); емоційно-ціннісний (розкриває мотивацію, визначає ставлення, ступінь прихильності до національних цінностей і передбачає вияв почуття гордості за національну культуру, любові до Батьківщини, шанобливого ставлення до культурної спадщини, національної символіки, звичаїв та обрядів, рідної мови, переживання національного і культурного єднання “Я-Українець” – “Ми-Українці”); діяльнісний (зумовлює життєву активність особистості, модель поведінки відповідно до національних цінностей на благо свого народу, країни, визначає дії у збереженні та трансляції культурних надбань свого народу).

Формування національно-культурної ідентичності є динамічним процесом, який залежить від багатьох чинників, таких як вікові особливості психічного розвитку, вплив соціального середовища, історичних обставин та культурних факторів.

Студентський вік характеризується сенситивністю й інтенсивністю розвитку свідомості, яка актуалізується у результаті активної взаємодії (художньої комунікації, творчої діяльності) з об'єктами культури. Опанування майбутніми фахівцями культурного досвіду, національних цінностей залежить від характеру та інтенсивності впливу етнічних елементів на особистість у процесі навчання. Відтак, домінантним вектором вибудови змісту професійної підготовки майбутніх фахівців повинен стати україноцентризм, що актуалізує українознавчу спрямованість освітнього процесу, насичення його національним культурно-історичним та етнокультурним змістом з метою виховання особистості як носія і творця національної культури, патріота, який любить, береже і примножує національно-культурний спадок своєї країни. Українознавчий компонент розкривається як на концептуальному рівні, так і в культурних практиках, у процесі живої творчості, у хорових і танцювальних колективах, фольклорних гуртках, студентських театрах, дизайні приміщень тощо [8, 127].

Українознавче спрямування професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва потребує удосконалення змістового наповнення її практичної складової, зокрема, культурологічної практики.

У системі фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва педагогічна практика представлена єдністю основних видів навчально-виробничих практик, які інтегрують зміст усього навчання, охоплюють основні напрями майбутньої художньо-педагогічної діяльності і базуються на принципах системності, наступності та неперервності освітнього процесу у закладі вищої освіти. Спільною рисою усіх видів практик є творчий характер та педагогічна спрямованість [2, 80].

Культурологічна практика – одна із сучасних форм модернізації системи вищої освіти, яка спря-

мована на формування світоглядних основ та культурологічної освіченості майбутніх учителів. Генералізованими функціями культурологічної практики є: навчальна, розвивальна, виховна, діагностична, адаптаційна. Специфічними функціями виокремлюємо: гедоністичну (задовольняє естетичні потреби і збагачує естетичні переживання у процесі ознайомлення з культурно-мистецькою спадщиною, викликає емоційне захоплення і сприяє стійкій мотивації щодо пізнання національної культури); комунікативну (забезпечує активну діалогову художньо-емоційну взаємодію з творами мистецтва, міжособистісне спілкування, що стимулює розвиток креативних, творчих здібностей); культуротворчу (усвідомлення власного соціально-культурного життя, у якому розкривається унікальне особистісно-професійне “Я”, відбувається самовизначення в культурно-мистецькому просторі, самореалізація на основі культурних пріоритетів, духовного ідеалу, формується мотивація до культурного саморозвитку).

Метою культурологічної практики майбутніх учителів музичного мистецтва є формування світоглядних основ шляхом активізації процесів їх культурної самореалізації та саморозвитку, вияву художньо-творчого потенціалу в процесі ознайомлення з культурними цінностями України, свого регіону [2, 133].

Культурологічний підхід у процесі практичної підготовки зумовлює формування національно-культурної ідентичності майбутніх учителів музичного мистецтва – невід’ємної складової патріотизму, сутність якого тлумачимо як “стійке соціально-психологічне утворення, складну інтегральну якість особистості, яка характеризує її ціннісне ставлення до Батьківщини в органічній єдності національно-етнічного та національно-громадянського аспектів і проявляється в культуротворчій діяльності” [5, 7]. Такий підхід спрямовує “концентрацію уваги на здатності й потребі особистості відтворювати соціально-культурний досвід певної спільноти – етносу, народності, національності – в загальнолюдській культурі. Через механізм духовного привласнення етнокультурних цінностей та пізнавальну й художньо-творчу самореалізацію людина опановує соціально-культурний досвід” [5, 7]. Тому у формуванні національно-культурної ідентичності майбутніх педагогів важливо не тільки організувати емоційно-пізнавальне забарвлення сприймання культурних цінностей, а й стимулювати активну діяльність студентів, використовуючи соціокультурне довкілля – фольклор, мистецькі цінності, пам’ятки історії та культури, природні ландшафти, інші естетичні чинники.

Отже, провідними завданнями навчальної культурологічної практики треба визначити: розширення знань з української національної культури; накопи-

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

чення практичного естетичного досвіду під час ознайомлення з культурно-мистецькою спадщиною рідного краю, країни; виховання патріотизму, національної гідності у процесі ознайомлення із надбанням української культури; збагачення професійної діяльності знаннями щодо національної культури і мистецтва; розкриття, розвиток та вдосконалення креативних, творчих здібностей студентів; сприяння ретрансляції національної культури, збереженню культурно-історичної пам'яті; підвищення рівня загальної культури та якості освіти майбутніх фахівців.

Організація навчальної культурологічної практики враховує різноманітність культурно-крайових, історично-регіональних особливостей функціонування закладу вищої освіти ("українознавчо-регіональний компонент"), що передбачає знайомство майбутніх фахівців з локальною культурою регіону. Організація практики на засадах художнього краєзнавства забезпечує природне входження студентів у культурно-мистецький континуум спадку рідного краю, прийняття його "розумом і серцем" (В. Сухомлинський), уможливило культурний саморозвиток та самопізнання у взаємодії зі своїм народом: "Кожен повинен пізнати свій народ і в народові пізнати себе" (Г. Сковорода).

Культурологічна практика стане особливою подією у житті здобувачів освіти, якщо до її змісту включити сучасні форми подієвого навчання, наприклад, відвідування майстеркласів, арт форумів, мистецьких фестивалів, воркшопів, художніх виставок, музичних імпрез тощо. Участь студентів у таких мистецьких заходах стане практичним майданчиком для спілкування, обміну досвідом, допоможе визначити спільні смисли, цінності та інтереси. Залученість до активного діалогу з професійними й аматорськими художніми колективами, мистецтвознавцями, фольклористами, етнографами, сучасними митцями стане для майбутніх фахівців прикладом для наслідування, відданості і любові до української культури, фактом побаченого і пережитого, що залишить глибоке враження, сприятиме не тільки професійному становленню, але й усвідомленню власної причетності до культурного простору рідного краю.

Навчальна культурологічна практика передбачає розширення знань на міждисциплінарній основі, збагачення мистецького тезаурусу майбутніх фахівців. "Вихід за межі" мистецтва відбувається під час відвідування музеїв, культурно-історичних та архітектурних пам'яток, що забезпечує формування національно-культурної ідентичності на засадах історичної правди, національної пам'яті. Під час таких екскурсій важливо забезпечити адекватне усвідомлення студентами нової інформації, допомогти їм відчутти власну приналежність до української культури, її історії, традицій. Доречними стануть методичні прийоми роботи, як от: емо-

ційного занурення в контекст історії рідного краю через пізнання життєпису митця (уявне перенесення, ідентифікація себе із композитором, прийняття його громадянської, творчої позиції в контексті особливостей соціокультурного, політичного життя країни); порівняння культурного минулого та сучасного (аналіз та обговорення причин змін в українських традиціях тощо).

Музейний простір володіє унікальним аудіовізуальним, емпатійним впливом, що робить його дієвим інструментом педагогічного впливу, оскільки емоційно-пережита, позитивно опочуттєвлена інформація, отримана під час екскурсії, наповнюється особистісним смислом, приймається і привласнюється людиною, ідентифікується як своя (І. Зязюн). Використання під час музейної екскурсії проблемно-евристичних методів (проблемних запитань, дискусії, критичного аналізу, "рольових ігор", аналізу ситуацій, асоціацій, порівняння) має спрямовуватися на виявлення думок, оцінних суджень майбутніх учителів щодо усвідомлення себе як українців, здатних брати участь у культуротворчих процесах свого краю і впливати на них.

Важливу роль у формуванні національно-культурної ідентичності відіграє науково-дослідницький підхід в організації змісту культурологічної практики, що активізує використання студентами дослідницьких методів і формує їхню дослідницьку компетентність. Тому до змісту практики необхідно включати завдання для самостійного дослідження здобувачами освіти специфіки культурно-мистецьких процесів рідного краю, особливостей стилю композитора, художньо-образної мови мистецтва, зв'язків мистецтва з майбутньою професією.

Повноцінне сприйняття і розуміння мистецтва – це майстерність, якої необхідно вчитися. Зміст художніх творів складають не лише образи, а й те, що стоїть за ними – переживання композитора, його світогляд, вплив епохи тощо. Під час практики варто скористатися методом створення культурного контексту і скерувати роботу студентів на цілеспрямований пошук додаткової інформації з офіційних Інтернет-ресурсів культурних установ, архівного фонду. Цікавим стане впровадження прийому "Експрес-повідомлення" як логічного продовження обміну новою інформацією, що передбачає чітку, лаконічну інформацію студентів про найяскравіші факти з життя композитора, історію створення твору, знаменні дати, згадки про музичні події, повідомлення про нагороди, перемоги, досягнення в культурному та мистецькому житті краю тощо. Така пошукова робота вимагає використання тематичних додатків для смартфонів, сайтів електронних наукових бібліотек, нотних та графічних редакторів тощо. Результати науково-пошукової роботи студенти можуть представити у традиційній формі написання тез, есе, нарису, доповіді, виступу

під час “круглого столу” чи дискусії, а також презентувати як творчий відеопроєкт, буктрейлер, репортаж, фотоісторію, розроблений маршрут, квест, відеофільм, що демонструватиме креативне вирішення ними навчальних та професійних завдань.

Навчальна культурологічна практика на засадах художнього краєзнавства реалізує принцип педагогічної спрямованості, сприяє усвідомленню педагогічного потенціалу мистецтва, оскільки зібрані в процесі практики матеріали студенти будуть успішно використовувати в освітньому процесі, під час проведення уроків, виховних заходів, концертних виступів, в музично-просвітницькій діяльності, мистецьких проєктах, де вони знайомлять слухачів із життям та творчістю композиторів, митців рідного краю, розповідають та виконують їх твори, демонструючи готовність професійно транслювати надбання української мистецької спадщини.

Важливо пам’ятати, що формування національно-культурної ідентичності базується на чуттєвому досвіді. Культурні цінності, що раціонально сприймаються студентом під час практики, можуть стати частиною його свідомості, проте трансформуватися в особистісну сферу і стати мотивом професійної діяльності вони можуть лише за умови їх переживання. Саме тому у роботі зі студентами необхідно апелювати до їхніх емоційно-чуттєвих вражень, міркувань та оцінних суджень, що мають особистісний зміст і значущість.

Висновки. Таким чином, відзначимо: українознавче спрямування професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва є вагомим чинником збереження та розвитку національного культурного середовища, дієвим фактором національно-патріотичного виховання. Актуалізація в процесі культурологічної практики пізнання майбутніми фахівцями історії, культури, звичаїв та сучасного життя рідного краю шляхом вивчення його культурно-мистецької спадщини, впровадження сучасних форм подієвого навчання, музейно-педагогічних та проєктних технологій, спонукання до концертно-виконавської, дослідницької діяльності, творчої самостійності та креативності сприятиме формуванню національно-культурної ідентичності майбутніх фахівців. Вектор освітньо-пізнавальної, пошуково-дослідницької, художньо-творчої діяльності студентів повинен спрямовуватися на пробудження їхніх особистісних смислів, адекватного емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва, створення позитивного образу рідного краю, любові до свого народу і рідної землі, що виховує почуття патріотизму, забезпечує формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва в майбутньому залучати своїх вихованців до світу цінностей національної культурно-мистецької спадщини.

Подальших пошуків потребує розробка технологій формування національно-культурної ідентич-

ності майбутніх фахівців у контексті співробітництва з культурними закладами регіону / країни, творчої співпраці зі студентсько-викладацькими колективами закладів вищої освіти різних регіонів України та проведення спільних мистецьких проєктів, де молодь зможе долучитися до духовних надбань культурної спадщини України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атрошенко Т., Зданевич Л. Аксиологічний підхід у формуванні полікультурної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Молодь і ринок*. 2021. № 2 (188). С. 6–11.
2. Дікун І.А. Формування досвіду творчої діяльності майбутніх учителів музики у процесі педагогічної практики : монографія. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2019. 242 с.
3. Желанова В.В., Матвієнко О.В. Національно-культурна ідентичність особистості: сутність і структура. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 49. Том 1. С. 17–20.
4. Закон України “Про освіту”. URL: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/>
5. Качур М.М. Патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2010. 20 с.
6. Стегній О.І. Національна ідентичність. *Енциклопедія Сучасної України*. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. URL : <https://esu.com.ua/article-71062>
7. Утвердження української національної та громадянської ідентичності : монографія / К. Журба, І. Бех, С. Бойко, В. Євтушок, С. Гаряча, Л. Канишевська, І. Кучинська, С. Кучинський, О. Лісовець, І. Нестайко, Л. Павлова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Сеньовська, С. Толочко, С. Федоренко, І. Шкільна, В. Ясько ; за заг. ред. К. Журба, О. Рейпольська. Київ : “Компрінт”, 2024. 232 с.
8. Шевнюк О.Л. Культурологічна освіта майбутнього вчителя: теорія і практика : монографія. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. 232 с.

REFERENCES

1. Atroshchenko, T. & Zdanevych, L. (2021). Aksiological Approach to the Formation of Multicultural Competence of Future Preschool Teachers. *Youth & market*. No. 2 (188), pp. 6–11. [in Ukrainian].
2. Dikun, I.A. (2019). Formuvannya dosvidu tvorchoi diialnosti maibutnikh uchyteliv muzyky u protsesi pedagogichnoi praktyky [Developing Creative Activity Experience of Future Music Teachers in the Process of Pedagogical Practice]. *Monograph*. Kyiv : Drahomanov National Pedagogical University, 242 p. [in Ukrainian].
3. Zhelanova, V.V. & Matvienko, O.V. (2022). Natsionalno-kulturna identychnist osobystosti: sutnist i struktura [A personality's national and cultural identity: essence and structure]. *Innovative pedagogy: scientific journal*. Odesa, Vol. 49. Book 1. pp. 17–20. [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” [About education]. Available at: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/> [in Ukrainian].
5. Kachur, M.M. (2010). Patriotychne vykhovannya molodshykh shkoliariv zasobamy khudozhnoho kraieznavstva

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

[Patriotic education of junior schoolchildren through artistic local history]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv : Drahomanov National Pedagogical University, 20 p. [in Ukrainian].

6. Stehni, O.I. (2020). Natsionalna identychnist [National identity]. *Encyclopedia of Modern Ukraine*. Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. Available at: <https://esu.com.ua/article-71062> [in Ukrainian].

7. Utverdzhenia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadian-skoi identychnosti (2024). [Affirmation of Ukrainian national and civic identity]. *Monograph*. K. Zhurba, I. Bekh, S. Boiko,

V. Yevtushok, S. Hariacha, L. Kanishevska, I. Kuchynska, S. Kuchynskyi, O. Lisovets, I. Nestaiko, L. Pavlova, V. Raho-zina, O. Reipolska, N. Senovska, S. Tolochko, S. Fedorenko, I. Shkilna, V. Yasko; (Eds.). K. Zhurba, O. Reipolska. Kyiv, 232 p. [in Ukrainian].

8. Shevniuk, O.L. (2003). Kulturolohichna osvita maibut-noho vchytelia: teoriia i praktyka [Cultural Education of Fu-ture Teachers: Theory and Practice]. *Monograph*. Kyiv : Drahoma-nov National Pedagogical University, 232 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.02.2025

УДК 37.035:316.77:378](477)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.322259>

Вадим Бескорвайний, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто вплив соціальних мереж на формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти. Проаналізовано нормативно-правові документи та наукову літературу з цієї проблематики. Визначено, що національна ідентичність є основою для патріотизму, активної громадянської позиції та єдності нації. Охарактеризовано поняття "національна ідентичність" та основні чинники її формування у здобувачів вищої освіти: освітні програми, позааудиторні заходи, громадські організації і соціальні мережі. Доведено, що соціальні мережі є ефективним засобом формування світогляду, цінностей, соціалізації та ідентичності здобувачів вищої освіти. Висвітлено позитивні та негативні аспекти впливу соціальних мереж на формування особистості. Запропоновано ключові напрями для формування національної ідентичності: створення якісного національного контенту, формування онлайн-спільнот, залучення молоді до національних ініціатив, інтеграція соціальних мереж в освітній процес, розвиток медіаграмотності, популяризація української мови і культури.

Ключові слова: соціальні мережі; здобувачі вищої освіти; цифровізація; національна ідентичність; онлайн-спільноти; медіа грамотність; патріотизм.

Лім. 15.

Vadym Beskorovainyi, Applicant of the Third Educational and Scientific Level of
Higher Education of the Education and Innovative Pedagogy Department,
Kharkiv Hryhoriy Skovoroda National Pedagogical University

THE INFLUENCE OF SOCIAL NETWORKS ON THE FORMATION OF NATIONAL IDENTITY OF HIGHER EDUCATION STUDENTS

The article considers the impact of social networks on the formation of national identity of higher education students. The article analyses legal and regulatory documents and scientific literature on this issue. It is determined that national identity is the basis for patriotism, active citizenship and unity of the nation. The concept of "national identity" and the main factors of its formation in higher education students are characterised: by educational programmes, extracurricular activities, public organisations and social networks. It is found that the formation of the national identity of higher education students is a complex process that occurs under the influence of various factors. Experience shows that social networks are the most effective factor in the digital society. The article defines social networks as digital platforms, services and applications that are built around the convergence of content sharing, public communication and interpersonal relationships. The popularity of social networks among applicants is determined: by Instagram, TikTok, YouTube, Facebook, Snapchat, X (Twitter), Telegram, WhatsApp, Discord, Viber, Twitch, Reddit. Their characteristics are given. It is proven that social networks are an effective means of shaping the worldview, values, socialisation and identity of students. The positive (communication, overcoming geographical barriers, emotional connections, strengthening cultural heritage, mobilisation and coordination of youth, etc.) and negative (dissemination of inaccurate information, fragmented perception of reality, the influence of foreign information space, large amount of information, etc.) aspects of the impact of social networks on the formation of students' identity are highlighted. The author proposes key areas of effective use of social media for the formation of national identity: creation of high-quality national content, formation of online communities, involvement of young people in national initiatives, integration of social media into the educational process, development of media literacy, and promotion of the Ukrainian language and culture.

Keywords: social networks; higher education students; digitalisation; national identity; online communities; media literacy; patriotism.

Постановка проблеми. Сьогодні спостерігається зростання використання соціальних мереж здобувачами закладів вищої освіти, які проводять значну частину свого часу в цифровому просторі. Ця категорія користувачів вирізняється високим рівнем цифрової та медіаграмотності, тому вони активно долучаються до різноманітних онлайн-спільнот за інтересами, що стає додатковим джерелом знань і практичних навичок, сприяє професійному зростанню, розширенню кругозору та формуванню корисних зв'язків у професійній сфері. Здобувачі освіти у соціальних мережах створюють власний контент, спільноти, де обмінюються інформацією, підтримують один одного, виконують спільні проекти тощо. Отже, соціальні мережі є не просто платформою для розваг та спілкування, а й потужним інструментом для формування світогляду, цінностей, соціалізації та ідентичності. З огляду на це дослідження особливостей впливу соціальних мереж на формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти набуває особливої актуальності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблему національно-патріотичного виховання досліджували науковці В. Ворожбіт-Горбатюк, О. Гевко, А. Заєць, О. Кін, В. Купрієвич, Н. Лалак, Ж. Макара, Н. Мотичак, О. Петрик, Т. Собченко, В. Харагірло, Л. Чуприна. Фахівці з педагогіки Н. Борисенко, В. Ворожбіт-Горбатюк, Т. Собченко, В. Купрієвич вивчали особливості національно-патріотичного виховання в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. Автори досліджували, як війна впливає на освітній процес і які умови мають бути створені для ефективного виховання патріотизму в цей складний період. Науковці Н. Лалак, Ж. Макара, О. Гевко, Н. Мотичак, О. Петрик, В. Харагірло комплексно вивчали різні аспекти національно-патріотичного виховання у закладах освіти.

Аналіз наукової літератури свідчить, що національно-патріотичне виховання є важливим інструментом формування національної ідентичності, яка є основою для патріотизму, активної громадянської позиції та єдності нації. Дослідники О. Кіндратець, О. Олексюк, А. Османова, А. Сардак, Т. Сергієнко, Л. Співак у своїх напрацюваннях зазначають, що національна ідентичність є фундаментом для патріотизму. Коли людина ідентифікує себе з нацією, вона відчуває відповідальність за її долю, готова захищати її інтереси й цінності. Науковці О. Кіндратець, Т. Сергієнко досліджували національну ідентичність як умову збереження та зміцнення державного суверенітету [4]; О. Олексюк студіювала питання національної ідентичності в університетській культурі, а саме зовнішніх викликів та внутрішніх резервів [8]. А. Османова, Л. Співак обрали предметом вивчення національну ідентич-

ність української студентської молоді у воєнний час [9]; А. Сардак з'ясовував феномен національної ідентичності в умовах інформаційної війни [14].

У нормативних документах України національна ідентичність висвітлена через низку суміжних понять, таких як патріотизм, громадянська свідомість, національні цінності тощо. Аналіз положень Конституції України свідчить про те, що держава відводить важливу роль розвитку української нації, захисту суверенітету та територіальної цілісності країни, про що підтверджується у її статтях. Так, у статті 11 зазначено, що “Держава сприяє консолідації та розвиткові української нації, її історичної свідомості, традицій і культури” [5]. Це положення вказує на визнання державою важливості національно-патріотичного виховання, а саме національної ідентичності, що базується на спільній історії, традиціях та культурі.

Стаття 17 Конституції України визначає, що “Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу” [5]. Це підкреслює, що захист держави є обов'язком кожного громадянина. Реалізація цього обов'язку неможлива без належного рівня патріотизму, що формується саме в процесі національно-патріотичного виховання.

У статті 65 Конституції України задекларовано, що “Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України” [5]. Це положення чітко вказує на те, що патріотизм є конституційним обов'язком кожного громадянина України. Отже, відповідно Конституції України, національно-патріотичне виховання становить невід'ємну складову державної політики, спрямованої на зміцнення національної єдності, забезпечення суверенітету та територіальної цілісності України.

Конституція України опосередковано визначає ключові завдання національно-патріотичного виховання: 1) сприяння консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури; 2) формування готовності громадян до захисту суверенітету, територіальної цілісності, економічної та інформаційної безпеки України; 3) виховання поваги до державних символів України та усвідомлення обов'язку захищати Вітчизну.

У Законі України “Про освіту” формування патріотизму визначено одним із ключових завдань освіти. Закон покладає на систему освіти “виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій” (стаття 6) [13].

У Законі України “Про вищу освіту” також є положення про патріотичне виховання. У статті 62

“Права осіб, які навчаються у закладах вищої освіти” зазначено: “Особи, які навчаються у закладах вищої освіти, мають право на “участь у громадських об’єднаннях” [11].

В умовах цифрового суспільства та інформаційних війн, патріотичне виховання стикається з новими викликами, і соціальні мережі стають ареною боротьби за свідомість громадян, ефективним та дієвим інструментом розповсюдження патріотичного контенту, залученні молоді до патріотичних заходів, створення спільнот. Цифрова трансформація суспільства зумовлює інтеграцію патріотичного виховання в онлайн-середовище, про що свідчать численні наукові дослідження. Фахівці з питань освіти, виховання молоді вказують на дидактичний потенціал соціальних мереж для патріотичного виховання. Наприклад, О. Кін та Т. Собченко досліджували аспекти проблеми формування національної самосвідомості особистості та досвід використання потенціалу соціальних мереж у реалізації концепції національно-патріотичного виховання [15], А. Заєць вивчала військово-патріотичне виховання здобувачів освіти [3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Актуальність теми національно-патріотичного виховання, яка зумовлена воєнним станом в Україні, цифровою трансформацією суспільства, зумовлює потребу комплексного наукового дослідження цієї проблеми. У статті зроблено спробу простудіювати вплив соціальних мереж на формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти. Зокрема, недостатньо вивченим залишається процес формування національної ідентичності в цифровому середовищі, а також бракує практичних рекомендацій щодо ефективного використання соціальних мереж для національно-патріотичного виховання молоді.

Метою статті є аналіз позитивних та негативних аспектів впливу соціальних мереж на процес формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти та визначення ключових напрямів цього процесу.

Виклад основного матеріалу. Національна ідентичність – це почуття належності до певної нації або країни, що містить усвідомлення спільної історії, культури, мови, традицій і цінностей. Вона відіграє важливу роль у формуванні особистої і колективної ідентичності, а також у зміцненні соціальної згуртованості та патріотизму. Усвідомлення належності до нації може проявлятися через різні аспекти, такі як мова, культура, історія, символи тощо. Національна ідентичність здобувачів закладів вищої освіти відіграє важливу роль у їхньому особистісному та професійному розвитку.

Дослідження механізмів формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти є

актуальним напрямом сучасної педагогічної науки. Виокремлюють чинники, які сприяють розвитку зазначеного процесу, а саме:

1) *освітні програми як інструмент формування національної ідентичності.* Інтеграція до навчальних планів дисциплін з історії, культури, мови та традицій українського народу є важливим фактором збереження національної спадщини, що сприяє формуванню національної ідентичності;

2) *виховний потенціал позааудиторних заходів.* Організація та проведення виховних заходів, які присвячені українським святкам, етнічним фестивалям, культурно-мистецьким подіям, сприяють формуванню у здобувачів вищої освіти почуття національної єдності, гордості за культурні надбання українського народу;

3) *роль громадських організацій, спільнот у формуванні національно-патріотичної свідомості.* Залучення здобувачів освіти до студентських об’єднань, які орієнтовані на популяризацію національних цінностей, збереження історичної пам’яті та розвиток національної культури є ефективним засобом формування національної ідентичності сучасної молоді;

4) *вплив соціальних мереж на формування національної ідентичності здобувачів освіти.* В умовах цифрової трансформації соціальні мережі є одним із важливих каналів отримання та розповсюдження інформації, зокрема тієї, що стосується національної культури, історії, мови.

Отже, формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти є комплексним процесом, що відбувається під впливом різноманітних чинників, з-поміж яких найбільш ефективним, як показує досвід, є соціальні мережі.

Соціальні мережі – це цифрові платформи, сервіси і застосунки, які побудовані навколо певного контенту, публічної комунікації та міжособистісних зв’язків. Вони виступають посередниками та можуть пропонувати або поширювати конкретний зміст ідентичностей кожної спільноти, яка може трансформуватися у міру розгортання соціально-історичних змін.

Соціальні мережі виступають основою будь-якого суспільства. Незалежно від епохи, чи рівня розвитку, люди завжди об’єднувалися в групи та вибудовували між собою зв’язки. Навіть до появи Інтернету, люди формували спільноти, взаємодіяли, обмінювалися інформацією, підтримували одне одного. В основу цих зв’язків покладені соціальні відносини: спілкування, співпраця, обмін ресурсами, підтримка, конфлікти тощо. Біологічна та психологічна залежність змушує людину встановлювати стосунки, формувати групи чи спільноти. Людина – істота соціальна, тому шукає зв’язки з іншими, щоб задовольнити свої базові потреби. Сучасні технології, зокрема Інтернет та соціальні

мережі, лише надали нові інструменти для побудови та підтримки цих зв'язків, але сама потреба в них залишається незмінною.

Соціальні мережі радикально змінили спосіб взаємодії між людьми, в спільнотах, створивши онлайн-простори, які сприяють швидкому і необмеженому обміну інформацією. Існування та функціонування цих платформ базується на природному прагненні людини до спілкування, діалогу, співпраці, побудові відносин. І, як наслідок, соціальні мережі привернули увагу багатьох користувачів, у тому числі й здобувачів вищої освіти.

Найбільшій популярності соціальні мережі набули серед здобувачів та стали для них невід'ємною частиною життя. Соціальні мережі, такі як Instagram, TikTok, YouTube, Facebook, X (Twitter), Telegram, WhatsApp, Discord, Viber, Twitch, Reddit, стали для здобувачів основним джерелом інформації. Кожна з цих платформ має свої унікальні особливості: Instagram фокусується на візуальному контенті, TikTok – на коротких динамічних відео, YouTube – на відеоконтенті, Facebook є популярним для спілкування в групах, X (Twitter) є майданчиком для мікроблогінгу, WhatsApp, Telegram та Viber забезпечують зручне особисте та групове спілкування, Discord популярний серед геймерів та різних спільнот, пропонує функції дзвінків і чатів та інші. Такі платформи, конкурують із традиційними ЗМІ, тому що надають фрагменти новин та інформації, які оптимізовані для когнітивної обробки.

Здобувачі освіти сприймають соціальні мережі як надійний, цінний інструмент, який підвищує продуктивність, надає знання та підвищує ефективність навчання. Однак виникають занепокоєння щодо потенційного впливу величезного обсягу і різноманітних форматів контенту, розміщеного на цих платформах, та їхнього впливу на сприйняття та розуміння користувача.

Уважається, що ідентичність є ядром особистості. Соціальні мережі мають великий вплив на те, як студенти формують своє “Я”, тобто свою ідентичність. Безумовно, кожна людина має унікальну ідентичність, яка формує її неповторний внутрішній світ. Однак існує поняття “національної ідентичності”, що об'єднує людей на основі спільних цінностей, звичаїв, традицій, соціальних норм та культури.

Загалом здобувачі закладів вищої освіти використовують соціальні мережі для формування та вираження своєї національної ідентичності, але механізми конструювання ідентичності та потенційні недоліки використання соціальних медіа не до кінця зрозумілими, що потребує всебічних досліджень.

Серед позитивних аспектів соціальних мереж визначають ефективну комунікацію та подолання

географічних бар'єрів. Крім того, оскільки через соціальні мережі поширюється великий обсяг інформації, який має потенціал впливати на сприйняття та діяльність здобувачів освіти, це впливає на їхню ідентичність (на цінності, мультикультуралізм, вираження поглядів тощо). Платформи соціальних медіа можуть сприяти емоційним зв'язкам і відчуттю належності до своєї нації. Вони також надають користувачам майданчик для вираження та зміцнення своєї культурної ідентичності.

Для ефективного використання соціальних мереж під час формування національної ідентичності потрібно дотримуватися таких ключових напрямів:

- створення якісного національного контенту (відео, музики, подкастів, блогів, цифрових виставок тощо), через який здійснюється популяризація історії, культури, мови, традицій тощо;

- формування онлайн-спільнот, які орієнтовані на національну ідентичність;

- залучення молоді до національних ініціатив у цифровому просторі через організацію патріотичних челенджів, флешмобів, онлайн-зустрічей із культурними діячами, істориками, митцями тощо;

- інтеграція соціальних мереж в освітній процес, що передбачає їх використання для навчання та виховання, поширення наукових досліджень, які сприяють усвідомленню національної ідентичності тощо;

- розвиток медіаграмотності здобувачів освіти для критичного сприйняття контенту соціальних мереж, розпізнавання маніпуляцій та фейкових новин тощо;

- популяризація української мови та культури в цифровому просторі через активне використання української мови в соціальних мережах, розробка мовних ініціатив, розвиток цифрових українських платформ, підтримка молодих українських акторів, блогерів які поширюють український контент.

Висновок. Таким чином, аналіз впливу соціальних мереж на формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти засвідчив, що цифрове середовище відіграє важливу роль у самоідентифікації молоді. Дотримання ключових напрямів сприятиме зміцненню національної свідомості, популяризації української мови та культури, формування громадської відповідальності. Перспективним напрямом досліджень убачається пошук стратегій протидії інформаційним загрозам у цифровому просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ворожбіт-Горбатюк В., Борисенко Н. Ціннісний підхід у реалізації положень концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (історико-педагогічний дискурс). *Педагогічні науки*. 2022. № 99. С. 5–10.

2. Гевко О., Мотичак Н. Організація національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти.

Теоретичні та практичні аспекти формування освітнього простору: світовий та вітчизняний вимір : зб. наук. пр. Львів, 2023. С. 57–60.

3. Засць А. Військово-патріотичне виховання здобувачів освіти. *Modern problems of science, education and society*. Київ, 2024. С. 533.

4. Кіндратець О., Сергієнко Т. Національна ідентичність як умова збереження та зміцнення державного суверенітету. *Серія: Історія. Політологія*. 2023. № 35–36. С. 78–89.

5. Конституція України (Відомості Верховної Ради України) (ВВР), від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 01.03.2025).

6. Купрієвич В. Національно-патріотичне виховання здобувачів освіти в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. Патріотичне виховання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах воєнної агресії : методичний посібник. Київ, 2024. С. 6–10.

7. Лалак Н., Макара Ж. Сучасний підхід до проблеми національно-патріотичного виховання здобувачів освіти. *Наука майбутнього*. Мукачеве, 2021. Вип. 1 (7). С. 57–61.

8. Олексюк О. Національна ідентичність в університетській культурі: зовнішні виклики та внутрішні резерви. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2022. № 2 (104). С. 75–83.

9. Османова А., Співак Л. Національна ідентичність української студентської молоді у воєнний час. *Психологія: реальність і перспективи*. 2022. № 18. С. 132–140.

10. Петрик О. Національно-патріотичне виховання здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти в контексті сучасних викликів. *Сучасна освіта: стратегії та технології навчання молоді і дорослих* : зб. наук. пр. Переяслав, 2024. 566 с.

11. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 01.03.2025).

12. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (дата звернення: 01.03.2025).

13. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 01.03.2025).

14. Сардак А. Феномен національної ідентичності в умовах інформаційної війни. *Журнал соціальної та практичної психології*. 2024. № 3. С. 87–91.

15. Собченко Т., Кін О. Аналіз досвіду роботи використання потенціалу соціальних мереж у реалізації концепції національно-патріотичного виховання. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2023. № 11 (1). С. 45–49.

REFERENCES

1. Vorozhbit-Horbatyuk, V. & Borysenko, N. (2022). Tsinnisnyi pidkhd u realizatsii polozhen kontseptsii natsionalno-patriotichnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy (istoryko-pedahohichnyi dyskurs) [Value approach in the implementation of the provisions of the concept of national-patriotic education in the education system of Ukraine (historical and pedagogical discourse)]. *Pedagogical Sciences*, No. 99, pp. 5–10. [in Ukrainian].

2. Hevko, O. & Motychak, N. (2023). Orhanizatsiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia zdobuvachiv vyshchoi

osvity [Organization of national-patriotic education of students of higher education]. *Theoretical and practical aspects of the formation of educational space: world and domestic dimension: coll. of scientific works*. Lviv, pp. 57–60. [in Ukrainian].

3. Zaiets, A. (2024). Viiskovo-patriotychne vykhovannia zdobuvachiv osvity [Military-patriotic education of students]. *Modern problems of science, education and society*. Kyiv, p. 533. [in Ukrainian].

4. Kindratets, O. & Serhiienko, T. (2023). Natsionalna identychnist yak umova zberezhenia ta zmitsnennia derzhavnoho suverenitetu [National identity as a condition for preserving and strengthening state sovereignty]. *Series: History. Political science*, No. 35–36, pp. 78–89. [in Ukrainian].

5. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine, from 28.06.1996. No. 254k/96-VR. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (Accessed 01 March 2025). [in Ukrainian].

6. Kuprievych, V. (2024). Natsionalno-patriotychne vykhovannia zdobuvachiv osvity v umovakh voiennoho stanu ta povoiennoho vidnovlennia Ukrainy [National-patriotic education of students in the conditions of martial law and post-war reconstruction of Ukraine]. *Patriotic education in institutions of professional (vocational and technical) education in the conditions of military aggression: a methodological guide*. Kyiv, pp. 6–10. [in Ukrainian].

7. Lalak, N. & Makara, Zh. (2021). Suchasnyi pidkhd do problemy natsionalno-patriotichnoho vykhovannia zdobuvachiv osvity [A modern approach to the problem of national-patriotic education of students]. *Science of the Future*. Mukachevo, No. 1(7), pp. 57–61. [in Ukrainian].

8. Oleksiuk, O. (2022). Natsionalna identychnist v universytetskii kulturi: zovnishni vyklyky ta vnutrishni rezervy [National identity in university culture: external challenges and internal reserves]. *Spirituality of Personality: Methodology, Theory and Practice*, No. 2(104), pp. 75–83. [in Ukrainian].

9. Osmanova, A. & Spivak, L. (2022). Natsionalna identychnist ukrainskoi studentskoi molodi u voiennyi chas [National identity of Ukrainian student youth in wartime]. *Psychology: Reality and Prospects*, No. 18, pp. 132–140. [in Ukrainian].

10. Petryk, O. (2024). Natsionalno-patriotychne vykhovannia zdobuvachiv osvity zakladiv zahalnoi serednoi osvity v konteksti suchasnykh vyklykiv [National-patriotic education of students of general secondary education institutions in the context of modern challenges]. *Modern Education: Strategies and Technologies of Youth and Adult Education: coll. of scientific works*. Pereiaslav, 566 p. [in Ukrainian].

11. Pro vyshchu osvitu [On Higher Education]. Law of Ukraine from 01.07.2014. No. 1556-VII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (Accessed 01 March 2025). [in Ukrainian].

12. Pro viiskovyi oboviazok i viiskovu sluzhbu [About military duty and military service]: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] from 25.03.1992. No. 2232-XII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (Accessed 01 March 2025). [in Ukrainian].

13. Pro osvitu [On Education]. Law of Ukraine from 05.09.2017. No. 2145-VIII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Accessed 01 March 2025). [in Ukrainian].

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СКЛАДОВА В СТРУКТУРІ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ З ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

14. Sardak, A. (2024). Fenomen natsionalnoi identychnosti v umovakh informatsiinoi viiny [The phenomenon of national identity in the conditions of information warfare]. *Journal of Social and Practical Psychology*. No. 3, pp. 87–91. [in Ukrainian].

15. Sobchenko, T. & Kin, O. (2023). Analiz dosvidu roboty vykorystannia potentsialu sotsialnykh merezh u reali

zatsii kontseptsii natsionalno-patriotichnoho vykhovannia [Analysis of the experience of using the potential of social networks in the implementation of the concept of national-patriotic education]. *Education. Innovation. Practice*, No. 11(1), pp. 45–49. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.02.2025

УДК 378.147:37.011.3

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.322285>

Андрій Мозгальов, аспірант кафедри інноваційних
та інформаційних технологій в освіті
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СКЛАДОВА В СТРУКТУРІ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ З ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті актуалізовано роль інтелектуальної складової у структурі цифрової компетентності фахівців з інформаційних технологій. Визначено основні вміння цифрової компетентності: використовувати, фільтрувати, оцінювати, створювати, проєктувати та поширювати цифрові ресурси. Презентовано різноаспектні визначення інтелекту, види інтелекту – моральний, соціальний, аналітичний, емоційний. Проаналізовано питання співвідношення соціального, аналітичного та емоційного видів інтелекту. Розглянуто специфіку й особливості технології штучного інтелекту, напрями використання: аналіз та обробка даних, індивідуалізація процесу навчання з адаптацією матеріалу до потреб студентів, автоматизація завдань, інтерпретація музичних звуків і візуальних образів.

Ключові слова: інтелект; штучний інтелект; інформаційні технології; цифрова компетентність; фахівець.

Літ. 10.

Andriy Mozgaliev, Postgraduate Student of the Innovation and
Information Technologies in Education Department,
Vinnytsya Mykhaylo Kotsyubynskiy State Pedagogical University

INTELLECTUAL COMPONENT IN THE STRUCTURE OF DIGITAL COMPETENCE OF INFORMATION TECHNOLOGY SPECIALISTS

The article updates the role of the intellectual component in the structure of digital competence of information technology specialists. The main skills of digital competence are identified: to use, filter, evaluate, create, design and distribute digital resources. Various definitions of intelligence are considered: an interconnected set of functions (R. Yerkes); g-factor for solving a large number of tasks (A. Jensen), adaptation and assimilation of experience (J. Piaget), the ability of an individual to think rationally (D. Wexler), the ability to solve new problems (W. Bingham). The theories of multiple intelligences (G. Gardner), emotional intelligence (P. Salovey, J. Mayer) and threshold intelligence (D. Perkins) are analyzed. Types of intelligence are considered – moral, social, analytical, emotional. The issue of the correlation of social, analytical and emotional types of intelligence is analyzed. It is determined that emotional intelligence has a dual nature and is associated with personal characteristics and cognitive abilities. The importance of successful intelligence (according to R. Sternberg) for the digital competence of specialists is noted, its components are presented – practical, creative, analytical. The specifics and features of artificial intelligence technology are considered, areas of use: analysis and data processing, individualization of the learning process with adaptation of the material to the needs of students, automation of tasks, interpretation of musical sounds and visual images.

Keywords: intelligence; artificial intelligence; information technology; digital competence; specialist.

Постановка проблеми. У сучасному світі цифрові технології все більше використовуються у різних галузях людської діяльності, їхня роль в освіті також стрімко зростає і є надзвичайно актуальною. Одна з головних переваг цифрових технологій полягає у тому, що вони надають доступ до великого обсягу інформації, уможливають пошук, аналіз і обробку

значної кількості даних, які надходять з різних джерел (інтернет-ресурси, наукові публікації, бази даних). Це дає змогу здобувачам та фахівцям навчатись у досвідчених фахівців, ділитися досвідом та знаннями з іншими, своєчасно ознайомлюватися з останніми новаціями своєї галузі, що є надзвичайно важливим для сучасного ринку праці. Сказане зумовлює підвищення уваги науковців до проблеми

підготовки фахівців з інформаційних технологій, здатних виконувати складні професійні завдання з використанням цифрових пристроїв, технологій і штучного інтелекту. Активне впровадження цифрових технологій в освітній процес зумовлює не тільки оновлення змісту навчання, але й “розвиток нових педагогічних технологій, які б враховували особливості цифрового навчального середовища” [3, 89].

Аналіз основних досліджень. Питання підготовки фахівців з інформаційних технологій у закладах вищої освіти розглядалось в працях В. Бикова, М. Бойко, Р. Гуревича, Н. Морзе, О. Струтинської та ін. Учені наголошують, що підготовка фахівців з інформаційних технологій має враховувати не лише технічну складову, а й соціальні, етичні та психологічні аспекти з метою ефективного і відповідального впровадження цифрових технологій в освітній процес. Дослідження зарубіжних (P. Dawson, M. Huberman, P. Grossman, D. Lambert, D. Williams, J. Ross та ін.) та вітчизняних (Н. Бібік, А. Коломієць, С. Мартиненко, Л. Хомич та ін.) науковців показали, що в наш час навчальна діяльність студентів тісно пов’язана з використанням цифрових технологій, які значно підвищують ефективність освітнього процесу. Підготовка фахівців на основі цифрових інформаційних технологій змінює традиційні підходи до навчання та формує майбутнє освіти. Студенти отримують персоналізоване навчання, швидкий зворотний зв’язок, доступ до нових технологій, таких як штучний інтелект, доповнена і віртуальна реальність тощо. Аналіз наукових джерел засвідчив, що у сучасному педагогічному арсеналі відсутні праці, у яких досліджувалися питання інтелектуального розвитку майбутніх фахівців в контексті формування їх цифрових компетенцій.

Мета статті – визначити роль інтелектуальної складової у структурі цифрової компетентності фахівців з інформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу. Вивчення наукових праць показало, що цифрова компетентність включає знання, уміння та навички, необхідні для ефективного використання цифрових інструментів і технологій у професійній діяльності. Також цифрова компетентність включає вміння використовувати, фільтрувати, оцінювати, створювати, проєктувати і поширювати цифрові ресурси. Майбутні фахівці повинні розуміти, як цифрові технології допомагають підтримувати комунікацію і співпрацю, активізувати творчість та інноваційність. Їм необхідно усвідомлювати функціональні особливості цифрових технологій, наслідки, обмеження та ризики використання; розуміти логіку, загальні принципи та механізми, на яких ґрунтується створення цифрових сервісів, що постійно оновлюються; знати основи використання та функціонування різних комп’ютерних програм, цифрових пристроїв

і мереж [4, 11]. Усе це вимагає розвинутого інтелекту, критичного мислення, здатності до аналізу і синтезу отриманої інформації. Тому вивчення ролі інтелектуальної складової у структурі цифрової компетентності майбутніх фахівців вимагає дослідницької уваги.

Аналіз наукових праць щодо сутності інтелекту показав, що на сьогодні серед науковців немає однозначної думки щодо визначення інтелекту. Це пов’язано з тим, що кожний учений пропонує своє специфічне трактування цього психічного феномена, надзвичайного складного за структурою. Розглянемо наукові спроби визначення інтелекту в різні часові проміжки. Так, у часи античності інтелект ототожнювали з субстанцією, яка надає можливість індивіду пізнати світ за допомогою п’яти органів чуття (Аристотель); як душу, що потребує розуму, щоб допомогою волі контролювати бажання (Платон); інтелект робить досвід зрозумілим, виокремлюючи його основні ознаки (Ф. Аквінський).

У філософії XVIII ст. інтелект пов’язують з досвідом (Дж. Локк), з розумовими можливостями пізнання і продукуванням ідей (І. Кант). Наступні покоління дослідників відзначали, що кожна клітина людського тіла наділена “інтелектом”, а інтелект людини складається з сукупності інтелектів усіх її клітин (Т. Едісон), висунули припущення щодо спадкового походження інтелекту (Р. Мюррей) та расових відмінностей рівня інтелекту, пов’язаних із генетичним походженням (Ф. Гальтон), пояснювали інтелектуальну діяльність людини законами асоціанізму (А. Біне), визначили дві головні ознаки інтелекту: асоціацію та використання методу проб і помилок (Е. Торндайк); відзначили ключову роль освітніх та екологічних факторів у розвитку інтелекту (Холлінгворт).

Доцільно також зазначити й різноаспектні визначення інтелекту, що презентують наукові погляди різних дослідницьких шкіл. Зокрема, “інтелект”: є взаємопов’язаною сукупністю функцій, які повністю або частково невідомі людині (Р. Йеркс); g-фактор розв’язання великої і різноманітної кількості завдань (А. Йенсен), єдине генетично незмінне число, взяте за основу ранжування людей у лінійному порядку (Р. Мюррей), адаптація й асиміляція досвіду (Ж. Піаже), здатність індивіда раціонально мислити, цілеспрямовано діяти, адекватно поводитися в навколишньому середовищі (Д. Векслер), здатність розв’язувати нові проблеми (У. Бінгем), здатність відповідати новим викликам і ситуаціям шляхом імпровізації нових адаптивних реакцій (М.-К. Уоррен).

Цікавою є теорія множинного інтелекту Г. Гарднера, презентована в його роботі “Структури розуму: теорія множинного інтелекту”. У ній автор робить спробу з’ясувати питання, чи є інтелект однією здібністю чи сукупністю незалежних

інтелектуальних здібностей. У ході експериментальних досліджень він доходить висновку, що інтелект – це біопсихологічний потенціал (сукупність здібностей) для опрацювання інформації, який активізується в культурному середовищі з метою розв’язання складних проблем, створення продуктів, які мають цінність у декількох культурних традиціях. На його переконання, теорія множинного інтелекту розглядає інтелектуальні та когнітивні складові людського розуму, вона не є теорією особистості, мотивації або іншої психологічної конструкції [6].

Науковці виділяють декілька видів інтелекту. Моральний інтелект, за визначенням українського вченого І. Волощука, виступає здатністю розрізняти добро і зло, приймати виражені рішення, які будуть корисними не тільки самому індивіду, а й довколишнім. Соціальний інтелект, на думку вченого, – це здатність розуміти інших людей, їх мотивацію, стосунки, вчинки і на цій основі, враховуючи існуючі норми та правила комунікації, з ними співпрацювати [2, 37]. Аналітичний інтелект є здатністю оперувати символами та знаковою інформацією і на цій основі організовувати діяльність.

Емоційний інтелект, за визначенням П. Саловей та Ж. Масейра, – це здатність стежити за власними емоціями та емоціями інших, розрізняти їх, на основі здобутої інформації керувати думками та діями [8]. На думку вчених, емоційний інтелект має подвійну природу і пов’язаний, з одного боку, з особистісними характеристиками, а з іншого, з когнітивними здібностями. Взаємозв’язок емоційного інтелекту та особистісних факторів виступає чинником, що сприяє розвитку у майбутнього фахівця впевненості у собі, формуючи успішну особистість. Щодо когнітивних здібностей або “когнітивного ресурсу”, спочатку він використовувався тільки для характеристики загального інтелекту, а згодом поширився на характеристику різних його видів.

У контексті нашого дослідження інформаційна складова когнітивного ресурсу базується на знаннях цифрових платформ, цифрових сервісів і ресурсів, цифрових пристроїв і мереж тощо. Вона визначає діапазон інтелектуальної продуктивності фахівця, зумовлюючи успішність у різних видах професійної діяльності. Отже, наявність розвиненого емоційного інтелекту в структурі цифрової компетентності фахівців з інформаційних технологій є надзвичайно важливим, адже він включає не тільки когнітивний ресурс, але й аналіз і оцінку своїх та чужих емоцій під час цифрової комунікації, корелює їхнє адекватне вираження та використання в професійній діяльності для управління зовнішніми і внутрішніми процесами адаптації в колективі.

Досить обговорюваним серед науковців є питання про співвідношення соціального, аналітичного й емоційного видів інтелекту. В процесі аналізу психологічної літератури ми виявили полярні точки зору щодо їхнього співвідношення. Деякі науковців вважають, що різні види інтелекту взаємопов’язані, а тому їх доцільно розглядати як підвиди загального інтелекту. На противагу цьому, дослідники (Д. Векслер, Л. Кітінг та ін.) стверджують, що соціальний, аналітичний та емоційний інтелект є відносно самостійними видами і пов’язані з різними компонентами людського мозку. Відповідно, ефективність цих видів інтелекту може по-різному комбінуватися у різних людей, зумовлюючи їхню інтелектуальну своєрідність

Для дослідження цифрової компетентності фахівців з інформаційних технологій важливими є типи інтелекту, виділені Р. Стернбергом. На його переконання, існує три типи інтелекту: практичний – здатність оцінювати ситуацію, визначати цілі, мати різнобічну обізнаність для досягнення відповідності між собою та навколишнім середовищем; творчий – передбачає розширення рамок даного, для продукування нових ідей; аналітичний – здатність аналізувати й оцінювати ідеї, приймати рішення, розв’язувати проблеми. Ці три типи інтелекту, на думку Р. Стернберга, складають успішний інтелект – комплекс здібностей, необхідних для досягнення життєвого і професійного успіху [9].

При формуванні цифрової компетентності фахівців з інформаційних технологій треба зважати на такі види інтелекту, як логіко-математичний, просторовий, міжособистісний, внутрішньо-особистісний, екзистенційний. Вони забезпечують різні сторони цифрової компетентності фахівців, що дає йому можливість бути успішним в навчальній і професійній діяльності [5].

Для вимірювання рівня інтелекту дослідники пропонують досить широкий діагностувальний інструментарій. Найбільш популярними є тести Д. Векслера – Шкала інтелекту для дорослих і Шкала інтелекту для дітей, які стали справжнім проривом в тестуванні різних видів інтелекту. У них замість множинного коефіцієнта, що застосовується в тестах інтелекту Ч. Спірмена, Д. Векслер вводить середнє значення інтелекту, розділивши його на два напрями: вербальний і невербальний. Названі тести ґрунтуються на впевненості автора, що інтелект є “здатністю цілеспрямовано діяти, раціонально мислити, ефективно долати життєві труднощі”.

У контексті дослідження цифрової компетентності необхідно звернути увагу на теорію “порогу інтелекту”, розроблену Д. Перкінсом для професійної діяльності. Згідно з її положеннями, кожній професії відповідає певний рівень розвитку інтелекту: якщо він нижчий, то людина не зможе опа-

нувати цю професію, якщо вищий – вона за певної наполегливості та особистісним якостям здатна досягти успіху у професійній діяльності [7].

Як свідчить сказане, дослідниками запропонована значна кількість теорій розвитку інтелекту, а відповідно й декілька способів їх класифікації. Так, Р. Стернберг запропонував в основу класифікації теорій інтелекту покласти основні терміни, на яких вони базуються: обчислювальні, географічні, біологічні, системні, соціологічні, антропологічні [10]. Більш традиційний підхід запропонував Г. Гарднер, взявши за основу біологічну, психометричну, когнітивну, розвивальну складові. Цікавий підхід запропонував український вчений І. Волощук, класифікуючи теорії за принципами “погляд назад” – “класичні” теорії, які панували в психології та освіті в минулому столітті; “погляд навколо” – теорії, які були запропоновані і проаналізовані протягом останніх десятиліть; “погляд вперед” – новітні теорії, які зробили значний внесок у розвиток освіти або демонструють значний освітній потенціал [2].

Аналізуючи роль інтелектуальної складової в структурі цифрової компетентності фахівців, не можна не сказати про технологію штучного інтелекту, яка стає однією з найважливіших, проникаючи у всі галузі науки і техніки, підвищуючи їхню ефективність і створюючи нові можливості. Штучний інтелект виконує значну кількість функцій, які розширюють його практичне використання у багатьох сферах. Він дає змогу: аналізувати й обробляти величезні масиви даних, виявляючи їхні особливості та закономірності; індивідуалізувати процес навчання, адаптуючи матеріал, завдання та темп засвоєння до потреб кожного студента; автоматизувати рутинні завдання, що звільнює час для більш творчої та складної роботи; розпізнавати й інтерпретувати музичні звуки і візуальні образи. Технологія штучного інтелекту забезпечує швидкий зворотний зв'язок, що дає можливість оперативно виправляти помилки і поліпшувати результати навчання, підвищувати його ефективність та доступність для великого кола користувачів. Проте, на переконання вчених, майбутнє штучного інтелекту буде залежати “не тільки від технологічних досягнень, але й від відповідальності суспільства в його використанні” [1, 146].

Висновки. Отже, розглянувши різноманітні погляди та специфічні особливості інтелекту, можемо констатувати його важливу роль в ефективності та успішності різних видів діяльності. Враховуючи, що на сучасному ринку праці спостерігається досить жорстка конкуренція серед випускників закладів вищої освіти, суттєво підвищуються вимоги до їх професійної підготовки, зокрема, найчастіше декларується наявність знань і вмінь ефективного застосування цифрових пристроїв і техно-

логій, цифрова компетентність виступає однією з важливих характеристик випускника. Тому при підготовці фахівців з інформаційних технологій, конкурентоспроможних на світовому ринку праці, навчання у закладах вищої освіти не повинно зводитись тільки до засвоєння теоретичних знань, необхідно забезпечити розвиток інтелектуальних здібностей студентів, що дозволить швидше опановувати комп'ютерні програми, цифрові пристрої, засоби цифрової комунікації тощо. У процесі організації навчання, складанні навчальних програм, підготовці підручників для майбутніх фахівців, необхідно враховувати інтелектуальну складову, оскільки розвиненість інтелекту визначає ефективність засвоєння навчального матеріалу. Здатність до навчання в галузі цифрових технологій визначає успішність оволодіння інноваційними знаннями, а інтелект – успішність використання цих знань для розв'язання складних професійних завдань. Високий інтелектуальний рівень майбутнього фахівця визначає й високий рівень його цифрової компетентності, яка, зі свого боку, слугує основою подальшого саморозвитку та самореалізації протягом життя в умовах цифровізації суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрєєва М. Роль штучного інтелекту у вивченні іноземної мови студентами закладів вищої освіти. *Молодь і ринок*. № 12 (232). 2024. С. 142–147.
2. Волощук І.С. Суть інтелекту: від античності до сучасності. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. І квартал. 2024. № 1 (92). С. 32–40.
3. Морзе Н., Бойко М., Струтинська О., Смирнова-Трибульська Є. Якою має бути цифрова компетентність вчителів у галузі використання штучного інтелекту? *Open educational e-environment of modern University*. 2024. № 16. С. 76–91.
4. Морзе Н., Базелюк О., Воротникова І., Дементієвська Н., Захар О., Нанасва Т., Пасічник О., Чернікова Л. Опис цифрової компетентності педагогічного працівника (проект). *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. Спецвипуск. 2019. С. 1–53. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s39>
5. Множинний інтелект: як зрозуміти свою дитину. Дев'ять видів інтелекту за Гарднером, їх особливості та професійні перспективи. (2021). *Розвиток дитини*. URL: <https://web.archive.org/web/20210503005012/https://childdevelopment.com.ua/articles/psychology/269/>
6. Gardner H. Extraordinary minds: portraits of exceptional individuals and an examination of our extraordinariness. Basic Books. New York. 1997. 231p.
7. Perkins J. The World Is As You Dream It: Teachings from the Amazon and Andes. 1994. 156 p.
8. Salovey P. Mayer J. Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*. 1990. No. 9. P. 185–211
9. Sternberg R.J. Principles of teaching for successful intelligence. *Educational Psychologist*. 1998. No. 33. P. 65–71.
10. Sternberg R.J. Mental self-government: A theory of intellectual styles and their development. *Human Development*. 1998. No. 31. P. 197–224

**ІНТЕРАКТИВНІ СТРАТЕГІЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
ДЛЯ НАВЧАННЯ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ**

REFERENCES

1. Andreyeva, M. (2024). Rol shtuchnogo intelektu u vyvchenni inozemnoi movy studentamy zakladiv vyshchoi osvity [The role of artificial intelligence in foreign language learning by university students]. *Youth & market*, Issue 12 (232). pp. 142–147. [in Ukrainian].
2. Voloshuk, I.S. (2024). Sut intelektu: vid antychnosti do suchasnosti [The essence of intelligence: from antiquity to modernity]. *Education and Development of Gifted Personality*. Issue 1 (92). pp. 32–40. [in Ukrainian].
3. Morze, N., Bojko, M., Ctrutynska, O. & Smyrnova-Trybulska, Ye. (2024). Yakoyu maye buty cyfrova kompetentnist vchyteliv u galuzi vykorystannya shtuchnogo intelektu? [What should be the digital competence of teachers in the field of using artificial intelligence?]. *Open educational e-environment of modern University*. Issue 16. pp. 76–91. [in Ukrainian].
4. Morze, N., Bazelyuk, O., Vorotnykova, I., Dementiyevska, N., Zaxar, O., Nanayeva, T., Pasichnyk, O. & Chernikova, L. (2019). Opy cyfrovoyi kompetentnosti pedagogichnogo pracivnyka (proekt) [Description of the digital competence of a pedagogical worker (project)]. *Open educational e-environment of modern University*. pp. 1–53. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s39> [in Ukrainian].
5. Mnozhynnyi intelekt: yak zrozumity svoiu dytnu. Deviat vydiv intelektu za Gardnerom, yikh osoblyvosti ta profesiini perspektyvy [Multiple intelligences: how to understand your child. Nine types of intelligence according to Gardner, their characteristics and professional prospects]. *Child development*. 2021. Available at: <https://web.archive.org/web/20210503005012/https://childdevelop.com.ua/article/s/psychology/269/> [in Ukrainian].
6. Gardner, H. (1997). Extraordinary minds: portraits of exceptional individuals and an examination of our extraordinariness. Basic Books. New York, 231 p. [in English].
7. Perkins, J. (1994). The World Is As You Dream It: Teachings from the Amazon and Andes. 156 p. [in English].
8. Salovey, P. & Mayer, J. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*. No. 9. pp. 185–211. [in English].
9. Sternberg, R.J. (1998). Principles of teaching for successful intelligence. *Educational Psychologist*. No. 33. pp. 65–71. [in English].
10. Sternberg, R.J. (1988). Mental self-government: A theory of intellectual styles and their development. *Human Development*. No. 31. pp. 197–224 [in English].

Стаття надійшла до редакції 04.02.2025

УДК 378.091.2

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.322756>

Анжеліка Чернюк, аспірантка
Інституту педагогіки НАПН України

**ІНТЕРАКТИВНІ СТРАТЕГІЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
ДЛЯ НАВЧАННЯ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ**

Стаття присвячена актуальній проблемі впровадження інтерактивних стратегій навчання у процес фахової підготовки студентів філологічних спеціальностей у контексті формування ключових компетентностей, необхідних для навчання протягом життя. Авторка обґрунтовує переваги застосування інтерактивних стратегій навчання задля підвищення якості підготовки здобувачів вищої педагогічної освіти, зокрема, їхньої здатності адаптуватися до змін і розв'язувати складні завдання в умовах сучасного глобалізованого світу.

Ключові слова: інтерактивні стратегії навчання; фахова підготовка; ключові компетентності; навчання протягом життя; компетентнісний підхід; інформаційно-комунікаційні технології; студенти філологічних спеціальностей.

Лит. 13.

Anzhelika Cherniuk, Postgraduate Student,
Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

**INTERACTIVE STRATEGIES IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF PHILOLOGY
STUDENTS IN THE CONTEXT OF FORMING KEY COMPETENCES FOR LIFELONG
LEARNING**

The article deals with the current issue of implementing interactive learning strategies in the process of professional training of philology students focused on the formation of key competences for lifelong learning. In the context of rapid changes in the socio-economic, cultural and technological environment, modern education is expected to meet the challenges of the times, providing students with the knowledge, skills and abilities essential for effective adaptation, self-realisation, and professional development.

The article analyses the key competences defined by the European Union Framework Programme. The author examines in detail the role of interactive teaching methods, such as group discussions, role-playing, project development, debates, workshops, and the use of digital platforms, in the development of these competencies. The importance of active

ІНТЕРАКТИВНІ СТРАТЕГІЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДЛЯ НАВЧАННЯ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ

involvement of students in the learning process is emphasised, which contributes to their professional growth, creativity and self-learning ability.

The author pays specific attention to the impact of digital technologies on the modernisation of the educational process. The use of language applications, interactive multimedia materials, online platforms and social networks that contribute to the formation of digital competence and provide new opportunities for cooperation, self-realisation and intercultural communication is considered. The importance of intercultural communication, which is developed through participation in international projects, language clubs, and exchange programmes, is also highlighted.

Moreover, the article explains the advantages of interactive learning strategies in improving the quality of professional training of philology students, in particular, their ability to adapt to changes and solve complex problems in the modern globalised world. The prospects for further research related to the introduction of adaptive learning based on artificial intelligence, analysis of the effectiveness of gamification in professional training, development of systems for integrating students into an intercultural context through international educational platforms, and implementation of blended learning strategies that combine traditional teaching methods with digital tools are outlined.

Keywords: *interactive learning strategies; professional training; key competences; lifelong learning; competence-based approach; information and communication technologies; students of philological specialities.*

Постановка проблеми. Сучасне суспільство, в якому інформація та знання оновлюються надзвичайно швидко, диктує потребу в навчанні протягом життя (lifelong learning) як основи професійного й особистісного розвитку. Особливого значення це набуває у філологічних спеціальностях, де мовні, комунікативні й культурні аспекти постійно еволюціонують. Формування ключових компетентностей, що дають змогу ефективно адаптуватися до змін, є одним із провідних завдань сучасної освіти.

Інтерактивні стратегії фахової підготовки студентів філологічних спеціальностей відіграють ключову роль у цьому процесі, оскільки сприяють активному засвоєнню знань, розвитку критичного мислення та вдосконаленню навичок міжособистісної комунікації. Вони створюють сприятливе середовище для практичного застосування теоретичних знань, що допомагає майбутнім фахівцям бути гнучкими, адаптивними і конкурентоспроможними в сучасному динамічному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широкомасштабні дослідження з проблеми компетентнісної освіти в Україні розпочалися з проєктів ПРООН “Інновація та оновлення освіти для покращення добробуту та зниження рівня бідності” (2002–2003) та Освітня політика та освіта “рівний рівному” (2004), що реалізовувалися у співпраці з МОН України. Результати дискусій освітян щодо сутності компетентностей були представлені в працях “Стратегія реформування освіти в Україні” (2003) та “Компетентнісний підхід у сучасній освіті” (2004) [4]. Н. Арістова, О. Локшина, О. Малихін, Т. Опалюк, О. Топузов, О. Семенов, L. Drăghicescu, S. Cristea, A.-M. Petrescu, G. Gorghiuc, L. Gorghiu та інші у своїх наукових працях розглядали питання, пов’язані з удосконаленням професійної підготовки студентів різних спеціальностей, зокрема філологічних, ґрунтуючись на провідних положеннях компетентнісного підходу у закладах вищої освіти.

Метою цієї статті є визначення способів реалізації інтерактивних стратегій фахової підготовки студентів філологічних спеціальностей у контексті формування їхніх ключових компетентностей для навчання протягом життя.

Виклад основного матеріалу. Європейський Союз приділив значну увагу розробці компетентностей, необхідних для людей ХХІ ст. У 2018 р. Європейський парламент та Рада ЄС затвердили Рамкову програму оновлених ключових компетентностей для навчання протягом життя.

Згідно з Рекомендацією Ради Європейського Союзу про ключові компетентності для навчання протягом життя, *ключові компетентності* визначаються як набір знань, навичок і ставлень, які необхідні кожній людині для особистого розвитку, працевлаштування, соціальної інтеграції та активної громадянської участі. Вони розвиваються через формальну, неформальну й інформальну освіту і навчання. Сукупність ключових компетентностей для навчання протягом життя, що сприяє стабільному професійному розвитку та саморозвитку студентів, включає вісім компетентностей:

- 1) грамотність (literacy competence);
- 2) мовна компетентність (multilingual competence);
- 3) математична компетентність і компетентність у науках, технологіях та інженерії (mathematical competence and competence in science, technology, engineering);
- 4) цифрова компетентність (digital competence);
- 5) особиста, соціальна та навчальна компетентність (personal, social and learning to learn competence);
- 6) громадянська компетентність (citizenship competence);
- 7) підприємницька компетентність (entrepreneurship competence);
- 8) культурна обізнаність та самовираження (cultural awareness and expression competence) [11].

Ці компетентності є основою для формування сучасного громадянина, який здатний адаптуватися до змін, працювати в команді, розв’язувати складні

ІНТЕРАКТИВНІ СТРАТЕГІЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДЛЯ НАВЧАННЯ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ

проблеми і брати активну участь у суспільному житті.

Інтерактивні стратегії є невід'ємною складовою формування ключових компетентностей студентів філологічних спеціальностей. Вони включають такі стратегії навчання, як групові обговорення, рольові ігри, проєктне навчання, онлайн інструменти, дебати, майстер-класи, рефлексія тощо.

Розглянемо реалізацію інтерактивних стратегій для формування кожної з ключових компетентностей.

1. *Грамотність* – передбачає здатність ефективно спілкуватися, аналізувати інформацію та використовувати її у різних контекстах, таких як:

- групові обговорення текстів, що сприяють удосконаленню навичок сприйняття, інтерпретації та передачі інформації;

- створення власних текстів, зокрема есе, блогів чи статей, що розвивають письмову грамотність, творчість і здатність логічно структурувати думки;

- цифрові платформи, наприклад, створення мультимедійних презентацій чи використання спеціалізованих програм для написання й редагування текстів, що розширюють можливості грамотного вираження думок.

2. *Мовну компетентність*, що охоплює володіння іноземними мовами та здатність до міжкультурної комунікації [8]. Інтерактивні стратегії навчання, що сприяють розвитку цієї компетентності, включають:

- рольові ігри, під час яких студенти імітують реальні ситуації, такі як ділові переговори, подорожі, міжкультурні зустрічі тощо, що тренує навички практичного спілкування в контексті конкретних ситуацій. Це не лише розвиває мовну компетентність, а й готує студентів до використання мови в реальному житті;

- мовні клуби та регулярні зустрічі з носіями мови, участь у міжнародних проєктах, що дають змогу студентам занурюватися в мовне середовище, удосконалювати навички слухання та спілкування, а також розширювати знання про культуру. Участь у міжнародних проєктах або мовних таборах також є потужним інструментом для розвитку міжкультурної комунікації;

- використання мовних додатків та платформ, таких як Duolingo, Tandem, LingQ, Busuu, Memrise тощо, пропонують можливості для самостійної практики мови, включаючи граматичні вправи, лексику та вимову [2].

3. *Математична компетентність та компетентність у науках, технологіях та інженерії*, яка передбачає застосування математичних та наукових знань у практичних ситуаціях. Хоча ця компетентність не є основною для філологічних спеціальностей, її розвиток можна інтегрувати через:

- розв'язання реальних задач, у межах яких студенти працюють над проєктами, що вимагають

математичних розрахунків або наукового аналізу. Наприклад, розробка екологічних рішень, у процесі якого використовуються наукові методи для розв'язання конкретних проблем навколишнього середовища;

- STEM-проєкт “Розумний підручник”, під час якого студенти розробляють електронний підручник з літератури з інтерактивними елементами, такими як аудіо-, відеоматеріали та тести сприяють розвитку навичок технологічного та інженерного мислення.

4. *Цифрова компетентність* – це вміння використовувати технології для навчання, роботи та спілкування [3]. Ця компетентність є однією з ключових у сучасному освітньому середовищі. Інтерактивні стратегії навчання для її формування включають:

- розробку навчального (освітнього) контенту, відео, презентації подкасти [5];

- створення вебсайтів і цифрових платформ, що дають змогу інтегрувати різні формати навчальних матеріалів [6];

- спілкування у соціальних мережах, що забезпечує можливість для студентів обмінюватися ідеями, досвідом та ресурсами, а також практикувати мовні та соціальні навички в цифровому середовищі [1], [13].

5. *Особиста, соціальна та навчальна компетентність*. Розвиток цієї компетентності зосереджується на управлінні власними емоціями, думками та поведінкою [10], [7]. Для її формування застосовують:

- тренінги з розвитку soft skills, які сприяють розвитку навичок самоконтролю, ефективного спілкування, співпраці та врегулювання конфліктів. Такі тренінги удосконалюють міжособистісні та професійні навички;

- рефлексія та самооцінка дають змогу студентам осмислювати свої дії, оцінювати досягнення та визначати області для вдосконалення, що сприяє розвитку самосвідомості і саморегуляції;

- робота в командах [12] та виконання групових проєктів, які стимулюють студентів до співпраці, спільного розв'язання проблем та розподілу ролей у групі, що поліпшує їхні соціальні навички та вміння працювати в колективі.

6. *Громадянська компетентність* охоплює здатність брати активну участь у суспільному житті та сприяти його розвитку [9]. Ця компетентність реалізується через такі інтерактивні стратегії, як:

- дебати на соціальні теми, які дають змогу студентам аналізувати важливі суспільні проблеми, висловлювати аргументовані думки та формувати критичне мислення з питань, що стосуються громадського життя;

- участь у волонтерських програмах, у процесі яких студенти набувають досвіду активної участі в

ІНТЕРАКТИВНІ СТРАТЕГІЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДЛЯ НАВЧАННЯ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ

соціальних ініціативах, розв'язання реальних проблем спільноти та розвивають навички співпраці і лідерства;

– моделювання громадських процесів, наприклад, імітація роботи органів влади чи громадських організацій, що дають змогу студентам ознайомитися з функціонуванням державних та громадських інститутів, розвивати навички управління і прийняття рішень у контексті суспільних процесів.

7. *Підприємницька компетентність* для майбутніх філологів полягає у здатності реалізовувати ідеї та працювати в умовах невизначеності. Її розвиток забезпечується через:

– розробку бізнес-планів для культурних проєктів, видавництва, онлайн-курсів або мовних платформ, під час яких студенти практикуватимуть підприємницьке мислення у контексті своїх фахових інтересів;

– створення власних бізнес-ідей та їх презентація у сфері мовних послуг (переклад, редагування, репетиторство) та їхня презентація, що сприяє розвитку комунікаційних і креативних навичок;

– майстеркласи та воркшопи з успішними бізнесменами, які забезпечать можливість студентам філологічних спеціальностей зрозуміти, як застосовувати мовні та культурні знання для створення успішних бізнесів.

8. *Компетентність культурної обізнаності та самовираження* є важливою для філологів, адже вона сприяє розумінню та повазі до різних культур. Інтерактивні стратегії навчання для розвитку цієї компетентності можуть включати:

– участь у культурних заходах, виставках, театральних постановках, музичних фестивалях;

– мистецькі проєкти: створення фільмів, картин чи літературних творів, з допомогою яких студенти філологічних спеціальностей виражатимуть себе через мову, літературу та мистецтво;

– міжкультурні обміни та співпрацю з представниками інших культур, наприклад, через участь у міжнародних літературних проєктах або обмін студентами, що розширить розуміння культури та мови інших народів.

Висновки. Визначено способи реалізації інтерактивних стратегій фахової підготовки студентів філологічних спеціальностей у контексті формування їхніх ключових компетентностей для навчання протягом життя. Запропоновані інтерактивні стратегії навчання підтверджують свою ефективність у підвищенні рівня залученості студентів, розвитку критичного мислення, цифрової та міжкультурної компетентності. Використання групових обговорень, ролевих ігор, дебатів, проєктної діяльності та цифрових платформ сприяє не лише професійному розвитку майбутніх фахівців, а й формуванню навичок самонавчання і адаптації до змін у сучасному глобалізованому світі. Проте інтерак-

тивні стратегії навчання потребують подальшого вивчення та вдосконалення з урахуванням індивідуальних особливостей студентів, специфіки навчальних дисциплін і технологічних інновацій. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення та впровадження адаптивного навчання на основі штучного інтелекту, що уможливить персоналізувати освітній процес відповідно до індивідуальних потреб студентів. Важливим напрямом є також аналіз ефективності гейміфікації у фаховій підготовці студентів, зокрема дослідження її впливу на мотивацію, залученість та якість засвоєння матеріалу. Перспективним видається вивчення впливу міжнародних освітніх платформ на інтеграцію студентів у міжкультурний контекст та формування їхніх комунікативних компетентностей. Окрім того, увага має бути зосереджена на впровадженні інтерактивних стратегій змішаного навчання студентів філологічних спеціальностей (blended learning), які поєднують традиційні методи викладання з цифровими інструментами, забезпечуючи гнучкість і доступність освітнього процесу. Такі дослідження сприятимуть підвищенню ефективності фахової підготовки студентів, розширенню їхніх можливостей на ринку праці та підготовці конкурентоспроможних спеціалістів, здатних до безперервного навчання та саморозвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арістова Н. Формування цифрової компетентності студентів філологічних спеціальностей: інтерактивні форми організації і методи навчання. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2023. Том 11, № 6. С. 6–12. DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i6-001>.
2. Арістова Н. Комунікативна компетентність майбутніх філологів: сутність, зміст, структура. *Вісник Національного авіаційного університету*, 2017. № 11. С. 9–15. DOI: <https://doi.org/10.18372/2411-264X.11.12524>.
3. Арістова Н. Цифрова компетентність у системі ключових компетентностей для навчання впродовж життя. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2023. Т. 10, № 8. С. 54–60. DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650x-vol10i8-008>.
4. Локшина О. Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя: оновлене бачення 2018 року. *Український Педагогічний журнал*. 2019. № 3. С. 21–30. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-3-21-30>.
5. Малихін О. Ієрархія компетентностей сучасного педагога. *1025-річчя історії освіти в Україні : традиції, сучасність та перспективи*, 2014. С. 65–75. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/6849>.
6. Малихін О., Арістова Н., Ярмольчук Т. Формування та розвиток цифрової компетентності викладачів в системі безперервної освіти як основа успішної професійної діяльності. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти* : збірник наукових праць / за загальною редакцією Л.В. Барановської. Київ : НАУ, 2020. С. 132–134. URL: <http://kppro.nau.edu.ua/files/Konfer2020.pdf>.
7. Малихін О., Гриценко І. Формування загальнокультурної компетентності студентів філологічних спеціаль-

**ІНТЕРАКТИВНІ СТРАТЕГІЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
ДЛЯ НАВЧАННЯ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ**

ностей : монографія. Київ : Видавництво ТОВ “НВП Інтер-сервіс”, 2015. 492 с.

8. Озьмінська І. Мовна компетентність як шлях до успішної особистості. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*, 2018. № С. 176–183.

9. Піддячий В. Сутність і зміст громадянської компетентності майбутнього педагога. *Молодь і ринок*. 2017. № 7. С. 76–82.

10. Caena F. Developing a European Framework for the Personal, Social & Learning to Learn Key Competence (LifEComp). *Publications Office of the European Union*, 2019. DOI: <https://doi.org/10.2760/172528>.

11. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (2018/C 189/01). *Official Journal of the European Union*, C. 189/1–C, 2018. 189/13. Available at: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7).

12. Drăghicescu L.M., Cristea S., Petrescu A.-M., Gorghiuc G. & Gorghiu, L.M. The Learning to Learn Competence – Guarantor of Personal Development. *Social and Behavioral Sciences*, 2015. 191, 2487–2493.

13. Malykhin O., Aristova N., Aliksieieva S. Boosting Lifelong Learning for General Secondary Schoolteachers: Digital Competence Development Amid Blended Learning. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference. May 27th–28th. 2022. Vol. I. P. 819–827*. DOI: <https://doi.org/10.17770/sic2022vol1.6859>

REFERENCES

1. Aristova, N. (2023). Formuvannia tsyfrovoy kompetentnosti studentiv filolohichnykh spetsialnostei: interaktyvni formy orhanizatsii i metody navchannia [Formation of digital competence of philology students: interactive forms of organization and teaching methods]. *Education, Innovation, Practice*, No.11(6), pp. 6–12. DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i6-001>. [in Ukrainian].

2. Aristova, N. (2017). Komunikatyvna kompetentnist maibutnikh filolohiv: sutnist, zmist, struktura [Communicative competence of future philologists: essence of the concept, content, structure]. *Proceedings of the National Aviation University*, No. 11, pp. 9–15. DOI: <https://doi.org/10.18372/2411-264X.11.12524> [in Ukrainian].

3. Aristova, N. (2022). Tsyfrova kompetentnist u systemi kliuchovykh kompetentnostei dlia navchannia vprodovzh zhyttia [Digital competence in system of key competences for life-long learning]. *Education, Innovation, Practice*, Vol.10, No. 8. pp. 54–60. DOI: 10.31110/2616-650X-vol10i8-008. [in Ukrainian].

4. Lokshyna, O. (2019). Yevropeiska dovidkova ramka kliuchovykh kompetentnostei dlia navchannia vprodovzh zhyttia: onovlene bachennia 2018 roku [European Reference Framework of Key Competences for Lifelong Learning: Updated

Vision 2018]. *Ukrainian Educational Journal*. No. 3, pp. 21–30. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-3-21-30>. [in Ukrainian].

5. Malykhin, O. (2014). Ierarkhiia kompetentnostei suchasnoho pedahoha [Hierarchy of competencies of a modern teacher]. *The 1025th anniversary of the history of education in Ukraine: traditions, modernity and prospects*, pp. 65–75. Available at: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/6849>. [in Ukrainian].

6. Malykhin, O., Aristova, N. & Yarmolchuk, T. (2020). Formuvannia ta rozvytok tsyfrovoy kompetentnosti vykladachiv v systemi bezperervnoyi osvity yak osnova uspishnoi profesiinoi diialnosti [Formation and development of digital competence of teachers in the system of continuous education as a basis for successful professional activity]. *Current problems of higher professional education: collection of scientific works*. (Ed.). L.V. Baranovska. Kyiv, pp. 132–134. Available at: <http://kpppo.nau.edu.ua/files/Konfer2020.pdf> [in Ukrainian].

7. Malykhin, O. & Hrytsenko, I. (2015). Formuvannia zahalnokulturnoi kompetentnosti studentiv filolohichnykh spetsialnostei: monohrafiia [Formation of general cultural competence of philology students: monograph]. Kyiv, 492 p. [in Ukrainian].

8. Ozminska, I. (2018). Movna kompetentnist yak shliakh do uspishnoi osobystosti [Linguistic competence as a path to a successful personality]. *Visnyk of the Lviv University Philosophical Political studies*, No. 176, pp. 176–183. [in Ukrainian].

9. Pidchiachyi, V. (2017). Sutnist i zmist hromadianskoi kompetentnosti maibutnoho pedahoha [Essence and content of civic competence of a future teacher]. *Youth & market*, No. 7, pp. 76–82. [in Ukrainian].

10. Caena, F. (2019). Developing a European Framework for the Personal, Social & Learning to Learn Key Competence (LifEComp). *Publications Office of the European Union*. DOI: <https://doi.org/10.2760/172528>. [in English].

11. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (2018/C 189/01). *Official Journal of the European Union*, pp. 189/1–189/13. Available at: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7). [in English].

12. Drăghicescu, L. M., Cristea, S., Petrescu, A.-M., Gorghiuc, G. & Gorghiu, L. M. (2015). The Learning to Learn Competence – Guarantor of Personal Development. *Social and Behavioral Sciences*, 191, pp. 2487–2493. [in English].

13. Malykhin, O., Aristova, N. & Aliksieieva, S. (2022). Boosting Lifelong Learning for General Secondary Schoolteachers: Digital Competence Development Amid Blended Learning. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference. May 27th–28th. Vol. I. P. 819–827*. DOI: <https://doi.org/10.17770/sic2022vol1.6859>. [in English].

Стаття надійшла до редакції 11.02.2025

“Увесь сенс життя полягає в нескінченному завоюванні невідомого, у вічному зусиллі пізнати більше”.

Еміль Золя
французький письменник

Наталія Шмарко, аспірантка

Національного університету біоресурсів і природокористування України

ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті досліджується роль фізичної культури у формуванні естетичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти. Аналізується вплив занять спортом і рухової активності на розвиток гармонійного сприйняття краси тіла, здорового способу життя та естетичних ідеалів. Окреслено зв'язок між фізичною активністю та емоційно-чуттєвим сприйняттям естетичних норм, що сприяє особистісному розвитку молоді. Особливу увагу відведено інтеграції естетичного виховання у систему фізичної культури як засобу гармонізації внутрішнього світу особистості студента.

Ключові слова: фізична культура; естетичні цінності; студенти; гармонійний розвиток; рухова активність; здоровий спосіб життя; естетичне виховання; самовираження; особистісний розвиток; емоційне сприйняття.

Літ. 10.

Nataliia Shmarko, Postgraduate Student,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

THE INFLUENCE OF PHYSICAL CULTURE ON THE FORMATION OF AESTHETIC VALUES IN STUDENTS OF VOCATIONAL PRE-HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

This article explores the role of physical culture in shaping the aesthetic values of students in vocational pre-higher education institutions. It examines how physical activity and sports contribute to the development of aesthetic consciousness, influencing students' perceptions of beauty, harmony, and a healthy lifestyle. The research highlights the interconnection between physical culture and the formation of students' value orientations, emphasizing the significance of movement, body aesthetics, and the pursuit of an active lifestyle. The study underscores that engagement in physical activities enhances not only students' physical well-being but also fosters an appreciation of proportion, symmetry, and bodily grace. Through systematic participation in sports and fitness programs, students develop an understanding of the unity between physical and mental harmony, which becomes an essential component of their aesthetic worldview. The article also discusses the impact of physical culture on self-expression, confidence, and social interaction, demonstrating how sports and exercise promote self-discipline, perseverance, and an overall sense of beauty in human movement and posture. Furthermore, attention is given to the integration of aesthetic education within the system of physical culture. The author examines various approaches to incorporating elements of aesthetic appreciation into physical training, including choreography, gymnastics, and martial arts, which inherently carry aesthetic and artistic components. The research argues that an aesthetically oriented physical education system can significantly contribute to students' holistic personal development, nurturing their ability to perceive and create beauty in everyday life. The findings suggest that physical culture should not be viewed solely as a means of maintaining health but also as a powerful educational tool for fostering aesthetic sensitivity and a refined perception of beauty. The study concludes that promoting an aesthetically conscious approach to physical education will enable students to develop a more profound appreciation of movement, form, and harmony, ultimately enriching their cultural and intellectual development.

Keywords: physical culture; aesthetic values; students; harmonious development; motor activity; healthy lifestyle; aesthetic education; self-expression; personal development; emotional perception.

Постановка проблеми. Сучасні освітні процеси спрямовані не лише на набуття професійних знань і навичок, але й на всебічний розвиток особистості студента, включаючи формування його ціннісних орієнтацій. Однією з важливих складових цього процесу є естетичне виховання, що сприяє розвитку гармонійної, культурно освіченої особистості, здатної до усвідомленого сприйняття краси в навколишньому світі, мистецтві, природі та власному житті. Одним із ефективних засобів формування естетичних цінностей виступає фізична культура, яка поєднує у собі елементи гармонії, пластики рухів, розвитку пропорційності тіла й загальної фізичної та духов-

ної досконалості. Фізична культура як педагогічний інструмент не тільки сприяє зміцненню здоров'я та поліпшенню фізичної форми, а й впливає на емоційно-чуттєву сферу студентів, виховує естетичне сприйняття людського тіла, рухової активності та життєвих процесів у їхній гармонійній єдності. Проте в сучасній системі освіти недостатньо уваги приділяється інтеграції фізичного виховання та естетичного розвитку, що зменшує ефективність формування ціннісних орієнтирів і цілісного світогляду студентів. Нерідко фізична культура сприймається суто з позиції підтримки здоров'я та фізичних кондицій, без урахування її потенціалу в розвитку естетичних смаків, ідеалів і гармонійного

сприйняття людської природи. Особливої актуальності ця проблема набуває у закладах фахової передвищої освіти, де формується професійна спрямованість студентів, проте часто відсутній комплексний підхід до особистісного розвитку, включаючи естетичне виховання. Саме в цей період відбувається активне становлення особистості, визначення її життєвих орієнтирів і цінностей, що робить необхідним пошук ефективних методів гармонійного розвитку молоді засобами фізичної культури.

Отже, постає необхідність ґрунтовного аналізу ролі фізичної культури у формуванні естетичних цінностей студентів, а також визначення дієвих шляхів та практичних інструментів її ефективної інтеграції в освітній процес. Дослідження цієї проблеми дозволить сформувати цілісний підхід до виховання гармонійної особистості, яка не лише володіє специфічними професійними компетентностями, але й здатна естетично сприймати світ, цінувати красу руху, усвідомлювати взаємозумовленість здорового способу життя та краси тіла, наслідувати принцип єдності форми та змісту, форми та гармонії у своєму житті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема формування естетичної культури студентської молоді в контексті фізичного виховання є предметом численних наукових досліджень. У сучасній науковій літературі вона розглядається з різних точок зору, зокрема філософської, педагогічної, психологічної та соціокультурної.

Філософські аспекти естетичного виховання висвітлюються у працях Л. Глазунової [2], яка досліджує фундаментальні принципи формування естетичних цінностей у студентської молоді, наголошуючи на необхідності комплексного підходу до виховання. У контексті соціально-гуманітарної підготовки студентів питання естетичного виховання розглядає Л. Кириченко [6], підкреслюючи його значення для гармонійного розвитку особистості та її подальшої професійної реалізації. Педагогічні аспекти естетичного виховання через фізичну культуру знаходять відображення у працях Л. Барановської, Г. Коломоець та В. Китрар [1]. Методологічні підходи до інтеграції естетичного виховання у систему фізичної культури розглядаються в збірнику наукових праць під редакцією О. Дубасенюк та Н. Сидорчук [4], у якому автори акцентують увагу на необхідності гармонійного поєднання рухової активності та естетичного світосприйняття в освітньому процесі.

Психологічні аспекти естетичного виховання досліджуються у працях Є. Жученка [5], який аналізує процес виховання морально-естетичної культури студентів технічних коледжів. О. Гук [3] розглядає теоретичні передумови формування естетичної культури, зосереджуючись на механізмах її розвитку в студентському середовищі. Значну увагу

впливу фізичного та естетичного виховання на духовне здоров'я підлітків приділяє О. Отравенко [8], зазначаючи, що активна фізична діяльність сприяє формуванню гармонійного світогляду, емоційної стійкості та впевненості у собі. Дослідження Т. Пирогової [9] фокусуються на розвитку естетичних смаків і оцінок учнівської та студентської молоді, що є важливим елементом у процесі виховання естетичної культури.

Окремо варто згадати роботу В. Черкасова [10], який аналізує принципи формування естетичної культури молоді, наголошуючи на важливості інтеграції мистецьких, культурних та фізичних компонентів в освітній процес.

З вищевикладеного можемо резюмувати, що сучасні наукові дослідження підтверджують значення фізичної культури у процесі формування естетичних цінностей студентів. Вони підкреслюють необхідність комплексного підходу до естетичного виховання, що поєднує фізичну активність, мистецтво та культуру, сприяючи гармонійному розвитку особистості та її соціалізації в суспільстві.

Мета дослідження – визначення та обґрунтування впливу фізичної культури на формування естетичних цінностей у студентів закладів фахової передвищої освіти.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні фізична культура виступає важливою складовою всебічного розвитку особистості, забезпечуючи гармонійне поєднання фізичного, духовного й естетичного виховання. В сучасному освітньому середовищі закладів фахової передвищої освіти фізична культура є освітнім компонентом нормативного циклу професійної підготовки і відіграє не лише роль засобу підтримання фізичного здоров'я, але й слугує важливим інструментом формування естетичних цінностей. Саме через естетичний компонент фізичної активності студенти вчаться оцінювати гармонію рухів, красу людського тіла, силу й витривалість як прояви фізичної досконалості.

Естетичні цінності, сформовані в процесі занять фізичною культурою, сприяють розвитку внутрішньої культури, емоційного інтелекту та здатності до самовираження. Вони охоплюють не лише сприйняття краси фізичних форм, але й виховують морально-вольові якості, такі як наполегливість, цілеспрямованість, дисциплінованість. Ці аспекти є особливо важливими для студентів, які перебувають у періоді становлення своїх світоглядних і життєвих пріоритетів.

Особливого значення фізична культура набуває в умовах сучасного суспільства, коли технологізації життя сприяє зниженню фізичної активності, а стрімкий розвиток інформаційних технологій змінює уявлення про цінності. У цьому контексті важливо розглядати фізичну культуру як ефективний засіб естетичного виховання, який формує здатність

бачити красу не лише в зовнішньому світі, але й у собі.

Як зазначає Л. Барановська, “Естетичні цінності, що виникають у процесі занять фізичною культурою, сприяють гармонізації духовного та фізичного розвитку особистості, а також впливають на формування морально-вольових якостей студентів” [1, 16].

Одним із ключових аспектів впливу фізичної культури на естетичні цінності є розвиток у студентів здатності оцінювати красу рухів, гармонію фізичної форми та динаміку командної взаємодії. Так, Л. Глазунова стверджує, що “заняття фізичною культурою сприяють вихованню естетичного сприйняття через поєднання фізичних вправ із творчими елементами, такими як танці чи спортивні виступи” [2, 204].

Значний внесок у формування естетичних цінностей здійснює інтеграція фізичної культури з іншими компонентами виховання, такими як естетичне та моральне виховання. О. Отравенко підкреслює, що “фізична культура позитивно впливає на духовне здоров’я молоді, що, у свою чергу, формує гармонійне ставлення до навколишнього світу” [8, 279]. Це особливо актуально для студентів закладів фахової передвищої освіти, які активно готуються до професійної діяльності, що вимагає стресостійкості та здатності до командної роботи.

Фізична культура також сприяє формуванню в студентів ціннісного ставлення до власного здоров’я та здоров’я навколишніх, що є невід’ємною частиною естетичних ідеалів. За словами Ю. Колісник-Гуменюк, у сучасних студентів фізична культура займає важливе місце в ієрархії життєвих цінностей, оскільки допомагає створити відчуття краси руху, здорового тіла та гармонійного способу життя [7, 71].

Заняття фізичною культурою також сприяють соціалізації студентів, формуючи навички комунікації, лідерства та співпраці. Це створює естетичний досвід, пов’язаний із гармонією міжособистісних відносин. Участь у спортивних змаганнях, організація спортивних заходів та групових занять допомагають студентам усвідомити важливість естетики не лише в індивідуальному, а й у соціальному вимірі.

Також фізична культура сприяє розвитку морально-вольових якостей, що є невід’ємною складовою естетичної культури. Вона виховує дисциплінованість, витривалість, відповідальність та емоційну стійкість, які визначають ставлення особистості до себе, свого зовнішнього вигляду, способу життя та поведінки в соціумі. Доведено, що студенти, які систематично займаються спортом, частіше демонструють естетичну свідомість у повсякденному житті, проявляючи вміння оцінювати красу рухів, композиційну гармонію спортивних вправ та естетичну привабливість і особливості навколишнього світу [4, 204].

Важливим аспектом є те, що фізична культура розвиває почуття прекрасного через естетику рухів, що особливо помітно в таких видах спорту, як художня гімнастика, танці, акробатика, фігурне катання. Як зазначає О. Гук, “Завдяки поєднанню фізичних навантажень і художнього компонента студенти не лише удосконалюють своє тіло, а й навчаються сприймати та відтворювати естетичні образи через рухову активність” [3]. При цьому особливу роль відіграє музичний супровід у фізичних вправах, оскільки він розвиває відчуття ритму, координацію та емоційне сприйняття рухів, сприяючи формуванню естетичного смаку [4, 128].

Не менш важливим є соціальний аспект фізичної культури, адже вона забезпечує формування естетичних цінностей через взаємодію з іншими людьми. Колективні види спорту та групові заняття фізичною культурою навчають студентів естетики в комунікації, виховують почуття взаємоповаги, підтримки та спільної відповідальності за результат. У процесі спортивних тренувань, зазначає Є. Жученко, “формується культура поведінки, спілкування, взаємодії, що сприяє розвитку естетичних норм і цінностей, важливих у суспільному житті” [5, 65].

Особливе місце в розвитку естетичних цінностей через фізичну культуру займає усвідомлення власного тіла як естетичного об’єкта. Під час занять спортом студенти починають приділяти більше уваги своєму здоров’ю, зовнішньому вигляду, розумінню пропорційності, пластичності рухів. Це стимулює формування гармонійного образу тіла, вміння цінувати його красу та розвивати індивідуальний стиль. У цьому контексті фізична культура виконує роль не лише засобу зміцнення здоров’я, а й інструмента самопізнання та самовираження [6, 80].

Важливо зазначити, що формування естетичних цінностей через фізичну культуру має безпосередній зв’язок із загальним рівнем духовного розвитку особистості. Відомо, що активний спосіб життя, спорт і фізична активність сприяють зниженню рівня стресу, підвищенню емоційної стабільності, що безпосередньо впливає на внутрішню гармонію та здатність до сприйняття краси в навколишньому середовищі [10, 57]. Саме тому фізична культура повинна бути органічною складовою освітнього процесу, оскільки вона не лише сприяє фізичному розвитку, а й формує ціннісні орієнтації, що визначають світогляд студентів [9, 63].

Також фізична культура відіграє ключову роль у формуванні естетичних цінностей студентів закладів фахової передвищої освіти. Вона сприяє розвитку гармонійної особистості, формує почуття прекрасного через естетику рухів, виховує морально-вольові якості, розвиває усвідомлення краси людського тіла та соціальної взаємодії. Завдяки фізичній культурі студенти не лише зміцнюють своє здоров’я, а й розширюють естетичні горизонти

ти, що позитивно впливає на їхній культурний і духовний розвиток.

Як можемо узагальнити, фізична культура є ефективним засобом формування естетичних цінностей у студентів, сприяючи гармонійному розвитку їхньої особистості, підвищенню якості життя, рівня духовного здоров'я та інтеграції в соціальне середовище. Урахування цього аспекту в навчальних програмах може забезпечити підготовку конкурентоспроможних фахівців із високими естетичними, моральними та фізичними якостями.

Висновки. Отже, дослідження впливу фізичної культури на формування естетичних цінностей у студентів закладів фахової передвищої освіти підтвердило важливість інтеграції фізичного та естетичного виховання в освітній процес. Фізична культура є не лише засобом підтримки фізичного здоров'я, а й потужним інструментом розвитку гармонійної особистості, здатної до естетичного сприйняття навколишнього світу, мистецтва та власного тіла. Тож вважаємо, що рухова активність, пропорційний фізичний розвиток, пластика рухів і усвідомлення краси людського тіла сприяють формуванню в студентів естетичного смаку, гармонійного світосприйняття та культури здорового способу життя. Завдяки фізичній культурі молодь розвиває здатність до самовираження, що позитивно впливає на їхній особистісний розвиток, психологічну стійкість та емоційний баланс. Проте важливо зазначити, що в системі фахової передвищої освіти існує потреба у вдосконаленні підходів до фізичного виховання шляхом доповнення його естетичними компонентами. Недостатність уваги до естетичного аспекту фізичної культури зменшує її потенціал у формуванні цілісного світогляду студентів у цілому та естетичних цінностей зокрема.

Саме тому важливим завданням є розроблення та добір таких методик, що уможливлять поєднати фізичний розвиток із естетичним вихованням, формуючи в молоді розуміння краси руху, балансу та гармонії. Саме тому можна ствердити, що фізична культура має значний потенціал у вихованні гармонійної особистості, і її вплив на естетичні цінності студентів слід розглядати як ключовий аспект освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барановська Л., Коломоєць Г., Китрар В. Фізкультура і спорт як засіб виховання. *Формування морально-вольових якостей в умовах сьогодення на уроках фізичної культури. Методист.* 2021. № 7–8. С. 16–19.
2. Глазунова Л.О. Естетичне виховання студентської молоді. *Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах.* 2014. С. 203–209
3. Гук О.Ф. Теоретичні передумови формування естетичної культури. URL: <https://soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/aktprob.18.193.pdf> (дата звернення: 06.02.2025)

4. Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку: збірник наукових праць / за ред. О.А. Дубасенюк, Н.Г. Сидорчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 560 с.

5. Жученко Є.В. Виховання морально-естетичної культури студентів технічних коледжів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика.* 2016. № 4. С. 62–67.

6. Кириченко Л. Формування естетичної культури як складова соціально-гуманітарної підготовки сучасної студентської молоді. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2021. № 4. С. 78–88

7. Колісник-Гуменюк Ю. Формування та розвиток творчості у майбутніх фахівців ПТНЗ художнього профілю. *Молодь і ринок.* 2015. № 8. С. 70–74.

8. Отравенко О.В. Вплив естетичного та фізичного виховання на духовне здоров'я підлітків. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова.* 2015. Вип. 3. С. 278–281.

9. Пирогова Т. Формування естетичних смаків та естетичних оцінок учнівської та студентської молоді. *Вища освіта України.* 2019. № 3. С. 61–68.

10. Черкасов В. Характеристика принципів формування естетичної культури молоді. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* 2013. Вип. 120. С. 56–63.

REFERENCES

1. Baranovska, L., Kolomoiets, H. & Kytrar, V. (2021). Fizkultura i sport yak zasib vykhovannia [Physical education and sports as a means of education]. *Formation of moral and volitional qualities in today's conditions in physical education lessons.* No. 7–8, pp. 16–19. [in Ukrainian].
2. Hlazunova, L.O. (2014). Estetychne vykhovannia studentskoi molodi [Aesthetic education of student youth]. *Innovative approaches to the education of students in higher educational institutions.* pp. 203–209. [in Ukrainian].
3. Huk, O.F. (2013). Teoretychni peredumovy formuvannia estetychnoi kultury [Theoretical prerequisites for the formation of aesthetic culture]. Available at: <https://soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/aktprob.18.193.pdf> [in Ukrainian].
4. Estetychne vykhovannia ditei ta molodi: teoriia, praktyka, perspektyvy rozvytku: zbirnyk naukovykh prats (2012). [Aesthetic education of children and youth: theory, practice, development prospects: a collection of scientific papers]. (Ed.). O.A. Dubaseniuk, N.H. Sydorchuk. Zhytomyr, 560 p. [in Ukrainian].
5. Zhuchenko, Ye.V. (2016). Vykhovannia moralno-estetychnoi kultury studentiv tekhnichnykh koledzhiv. [Education of moral and aesthetic culture of students of technical colleges]. *Spirituality of a personality: methodology, theory and practice*, No. 4, pp. 62–67. [in Ukrainian].
6. Kyrychenko, L. (2021). Formuvannia estetychnoi kultury yak skladova sotsialno-humanitarnoi pidhotovky suchasnoi studentskoi molodi [Formation of aesthetic culture as a component of social and humanitarian training of modern student youth]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, No. 4, pp. 78–88. [in Ukrainian].
7. Kolisnyk-Humeniuk, Yu. (2015). Formuvannia ta rozvytok tvorchosti u maibutnikh fakhivtsiv PTNZ khudozhnoho profilu [Formation and development of creativity in future specialists of vocational schools of artistic profile]. *Youth & market*, No. 8, pp. 70–74. [in Ukrainian].
8. Otravenko, O.V. (2015). Vplyv estetychnoho ta fizychnoho vykhovannia na dukhovne zdorovia pidlitiv [The impact

A MODEL FOR SHAPING FUTURE ACTORS' READINESS FOR PROFESSIONAL ACTIVITIES USING INNOVATIVE TECHNIQUES

of aesthetic and physical education on the spiritual health of adolescents]. *Scientific Journal of Drahomanov Ukrainian State University*: No. 3, pp. 278–281. [in Ukrainian].

9. Pyrohova, T. (2019). Formuvannia estetychnykh smakiv ta estetychnykh otsinok uchnivskoi ta studentskoi molodi [Formation of aesthetic tastes and aesthetic evaluations of pupils and students]. *Higher Education of Ukraine*, No. 3, pp. 61–68. [in Ukrainian].

10. Cherkasov, V. (2013). Kharakterystyka pryntsyypiv formuvannia estetychnoi kultury molodi [Characteristics of the principles of the formation of the aesthetic culture of youth]. *Scientific notes. Series: Pedagogical Sciences*, Vol. 120, pp. 56–63. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.02.2025

UDC 378:792-051]:004.9

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.326154>

Ivan Holovatiuk, Postgraduate Student of the Social Work and
Management of Sociocultural Activity Department,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

A MODEL FOR SHAPING FUTURE ACTORS' READINESS FOR PROFESSIONAL ACTIVITIES USING INNOVATIVE TECHNIQUES

The article describes the essence of modelling in the educational process. The expediency of building a structural and qualitative model for shaping the readiness of future actors for professional activity is substantiated. The complex concept of future actors' readiness for professional activity is considered. Based on the analysis of pedagogical and psychological scientific literature, the main approaches to the interpretation of the concept of "readiness", as well as related concepts of "career readiness", "creative readiness", "readiness for professional activity" and other types of readiness such as psychological, communicative, self-regulatory, etc. are identified. The article presents a step-by-step structure for shaping the readiness of future actors for professional activity. It presents the view of foreign scholars on the distinction between the concepts of job readiness and work readiness. The components of future actors' readiness for professional activity (motivational, cognitive and practical, emotional and volitional, personal and development) are allocated. The justification of the selected components, which reflect various aspects of the development of future actors as specialists (the need for motivation for the profession, a formed set of professional knowledge, skills, and abilities, the ability to regulate their own emotions, the desire for personal and professional self-development) is provided. The indicators for determining the level of development of each component of future actors' readiness for professional activity are determined. The expediency of using innovative pedagogical technologies, particularly art-therapeutic technologies, in the professional training of future actors is characterized. Examples of art therapy techniques that have the greatest potential for forming the readiness of future actors for professional activity (art therapy itself, book therapy, dance therapy, music therapy, drama therapy) are given.

Keywords: future actors; readiness for professional activity; model; innovative techniques; art therapy techniques.

Fig. 1. Ref. 13.

Іван Головатюк, аспірант кафедри соціальної роботи
та менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ АКТОРІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті охарактеризовано суть моделювання в освітньому процесі. Обґрунтовано доцільність побудови структурно-якісної моделі формування готовності майбутніх акторів до професійної діяльності. Розглянуто комплексний концепт готовності майбутніх акторів до професійної діяльності. На основі аналізу педагогічної та психологічної наукової літератури визначено основні підходи до трактування поняття "готовність", а також суміжних концептів "кар'єрна готовність", "творча готовність", "готовність до професійної діяльності" та інші види готовності: психологічна, комунікативна, саморегуляційна тощо, безпосередньо пов'язані з готовністю майбутніх акторів здійснювати професійну діяльність. Представлено поетапну структуру процесу формування готовності майбутніх акторів до професійної діяльності та подано погляд зарубіжних науковців щодо розмежування понять job readiness і work readiness. Виокремлено компоненти готовності майбутніх акторів до професійної діяльності (мотиваційний, когнітивно-практичний, емоційно-вольовий, особистісно-розвивальний). Наведено обґрунтування виокремлених компонентів, що відображають різні аспекти становлення студентів – майбутніх акторів як фахівців (необхідність наявності мотивації до професії, сформований комплекс професійних знань, умінь та навичок, здатність до регуляції власних емоцій, прагнення до особистісного і професійного саморозвитку). Визначено показники, за якими відбувається визначення рівня сформованості кожного з

A MODEL FOR SHAPING FUTURE ACTORS' READINESS FOR PROFESSIONAL ACTIVITIES USING INNOVATIVE TECHNIQUES

компонентів готовності майбутніх акторів до професійної діяльності. Охарактеризовано доцільність використання інноваційних педагогічних технологій зокрема арт-терапевтичних технологій у процесі професійної підготовки майбутніх акторів. Наведено приклади арт-терапевтичних технологій, що мають найбільший потенціал для формування готовності майбутніх акторів до професійної діяльності (ізометрія, бібліотерапія, рухова терапія, музикотерапія, драматерапія).

Ключові слова: майбутні актори; готовність до професійної діяльності; модель; інноваційні технології; арт-терапевтичні технології.

Introduction. Professional readiness should be both the goal and the outcome of high-quality specialist training. Being a state of preparation or prompt willingness, readiness for professional activity refers to an individual's ability to effectively engage in their profession by possessing the necessary knowledge, skills, motivation, and adaptability. The practical aspect of a future specialist's professional development should begin with the ability and the willingness to engage in specific activities – in other words, with readiness for the profession. Since readiness for professional activity is an integrative concept, it is reasonable to present its structural model, incorporating all its key components.

The purpose of the article is to present a structural and qualitative model for developing future actors' readiness for professional activity, including its components and indicators.

Review of the sources. The conceptual provisions of the formation of readiness for professional activity of specialists in artistic specialties, particularly stage actors, are revealed in the studies of U. Dutka, N. Kobzar, O. Serhieienkova, H. Clark, and others. A. Ioannidou, C. Rader, C. Brand, A. Repenning, P. Fritzson, B. Kuipers, and others study various aspects and types of modelling within the educational context. At the same time, the issue of identifying components and indicators and building a structural and qualitative model of the process of shaping the readiness of future actors for professional activity remains unexplored.

Presentation of the material. Since ancient times, humans have used models to comprehend and represent systems or phenomena. Scholars (J. Banks, J. Carson, M. Cosgrove, G. Cherry, etc.) argue that models serve as a valuable technique for studying the behavior of phenomena and dynamic systems. Modelling a small portion of a complex real-world system can help understand and discuss its intricate phenomena. In this context, the modelling process involves using a simplified representation of a phenomenon or system, where certain aspects are intentionally omitted to enhance clarity and comprehension. Various types of models can be utilized in an educational context, but they can generally be classified into quantitative and qualitative models. Quantitative models consist of entities represented by numerical values, with relationships between them expressed through mathematical equations. These models provide users with numerical data that illustrate their evolution and behavior. On the other hand, qualitative models represent entities

using a finite set of qualitative states [7]. Qualitative modelling enables the representation of complex and dynamic systems by focusing only on their essential structural and behavioral characteristics. This approach captures the key aspects of the system while disregarding a significant amount of irrelevant information. Therefore, we will focus on developing and describing a structural and qualitative model for shaping future actors' readiness for professional activities using innovative techniques.

A literature review reveals that readiness for professional activity is interpreted differently depending on the specialist's field. However, in modern science, two main approaches define this concept: the functional approach views readiness as the specific mental state of an individual. In contrast, the personal approach considers readiness as a newly formed quality or characteristic of a person. Although scientists do not unanimously agree on the definition of readiness for professional activity, they all recognize it as a complex, multi-component phenomenon. Its key prerequisites include a positive attitude, readiness for action, and an awareness of the motives behind the activity.

In dictionaries and reference materials, the concept of readiness is frequently not analysed in isolation but rather in relation to other ideas, such as school readiness [8, 439] and career readiness, which pertains directly to readiness for professional endeavours [12, 3286].

Creative activity is fundamental to an actor's professional responsibilities, so their preparedness for such work is incomplete without the crucial aspect of creative readiness. Nevertheless, creative readiness represents only one facet of an actor's comprehensive integrative readiness for professional engagement, encompassing communicative, psychological, performative, technological, physiological, and self-regulatory readiness.

This framework delineates a sequential process for cultivating an actor's readiness for performance. The initial stage involves readiness for creativity in everyday life. Subsequently, professional readiness is attained by temporarily setting aside daily interests and concerns in preparation for the performance. The next phase entails immersing oneself in the role, during which a profound, temporary personality transformation occurs. Ultimately, the final stage is characterized by integral creative readiness, which arises as the actor fully inhabits the character and participates in the internal actions of the role on stage. This framework is illustrated in the accompanying image (Fig.1)

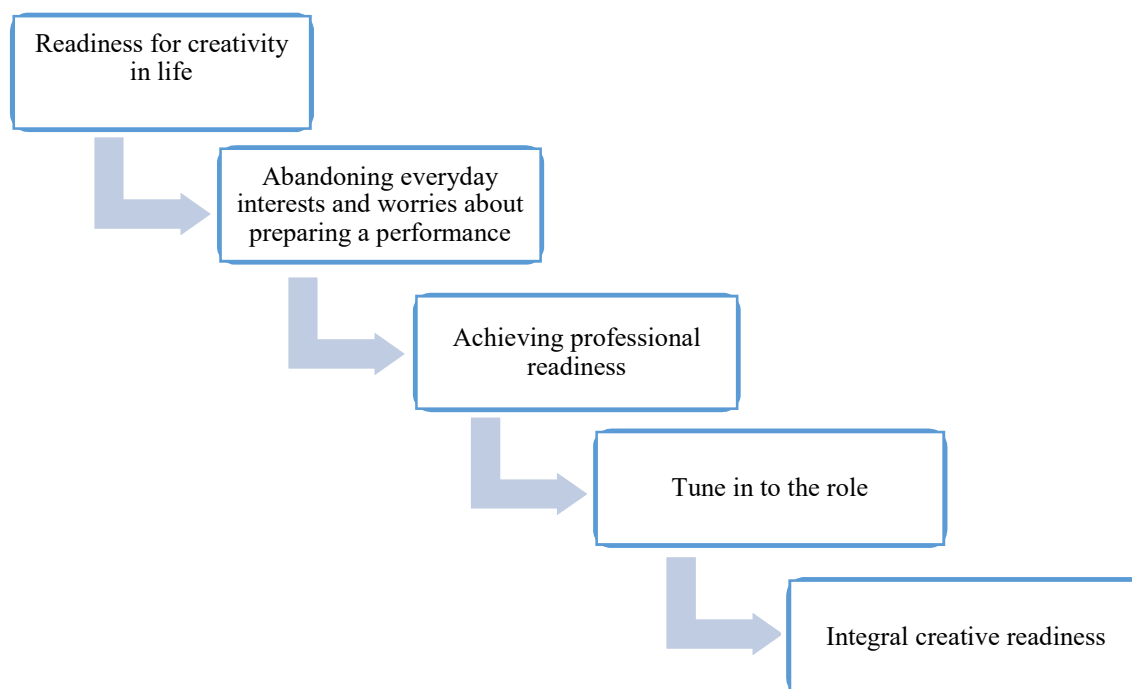

Fig. 1. Process of shaping the actor's readiness for the performance

American and European scholars traditionally use two terms related to readiness for professional activity: *job readiness* and *work readiness*. While these terms are similar, they are not identical.

Researchers define *job readiness* as a combination of knowledge, skills, and attitudes necessary for entering the workforce. It includes both a general understanding of professional competencies and the specific requirements for performing job-related tasks, as well as skills unique to each profession [5, 193].

In contrast, *work readiness* is a broader concept frequently used in American and Western European pedagogical and methodological literature. Unlike *job readiness*, which focuses on preparedness for a specific workplace, *work readiness* is more closely aligned with the concept of "readiness for professional activity" used by Ukrainian researchers. According to the *Work Readiness Standards and Benchmarks* manual by ACT Inc., a work-ready individual meets the minimum qualifications required by occupational standards. The authors emphasize that *work readiness* includes fundamental and occupation-specific competencies, which vary in importance depending on the profession and the critical tasks associated with a particular occupation [4, 3].

Industrial and organizational psychology research examines skills, abilities, and personal characteristics that enable individuals to perform their professional duties effectively [4, 9]. Scholars agree that indicators of basic or general cognitive abilities strongly predict an individual's success in the workplace [11, 268].

Work readiness skills encompass both cognitive and non-cognitive abilities. Basic cognitive skills include reading, applied mathematics, information retrieval, problem-solving, and critical thinking. Non-cognitive skills, commonly called *soft skills*, are personal and behavioural traits that enhance interpersonal interactions, productivity, and career growth. These include adaptability, teamwork, collaboration, and work discipline [4, 3].

Ismaya&Ahmad emphasize that soft skills play a crucial role in students' work readiness, with communication skills, teamwork, and adaptability being the most influential factors. Developing these skills significantly enhances students' preparedness for the workforce.

Soft skills such as communication, teamwork, leadership, and time management are essential for a smooth transition into professional life. Therefore, fostering these skills through formal and non-formal education is vital to ensuring students are well-equipped for their careers [9, 292].

Considering both researchers' perspectives and our own view on the structure of future actors' readiness for professional activity, we have identified four key components of this phenomenon:

1. Motivational – The desire and motivation of future stage actors to engage in professional activities.
2. Cognitive and practical – The acquisition of theoretical knowledge and practical skills essential for performing professional tasks.

3. Emotional and volitional – The ability to regulate emotions and prevent emotional burnout in future performing arts professionals.

4. Personal and developmental – The commitment of future stage actors to continuous self-improvement and personal growth.

The motivational component is rooted in the phenomenon of motivation, which, in turn, is based on the concept of motive – the urge to act. Analyzing the essence of specialists' motivation for professional activity from a psychological perspective, N. Ivanova notes that "the motive is an internal impulse to certain actions, as it reveals the inner content of the motive as a phenomenon that triggers the desire to act, compels, inclines, and pushes toward action" [10, 22].

M. Armstrong offers a more concise definition, describing a motive simply as "a reason to do something" [2, 170]. It is important to note that, according to N. Ivanova, human activity is poly-motivated, meaning it is driven not by a single motive but by a hierarchy of multiple motives, ranked according to their significance at a given moment. The primary sources of motivation include desires, interests, beliefs, aspirations, and ideals [10, 22]. A. Yokob supports the idea that fostering positive motivation in students' learning activities depends on specific conditions, such as the professional orientation of learning, diverse active teaching methods, and the teacher's competence [13, 189].

When analysing the structure of motivation, researchers such as Arnold et al. [3] identify three key components:

- Direction – What a person aims to achieve.
- Effort – The amount of energy a person invests in their actions.
- Persistence – How long a person continues striving toward a goal.

A highly motivated individual demonstrates positive discretionary behavior, meaning they willingly put in effort and exhibit high self-motivation – often considered the most effective form of motivation. Additionally, various factors can influence motivation, including the activity's nature, management quality, and different forms of recognition and encouragement.

In modern science, motivation is categorized into two main types, with numerous theories explaining their nature [2, 170]. We view motivation as the primary driving force behind professional and personal growth.

Specific criteria and indicators were used to assess the development of key components of readiness for professional activity among future stage actors. The primary criterion for the motivational component of future actors' readiness for professional activity is their motivation to master the profession and apply innovative technologies in their work. Key indicators of this criterion include interest in innovative technologies, desire to master the future profession, and self-identification within the profession.

Beyond motivation, a crucial aspect of professional readiness – for specialists in general and future stage actors in particular – is a strong foundation of theoretical knowledge and practical skills essential for professional practice. This is known as the cognitive and practical component.

The development of this component is assessed using the following indicators:

- Knowledge of the theoretical foundations of professional activity
- Mastery of practical skills and abilities essential for stage performance
- Awareness of the role of acting in shaping the cultural life of the state and society

The third component of future stage actors' readiness for professional activity is the emotional and volitional component, which is closely linked to an individual's emotional resilience and willpower.

Acting is a profession that involves significant emotional demands. Therefore, beyond theoretical knowledge and well-developed practical skills, a crucial aspect of a performing actor's expertise is the ability to manage emotions and regulate their internal state. This skill is essential regardless of the roles and characters an actor must embody.

The primary criterion for developing the emotional and volitional component of future stage actors' readiness for professional activity is their ability to self-regulate emotions and prevent emotional burnout. This is assessed using the following indicators: development of self-control and self-regulation skills, ability to manage emotions effectively, capacity for intellectual and behavioural flexibility, and adaptability

Key qualities that reflect the development of emotional resilience and willpower essential for the emotional and volitional component include self-control, self-regulation, emotion management, flexibility, and adaptability.

The fourth component of future stage actors' readiness for professional activity is the personal and development component. There is a close connection between personal and professional development. Personal self-development largely occurs within the context of professional activity, deriving meaning from it, while professional orientation is a key factor in personal growth. At the same time, personal self-development is the foundation for professional self-development. Personal self-development refers to an individual's desire to identify, understand, and improve personal qualities. In contrast, professional self-development is a conscious effort to realize one's potential within a chosen profession fully, in particular, developing personal and professionally significant qualities, enhancing both general (intellectual) and specialized (professional) creative abilities, mastering the ability to formulate and solve psychological, pedagogical, organizational, and subject-related tasks related to professional activities.

A MODEL FOR SHAPING FUTURE ACTORS' READINESS FOR PROFESSIONAL ACTIVITIES USING INNOVATIVE TECHNIQUES

The main criterion for the personal and development component is a strong commitment to continuous self-development throughout one's professional journey. The personal and development criterion is evaluated based on the following indicators: a sustained need for self-development, professional reflection ability, and actualizing psychological resources. The personal and development component is crucial to a performing arts specialist's comprehensive development and growth.

Along with traditional forms, methods, techniques, and technologies, innovative techniques are also actively used in higher education. The relevance of innovation in education is driven by several factors, including the goal of improving learning outcomes, enhancing student engagement, increasing the effectiveness of learning activities, and making teaching more flexible.

Art therapy techniques are one group of innovative pedagogical techniques with significant potential for the effective professional training of future actors. These techniques are based on art therapy, which helps individuals explore their inner world and address personal challenges that may be difficult to express verbally.

Effective art therapy techniques have several key features:

1. Focus on long-term effects – They bring about change and help sustain these changes over time.
2. Inspire hope – They support individuals in overcoming difficulties, healing from emotional pain, and successfully applying therapeutic strategies.
3. Transform emotions – Using appropriate symbols evokes deep and powerful emotions, facilitating emotional processing and expression.

Art-therapy techniques make it possible to introduce various types of art into the learning process and thus to work with various aspects of the human personality. For example, the main art-therapeutic techniques used in the process of training future actors for professional activity are art therapy itself (painting) – work with artistic images; music therapy – work with musical pieces; book therapy – work with texts of artistic works selected according to the theme and problem to be worked on during the sessions, dance therapy – working on problematic issues through movement, dance; drama therapy – using the technique of dramatization to work on the inner world of the individual.

Conclusions. Building the model enables us to visualize and simplify the complex process of training future actors for professional activity using innovative techniques. The structural and qualitative model represents all the key components involved in developing actors' readiness and illustrates their relationships.

As an integrative concept, readiness for professional activity involves various aspects of preparedness, including psychological, creative, and self-regulatory readiness. At the same time, it is a multifaceted phenomenon that consists of motivational, cognitive and

practical, emotional and volitional, as well as personal and developmental components. The degree to which these components are developed is determined by clearly defined indicators.

Innovative pedagogical techniques, particularly art therapy techniques, are crucial in shaping future actors' professional readiness. Among these, art therapy, dance therapy, book therapy, music therapy, and drama therapy hold the greatest potential for effective professional training.

ЛІТЕРАТУРА

1. Antonopoulou, H., Giannoulis, A., Theodorakopoulos, L. & Halkiopoulos, C. (2022). Socio-Cognitive Awareness of Inmates through an Encrypted Innovative Educational Platform. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*. Vol. 21(9). pp. 52–75. [in English].
2. Armstrong, M. & Taylor, S. (2014). Armstrong's Handbook of Human Resource Management Practice. 13th ed. London, 440 p. [in English].
3. Arnold, J., Robertson, I.T. & Cooper, C.L (1991). *Work Psychology*, London, Pitman. 329 p. [in English].
4. Clark, H. (2013). Work Readiness Standards and Benchmarks: The Key to Differentiating America's Workforce and Regaining Global Competitiveness. *ACT, Inc*. 20 p. [in English].
5. Collins, J.W. (2011). The Greenwood dictionary of education. Greenwood. 600 p. [in English].
6. Entsyklopediia osvity (2008). [Encyclopedia of education]. Chief editor V. Kremen. Kyiv, 1040 p. [in Ukrainian].
7. Fritzson, P. (2004). Principles of object-oriented modeling and simulation with Modelica 2.1. Wiley-IEEE Press. 944 p. [in English].
8. International Encyclopedia of the Social Sciences (2007). Editor in Chief William A. Darity Jr. N.-Y.: MacMillan Reference USA, 5759 p. [in English].
9. Ismaya, M.I.N. & Achmad, N. (2024). The Influence of Soft Skill and Hard Skill Development on Students Self-Efficacy and Work Readiness. Proceeding ISETH (International Summit on Science, Technology, and Humanity). pp. 291–303. [in English].
10. Ivanova, M.H. (2016). Motyvatsiya fakhivtsia do profesiinoi diialnosti: poniattia, zmist ta funktsii [Motivation of a specialist for professional activity: concept, content, and functions]. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv*. Vol. 1(34). pp. 21–24. [in Ukrainian].
11. Schmidt, F.L. & Hunter, J.E. (1998). The validity and utility of selection methods in personnel psychology: Practical and theoretical implications of 85 years of research findings. *Psychological bulletin*. Vol. 124(2). pp. 262–274. [in English].
12. The Blackwell Encyclopedia of Sociology (2009). Edited by George Ritzer. Wiley: Blackwell Publishing, 6384 p. [in English].
13. Yokob, A. (2024). Kharakterystyka motyvatsiinoho komponentu formuvannia imidzhu maibutnioho vykhovatelja zakladu doshkilnoi osvity zasobamy teatralnoi pedahohiky [Characteristics of the motivational component in the development of the professional image of the future teacher of a preschool education institution through theatre pedagogy]. *Youth & market*. Vol. 7–8. pp. 186–190. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.03.2025

ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ ТА ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ У ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ “МОЛОДЬ І РИНОК”

1. Приймаються одноосібні статті (співавтори). Текст обсягом 8–12 друкованих сторінок із ілюстраціями (рисунками, таблицями). У статтях повинно бути чітко і стисло, без зайвих математичних формул, викладено те нове та оригінальне, що досягнуто авторами в їх практичній діяльності. Потрібно уникати повторів, зайвих подробиць та загальновідомих положень, на які можна посилатися, вказуючи відповідний номер у списку літератури, що додається.

2. Електронний варіант статті виконується в редакторі Microsoft Word, причому файл має бути збережений в форматі: *.doc. Формат сторінки А4, шрифт Times New Roman, розмір шрифту – 14 кегль. Розмір полів: ліве – 3,0 см; праве – 1,5 см; верхнє – 2,0 см; нижнє – 2,0 см; інтервал – 1,5.

До рукопису додаються:

- УДК;
 - анотація українською мовою 500 друкованих знаків, анотація англійською мовою розширена, обсяг 1800–2000 друкованих знаків, до англійської анотації додається в окремому файлі український переклад;
 - ключові слова (українською, англійською мовами), перелік ключових слів від 5 до 10;
 - рисунки, таблиці з підписаними підписами;
 - оформлення списку літератури – за міжнародним бібліографічним стандартом АРА; кількість літературних джерел має складати не менше 5 та не більше 15. Цитувати необхідно як класичні, так і найновіші публікації (останніх 3–5 років) опублікованих у провідних профільних виданнях. У кінці статті подається транслітерований список літератури (References).
 - відомості про автора (авторська картка: прізвище, ім'я та по-батькові, посада, місце праці, вчений ступінь, наукове звання, адреса (службова, домашня), телефони.
3. До статей додається рекомендація кафедри (відділу) установи, де автор працює, і рецензія доктора чи кандидата наук; для статей докторів та кандидатів наук рецензії не потрібно.
4. Таблиці повинні мати назви та порядковий номер. Одночасне використання таблиць та графіків для пояснення одних і тих же положень не рекомендується.
5. Статті підписуються всіма авторами із зазначенням домашньої адреси, номерів домашнього та службового телефонів автора, який буде листуватися з редакцією з приводу цієї статті.

Редколегія відхиляє статті з порушенням цих вимог:

Відповідно до вимог Атестаційної колегії МОН України до фахових видань та публікацій необхідно дотримуватися таких елементів написання статей: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями, аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття; формування мети статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Сфера розповсюдження та категорія читачів:

- загальнодержавна, зарубіжна;
- викладачі університетів, ЗВО всіх рівнів акредитації, студенти, аспіранти, науковці, фахівці освітньої діяльності, які підвищують свої професійні компетенції в галузі освіти та педагогічних наук.

Програмні цілі (основні принципи) або тематична спрямованість:

Ознайомлення із питаннями наукових досліджень із загальної педагогіки, історії педагогіки, теорії та методики навчання, корекційної педагогіки, теорії та методики професійної освіти, соціальної педагогіки, теорії та методики управління освітою, теорії та методики виховання, дошкільної педагогіки, інформаційно-комунікаційних технологій в освіті та науці.

Молодь і ринок Youth & market

№ 3 (235) березень 2025

No. 3 (235) March 2025

Головний редактор
Микола Галів

Відповідальний редактор
Наталія Примаченко

Літературне редагування
Ірина Невмержицька

Макетування та верстка
Ірина Негура

Підписано до друку 31.03.2025 р. Ум. друк. арк. 21,75.
Папір офсетний. Друк офсетний. Наклад 100 прим. Формат 60 x 84 1/8.
Гарнітура Times New Roman.
Віддруковано у друкарні “Посвіт”
82100, Львівська обл., м. Дрогобич, вул. Мазепа, 7